Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/allwritings0000jaco

אלע
שריפטען
— פון —
יעקב גאלדין

ערשטער באַנד

היברו פּאַבלישינג קאָמפּאַני
83-85 קאנאל סטריט, ניו יאָרק.
1910.

Copyright 1910, by The Hebrew Publishing Company.

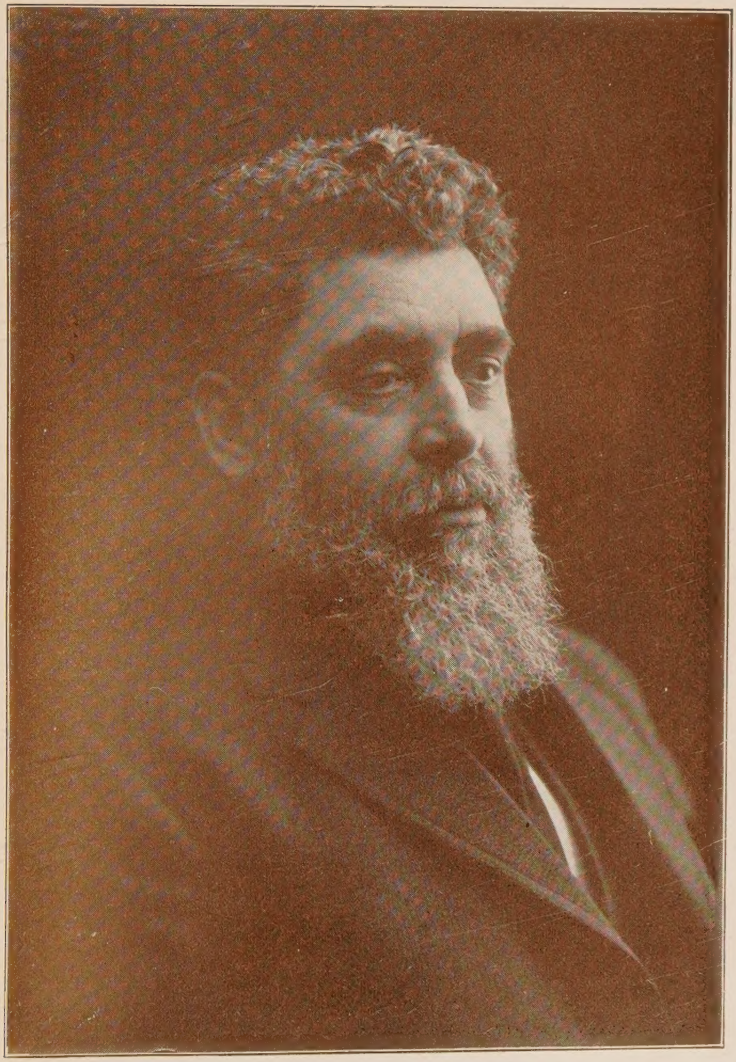

יעקב גאָרדין

LIBRARY
Jewish Home for the Aged.

יעקב גאָרדין דער פּאָלקס־לעהרער

(אָן אייגלייטונג צו זיינע שריפטען).

דאָכט זיך נאָך נעכטען איז דאָס געווען:

אין דעם גאַנצען ניו יאָרקער אידישען קוואַרטאַל האָט עס זיך געפיהלט, אַז ערגיץ־וואו ארום אונז געפינט זיך —

עין רואה — אָן אויג וואָס זעהט אַלץ,

אזן שומעת — אָן אויער וואָס הערט אַלץ און אייגער דעם אַנדערן האָט אָהן וועדטער געזאָגט —

וכל מעשיך — און אַלץ וואָס דו טוסט

בספר נכתבים — ווערן פערשריעבען אין א בוך, אַלץ וואָס מיר אַלע טוען און רעדען און פיהלען און דענקען: צו גוטען, אַדער צו בייזען, שכל'דיג אַדער דום, זיך מאַכענדיג בעריהמט אַדער לעכערליך.

יעדע היפּאָקריטסטוואָ, יעדע ניעדערטרעכטיגקייט, יעדע גרויסע דומהייט בעגאַנגען סאַי פון א כלל סאַי פון א יחיד, יעדעס אונרעכט, פון וואָנען עס זאָל ניט שטאַמען, האָט מיט זיכערהייט געקענט ערוואַרטען צו ווערען בעמערקט פון יענעם שארפען אויג, יענעם קריטישען אויער און צו ווערען רעגיסטרירט אין דעם דאָזיגען ספר, — פריהער אַדער שפּעטער.

און עס שיינט, אַז פלוצלונג איז ארויסגעפאַלען פון דעם „רעגיסטראַטאָרס" האַנד די פעדער, און עס איז אין דעם אויג פערלאָשען געוואָרען דאָס ליכט, און טויב איז געוואָרען דער עדעלער הער־אינספּעקטאָר מענט, אין וועלכען יעדע מענשליכע רעגונג האָט געפונען אָן אָבקלאַנג. איך זאָג „עס שיינט", מחמת ניט אַכטענדיג אויף די פופצעהן חדשים, וואָס טהיילען אָב דעם בעגראָבענעם פון דעם ניט־געדאַכט זיך נאָך נעכטען איז דאָס געווען:

אין דעם גאַנצען ניו יאָרקער אידישען קוואַרטאַל האָט עס זיך געפיהלט, אַז ערגיץ־וואו ארום אונז געפינט זיך —

עין רואה — אָן אויג וואָס זעהט אַלץ,

אזן שומעת — אָן אויער וואָס הערט אַלץ און אייגער דעם אַנדערן האָט אָהן וועדטער געזאָגט —

וכל מעשיך — און אַלץ וואָס דו טוסט

בספר נכתבים — ווערן פערשריעבען אין א בוך, אַלץ וואָס מיר אַלע טוען און רעדען און פיהלען און דענקען: צו גוטען, אַדער צו בייזען, שכל'דיג אַדער דום, זיך מאַכענדיג בעריהמט אַדער לעכערליך.

יעדע היפּאָקריטסטוואָ, יעדע ניעדערטרעכטיגקייט, יעדע גרויסע דומהייט בעגאַנגען סאַי פון א כלל סאַי פון א יחיד, יעדעס אונרעכט, פון וואָנען עס זאָל ניט שטאַמען, האָט מיט זיכערהייט געקענט ערוואַרטען צו ווערען בעמערקט פון יענעם שארפען אויג, יענעם קריטישען אויער און צו ווערען רעגיסטרירט אין דעם דאָזיגען ספר, — פריהער אַדער שפּעטער.

און עס שיינט, אַז פלוצלונג איז ארויסגעפאַלען פון דעם „רעגיסטראַטאָרס" האַנד די פעדער, און עס איז אין דעם אויג פערלאָשען געוואָרען דאָס ליכט, און טויב איז געוואָרען דער עדעלער הער־אינספּעקטאָר מענט, אין וועלכען יעדע מענשליכע רעגונג האָט געפונען אָן אָבקלאַנג. איך זאָג „עס שיינט", מחמת ניט אַכטענדיג אויף די פופצעהן חדשים, וואָס טהיילען אָב דעם בעגראָבענעם פון דעם ניט־ג

ALL WRITINGS

of

JACOB GORDIN

Copyright 1910

by the Hebrew Publishing Company.

LIBRARY
Jewish Home for the Aged.

געווים, אויב עס איז דאָ האַרמאָניע און אַ ריטהם אין אַ רייהע פון ייִנערשלעג; אויב עס איז דאָ אַ בילד אין דעם סך־הכל פון אַ רייהע פון בליק־שטראַהלען אין אַ שטורמדיגע נאַכט; אויב עס איז דאָ מעלאָדיע אין דעם רויש פון די ים־וועלען בעת זיי גרייפען אָן מיט וואוטה דעם ברעג, פערצעהרען זייער כעס און ציעהען זיך צוריק; אויב עס איז פאַראַן קונסט אין דער ראָזע און דער ליליע און אין מיליאָנען אַנדערע קווייטעלעך און בלעטלעך אין דער גרויסער נאַטור,—אויב דאָס אַלץ איז אזוי, דאַן איז קיין צוויייפעל ניטאָ, אַז עס איז דאָ אַזאַ זאַך ווי קונסט צוליעב קונסט. אין דעם גלויבט ער.

זיין קען דאָס אויך אַ בילד פון דער נאַטור, אַ לאַנדשאַפט, א בעשרייבונג פון אַ באַרג, אַ פייגעל'ס געזאַנג—הגם דאָס איז ניט גאַנץ זיכער אין אַלע פעלע—אַ ליעבעסגעדיכט—אויך ניט אימער—און אַנדערע אַזעלכע זאַכען.

אָבער משה רבנו'ס „האַזינו", אַ לייכטענדער פאַעטישער בריליאַנט אין אונזער רייכער ירושה פון די אַלטע צייטען, איז געווען טענדענציעז; ישעיה הנביא'ס „כרם היה לדודי" איז דאָס געווען; דוד'ס „למה רגשו גוים" איז דאָס אויך געווען; די שעהנע לעגענדען פון די ערשטע יאָהרהונדערטע אין גלות זייענען געווען טענדענציעז; די אַלטע דראַמאַ „איוב" און די מעשה מיט רות און נעמי און די גאַנצע פאַעזיע פון אַלע פראָפעטען איז דאָס געווען ניט וועניגער ווי שעללי'ס „קווין מעב" און שילער'ס „גלאָקע" און גערטהע'ס „פויסט" און הונדערטער אַנדערע זאַכען וואָס מען קען אַנרופען.

און אפילו אויב עס איז אמת, אַז קונסט איז נור די קונסט, וועלכע טראָגט אין זיך ניט קיין שום מוסר־השכל, וועלכע רעט וואָס מעהר צו די חושים, ספּעציעל צום אויער און צום אויג און וואָס וועניגער צום מאַראַלישען געפּיהל אין מענשליכע הערצער; אויב עס איז אפילו אמת, אַז די קונסט דאַרף ווייזען און ניט לערנען, דאַרף האַלטען אַ שפּיגעל אין האַנד און ניט אַ טייטעל, דאַרף קיצלען און ניט שמייסען, דאַרף מאָלען און ניט שרייבען, דאַרף אַנערקענען העכסטענס אַן „אַז ישיר", אָבער אויף קיין פאַל ניט קיין „תוכחה", דאַן זאָגט אייך יעקב גאַרדין:

צעהלט מיך ניט מיט צווישען אייערע גדולים, צווישען די כהנים פון אייערע געטליכע מוזען, צווישען אייערע בילדהויער, וואָס פערשטעהען

שטאַרבענעם י ע ק ב ג ָא ר ד י ן איז דאָס געשלאָסענע אויג, דער פערשטאָפטער אויער און די אָבגענומענע האַנד נאָך אַלץ ניט קיין אַלגעמיין אַנערקאַנטע ווירקליכקייט: עס דוכט זיך נאָך עד היום, אַז מען לעבט אין אַ מין קאָשמאַר, אַז דער בייזער חלום מוז איבערגעהן און באַלד וועט מען ערוואַכן צו געפינען נעבען זיך, אין איהר גאַנצער גרויס, די געליבטע אַלטע פיגור, מיט דעם אַלטען בעקאַנטען סאַרקאַסטישען שמייכעל אויף די ליפּען, און מען וועט דערהערען דעם געמאַכטען מעפיסטאָ־לאָך, דורך וועלכען עס ברעכען זיך דורך די וועגטער:

„שׂהען אָבגענאַרט אייך, איהר יאָלדעס! אָט בין איך דאָך!"

פון דעסטוועגען איז טאַקע דאָס וואָס שיינט צו זיין, און מעהר איז טאַקע ניטאָ ניט די „עין רואָה", ניט דער „אזן שומעת", ניט די „יד כותבת" פון אַמאָל.

געבליבען איז דער ספר, דער אָפענער בוך, מיט אַלץ וואָס די איצטער טויטע האַנד האָט אין איהם אריינגעשריבען.

דיזעזר ספר ערשיינט ביסלעכווייז אַ געדרוקטער פאַר די אידישע וועלט און וועגען דעם טהייל פון איהם, וועלכען מיר דערלאַנגען הייַנט דעם לעזער, וועלען דאָ געזאָגט ווערן אייניגע ווערטער.

צו קענען ריכטיג בעגרייפען און אָבשעצען דיזעזען קלייניעם טהייל פון יעקב גאָרדינ'ס ריעזען־אַרבייט דאַרף מען, פריהער פאַר אַלץ, געדענקען, אַז דער מאַן און זיין ווערק קענען אויפגעפאסט ווערן אַלס אַ לעהרער און זיין לעהרע. סאַי אין די ווערטער, וועלכע זיינען געגאַנגען דירעקט פון זיינע ליפּען צו זיינע צוהערער, סאַי אין די ווערטער, וועלכע ער האָט געלאָזט הערן דורך די ליפּען פון שוישפּיעלער אויף דער ביהנע, סאַי אין די ווערטער, וועלכע ער האָט צום פּובליקום געשיקט אין דער געשטאַלט פון סקיצצען און פּובליציסטישע ארטיקלען,—בקיצור, סאַי אַלס לעקטשורער, סאַי אַלס דראַמאַטורג, סאַי אַלס נאָוועליסט און פּובליציסט איז זיין עובדאָ אימער געווען צו בעלעהרען, צו שטראָפען, צו בילדען, אויפצוקלערען דעם עולם.

טענדענציעז? געווים. אין קונסט לשם קונסט האָט ער וועניג־וואָס גע־גלויבט, יעדענפאַלס ניט אויף דעם געביעט פון ליטעראטור.

און אַרבייטער, פּרומאַקעס און סאָציאַליסטען—אַלע אין איין הויפּען אויף עטליכע קוואַדראַטנע מיילען, די מיסטע פון זיי טאָקע אויף איין אויבּציגע מייל.

און דאָ האָט זיך פּאַר איהם מיט אַמאָל בעוויזען די מעגליכקייט צו רעדען צום גאַנצען כלל ישראל און צו רעדען אויף דריי פּערשיעדענע אופנים:

ערשטענס, שטעהענדיג פּנים אל פּנים צו זיי און זיי לערנענדיג „תורה" און דרך־ארץ;

צווייטענס, רעדענדיג דירעקט צו זיי, אָבער שוין ניט מעהר געזיכט צו געזיכט און בענוצענדיג דיעזע פאָרמע פון זיין טהעטיגקייט כדי זיי צו מונטערן, צו וועקען, צו בילדען, צו קריטיזירען, צו שטראָפען, און

דריטענס, שטעהענדיג גאָר אַן אַ זייט אַלס דראַמאַטורג, וואָס זיין נאָמען קען זיין אויף די פּלאַקאַטען, אָבער ניט אין זיין ווערק. אין דיעזער טהעטיגקייט אָבער זיך שוין צו בעשעפטיגען מיט גרויסע פּראָבלעמען, וואָס זיינען נוגע צום אידען ענטוועדער אַלס איד, אָדער אַלס מענש, אָדער אַלס אַרבייטער.

פּאַר דעם ערשטען סאָרט אַרבייט האָט ער געהאָט הויפּטזעכליך די עדיוקיישאָנאַל ליג, פּאַר דעם צווייטען די פּרעסע, פּאַר דעם דריטען דעם טהעאַטער.

פון די דריי אינטערעסירט אונז אין דיעזעם אויגענבליק דער צווייטער.

אויף איהם וועלען מיר זיך אָבשטעלען.

די פּיער בענדער, וועלכע דער לעזער האָט הייגט פּאַר זיך, ענטהאַלטען אַלץ וואָס מיר האָבען געקענט צוזאַמענפּזוכען אין אַ פּערהעלטניסמעסיג קורצע צייט. אַזוי ווי דער מאַטעריאל איז אין די הענד פון דעם רעדאַקטאָר אריינגעקומען ביסלעכווייז און ער האָט ניט געהאט די מעגליכקייט זיך אַוועקצוזעצען אויף עטליכע חדשים און איבער זיי כסדר אַרבייטען, איז די סאָרטירונג ניט אומעטום אויסגעהאַלטען. דעם לעזער וועט דאָס וועניג שטערען, אָבער פּאַר די וואָס וועלען דורך דיעזע ביכער שטודירען יעקב גאָרדוי׳ס ווערק אויף דעם געביעט פון ערציהלענדע אין פּובליציסטישע ליטע־

זיך בלויז אויף שעהנהייט. איך האָב אַ פּאַלק צו בילדען, מוחות צו וועקען, הערצער צו ריהרען, זיטען צו מילדערן, אַ תורה צו געבען און א בשורה צו פערקינדיגען. איך קען ניט דיענען דער קונסט אליין.

און ער איז געבליעבען קאָנסעקווענט.

יעקב גאָרדין אין די גאָנצע דרויסיג יאָהר, פון דעם טאָג וועו ער האָט געגרינדעט די „דוכאָוונאַ־ביבליוסקאָיע כראַטסטוואָ", ביז ער האָט געשריבען (אין 1892) זיין „סיבּיריא" פאר'ן טהעאַטער; דורך „מירעלע אפרת" און „גאָט מענש און טייוועל" ביז די לעצטע אַרבּיט זיינע „דעמענטיא אַמעריקאַנאַ"; דורך אַלע זיינע סקיצצען און אַרטיקלען, איז אימער דערזעלביגער: דער לעהרער, דער מוכיח, דער פּאָלקס אויפקלערער, דער טריבון.

און ווי ער האָט אין קליינע קרייזען אין יעליסאַוועטגראַד אין 1875 און שפּעטער געשטראָפט זיינע ברידער, זיי געלערנט און געבילדעט, אַזוי האָט ער אין זיין דערמאָנטען לעצטען דראַמאַטישען ווערק דאָס געטאָן, הגם אויף אַנאַדער אופן, אויף אַן אופן, וועלכען יעדער מענש מיט אַ מוח, וואָס איז געבליעבען אַ האַרעלע פערשאַנעוועט פון דער מגפה דעקאַדענץ, וועט אַנערקענען פאַר קונסט־עהנליך, אפשר פאַר פאַר קונסט אליין, א קשיא אויף א מעשה.

און ווי ער האָט פאַר דעם פריהערדיגען דור דאָרטען אין רוסלאַנד קלאָר און דייטליך ארויסגעזאָגט אַלץ וואָס ער דענקט וועגען דעם אידישען פאָלק מיט זיינע גוטע און העסליכע מדות, ספעציעל די העסליכע, אַזוי האָט ער דאָס זעלבע געטאָן קומענדיג אַהער קיין אַמעריקאַ.

מעהר ניט, מיט אַנדערע מעטהאָדען, אויף אַנאַדער אופן. די אומשטענדען, דער אָרט און די צייטען זיינען איצט גענוען אַנדערע.

דאָ אין אַמעריקאַ האָט גאָרדין פאַר זיך געפונען אַנשטאָט זיינע אַמאָליגע בלויז זיד־רוסישע אידען, דאָס רוב פון יעליסאַוועטגראד, אדעסא און עטליכע אַנדערע שטעדט,—אַנשטאָט דיעזע, זאָג איך, דעם גאַנצען כלל ישראל, אַדער ריכטיגער, מוסטערס (סאַמפּלס) פון דעם גאַנצע יודענטהום. אשכנזים און ספּרדים, ליטוואַקעס און זיד־רוסישע, רוסיש־פּוילישע אידען און גאַליציאַנער, אַמעריקאַנער געבאָרענע און נאָך גאַנץ גריכע, בטלנים

שפּראַך איז ערטערווייז ניט גלאַט. אָבער דערביי איז געווען אַנאַנדער אומשטאַנד.

מיט צוואַנציג יאָהר צוריק האָט ניט נור גאָרדין, וועלכער איז געווען, אָדער האָט זיך געהאַלטען פּאַר אַן אַסימיליאַטאָר—אַרום דעם וועלען מיר נאָך רעדען—נור אפילו שעהנע עטליכע פון הייַנטיגע נאַציאָנאַליסטען, ניט געהאַט קיין גרויסע אמונה אין די צוקונפט פון אונזער אָרעמען מאַמע־לשון. מענשען, וואָס האָבען געלעגט געוויכט אויף רעגעלמעסיגקייט און שעהנהייט אין „זשאַרגאָן", האָט מען געהאַלטען פּאַר פּעדאַנטען כמעט משוגעים. נויטיג, אַ שטייגער, איז געווען צו שרייבען אידיש פּאר'ן המון, וויל ער, דער המון נעביך, פערשטעהט ניט קיין רוסיש און ניט קיין ענגליש,—ניט, היינט דאָס, די שפּראַך פון דער אַלטער היים און ניט דעם לשון פון דער נייער. כל־זמן ווי דער המון, האָט מען געקלערט, פערשטעהט וואָס מען רעט צו איהם איז גליוכגילטיג צי די שפּראַך איז גראַמאַטיקאַליש, געטאָקט אָדער ניט. מאַי בהאי ?

און דערצו איז נאָך גאָרדינ'ס נאָווליסטישע טהעטיגקייט געווען פערבונדען אין די ערשטע יאָהרען מיט אַזעלכע פּעריאָדישע אויסגאַבען, וואָס ביי זיי האָבען געקענט זיין פונקט דיאַלעקטען אין יעדען נומער.

דאָס אַלעס וועלט געזאָגט ניט בתורת ענטשולדיגונג לגבי די קריטיקער, נור אלס אויפקלערונג פּאַר דעם צוקינפטיגען פּאַרשער אין דער אידישער ליטעראטור.

עס איז ביי מיר קיין שום ספק ניטא, אַז וועז גאָרדין וואָלט אויסגע־לעבט זיינע יאָהרען און וואָלט פּאַר זיין נאַטירליכען—אַנשטאָט דעם פּאַר־דער־צייטיגען—טויט אליין ארויסגעגעבען זיינע שריפטען, וואָלט ער פּיע־לייכט פערברענט אייניגע זאַכען, וועלכע מיר האָבען אריינגענומען אין דיעזע אויסגאַבע און וואָלט, דאָגעגען, איבערגעדרוקט אַזעלכע אַרטיקלען און סקיצצען, וועלכע מיר האָבען פּאַרלויפיג אויסגעלאָזען.

וועגען די און וועגען יענע קומט דעם לעזער אַן ערקלערונג.

צוערשט בנוגע צו די אויסגעלאָזענע.

דאָס זיינען געווען מיסטעעס זאַכען, וואָס האָבען געהאַט א שייכות מיט יענער צייט, וועז גאָרדין, הגם שטעהענדיג פון דער זייט האָט זיך

ראָטור וואָלט געווּיזן געווען בעסער וועג עס וואָלט געלונגען די שריפטען שטרענגער צו קלאַסיפיצירען.

בנוגע צו דער שפּראַך און דעם סטיל האָט מען זיך זעלטען, זעלטען וואו ערלויבט אַ בעדייטענדע ענדערונג. אין די מיסטע פעללע זיינען די אָבווייכונגען פונ׳ם אַריגינאַל געשעהען ענטוועדער דאָרטען וואו עס זיינען געווען אונצווייפעלהאַפטע דרוקפעהלערן, אָדער וואו א זאַך, אריינגעשטעלט אין אַן אָרטיקעל אָדער אַ סקיצצע אַלס רמז אויף אַ טאַגעספראָגע, אָדער אַ לאָקאַלען סכסוך, האָט ניט מעהר געהאַט קיין זין און קיין פּלאַץ אין אַ זאַמלונג וואָס ערשיינט אין בוכ־פאָרם. בדרך כלל האָט זיך דער רעדאַקטאָר נור געמוסן אַזעלכע פרייהייטען, וועלכע גאָרדין וואָלט איהם אליין געגעבען וועו די זאַכען וואָלטען ערשיינען אין דער „צוקונפט" אָדער אין דעם באָסטאָנער „אמת" מיט אַ יאָהר, אָדער מיט יאָהרען צוריק.

און אַז מיר האַלטען שוין יא בייז פּרק שפּראַך און סטיל, איז נויטיג צו מאַכען אויניגע בעמערקונגען.

וועו גאָרדין איז מיט אַ יאָהר צוואַנציג צוריק אָנגעקומען אַהער פון רוסלאַנד, האָט ער געפונען אַזאַ מין לאַגע:

אַ גרויסער טהייל פון דער אידישער אינטעליגענץ, קומענדיג פון זיד־רוסלאַנד און פון פוילען, האָט גערעט און געשריעבען דעם מעהר אָדער וועניגער פוילישען דיאַלעקט.

די פּרעסע דאָגעגען, איז כמעט אין גאַנצען געווען בעהערשט פון ליטוואַקעס און דער דיאַלעקט איז געווען דער ליטווישער וויי ער האָט זיך געהאַט אויסגעארבייט אין לאָנדאָן.

אויף דער ביהנע האָט מען גערעדט „טייטש"—ניט אין קיין אידישע הויז געדאַכט—אָבער די „טייטשען" זיינען געווען רומענישע, זיד־רוסישע און גאַליציאַנער און זייער לשון איז געווען אַ מישמאַש צווישען דעם ליאַלעקט פון גאָרדין, פון זיין היים, און פון גאָלדפאָדען און לאָטיינער פון זייער היים.

געגען דיעזע „טייטש" האָט גאָרדין פון ערשטען טאָג אָן געמוסן פיהרען אַ קאַמפף, אָבער דעם זיד־רוסישען אַקצענט פונ׳ם טהעאַטער אין זיין קאָנפליקט מיט דעם ליטווישען אידיש פון דער פּרעסע, האָט ער ניט געקענט בייקומען פּאַר אַ לאַנגע צייט, אין מאַנכע פּרטים ביז׳ן טויט.

דאָס אליין וואָלט שוין געגוג זיין צו ערקלערען דעם פאַקט, וואָס זיין

טען אַלגעמיינעם פֿלאַן, ווי דאָס איז דער פאַל ביי אַזעלכע זאַכען ווי למשל, די „זעקס טעג" און אַנדערע שריפטען.

און דער וועגטה זייערער בעשטעהט אין דעם, וואָס, מיט אַלע זייערע חסרונות, זיינען זיי אויב ניט סקיצצען, יעדענפאַלס מאַטעריאַל פאַר סקיצצען און, וואָס איז נאָך וויכטיגער, האַסטיג אויפגעצייכענטע אויב־דריקע, האַסטיג אויפגענומענע כמעט פאָטאָגראַפישע בילדער פונ׳ם לעבען, וועלכע טאָרען ניט פערלאָרען געהן און וועלכע מען האָט ניט געהאַט קיין רעכט צו אונטערדריקען נור דערפאר ווייל ער אליין האָט ניט קיין צייט געהאַט זיי צו רעטושירען.

אויבגיג, וויעדער, ווי, צום ביישפּיעל, אַ קורצע אַבשאַצונג פון צוויי אינגערע דראַמענדיכטער אין דיעזער זאַמלונג, וועלכע ער אליין וואָלט אפשר אין דער איצטיגער געשטאַלט ניט געלאָזען איבערדרוקען, האָט זיך אונז אויסגעוויזען צו פערדיענען אַן אָרט ביי אונז, הויפּטזעכליך דערפאר, וואָס זיי בעווייזען ווי קלאָר און ווי טיפֿ אונזער אונפערגרעסליכער פרייַנד האָט אריינגעבליקט אין די מענשען און זאַכען פון זיין צייט.

און דאָ איז פיעלליכט דער פּלאַץ צו זאָגען, אַז אין דער פראַגע וואָס מען וואָלט דאַרפען אריינשטעלען און וואָס ניט—און דאָס איז געווען אין דעם פּרט פון אַלץ וואָס איז געווען איבערגעבליבען פאר׳ן לעצטען באַנד —האָט דער רעדאַקטאָר געהאַט די פרייַנדליכע און וועגטהפולע אונטערשטי־צונג פון העררן יואל ענטין.

עס וואָלט זיך וועלען געבען אַן אַלגעמיינעם אורטהייל איבער דעם אינהאַלט פון דיעזע פּיער בענדער. צום אונגליק אָדער צום גליק איז דאָס ניט מעגליך צוליעב דריי גרונדע:

ערשטענס, מחמת דער שטאַף איז אַזוי רייך און פערשיעדענאַרטיג, אַז אפילו אַן אויבערפלעכליכע בעאורטהיילונג פון יעדער אָבטהיילונג וואָלט אונז אַרויסגעבראַכט ווייט, ווייט פון דער ראַהמקע פון אַ קורצע אויס־לייטונג.

צווייטענס, ווייל אין דעם פאַל פון די סקיצצען וואָלט דאָס נויטיג געמאַכט אַ מין דורכרעדען־זיך מיט די „דערצעהלער" פון היינטיגע צייטען, און דאָס וואָלט וויעדער געפּיהרט צו ווייט. ענדליך,

אַבגערופען אויף די ניו יאָרקער אידישע פֿאַרטיי־קעמפּפּע אין דער אַרבײ־טער בעוועגונג. דיעזע אַרטיקלען זײַנען געווען אי אינטערעסאַנט אי כאַ־ראַקטעריסטיש פֿאַר איהם, אָבער זיי איבערדרוקען ווי זיי שטעהען און געהען הײַנטיגען טאָג, ווען די אַמאָליגע מלחמות מיט די זיעג־געקרוינטע, אַזוי גוט ווי די געשלאָגענע גענעראַלען; מיט דער לאַנג שוין צושטרייטער און צוזייהטער אַרמעע; מיט די גאַלאַינדלעך און די עפֿאָלעטען, וועלכע לויגען שוין לאַנג ענטוועדער אין פֿאָן־שאַפֿ, אָדער בײַ אַן אַלטוואַרג־העגדלער; מיט די לאַנג שוין פערשאָלענע און פערהילכטע שלאַכטרופען און לאָזונגען, — דיעזע אַרטיקלען, אַלזאָ, איצט פּשוט איבערגעדרוקט וואָלט קיין שום זין ניט געהאַט. מאַכען אָבער פֿירושים אויף זיי וואָלט געהאַט צו בעטייטען: שרייבען אַ געשיכטע פון יענער פֿעריאָדע, און דערצו איז נאָך די צייט ניט געקומען, חוץ וואָס דער פֿירוש וואָלט געדאַרפט פער־נעהמען פיעל מאָל אַזוי פיעל אָרט ווי דער טעקסט אליין.

דאָסזעלבע איז דער פאַל בנוגע צו די אַרטיקלען וואָס ער האָט געשריע־בען אַלס ענטפער צו זיינע קריטיקער. אין ערגעץ אין זיינע שריפטען איז ער ניט אַזוי אויסגעשפּראָכען, אַזוי עמפאַטיש, אַזוי קלאָר ער אליין — יעקב גאָרדין מיט אַלע זיינע מעלות און חסרונות, מיט זיין גאַנצען שאַרפזין, מיט זיין גאַנצער, גרויסער נשמה, אָבער אויך מיט זיין רייצ־באַרקייט און זיין אָפּט ניט קאָנטראָלירטען צאָרן—אין ערגיץ, זאָג איך, קומט דאָס אַלץ ניט ארויס אַזוי דיימליך ווי גראָד אין יענע אַרטיקלען. אָבער כדי זיי זאָלען זיין פערשטענדליך פארן אַלגעמיינעם לעזער, וואָלטען זיי אויך מוזען ווערן בעגליימט פון לאַנגע פֿירושים, וואָס אויך דערפּאר איז דערווייל נאָך די צייט ניט געקומען.

דאָס איז בנוגע צו די אויסגעלאָזענע. וואָס איז שויך צו די אַרטיקלען, וועלכע ער אליין וואָלט אפשר פערבראָקירט און מיר האָבען זיי אריינגע־נומען, האָבען מיר פֿאַלגענדעס צו זאָגען:

דיעזע אַרטיקלען און סקיצצען—און מיר האָבען הויפּטזעכליך אין אויג די סקיצצען—אפילו וועז זיי זאָלען קיין הויכען ליטעראַרישען וועדטה ניט האָבען, זײַנען זיי פון דעסטוועגען זעהר וויכטיג אין אַ זאַמלונג ווי דיעזע. זיי צייגען גאָרדין׳ס טאַלענט, זיין האַרץ און זיין בליק אונטער זעהר שווערע אומשטענדען. זיי צייגען זיינע שריפטען. כמעט אלס „טשער־נאָוויעס", אַלס האַסטיג אויפגעוואָרפענע בילדער, וועלכע ער האָט קיין צייט ניט געהאַט צו „פּינישען", צו טאָקען, אויסצוארבייטען נאָך אַ בעשטיום־

קיינער האָט מעהר ווי ער ניט דורכגעלעבט אין זיין אויגענער פּערזאָן דעם אידעני׳ס שמאַך און אונגליק, דעם אידעני׳ס גרויסקייט און ניעדריגקייט, דעם אידעני׳ס גדולה און צרות.

מיט זיין גאַנצע כלומרשט אַסימיליאַטאָרשע שטעלונג צום יודענטהום, איז ער אומעטום אין זיינע שריפטען, אפילו אין די אַמאָליגע רוסישע, פּריהער פּאַר אַלץ אַ איד, אייניער וואָס לעבט און ליעבט און לייַדעט, וואָס פּיהלט און ווייַנט און לאַכט מיט זיין פּאָלק.

ער האָט ניט בעדאַרפט אַזאַ דונערשלאָג ווי דער קישינעווער פּאָגראָם, ווי די אַדעסער שחיטה אַדער די להשמיד־להרוג־ולאַבד טעג פון ביאַליסטאָק און סיעדליץ כדי אַז די אידישקייט אין אים זאָל אויפגעוועקט ווערן אין איהם, ווי דאָס איז געווען דער פּאַל מיט פּיעלע אַנדערע אַרום אונז.

פּאַר איהם איז ניט נויטיג געווען אַ ספּעציעלער בליצשטראַהל אַלס בעגלייטער פון אַזאַ דונערטראַסקערי כדי צו דערזעהן די פּינסטערע נאַכט מיט אל׳ די חשד׳דיגע ברואים וואָס נוצען זי אויס אום אַרויסצוקריכען פון זייערע לעכער, פון זייערע העהלען, פון דער אונטעראירדישער טוכל׳ע־קייט און בעהעלטעניסען. אין די פּריַיע לופט אַריין,—אַהין וואו זיי וואַגען ניט אַרויסצוקומען בשעת די זון שיינט און די גערעכטיגקייט וואַכט און נור אַן אונגעוואויניליכער געוויטער, אַדער אַ ספּעציעלער טומאָן קען אויף אַ ווייַלע ברענגען חשך אויף דער וועלט.

און ער האָט דערפּאַר אין די רוהיגסטע ציַיטען געפּיהלט און געזעהן די קומעדיגע אכזריות און די נאָהענטע מאַסאַקערס אויף זיין פּאָלק און דאָס האָט איהם שטענדיג געהאַלטען אויף דער וואַך און דאָס האָט שטענדיג געפּיהרט זיין פּעדער.

„עינים להם ולא יראו", האָט ער געזאָגט זיי האָבען אויגען און זעהען ניט—די אונגליקליכע אייניקלעך פון אברהם יצחק ויעקב, אָט וועל איך זיין אויג פּאר זיי.

זיי זעהען ניט זייער לעכערליכקייט און ער בעשרויבט זי פּאַר זיי. ער זעהט, נעמליך, אַז זיי האָבען דאָ אין זייער נייער הויס אַוועקגעוואָרפען פּיעלע פון די היימישע גוטע מדות און האָבען זיך אָנגעשאַפט נייע העס־ליכקייטען. ער פּיהלט די פּאָלגען דערפון און ער פּרובירט זיי וויי־זען זייער אויגענעם פּנים אין זיין שפּיגעל. ער לאַכט ניט פון זיי: איהם שמערצט זייער לעכערליכקייט, אָבער ער ווייזט זיי וואָס זיי טוען.

דריטענס, דערפאר, ווייל דער וואָס שרייבט דיעזע ציילען ליעבט צופיעל זיין געגענשטאַנד און געטרויט זיך פֿשוט ניט קיין ניכטערן, רוהיגען, אונ־פֿארטיאישען אורטהייל. דערביי וואָלט, פון דעסטוועגען זיין די געפאהר ניט אַז די ליעבע צו גאַרדינען זאָל דעם שרייבער דיקטירען איבערטריבענע בעוואונדערונג, זאָנדערן פערקעהרט, אַז ער, פיהלענדיג און האָבענדיג פאַר די אויגען דיעזע ליעבע צום אַלטען פרייַנד, זאָל ניט, כדי צו זיין אונפאר־טייאיש, צו שטאַרק אַריבערבויגען אויף די אַנדערע זייט.

אָבער ניט פערנעהמענדיג זיך צו וויט און צו ברייט, וועלען מיר זיך ערלויבען איניגע קורצע בעמערקונגען.

יעקב גאַרדינ האָט געהאַט ניט נור אַן אונגעוואוינליך שאַרפֿעם אויג נור אויך אַ גרויסע האַרץ. ער האָט ניט נור געזעהן מעהר און קלאָרער און טיעפער פאַר פיעלע אַנדערע, וועלכע האָבען ביי אונז מיט איהם זיך גע־מאָסטען אַלס שרייבער נור ער האָט געפיהלט שאַרפער און שטאַרקער וויַ זיי. זיין האַרץ האָט זיך תוך כדי דיבור אָבגערופען אויף אַלץ, וואָס זיין אויג האָט דערזעהן און זיין פעדער האָט גלייך געגעבען אויסדרוק צו אַלץ וואָס ער האָט אויבערגעלעבט.

און אלץ האָט ער אין זיך, וועז אויך נור אויף אַ קורצע רגע, ווירקליך אויבערגעלעבט. ער האָט ניט געקענט גלייכגילטיג אויפנעהמען מיט'ן אויג אַן ערשיינונג, אַ פאַסירונג, אַ פערבריעכען, אַ לעכערליכקייט כדי עס שפּעטער אויפ'ן פאַפּיער ווידער צו געבען, אַ שמייגער ווי דאָס טוט אַ גובקע מיט וואָסער, אָדער אַ פאַטאַגראַפישער אַפּפּאַראַט.

ער האָט אַזוי ווי דורכגעליטען און אויבערגעלעבט יעדעס אונגליק, וועלכעס ער האָט בעשריעבען. ער האָט דורכגעלעבט און אליין הערצליך אויסגעלאַבט יעדע לעכערליכקייט, וואָס האָט געפונען אַן אויסדרוק דורך זיין פעדער.

דאָס איז וואָס מען דאַרף פערשטעהן כדי ריכטיג אָבצושאַצען זיין לעבענסוועזרק סאַי אין דאָס וואָס ער האָט געשאַפען פאר'ן טהעאַטער סאַי אין דאָס וואָס ער האָט געשריעבען פאר'ן לעזע־צימער. און האָלט מען דאָס אין אויג, דאַן וועט מען חוץ אַלעמען בעגרייפען אַנאַנדער זאַך, אויף וואָס עס איז געווארען אָנגעדייטעט פריהער אין דיעזע בלעטער. הייגו: זיין אַסימיליאַטאַרסטוואָ אַלס איד.

עס איז ניטאָ קיין צעהנדליג בלעטער אָהן אַ געפיהל פון ליידענשאַפט, פון אמת'ע ליעבע פון פריינדשאַפט אָדער פיינדשאַפט וואָס איז ניט געציי־כענט מיט אַ מיסטער־האַנד.

ועל כולם איז אין דיעזע בענדער דאָ כמעט דער גאַנצער אידישער לע־בען אין אַמעריקאַ פון די נוינציגער יאָהרען פונ'ם פערגאַנגענעם יאָהר הונדערט.

עס איז דארין דאָ מאַטעריאל פאַר דעם קינפטיגען קולטור־היסטאָריקער אָדער דעם עטהנאָלאָג, וועלכער וועט קומען ערפאָרשען די איינוואַנדערער פון גלות־רוסלאַנד.

עס איז אויך דאַרין דאָ מאַטעריאל פאַר דראַמען, אַזוינע ווי ער האָט געשריבען, לאָז זיך נור בעווייזען אַ טאַלענט ווי זיינער.

מ. ווינטשעווסקי.

ניו יאָרק, 1 אָקטאָבער, 1910.

זיי זעהען ניט זייערע ליידען און די קוועלען פון די ליידען און ער ווייזט זיי.

זיי האָבען ניט קיין זין און קיין פערשטענדניס פאַר די הערליכע נאַטור אַרום זיך און ער וועקט דיעזען זין און דיעזעם פערשטענדניס.

און אין זיינע „פאַמיליע־בילדער", אין זיינע בעשרייבונגען פון די „עלענדע און אונגליקליכע", אין זיינע סאַטירען, פאַנטאַזיעס און בילדער וויי אין די שילדערונגען פון „כלי־קדש און לאַדזשען־ברידער" אין אַלץ וואָס זיין אויג דערזעהט אין דער נייער היים,—אין אַלץ איז דער „אַמיסיליאַטאָר" אַ איד, מיט אַ אידישע האַרץ, מיט אַ טיעפע ליעבע פאַר זיין אונגליקליכע ראַסע. אפילו ווען עס בייסט זיין סאַטירע און זיין סאַרקאַזם לאָזט רויטע פאַסען אויפ'ן געשטראָפטען קערפער, זעהט מען אַז די סאַטירע און דער סאַרקאַזם שטאַמען פון אַ וועהטאָג אין האַרצען פאַר דעם געליעבטען געשטראָפטען געגענשטאַנד.

און אין זיינען קריטיקען פונ'ם טהעאַטער, למשל. אין די אַרטיקלען וועגען די קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ איז דאָ דערזעלביגער גרונדטאָן. ווען ער בעווואונדערט די קונסט פון די רוסישע שוישפיעלער קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ און בראָוויטש איז דער גרונדגעדאַנק אימער: „אך, ווי ווייט מיר זיינען נאָך פון אמת'ע קונסט—מיר אַרעמע, אַרעמע אידעלעך!"

דאָס רעט ניט דער מה־יפית איד, וואָס איז זיך מכניע פאַרן גוי: דאָס רעט דער איד וואָס איהם שמערצט זיין פאָלק'ס דלות אין בילדונג אין קונסט אין דער פרוכט פון ציוויליזאַציע.

אין דיעזע פיער בענדער זיינען זיכער דאָ בלעטער, וועלכע האָבען געדארפט דורכגעזעהען ווערען פון איהם אליין; עס זיינען זיכער דאָ אונרייפע שריפטען, וועלכע וואָלטען גאַנץ אַנדערש אויסגעזעהן וועז זיי וואָלטען ארויסגעקומען פון זיין פעדער אין די לעצטע יאָהרען פון זיין לעבען; עס זיינען דאָ אַנדערע חסרונות צו בעפריעדיגען דעם גרעהסיגען קריטיקער, דעם פּגימות־זוכענדען שונא, יעדען, וועמען גאָרדין איז גרויס אין די אויגען.

צוגעגעבען. אָבער עס איז ניטאָ אין די פיער בענדער קיין צעהנדליג בלעטער, אין וועלכע עס זאָל ניט זיין אַ געדאַנק אַריגינעל אויסגעדריקט, אַדער נייי פאַר אונזער לעזער, אפשר ניט נאַר איהם אליין.

די נייע קאַפּערוישאַן 161
איהר קענט איהם? 166
נייו יאָרקער חברה ערב־רב 168
העלדען 174
אלעס אין אָרדנונג 179
קאַנטראַסטען 182
צוויי עקסקוירשאַנס 188
די בליהענדע יוגענד 191
ווי אזוי בין איך אויס מיליאָנער געוואָרען 195
נוט גערעטען 201
יא גערעטען 204
אדם אַ מענש 207

לאָדושען און כלי קדש

אַרונטער מיט די פּיאַטעס 213
צוויי נפשות! 217
נייו! נוט פּוק און נוט קוק! 223
דאָס גרויסע געווינס 227
בני תרח'ס לאָדוש 233
נו? 238
א תקיעה גדולה 242
אַ געשיכטע 247

אינהאלט־פערצייכנים:

בילדער און פאנטאזיעס

א מאמעס האַרץ 3
גאָט, מענש און טויפעל 54
גליקליך 67
דער ערשטער אנשטויס 76
דריי שרעקליכע יאָהר 82
דער פּיער־מענש 88
דאָס איז דער מענש 103
פערקעהרטע טראגעדיען 110
קין דער ברודער טערדער 112
דער זומער איז אַוועק 116
די שרעקליכע נאַכט 118
די וואַהרע ליעבע 121
צוויליגן צוויי שפּיגלען 123
ער איז דאָס 126
די באַשערטע 129
בילדונג 133
דער אידישער גייסט 137

אמעריקא

צוויי פישלאַך 143
קאפּע מיט נייעס 147
אַן אונמוטהיגער אקאָרד 150
די פערבלאָנדזעטע נשמה 153
פּיער בריעף 158

בילדער און פאַנטאַזיעס.

אַ מאַמעס האַרץ.

אַ ראָמאַן פון דעם אידישען לעבען אין רוסלאַנד, אין דרײַ זיעבעציגער יאָהרען.

1.

איך געדענק אַזוי ווי הײַנט, עס איז געווען אַ פינסטערע נאַכט, פון נאָך מיטאָג אָן האָט געגאָסען אַ שלאָגם־רעגען. די צייט איז געווען נאָך סוכות: די ערגסטע צייט אין די קלײנע אידישע שטעטלעך. די בלאָטע אויף די גאַסען איז געווען אַזוי גרויס, אַז אָהן סכנת נפשות האָט מען ניט געקענט אַריבערגעהן פון איין זײַט אויף דער אַנדערער. די ליכטיגע און ווארעמע זונען האָט זיך בעהאַלטען הינטער אַ פאַרהאַנג פון גראָבע און שווארצע וואָלקענס און האָט זיך ניט געוואָלט בעווייזען. קאַלטע ווינטען האָבען געבלאָזען פריי פון די גרויסע נאַוואַראָסיער סטעפּעס און האָבען מיט זייער פייפערי און אומעטיגען יאָמער נאָך מעהר מרה־שחורה־דיג געמאַכט די אידעלעך פון שטעטעל, וואָס זיי איז אָהן אַלעמען געווען זעהר אומעטיג אויפ'ן האַרצען. קיין פּרנסה איז ניטאָ. די וועגען זיינען שלעכט. מע קען ניט געהן, ניט פאָהרען, דער רוסישער פּויער זיצט אין דער היים און פאָהרט ניט אין שטאָט אריין. אונ־מעגליך צו פערדיענען אַ קאָפּיקע! און דאָ געהט דער קאַלטער און פורכטבאַרער ווינטער; אין שטוב איז פינסטער און קאַלט, — ניטאָ קיין הייצונג, ניטאָ קיין געלט; די קינדער זיינען נאָקעט און באַרוועס, צו עסען איז ניטאָ און אויף ווינטער איז נאָך ניט צוגעגרייט קיין זויערעס־קרויט, ניט קיין קארטאָפעל, ווי אַזוי וועט מען איבערלעבען דעם ווינטער?!

אָט אין איינע פון אזעלכע נעכט זיינען מיר אַלע גזעסען און

ווי איצט... מיר האָבען זיך געזוכט א שטיקעל ברויט. וואָהין פאָהרט מען פון דעם פינסטערען פוילען? מיין מאן איז א בעל מלאכה, נור ער האָט מורא געהאַט צו פאָהרען אין טיף ראסיי צו די קאצאַפּעם, וואו עס זיינען דאָ וועניג אידען... האָבען מיר געוואנדערט פון איין שטעטל אין דער אַנדערער, ביז וואָנען מיר זיינען פערבליבען אין נאָוואראָסיא. שטיינס געזאָגט, וואָס באַגערט א איד אין רוסלאַנד און וואָס האָט ער?.. ער וויל א שטיקעל ברויט און איז כּל ימיו א דלפון א קבצן... אבי מע לעבט!...

מיין מאן איז א גאָלד־שמיד און א זייגער־מאכער. פריהער, מיט א יאָהר צעהן — פופצעהן צוריק, פלעגען איהם אָפט רייכע פאָמיעשיקעס און גלחים געבען ארבייט; ער פלעגט זיי מאכען אין די קלויסטערס בעבערס, לייכטערס און אַנדערע גוי'אישע שמאטעס. היינט אָבער זיינען די פאָמיעשציקעס ארעם געוואָרען און די שנאה צום אידען איז געוואָרען גרעסער און די גלחים גיבען שוין ניט דעם אידען צו פערדיענען... און אז מען דארף שוין פערדיענען די קאַפּיקע ביי דעם אידען, איז טאקע אָך און וועה! און וואָס מיינט איהר? איז מען טאקע קבצנים! מיין מאן איז ניט קיין גראָבער יונג, ער קען אביסל לערנען און לייענט גוט לשון־קודש. ער, מרדכי דער סופר און שמואל איציע דער קרעמער שרייבען אוים צוזאמען די אידישע צייטונג „המליץ" און מיין מאן וויים בעסער פון אַלעמען וועו עס וועט זיין א מלחמה און וער מיט וועמען וועט מלחמה האַלטען... דאָך איז מיין מאן א גאנץ פראָסטער און פרומער איד און קעהרט ניט אָפּ ניט רעכטס, ניט לינקס פון אַלץ וואָס די תורה האָט געשריבען. די משפּחה אונזערע איז ניט גרויס, מיר האָבען דריי קינדער, ניט פאר קיין אידען געדאכט. ביי אונז האָבען זיך די קינדער ניט געהאַלטען; עלף האָבען מיר געהאַט און געבליבען זיינען נור דריי. מיין עלטערער זוהן אהרן איז אַלט צוויי און צוואַנציג יאָהר. ער דיענט איצט אַלכסנדר דעם שיכור. דארף איך דערצעהלען, וויי פיעל טרערען איך האָב פערגאָסען, אז מען האָט צוגענומען מיין עלטסטען קינד צו סאַלדאטען? אזא עדעל קינד מיט א גילדערנעם כאראקטער, דארף דיענען אייואנען חזיר, וואַלגערען זיך מיט די גראָבע פויערים אין די קאזארמעס און לייזען קלעפ און שטופאקעס פון די בעזויפענע פעלד־פעבעלס מיט די „אונדערעס"! עס איז נאָך

האבען געוואלט אויף אונזער טאכטער סאניע, וועלכע איז אוועק געגאנגען פון דעם היים באלד נאך אנבייסען און איז נאך ניט געקומען. איך האב נאר ניט געוואוסט, וואס איבערצוקלערען. מיין „אלטער" איז געווען בייז און האט עטליכע מאל געפרעגט מיך מיט כעס: וואו איז זי אזוי שפעט ביינאכט? זאג מיר וואו איז זי און וואו שלעפט זי זיך ארום? מיין מאן איז געווען אהן אלעמען זעהר בייז — דער דלות האט ביי אונז אין שטוב געשפאציערט אזוי פריי, אקוראט ווי דער ווינד אין דעם ריינעם און גלאטען פעלד. קיין ארבייט איז ניט געווען און צו קריגען א קאפיקע איז ניט געווען מעגליך... און דא געהט דער שבת קודש... מע דארף האבען אויף מעהל, אויף ליכט, אויף בראנפען, אויף פיש און אויף די אנדערע שבת'דיגע זאכען. און א חוץ דעם האט דער אלטער נאך דעם אבענד געהאט זעהר גרויסע יסורים און הארץ־וועהטאג: ביי אונזער אינגעל, ביי משה'לען, האבען זיך צוריסען די שטיוועל. מע האט איהם ערשט געקויפט א פאאר נייע שטיוועל און ער האט שוין געמאכט פון זיי א תל. ווי אזוי לאזט מען דעם אינגעל אין חדר אין אזא בלאטע, אז די שטיוועל רינען? צאהלען פון דאם לעצטע דעם מלמד שכר למוד און דער אינגעל זאל זיצען אין דער היים און זאל אומגעהן פועל בטל... און דא איז נאך אונזער סאניע אוועקגעגאנגען, זי האט ביי קיינעם ניט געפרעגט און האט קיינעם ניט געזאגט וואהין זי גיהט. און מיין „אלטער", דארפט איהר וויסען, איז זעהר א שטרענגער פאטער און אהן זיין ווילען טאר קיינער פון אונז ניט טאן פון דאנען אהין, ער איז חלילה, ניט קיין שלעכטער מענש, נור ער האט א שטארקען כאראקטער און אז ער זאגט עפעס, מוז דאס זיין.

איך רער מיט אייך און איך האב נור פערגעסען, אז איהר זייט מיט קיינעם פון אונז נאך ניט בעקאנט און איהר וויסט נאך ניט, וואס מיר זיינען פאר מענשען און מיט וואס מיר בעשעפטיגען זיך. אליין זיינען מיר פון פוילען, נור העבער צוואנציג יאהר וואהנען מיר אין א קליין שטעטל אין נאוואראסיע. יא! העבער צוואנציג יאהר. איך געדענק דאס נאנץ גוט. אונזער עלטערער זוהן אהרניו איז נאך געווען א זויג־קינד. מיר זיינען געווען יונג, אבער ארעם, אט אזוי

טער פֿלעגט שטענדיג זאָגען, אז משה׳לע האָט א מיניסטערישע קאָפּ און פון איהם וועט ארוים א לייט! אז אָך און וועה איז צו מיינע יאָהרען! וואָס פאַר א שרעקליכער אונגליק האָט אונז נאָך דעם גע־טראָפען! וואָס פאַר א תל עם איז געווארען פון אונז אַלע!... נור לאָם איך ניט פערלויפען פריהער און דערצעהלען אַלעם, וואָס מיט אונז האָט זיך פאַסירט פון אָנהויב ביז׳ן סוף. לאָזען אַלע וויסען און הערען וואָסערע שרעקליכע צרות דער איד לעבט איבער אין רוסלאַנד און וואָס א מענש קען אויף זיך איבערטראָגען!

לאַנגואַם זיינען געגאַנגען די מינוטען פון דער שרעקליכער נאַכט. דער רעגען האָט נעקלאַפּט און געבאַראַבאַנעווען אין די פענסטער, דער ווינד האָט גערויסען די ֿלטע לאָדען, האָט געיאָמערט פון דער ווייטען און האָט געטרייסלט אונזער אַלטע און קליינע שטיבעל. די לאָמפּ אויפ׳ן טיש האָט געברענט דונקעל און ניט רעגעלמעסיג. אמאָל פלעגט זיך דער פייער אויפהויבען העכער, אמאָל אראָפלאָזען ניעדריגער. אויפ׳ן וואַנט האָבען זיך געלייגט לאַנגע און שוואַרצע שאטענס. מיר זיינען געזעסען שטיל, דער אלטער האָט עפּעם אריינ־גקוקט אין א ספר, איך האָב געארבייט א זאָק, אונזער משה׳לע האָט געשלאָפען א זיסען און טיפען שלאָף. פון זיין מויל פלעגען זיך אָפּט ארויסרייסען נור אייניגע ווערטער: „כאַפּ איהם!... „אַנט־לויף!" „שפּרינג אריבער!"

פלוצלונג האָט זיך דער ווינד א דרעה געטאָן און האָט צוגע־טראָגען צו אונזער פענסטער א לאַנגען און א ציטערדיגען קלונג פון א גרויסען גלאָק. נאָך אמאָל... נאָך אמאָל... נאָך אמאָל... דער קלויסטער־גלאָק... האָט אָבגעקלאָפּט צוועלף א זייגער.

מיין מאַן האָט זיך אויפגעכאָפּט פון אָרט און האָט א געשריי געטאָן: „וואָס קען דאָס זיין?"

— וואָס איז? האָב איך געפרעגט מיט גרויס פערוואונדערונג.

— זאָג מיר נור, וואו איז דאָס אונזער סאָניע אזוי שפּעט?

— זאָל איך אזוי וויסען פון שלעכטס! מיר זיינען ווידער ביידע אנשוויגען געווארען. איך קען אייך זאָגען דעם אמת, אז איך האָב זיך דאמאָלס אָנגעשטויסען וואו אונזער סאָניע קען זיין, נור איך האָב מורא געהאַט צו זאָגען דעם אלטען: ער וואָלט געווים אויפגע־הויבען א געשריי מיט א געפילדער ביז׳ן הימעל.

גוט, וואָס אונזער אהרניו איז געבליבען דיענען ביי אונז אין שטע־
טעל, און וויל ער איז א קלוגער און טויג זיך בעסער פון די אַנדערע
סאָלדאטען האָט מען איהם באלד גענומען אין האָספיטאל און ער
שטודירט דאָרט אויף א פעלדשער דער עלטסטער דאָקטאָר האָט
איהם זעהר ליעב און האָט איהם איבערגעגעבען די גאנצע אפטעק,
אוי, וועה אוןווינד צו מיר. אז איך זאָל יעמאָלט געווען וויסען, וואָס
פאר אן אונגליק די אפטעק וועט איהם ברענגען, וואָלט איך דען
בעסער ניט געוואָלט, אז ער זאָל זיין אין ראָטע און געהן אונטער'ן
ביקס! נור וואָס קען דער מענש מיט זיין נאַרישען שכל וויסען?
ער מיינט אז אזוי איז בעסער און עס קומט גאָר אוים פונקט פער־
קעהרט...

מיין טאָכטער סאָניע איז אלט אכצעהן יאָהר. זי איז שעהן
און קלוג, — מעג איך שוין האָבען אזא יאָהר! איך זאג דאָס ניט
דערפאר, וויל איך בין א מוטער — ניין! אויף מיין סאָניע'ן פער־
קוקט זיך יעדערער און אז זי זאָל נעבעך ניט וואקסען ביי אזעלכע
אָרימע עלטערען און זאָל האָבען א נייע שליאָפקע מיט א מאָדנע
קלייד וואָלט זי דאָך טאקע געלייכט ווי א בריליאנט. נור ווי געפעלט
זי אייך? זי זאָגט גאָר אז שליאָפקעס מיט פלאָטיעס זיינען שמאָ־
טעס און דער עיקר איז מען זאָל זיין א מענש... ווען דער פאָטער
וואָלט נור ערלויבט, אז א גאנצע נאכט זאָל ברענען קעראָסין אין דעם
לאָמפ וואָלט זי געזעסען ביז טאָג און געלייענט ביכער. פרעגט מיך
בחרם נאָך וואָס דאָרף מען דאָס לייענען אזוי פיעל ביכער? איך ווייל
זיך ניט בעריהמען מיט מיין אייגענעם קינד, נור איך מעג אייך זאָגען,
אז אזא גוטע האָרץ, אזעלכע ערעלע געפיהלען האָט טאקע קיינער
ניט אין אונזער משפחה... נו, זאָגט־זשע איהר אליין: א שעהנע,
א קלוגע, א שטילע, א גוטע, א פאָר גרויסע שווארצע אויגען, זיידענע
לאנג האָאָר, א טאָליע ווי ביי א גראָפינע, א זיסער קול'כעל ווי ביי
א קאנאריק — האָט דען די מאמע ניט מיט וואָס צו שטאָלצי־
רען?

אונזער מוזיניקעל משה'לע איז א גרויסער שטיפער. מיר פער־
צייהען איהם אלע און דער „אלטער" האָט איהם ליעב ווי דאָס לע־
בען. ער איז שוין אלט צעהן יאָהר און מיר רעכענען איהם נאָך אלץ
פאר א קליין קינד און וואָס משה'לע וויל פיהרט ער אוים. דער אל־

דער „אלטער" דאָס ניט געוואָלט ערלויבען. ער האָט געזאָגט, אז זי דאַרף זיך מעהר ניט לערנען, ווארום זי וויים שוין אזוי אויך מעהר וויפיעל אַ פרויענצימער דאַרף וויסען. ער האָט אָבער געקענט יעדען איינרעדען און איבערעדען; — דער מאן מיינער האָט געמוזט מיט איהם מיטשטימען און ער איז געוואָרען אונזער סאָניע'ס אַ לערער. אונזער זוהן איז אויך געוואָרען מיט איהם גוטער פרייַנד און פלעגט צו איהם אָפט געהן מיט זיינע חברים, די יונגע פעלד־שערס. צו איהם אויפ'ן קוואַרטיר האָט מיין אהרניו עטליכע מאהל געפיהרט אויך סאָניע'ן. איך האָב געוואוסט אז דאָרט ביי זיי קומען פאָר עפעס אסיפות, סעסיעס, אז אהין געהען עטליכע יונגע לייט: נור וואָס זיי טוען דאָרטען און פון וואָס זיי רעדען האָב איך דאמאָלס ניט געוואוסט. און אז איך האָב זיך דערוואוסט איז שוין געווען צו שפעט... צו שפעט!

ביי מיר איז קיין פראַגע ניט געווען, וואו האָט געקענט זיין אונזער סאָניע אזוי שפעט אין דער נאכט. איך האָב שוין פערשטאַנען, אז געווים איז זי ביי דעם „מילכיקען גוי". שוין ווידער אודאי א פער־זאמלונג און זיי רעדען ווידער פון זייערע געשעפטען. אָט די גע־שעפטען, וואָס איך האָב זיי נערעכענט פאָר א נאַרישקייט, האָבען אונז געקאָסט דערנאָך זעהר טייער, מיט טרערען און מיט פיעל בלוט האָבען מיר בעצאָהלט פאָר זיי!

עס איז שוין נאָך האַלבע נאכט, דער רעגען האָט אויפגעהערט, נור דער ווינד איז נאָך געוואָרען שטאַרקער און שרעקליכער גראָבע שוואַרצע וואָלקענס האָבען געשוואומען איבערן הימעל זעהר גיך, איין מתנה וואָלקענס איז געלאָפען נאָך די אַנדערע... אָט בע־וויזט זיך א בלישצענדער שטערענדעל און אָט ווערט ער ווידער פערשוואונדען... מיין אלטער איז שוין געגאַנגען שלאָפען און איך בין געזעסען מיט דעם זאָק ביים טיש און האָב געדרעמעלט: איך האָב זיך געוואָלט דערוואַרטען אויף סאָניען. די לאמפ האָט שוין ג־עברענט גאַנץ דונקעל און דער ווינד איז אומגעגאַנגען איבער'ן שטוב און האָט געפייפט אין קוימען... פלוצלינג האָט זיך דערהערט א קלאַפ, און אימיצער האָט געגומען האַסטיג רייסען די טהיר... איך בין ג־בליבען שטעהן דערשראָקען, אין א ווייל אַרום האָב איך דערהערט ביים פענסטער אונזער סאָניע'ן שרייען: גיכער, מאַמע, עפען די

הערט ווי אזוי פערשיעדענע אומשטענדען בינדען און פלעכטען זיך צונויף, כדי אונגליקליך צו מאכען דעם מענשען און ארונטער־צו־ווארפען איהם אונטער א שווערע משא פון צרות און ליידען.

נאך מיט עטליכע מאנאטען צוריק האט זיך ביי אונז אין שטעטל בעזעצט עפעס א יונגער קריסט, א רוס. קיינער האט ניט גע־וואוסט פון וואנען ער איז געקומען, ווער ער איז און וואס ער דארף דא. אונזערע אידעלעך האבען איהם באלד געגעבען א צונאמען „דער מילכיקער גוי" און אזוי האט איהם געהופען די נאנצע שטעטל. ער איז געווען וויים אזוי ווי מילך און בלאס אזוי דער טויט אליין. מען וואלט געקענט מיינען, אז ביי איהם אין די אדערען רינט ווייס מילך אנשטאט בלוט און אז ער איז אזוי שלאף, אז אפילו א קליין קינד קען איהם אוועקלייגען... אבער דאס איז געווען א גרויסער־טעות: ער איז געווען שטארק ווי אייזען, זיינע אויגען האבען גע־ברענט ווי פייער און זיין שטימע האט געהאט אין זיך אזוי פיעל מאכט, אז בשעת ער פלענט רעדען האט מען געריבענט, אז דאס איז עפעס א גרויסער גענעראל איך וויים ניט ווי האט זיך דאס גע־קענט טרעפען, אז ער האט זיך באלד בעקאנט מיט מיין עלטערען זוהן, מיט'ן וואיענעם פעלדשער. עס איז שוין געווען בעשערט אזא אונגליק! ניט אין א גוטע שעה האט דער „ניט גוטער" געבראכט דעם „מילכיגען גוי" אין אונזער ארעמע און קליינע שטעטל, וואו אלץ איז געווען פריהער רוהיג און שטיל!...

דער מילכיקער גוי האט זיך באלד בעקאנט מיט מיין סאניע'ן. אהרן האט איהם עטליכע מאל געבראכט צו אונז און ער איז אונז אלעמען זעהר געפעלען געווארען. אפילו מיין „אלטער" האט עטליכע מאל געוואגט אויף איהם, אז ער איז א פיינער שייגעץ. מיט אונזער סאניע'ן איז ער באלד געווארען א גוטער ברודער. ער האט איהר אנגעהויבען נאנץ אפט צו טראגען פערשיעדענע ביכער און אז דער אלטער מיינער איז נור ניט געווען אין דער היים פלענט ער זיצען ביי אונז ביז נאנץ שפעט און פלענט איהר אלץ דערצעהלען און דער־צעהלען, וואס עס שטעהט געשריבען אין פערשיעדענע ביכער און ווי אזוי מען דארף די ביכער פערשטעהן.

אין א קליינע צייט ארום האט ער געבעטען, דער פאטער זאל איהם ערלויבען געבען אונזער סאניע'ן אוראקען. א לאנגע צייט האט

אָבער יענעם ווינטער! אויף מיין וואָרט, עס זיינען געווען מינוטען, אז מיר האָבען געמיינט, אז מיר וועלען ניט אויסהאַלטען! מעהר פון אַלץ האָב איך מורא געהאַט פאַר מיין אַלטען; ער איז געווען א שלאָ־פער מענש מיט א קראַנקע האַרץ. די שרעק מיט יסורים האָבען גע־קענט חלילה מאַכען פון איהם א תל.

פון יענער נאַכט, וועז עס זיינען אונז בעפאַלען זשאַנדאַרמען מיט די סאַלדאַטען, האָט זיך ביי אונז אָנגעהויבען א צייט נאָר מיט אַנ־דערע, מיט נייע צרות, א צייט, מיט פיעל שוועדע טעג און שרעק־ליכע נעכט.

איהר קענט זיך פאָרשטעלען, ווי אזוי מיר האָבען זיך אלע דערשראָקען, וועז אין אונזער שטוב זיינען אריין פיעל פריצים מיט אָפיצערען און האָבען אָנגעהויבען צו זוכען אין אלע ווינקעלעך... מיין מאַן איז געווען בלאַס ווי א טויטער... איך האָב געמיינט יעדע מינוט, אז אָט אָט פאַלט איך חלשות... אונזער משה'לע האָט זיך אויפ־געכאַפט פון שלאָף און האָט אָנגעהויבען צו שרייען ניט מיט זיין קול: מאַמע! סאַלדאַטען! נור אונזער סאַניע האָט זיך געהאַלטען ווי א כוואַט, זאָג איך אייך. אויף יעדער זאַך האָט זי געענטפערט רוהיג און קאַלטבלוטיג, גלייך ווי זי רעדט מיט מיר. איך מיט'ן אל־טען זיינען מיר געשטאַנען און האָבען געציטערט פון שרעק. וועז א גרויסער אָפיצער האָט אָנגעהויבען צו פרעגען סאַניען, אויב זי קען דעם „מילכיקען גוי", האָט זי געענטפערט, אז זי קען איהם גאַנץ גוט ער איז איהר לערער.

— געהסט דו צו איהם?

— יא, גאַנץ זעלטען... וועז איך ווייל איהם עטוואָס פרעגען פון אריפמעטיקא!

— האָט ער דיר ניט געזאָגט, אז ער געהערט צו אזא פארטיי, וועלכע ווייל הרג'ענען דעם רוסישען קייזער?

— חס וחלילה!

— האָט ער דיר ניט געגעבען צו לייענען פערבאָטענע ביכער און צייטונגען?

— ניין! זאָגט זי, איך וויים גאָר ניט וואָס דאָס הייסט.

העכער א שעה האָבען זיי געזוכט ביי אונז פערבאָטענע זאכען. זיי האָבען איבערגעקאָהרט די שטוב קאָפויר. אונטער'ן אויוועז,

טהיר! אום גאטעם ווילען גיכער! — קוים א לעבעדיגע בין איך צו־געלאפען צום טהיר. — סאניע האט זיך אריינגעריסען א פערסאפע־טע און האט מיך געכאפט ביי דער האנד... זי האט מיך גאר ניט געלאזט רעדען א וואָרט... „גיכער! האט זי מיר געזאגט, שטיל, פערלעש די לאמפ און לעג זיך!... לאמיר זיך אלע לענגן מע געהט! מע געהט אהער!...“

— וואס איז דאָרט? האט דער אלטער א געשריי געטאן מיט כעס...

— שש! האט סאניע געענטפערט מיט א ציטערדיגען קול און איז צוגעלאפען צו דער לאמפ און האט זי פערלאשען... לעג זיך! לעג זיך גיכער!... ביי די וועלטער האט זי זיך א וואָרף געטאן אויף איהר געלעגער... איך בין געבליבען שטעהן אין דער פינסטער... איך האב גאר ניט געקענט קומען צו זיך... און אויידער איך האב נאך ניט אוספּעיעט אויסצורעדען א וואָרט, האב איך דערהערט א סך קולות און עטליכע מענשען האבען אנגעהויבען שטארק צו קלאפען אין טהיר און אין אלע פענסטער!...

— עי! אטוארִיטע!...

— וואס איז דאס? וועה איז מיר? האב איך געפרעגט מיין מאן. ער אבער איז שוין געלאפען צום טהיר... איך בין געלאפען נאך איהם... אין דער פינסטער, אין אימפעט, און שרעק האט מיין אלטער אזוי גיך ניט געקענט געפינען דעם זאסאוו... דערווייל האט פון דרויסען אימיצער אנגעהויבען צו שילטען, בייזערן זיך און שרייען: סקאָרעי! סקאָרעי!

די טהיר האט זיך געעפענט און אין דער פינסטער האבען א בלישצע געטאן מעשענע קנעפ. מיר האבען דערהערט דעם קלאנג פון שפּאָרעס און די קלאפעריי פון שטאלענע סאבליעס... אונזער גאנצע שטוב איז געווען ארומגערינגעלט מיט זשאנדארמען און סאל־דאטען!...

.2

מיר האבען דאס איבערגעלעבט א אסיען יענעם יאהר! איהר וויסט דאך, אז איד איז געגוג צוגעווינט צו צרות און שלעק, —

ניט געקענט געפינען... נור וואו איז ער אַהין געקומען? וואָס האָט ער געוואָלט אויפטאָן? דאָס האָט קיינער ניט געוואוסט. אייניגע האָבען געזאָגט, אז ער האָט געמאכט פיעל באָמבעס, די אַנדערע האָבען דערצעהלט, אז ער האָט געמאכט פאַלשע געלד, די דריטע האָבען געזאָגט, אז ער איז געווען א כשוף מאכער... סאָניע און מיין אהרן האָבען אפשר יא געוואוסט נור זיי האָבען אָנגענומען וואָסער אין מויל און האָבען געשוויגען... דער אַלטער מיינער האָט גאָר ניט געוואָלט הערען פון דעם מילכיקען גוי מיט די אַלע מעשות... איינס האָב איך גאָר ניט געקענט פערשטעהן: וואָס געהט דאָס מיין סאָניע אָרום ווי אָהן א קאָפּ; שטענדיג פערטראכט, פערזאָרגט?... זי האָט אויפגעהערט צו לייענען איהרע ביכער... איז געווארען בלייך און שלאָף... עטליכע מאָל האָב איך אליין געהערט, ווי זי ווייניט ביי נאכט אויף איהר געלעגער. פריהער פלעגט זי אָפט זינגען און פלעגט פערהילכען אונזער אָרימע שטיבעלע מיט איהר זיסען און קלינגענדען קול'כעל. היינט איז זי אנטשוויגען געווארען און איז אומגעגאנגען ווי א פויגעלע מיט אונטערגעשניטענע פליגלען...

עס איז שוין געווען שפעט נאָך חנוכה און דאָס וועטער האָט זיך נאָך ניט איבערגעביטען. אומזיסט האָבען אַלע מיט אונגעדולד געוואָרט, ווען וועט שוין ארויספאלען דער ערשטער שנעע און וועט בעדעקען די דונקעלע בלאָטע. איבער'ן קאָפּ זיינען נאָך אַלע געגאנגען שווארצע וואָלקענס און א קאַלטער און א „פויל'ער" ווינד האָט טאָג טעגליך געיאָמערט און געשמיסען אין די פערשוויצטע פענסטער מיט גאנצע צעבערס וואסער.

איינמאָל, דאָס איז געווען דאנערשטאג בייגאכט, בין איך אויפגעשטאנען אָרום א זייגער דריי א קוק טאָן אויפ'ן טייג, וואָרום פרייטאג באָק איך חלה גאנץ פריה, איך האָב אונטערגעשלאָגען די „אפארע" און בין צוגעגאנגען צו סאָניעס בעטל. פון אבענד האָב איך געהערט, ווי זי האָט זיך לאנג אויף איהר געלעגער געקעהרט פון איין זייט אויף דעם אנדערען. נאָך דעם האָט זי ווידער געווייניט. מיין הארץ האָט מיר זעהר וועה געטאָן, מיין סאָניע האָט געשלאָפען מיט א שווערען און טיעפען שלאָף... פלוצלינג הער איך אימיצער קלאָפט שטיל אין פענסטער. איך הער זיך צו... יא! מע קלאָפט... איך בין צוגעגאנגען צום פענסטער — מען זעהט גאָר ניט. נור אי־

אונטער'ן בעט, אין קאמער, אין קעלער — אומערום זיינען זיי געווען, האבען איבערגעווארפען יעדער זאך, געשמעקט, געטאפט... עס איז שוין געווען גאנץ שפעט; דאך האבען זיך אונזערע שכנים באלד דערוואוסט, אז מען זוכט ביי אונז עפעס... „ביי אברהם דעם גאלדשמיד איז אן אביסק!" וואם זוכט מען? — איינע האבען געמיינט מען זוכט געגנב'טע גאלד, די אנדערע האבען געוואגט, אז מען זוכט א גע'הרג'עטען קריסט. א פחד איז אנגעפאלען אויף אלע.. אין עטליכע פענסטער האבען זיך בעוויזען פייערלעך... אונזערע גוטע פריינד זיינען געשטאנען פון דער ווייטען און האבען געווארט...

ווי באלד די אפיצערען מיט די זשאנדארמען זיינען נור ארויס פון אונזער הויז און מיר האבען זיך אביסעל בערוהיגט, האט דער אלטער א געשריי געטאן אויף סאניע'ן און האט זי געפרעגט:

„זאג מיר, וואם הייסט דאס? סטייטיט! דו ווילסט אונז אונגליקלעך מאכען!... איך וועל דאך דיר דער'הרג'ענען אויב דו וועסט זיך מישען אין אזעלכע געשעפטען!..."

דער אלטער איז געווען שרעקליך אין כעס. ער וואלט געווים געגעבען סאניע'ן א פאר פעטש. צום גליק אבער זיינען געקומען אונזערע שכנים און האבען זיך אנגעהויבען נאכצופרעגען: וואס? וועלן וועמען? ביז טאג זיינען מיר געזעסען און אלץ דערצעהלט ווי אזוי עס איז פארגעקומען, ווי אזוי זיי האבען געקלאפט, געזוכט, ווי אזוי דער גרויסער אפיצער האט געקוקט, געשפראכען... ווי ער איז געשטאנען, וואם דער אלטער האט געטאן און פארטאג, אז איך האב איינגעהייצט דעם אויוועז, איז סאניע גיך צוגעלאפען, האט ארויסגעשלעפט ביי זיך פון בוזעם עטליכע ביכלעך מיט פאפירען און האט זיי אריינגעווארפען אין פייער... איך בין נשתומם געווארען פון שרעק און וואונדער... אך! אך! דער אלטער זאל דאס חלילה וויסען? !...

לאנגזאם האבען זיך געצויגען די פענסטערע און קאלטע טעג... די רעגענס האבען ניט אויפגעהערט צו גיסען. דאס גאנצע שטעטעל איז פערזונקען געווארען אין א גאנצען ים פון בלאטע. עטליכע וואכען כסדר האבען די איינוואהנער פון אונזער שטאדט דערצעהלט פון דעם מילכיגען גוי וואונדערבארע געשיכטען: אלע האבען געוואוסט, אז ער איז פערשוואונדען געווארען און די זשאנדארמען האבען איהם

מאכט איהרע גרויסע שווארצע אויגען. איידער איך האָב איהר גע־ענטפערט האָט זי שוין ווידער געעפענט איהרע ליכטיגע בלישצענדע אויגען און האָט דערזעהן דעם גאסט. א גאנצע סעקונדע זיינען זיי גע־שטאנען איינער אנטקעגען דעם אנדערען; ערשטוינט, דערשראָקען, דערפרייעט, איבערראשט. איהר הארץ האָט זיך אזוי געוואָרפען, אז איך האָב געהערט פון דער ווייטען ווי עם האָט זיך געקלאפט. ער האָט אָנגעהויבען צו ציטערען ווי א פיעבער... ביי מיר איז די לאָמפּ שיעור ניט ארויסגעפאלען פון די הענד... עס איז געוואָרען אזוי שטיל, אז עם האָט זיך געהערט ווי דער קראָסין ברענט אין לאָמפּ... ער האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און האָט געזאָגט:... סאָ־ניע! וועה, ווי דו ביסט פערענדערט געוואָרען!... טרערען האָבען איהם געשטיקט.... ער האָט ניט געקענט רעדען.

— סאשא! האָט זי געענטפערט מיט א שוואכען קול... סאשא! זי איז איהם געפאלען אויפ'ן האלז און זיי האָבען ביידע אָנגעהויבען אזוי שטאַרק און אזוי ביטער צו ווייגען, אז איך האָב זיך פארגעסען בייז צו ווערען אויף מיין אויסגעלאָסענע טאכטער, וועלכע האָט זיך ערלויבט צו קושען א מאנספערשוין און נאָך דערצו א שייגעץ דער מאמען אין די אויגען. איך האָב פערגעסען צו כאפען דעם שייגעץ פאר די האָאָר און איהם ארויסשמייסען פון הויז ווי א מיאוס'קייט... איך האָב זיך אָבגעקעהרט פון זיי און האָב אליין אָנגעהויבען צו ווייגען, ווי אן אלטער נאַרר...

— סאָניע, האָט דער „מילכיקער" געזאָגט ליעבליך, איך האָב דיך ניט געקענט די גאנצע צייט פערגעסען אויף איין מינוט ניט... דו ווייסט ווי געפעהרליך דאָס איז פאר אונז אלע איך זאל זיין דא... אָבער דאָס איז געווען איבער מיינע קרעפטען... איך האָב געפיהלט, ווי אזוי דיר איז שווער...

מיין אָרימע סאָניע האָט אָנגעהויבען צו שמייכלען און האָט גע־זאָגט:

סאשא! איך האָב געוואוסט, אז דו וועסט קומען.. מיין הארץ האָט מיר געזאָגט... אז דו ביסט צוגעגאַנגען צו אונזער הויז האָט שוין מיין הארץ געהערט פון דער ווייטען דיינע טריט... איך שלאף אין מיין הארץ הערט ווי ער געהט צו שטילערהייד צום פענס־טער....

מיצער קלאפט שטיל, שטיל... אזוי ווי ער בעט זיך, איך זאל איהם אריינלאזען... איך האב געגומען די לאמפ, בין ארוים אין הויז אריין און האב אבגעשפארט די טהיר. אין הויז איז אריין א יונגער פויער, אין א אלטע סוויטע און גרויסע שטיוועל און האט באלד צוגעשפארט די טהיר.

וואס דארפסט דו? האב איך א געשריי געטאן דערשראקען.

— שש! שרייט ניט! איהר דערקענט מיך ניט? אט דא האב איך ערשט דערזעהן, אז דאס איז דער „מילכיקער גוי"... ער האט זיך אבגענאלט דעם בארד און האט אנגעטאן פויערשע קליידער. ער האט מיך גענומען פאר'ן האנד און מיט א ציטערענדיגען קול האט ער אנגעהויבען צו פרעגען: זאגט, זאגט, וואס מאכט סאנישע? איז זי געזונד? איז זי רוהיג? קען איך זי יעצט זעהן?... זייט אזוי גוט!..

— וואס רעדט איהר? סאניע שלאפט איצט.. און דער אלטער איז אין דער היים... לאז גאט היטען, וועז דער אלטער זאל זיך דערוויסען.

— איהר ווייסט, האט ער מיר געזאגט, אז מען זוכט מיר יעצט ווי מיט ליכט... און אויב אימיצער וועט מיך דערקענען בין איך פערלארען, דאך בין איך געקומען. איך גהה צו־פוס פון דארף איוואנאווקע. צוועלף ווערסט צו־פוס אין אזא בלאטע, איך גהה א גאנצע נאכט, איך דארף, איך מוז זעהן סאניע'ן. זייט אזוי גוט, וועקט זי אויף. ערלויבט מיר צו זאגען אייער סאניען צוויי ווערטער!...

וואס טוט מען פארט? א מענש שטעלט איין זיין לעבען אין סכנות, גההט צו־פוס אזוי ווייט און ער בעט מיך אזוי שטארק, אין די אויגען שטהען ביי איהם טרערען, דער קול ציטערט, איהר דארפט ווייסען, אז די גאנצע צייט האבען מיר גערעדט גאנץ שטיל, געשעפעצט זיך, די טהיר פון שטוב איז געווען צוגעמאכט, אלע האבען גע־שלאפען, איך בין געווען זיכער, אז קיינער הערט ניט און ווייס ניט, אז מיר זיינען דא. הייגט שטעלט אייך פאר מיין וואונדער, אז איך האב דערהערט שטילע טריט! די טהיר האט געגעבען א סקריפ און סאניע האט זיך בעוויזען אויפ'ן שוועל. מאמע! האט זי געפרעגט. מיט וועמען רעדסט דו דאס? די שיין פון דעם לאמפ האט איהר בעלייכטעט איהר בלאסען געזיכט און זי האט אויף אויגענבליק צוגע־

.3

מיינע יסורים, שרעק, בזיונות און האַרץ־וועהטאָג קען נור פּער־שטעהן אַ מוטער פון קינדער. דאָס וואָס איך האָב אין יענע ביטערע צייט געפיהלט קען נור פיהלען אַ מאַמע. אי אויף מיין קינד האָב איך געהאַט רחמנות, וואָרעם עס איז גאָר געווען אונמענליך צו צו־זעהען איהרע קוואָלען, אי געשעמט האָב איך זיך פאַר זיך אליין, אי מורא האָב איך געהאַט: וואָס וועלען לייטען זאָגען, אַ קליניגקייט: די טאָכטער פון משה דעם גאָלדשמיד, וועלכער איז בעקאַנט אין שטעטעל ווי אַ פיינער און עהרליכער איד, — זיין טאָכטער!...

עטליכע מאָל, וואָס זאָל איך לייקענען, האָב איך געוואָלט מיין סאָניען שלאָגען... עס זיינען געווען מינוטען, וועו איך האָב אליין געבעטען אויף איהר אַ טויט... נור אַז איך פלעג אַ בליק טאָן אויף איהר בלייכען פּנים, אויף איהרע פערשוואָלענע אויגען פון טרערען, אויף די בלויע פאַסען אונטער די אויגען, פלעג איך אלצדינג פער־געסען, פלעג איהר ארומנעהמען ערגעץ אין אַ ווינקעלע, דער אל־טער זאָל ניט זעהן, און מיר פלעגען בויידע ווייגען... קינד מיינס! אונ־גליקליכע סאָניע מיינע!...

דעם „מיליקיקען גוי" האָב איך געטריבען פון מיין שטוב; עט־ליכע מאָל האָב איך איהם געמאַכט מיט דער בלאָטע — ער האָט אָבער געטאָן זיינם אלע נאָכט, עם האָט געמעגט זיין פינסטער, חושך, עם האָט געמעגט גיסען אַ שלאָגם־רעגען, עם האָט געמעגט זיין די שרעקליכסטע זאָוואָרוכע — ער פלעגט קומען צו פום פון איוואָנאָווקע צו סאָניע'ן. אַז איך פלעג איהם ניט ארייגלאָזען, פלעגט ער שטעהן די גאַנצע נאָכט לעבען טהיר.

„שטעהן לעבען דער שטוב וואו מיין סאָניע איז — דאָס אליין איז שוין פאַר מיר אַ גליק!" אזוי פלעגט ער זאָגען, דער משוגענער... „פון דער זייט וואָנט הער איך ווי זי אָטהעמט, איך הער יעדען זיפץ איהרען, יעדען קרעכץ, איך פלאָג זיך אין איינעם מיט איהר, און דאָס גיט מיר קרעפטען צו לעבען נאָכדעם אַ גאַנצען טאָג"... וואָס טוט מען מיט אזעלכע משוגעים! אַז ער פלעגט אַוועקגעהן, בין איך

דאָ, אם ענדע, האָב איך שוין געוואָלט בייז ווערען און זאָגען זיי, אז זיי זאָלען אויפהערען צו קושען זיך און ווינען... אקוראט אין דער מינוט האָט זיך סאָניע אָנגעבויגען צו זיין אויער און האָט איהם עפעס געזאָגט א סור און האָט זיך שטאַרק פערשעמט... איך האָב נור געהערט ווי אזוי זי האָט געזאָגט: סאשא! דו ווייסט?... מיר ווייזט זיך אויס, אז איך בין...

ווייטער האָב איך ניט געהערט... ער אָבער האָט זיך פלוצלינג א וואַרף געטאָן אויף דער ערד, האָט ארומגענומען איהרע קניע, האָט אָנגעהויבען צו קושען איהרע הענד און האָט אָנגעהויבען צו שרייען ווי א משוגענער:

מיין טייערע! מיין געליעבטע! וואָס פאר א זיסע און אויך שרקעליכע נאכריכט! א! ווי אונגליקליך זיינען מיר, אז דאָס וואָס ערפילט יעדען מענשענס האַרץ מיט פרייד און גליק, שרעקט אונז און פלאָגט!...

ערשט דאָ האָבען זיך געעפענט מיינע אויגען און איך האָב פערשטאַנען, וואָס פאר א גרויסער שלאָק האָט אונז געטראָפען! וואָס פאר אן אונגליק האָט אונז געשען... איך בין געבליבען שטעהן... גליך ווי א דונער האָט מיך דערשלאָגען...

— שרה! שרה! וואָס איז דאָרט? האָב איך דערהערט דעם מאָנס קול... דאָ בין איך געקומען צו זיך, האָב געוויזען דעם „מילכיקען" אויף דער טהיר און האָב איהם געזאָגט שטיל אָבער שאַרף: „געה געה פאָרט! שוין פאָרט!"

ער האָט אוספייעט צו זאָגען, סאָניע! איך וועל דאָ זיין ווידער! איז ארוים פון טהיר און פערשוואונדען אין דער פינסטער...

סאָניע איז געבליבען שטעהן אָנטקעגען מיר אָהן קראָפט, אָהן מאַכט, טויט ווי די וואַנד... זי האָט אויסגעשטרעקט איהרע ציטערדע הענד צו מיר און האָט געזאָגט:

— מאַמע! מאַמע! פערשעלט מיך ניט!..!...! ! ! !!!

איך אָבער האָב זי אפגעשטויסען פון זיך מיט א ביטערען כעס, בין אריינגענאַנגען אין שטוב און האָב זי אליין געלאָזט אין דער פינסטער...

„ניין! איך האָב שוין קיין כח ניט... איך קען ניט! איך מוז...“

דאָ בין איך ארויסגעלאָפען אין הויז און ער האָט זיך אַ וואַרף געטאָן צו מיר מיט אַ געוויין און אַ געשריי: „לאָזט איהר ניט!.. זי האָט זיך בעשלאָסען צו שטאַרבן!... זי ווילּ זיך הענגען אָדער טרינקען!...“

„אָ יאָ, מאָמע, איהר אליין ווילט איך זאָל זיך אַ מעשה אָנטאָן? אי פאר איך אי פאר מיר וועט זיין בעסער...“

אין דער מינוט האָב איך דערפיהלט ווי גרויזאָם און ניעדער־טרעכטיג עס זיינען די עלטערען, וועלכע ווילען בעסער זייערע קינ־דער אומברענגען, איידער צו ליידען „שאַנדע“ און איבערצוטראָגען די רכילות מיט די פלוידערי פון די נאַרישע וויבער...

„ניין! מיין קינד! האָב איך אָנגעהויבען צו זויינען און בעטען מיין סאָניטשקע, טו דאָס ניט!... האָב רחמנות אויף זיך און אויף דיין מאָמע!... שטאַרק זיך! גאָט וועט אונז העלפען, מיר וועלען ווי עס איז איבערלעבען די בזיונות מיט די צרות!“

אַך, מיינע פריינד! פיעל האָבען מיר אין יענע נאָכט געווויינט, פיעל געטראָכט, פיעל געדענקט... עס איז געבליבען אַז מען דארף דעם „אלטען“ אלץ דערצעהלען און אָנרעדען איהם איבערצוקלייבען זיך אין אַנדער שטאָט... רעדען מיט דעם „אלטען“ פון דעם, האָט ענגומען אויף זיך „סאַשאַ“ דער „מילכיקער גוי“... די צרות און יסורים האָבען אונז אזוי פעראייניגט, אַז איך האָב איהם אָנגע־הויבען צו לייעבען ווי אַן אייגען קינד... אָ, גאָט! שטראָף מיך ניט פאַר די רייד... א גוי, א קריסט, וואָס האָט אונגליקליך געמאַכט אונז און האָט אומגעבראַכט אלע אונזערע קינדער, — אזא כפרה'ניק האָב איך ליעב געהאַט... און אויך איצט אפילו, אַז איך רעד פון איהם טוט מיר אזוי וועה דאָס הארץ!...

הערט דערווייל וואָס עס האָט זיך פערלאָפען: — דער „מיל־כיקער“ איז פלוצלונג פערשוואונדען געוואָרען אויף צוויי וואָכען. אונזער זוהן, דער וואיינער פעלדשער, ביי וועלכען אין די הענד איז געווען די אפטעק פון האָספיטאל, אונזער אהרן פלעגט אָפט קו־מען צו סאָניען, פלעגען זיך ביידע שושקענען, רעדען שטיל און פאַר־זיכטיג. איך האָב פערשטאַנען, אַז זיי רעדען פון עפעס וויכטיגעס,

אויף איהם שטענדיג געווען בייז, מלא רציחה, איך פלעג בעטען ביי גאָט א מפלה אויף זיין קאָפּ, און ווי באלד ער פלעגט נור קומען און א קלאפ טאָן שטיל, שטיל אין פענסטער, ווי באלד איך פלעג נור ארויסגעהן און דערזעהן זיין פער׳חושך׳טען פנים, זיין ווייסען קאָפּ מיט זיינע בלויע אויגען, פלעג איך זיך באלד פערגעסען, אז ער איז מיין גרעסטער שונא... ע! האָב איך א מאָך געטאָן מיט׳ן האנד און געזאָגט: וואָס עס וועט זיין וועט זיין!

דער ווינטער, אויף וועלכען מיר האָבען אזוי לאנג געווארט, איז געקומען. נאָך א פינסטערען רעגענדיגען טאָג איז געקומען א קאלטע נאכט... א שטארקער, רוישענדער ווינד האָט געבלאָזען א גאנצע נאכט, גערייסען די טהירען, געקלאפט מיט די לאָדען. די וואלקענס זיינען געלאפען אזוי ווי דערשראָקענע שוואַרצע שאָף... און ארום האלבער נאכט האָבען זיך אָנגעהויבען צו בעווייזען בלישצענדע שטע־רענדלעך... און וועז מיר זיינען אויפגעשטאנען אין דער פריה איז ג׳ע־וועז אלץ פערוואָרפען מיט גאנצע בערג שנעע און אין שטוב איז ג׳ע־וועז קאלט, אין הויז איז די וואסער פערפרוירען געווארען... דער „אל־טער" מיינער איז געווען זעהר פערזאָרגט מיט דאגות פון פרנסה און האָט ניט בעמערקט... איין מאל האָט ער מיך יא געפרעגט: וואָס איז דאָס וואָס אונזער סאָניע ווייזט אוים אזוי ווי קראנק? און אז איך האָב איהם געענטפערט, אז דאָס ווייזט זיך איהם נור אוים, האָט ער מיר געגלויבט... די צייט איז אָבער געגאנגען און מיר האָבען שוין אלע געזעהן, אז גיך וועט מען ניט קענען מעהר פערבאָרגען דעם שרעק־ליכען סוד, אז גיך וועלען אלע בעמערקען, אלע וועלען וויסען די שענד־ליכע מיאוס׳ע געהיימנים... סאָניע איז געוואָרען טרויעריגער און שלאָ־פער... איך האָב געזעהן, אז זי האָט אין זינען א שוואַרצען שרעקלי־כען גראנק און האָב אָנגעהויבען מורא צו האָבען און צו היטען זי... מיין הארץ האָט מיך אָבגענאָרט... איין מאל ביי נאכט האָב איך דער־הערט, ווי סאָניע מיט איהר געלעבטען ווייגען זעהר שטארק און ער בעט זי רחמים און זאָגט:

„סאָניע! זיי ניט קיין גזלן!.. האָב רחמנות אויף זיך און אויף אונזער אונגליקליכעם קינד! אי! מיר זיינען נאָך יונג... די צייט וועט זיך איבערבייטען און מיר וועלען נאָך אפשר זיין גליקליך!"

סאָניע אָבער האָט ג׳ענא׳ט אויפם:

און וועט איהם דערצעהלען וואָס זיי ווילען יעצט טאָן. סאָראָוויץ איז נעווען גאָנץ צופריעדען. א קלייניגקייט? דער נאָררישער סאָציאַליסט גיט איהם אַליין איבער אין די הענד אַלע חברים!... ווי־פיל גילט וועט ער דאָס בעקומען פון די זשאַנדאַרמען פאַר אַזא בריה'שקייט... א ווייַרסט 25 פון אונזער שטעטל, אויף א קלייַנע סטאַנציע, זיינען זיי זיך ביידע צוזאַמענגעקומען און זיינען אַוועקגע־פאָהרען קיין אדעסס. קיין באַגאַזש האָבען זיי ביידע ניט געהאט. דער „מילכיקער" האָט נור געפיהרט מיך זיך א פּראָסטען לייוונע־טענעם זעקעלע און האָט געהאט ביי זיך אין טאַש עפּעס א פּלע־שעל.

וואָס איז ביי דיר אין זאק? האָט געפרעגט דער שפּיאָן.

— דאָס איז א מאשין, מיט וועלכער מיר ווילען אונזערע פיינד אַבראָמען פון וועג... אין אדעם וועל איך דיר דעם אַפּאַראָט ווייזען.

— און וואָס איז ביי דיר אין פּלאָש? האָט ווידער געפרעגט דער שפּיאָן.

— א! האָט געענטפערט דער סאָציאַליסט, אין פּלעשעל איז ביי מיר א טייערע משקה, אין אדעם וועט ביי אונז זיין א „גוליאַנקע" און איך וועל דיר אויך געבען פערזוכען פון דעם גוטען געטראַנק...

ווייסט איהר אַבער וואָס ער האָט אין אמת'ן דאָרט געהאט? א שרעק! א שרעק! — אין זעקעל איז ביי איהם געלעגען א האָק און אין פּלאָש האָט ער געהאט „סערנא קיסלאָטא". אָט די פּלעשעלע מיט „סערנא קיסלאָטא" האָט איהם געגעבען מיין זוהן, דער וואיענער פעלדשער. אָט די פּלעשעל האָט אונז אַלע אונגלויקליך געמאכט, האָט אונז דער'הרג'עט, פערביטערט אונזערע יאָהרען. א! הערט, הערט מיינע צרות! דער „מילכיקער" מיט דעם שפּיאָן זיינען געקומען קיין אדעסס אין א קאַלטען ווינטער־טאָג. גאָנץ פריה פאַרטאָג... עס איז נאָך געווען פינסטער, אויפ'ן וואָקזאַל האָט זיי בעגעגענט א יונגער מאַן. זיי האָבען זיך בעשלאָסען צו גיהן אין שטאָט אריין צופוס. זיי האָבען געדאַרפט אריבערגיהן א גרויסען פּלאַץ, וועלכער רופט זיך „קוליקאָווא פּאָלע". ארום איז געווען פינסטער און שטיל... זיי זיי־נען אַלע געגאַנגען און האָבען גערעט פון סאָציאַליסטישע געשעפטען. סאָראָוויץ האָט גאָר ניט חושד געווען און איז געווען גאָנץ רוהיג...

אז עס האָט זיך עטוואָס שרעקליכעס געטראָפען. נור וואָס? האָב איך ניט געוואוסט. און פון וואַנען זאָל איך וויסען? קיין צייטונג לייגן איך ניט, היינט וואָס העלפט דאָס, וועו אין אַלע צייטונגען איז שוין דאָמאָלס געווען בעשריבען אין גאַנצען די שרעקליכע געשיכטע? איך האָב אייך שוין דערצאָהלט, אז דער „מילכיקער", וועו ער האָט זיך פריהער בעזעצט ביי אונז אין שטעטעל, האָט זיך באַלד בעקאַנט מיט מיינע קינדער און נאָך אייניגע יונגע לייט און אז ביי איהם פלעגען זיין פערשיעדענע פערזאַמלונגען. היינט וויים מען שוין, אז דער „מילכיקער" איז געווען א פייערדיגער סאָציאַליסט און זיין ציעל איז געווען אויפצורייצען די ארבייטער פון שטאָט און די בויערען פון דער גאַנצער געגענד געגען די רייכע מענשען און לאַנד־בעזיצער... צום אונגליק, האָט זיך געדאַרפט טרעפען אז צוויישען די יונגע לייט, וועלכע פלעגען געהן צו דעם „מילכיקען" אויף די פערזאַמלונגען, איז געווען א לערער, א געשמד'ער איד, מיט'ן נאָמען סאַראַנאָוויץ... אָט דער משומד האָט אַלץ אויסגעזאָגט פון חדר. און דערפאר האָט מען ביי אונז געמאַכט אן אָביסק און דער „מילכיקער" האָט זיך געמוזט בעהאַלטען... דער „מילכיקער" האָט שוין פערשטאַנען, וועו עס האָט דערצעהלט די זשאַנדאַרמען, ער האָט זיך אָבער געמאַכט, אז ער וויים ניט, וועו דער שפּיאָן איז און האָט אַליין דערצעהלט סאַראַנאָוויצען, אז ער געפינט זיך אין דעם דאָרף איוואַנאָווקע און אז אין גיכען וועט ער איהם ענטדעקען א גרויסע געהיימנים... נאָך וואָס האָט ער דאָס געטאָן? איך וועל אייך באַלד דערצעהלען, וואָרום איך וויים איצט די גאַנצע געשיכטע זעהר גוט... א! איך וועל ביז'ן טויט געדענקען דיעזע שרעקליכע געשיכטע!

דער „מילכיקער" האָט אוועקגעשיקט א בריף קיין שווייצאַריע, אין דעם צענטראַלישען קאָמיטעט זייערען און האָט געפרעגט: וואָס דאָרף מען טאָן דעם שפּיאָן סאַראַנאָוויצען? פון דאָרט האָט מען איהם געענטפערט, אז דעם שפּיאָן דאָרף מען אַראַבאָמען פון וועג, כדי צו פערהיטען דעם לעבען פון א סך עהרליכע מענשען... איין מאָל איז געקומען מיין סאָניעס געליעבטער צום שפּיאָן און האָט איהם געזאָגט, אז ער וויל איהם איצט ענטדעקען א וויכטיגע געהיימנים... נור זיי מוזען פאָהרען בייזעד אין דער גרויסער שטאָט אָדעסא... דאָרט וועט ער איהם בעקענען מיט פיעל סאָציאַליסטען

פֿאַלקאָווניק און מען האָט איהם געהייסען מודה זיין זיך, אז ער האָט געגעבען פון דער וואָיענע אפֿטעק אָהן ערלויבניס פון זיין נאטשאַל־סטוואָ א פֿלעשל מיט סערנע קעסלאָטא. און אז מיין זוהן אהרן האָט זיך ניט געוואָלט מודה זיין, האָט איהם דער פֿאַלקאָווניק געהרג'עט געשלאָגען מכות רצח און האָט איהם געהייסען אַוועק שיקען אין אַסטראָג... באַלד נאָך דעם האָט מען ביי אונז ווידער געמאַכט א אָביסק. דעם מאָל זיינען די זשאַנדאַרמען געווען פיעל שלעכטער און גרויזאַמער, ווי פריהער. זיי זיינען אונז בעפאַלען שפעט אין דער נאכט ווי די מערדער. מיין סאָניע האָבען זיי געשאַלטען מיט גראָבע ווער־טער און איך אליין האָב געכאַפט עטליכע שטוסאקעס... דעם מאָל האָבען זיי געמאכט אזא רעש, אז די גאַנצע שטעטעל אונזערע האָט געקאָכט עטליכע טעג ווי א קעסעל און דער אלטער מיינער איז שטאַרק דערשראָקען געוואָרען און האָט נאָך דעם געקרענקט עטליכע טעג. זיי האָבען אונז אלע געשראָקען און האָבען געזאָגט, אז אין גיכען וועט מען זיך מיט אונזע אלע אַברעכענען... ביי מיין סאָניען האָבען זיי געגומען א פּאַדפּיסקא, אז זי וועט ניט אַוועק פון שטאָט און האָבען איהר געהייסען וואַרטען אין גיכען ווידער אויף געסט... פון יענער נאכט אָן האָט מען אונז געהיט ווי גנבים. יעדע נאכט פלעגען ארומ־געהן אָרום אונזער שטוב פאָליציימקע און שפיאָנען. דעם „מילכי־קען" האָבען זיי געזוכט מיט ליכט. זיי האָבען שוין געוואוסט, אז ער פלעגט געהן אלע נאכט צו מיין טאַכטער און האָבען געגלויבט, אז דאָ וועט זיי געלונגען איהם צו כאַפען... איך האָב זיך נאָכדעם דער־וואוסט, אז מיין סאָניען האָבען זיי דאָמאָלס ניט ארעסטירט, כדי אריינצונאַרעען דעם פערליעבטען סאָציאַליסט...

4.

עם איז אַוועק נאָך דעם עטליכע טרויעריגע פינסטערע טעג... אין דרויסען האָבען זיך ווידער אָנגעהויבען רעגענם מיט בלאָטעם. ביי לייטען האָט מען זיך שוין נעגרייט צו דעם פרעהליכען יום טוב פורים, און ביי אונז אין שטוב איז געווען תשעה־באב. דער אלטער איז געלע־גען קראַנק, דער זוהן אונזערער, אהרן, איז געזעסען אין אַסטראָג. סאָניע איז אומגעגאַנגען אָהן א קאָפּ... וואָס פון איהר איז געווא־רען אין די לעצטע עטליכע חדשים איז נאָר שווער צו בעשרייבען... עס איז געווען אונמענליך זי צו דערקענען, אזוי איז זי פערענדערט

פלוצלונג איז צו איהם צוגעלאפען מיין סאַניעס סאשא און האט א געשריי געטאן: שפיאן! פאלשער מענש! פאל אויף די קניע! דיין לעצטע מינוט איז געקומען! — דער האק האט א בלישצע געטאן אין דער פינסטער און סאראנאוויץ איז געפאלען אויף די קניע... מיט איין זעץ איבער'ן קאפ האט ער איהם צופלעט דעם מוח... באלד דערנאך האט ער ארויסגעכאפט די פלאש מיט קיסלאטא און האט איהם בעגאסען דאס געזיכט. קיינער זאל איהם נאך דעם ניט דערקענען...

סאראנאוויץ האט געגעבען איין זיפץ און איז אנשוויגען געווארען... ביידע סאציאליסטען האבען געמיינט, אז ער איז טויט און זיינען באלד פערשוואונדען געוואָרען אין דער פינסטער.

דער שפיאן סאראנאוויץ איז ניט געשטארבען. דער קאפ איז ביי איהם געווען צובראכען אין פינף ערטער; די סערנע קיסלאטא האט איהם אויסגעברענט ביידע אויגען; דער נאז איז ביי איהם אראבגעפאלען; די אויבערשטע ליפ און איין אויער זיינען אין גיכען אפגעפוילט געוואָרען — און דאך איז ער געבליבען לעבען און לעבט נאך יעצט אויך! אז עס איז געווען דער שרעקליכער יום המשפט איז ער נאך געווען אן ערות. רעדען האט ער ניט געקענט; ער האט געשריבען אן ענטפער אויף יעדע פראגע. זיין פנים איז געווען פערדעקט מיט א מאסקע. אט דער סאראנאוויץ, ווי באלד ער איז נור געקומען צו זיך, האט ער באלד דערצעהלט וועד עס האט דאס מיט אבגעשפיעלט אזא חתונה... ער האט אויך אריינגעמישט אונזערע קינדער און האט בעוויזען, אז די פלאש מיט סערנא קיסלאטא האט געגעבען מיין זוהן אהרן, דער וואיעוע פעלדשער. פערשטעהט זיך, אז נאך דעם האט מען שוין אויף גוטס ניט געקענט וואָרטען. דאך איז דער סוף געווען פיעל ערגער און שרעקליכער, ווי מען האט געקענט זיך פארשטעלען אפילו אין רוסלאנד...

צוויי וואכען האבען זיך געצויגען אזוי ווי צוויי יאהר לאנג... אלע טאג האבען די קינדער מיינע געוואָרט אויף נייעס און האבען זיך געגרייט... נאר עס האט נאר ניט געטראפען און עס איז געווען שטיל... אזוי ווי פאר א גרויסען שטורם. דערפאר דערנאך האבען זיך אנגעהויבען צו שיטען נייעס מיט א מאל, איינע שרעקליכער פאר דער אנדערער! ערשטענס האט מען געהופען מיין זוהן צום

נוטען. איהר ווייסט ווי אַזוי מען זוכט מיך און ווי אַזוי מען היט אונז אַלע... די שפּיאָנען האָבען זיך בעהאַלטען פון דעם שנעע און איך האָב זיך אריינגע'גנב'עט צו אייך... מיט מיר זיינען געקומען עטלעיכע יונגע פּויערן, וועלכע שטעהען און גיבען אַכטונג... ווי איך וועל נור דערהערען א פּייף מוז איך אַנטלויפען... אַך! איך האָב נור עטלעיכע מינוטען צייט...

ער איז אנשוויגען געוואָרען און האָט אויף אונז אַלעמען געוואָרפען טרויעריגע בליקען. מיר זיינען אַלע געבליבען שטיל ווי שטומע. דאַן האָט ער זיך געוענדעט צו סאָניען און האָט געזאָגט מיט א ציטערענדען קול: סאָניע! מיין טייערע, מיין אונגליקליכע סאָניע! איך בין געקומען אַבשייד נעהמען... איך מוז... איך מוז לויפען פון דאַנען... די אומשטענדען זיינען שטאַרקער פון אונז... איך ווייס ניט, אויב מיר וועלען זיך זעהן ווידער... אין גיכען...

סאָניע האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן אויוועז, איהרע ליפּען זיינען געוואָרען ווייס ווי ביי א טויטען...

— וואָס איז דאָס? האָט א געשריי געטאָן דער אַלטער, אויסער זיך. ער האָט זיך געוענדעט צו מיר און האָט געשריען: איך פּרעג דיך... דו ביסט דאָך א מאָמע, א בעל־הבית'טע אין שטוב! גיב מיר צו פערשטעהן, וואָס איז דאָס? וואָס בעדייט דאָס? ווי קומט ער אַהער?... ווייניג יסורים מיט צרות האָט ער אונז געבראַכט? וואָס דארף ער דא?

— באַלד וועל איך אייך אַלץ ערקלעהרען, האָט געענטפערט דער „מילכיקער", נור געדולד... די צייט איז קורץ און טייער, איך דאַרף זיך פריהער געזעגענען מיט מיין סאָניושא... און ביי די ווערטער האָט ער צושפּרייט זיינע ביידע הענט... סאָניע איז איהם געפאַלען אויפ'ן האַלז. ער האָט זי שטאַרק, שטאַרק צוגעדריקט צו זיין ברוסט און זיי זיינען ביידע אנשוויגען געוואָרען... דער אַלטער איז געווען אַזוי איבערראַשט און ערשטוינט, אז ער האָט ניט געקענט רעדען, איך האָב ניט געוואוסט וואָהין צו בעגראָבען מיין אַלטע צודולטע קאָפּ. אין שטוב איז געוואָרען אַזוי שטיל, אז עס האָט זיך געהערט ווי אונזער מיזיניקעל אָטהעמט אויף זיין בעטעל און ווי אַזוי עס בורטשעט אונזער אַלטע קאַץ, וועלכע האָט געדרעמעלט אויף דער וואַרעמע לעזשאַנקע... דער שנעע האָט געפּאַטשט אין די

געווארען! קיינער וואלט ניט געגלויבט, אז דאס איז אונזער שעהנע און ליכטיגע סאניע! איך בין אומגענאנגען א צודולטע. וואס וועט זיין מיט אונזער זוהן? וואס וועט זיין מיט אונזער סאניען? וואס וועט טאן מיין מאן, אז ער וועט א ביסעל שטארקער ווערען און וועט זיך שטעלען אויף די פים? נור אונזער מיזיניקעל משה דער שטיפער, איז געווען רוהיג און פרעהליך ווי שטענדיג. וואס וויים א קינד און וואס הארט איהם? א קינד איז גליקליך און פרוי, ווי א פייגעלע וואס צוויטשערט זיך זומער נאניע פריה און שפרינגט פון איין צווייגעלע אויף דער אנדערער...

עס איז שוין געווען א זייגער צעהן אין דער נאכט. אין דרויסען האט מען ניט געזעהן די ליכטיגע וועלט. דער רעגען האט אויפגעהערט און פון הימעל איז געפאלען א גרעיכטער און נאסער שנעע, גליך ווי גרויסע פעדערן פליהען פון א צוריסענעם קישען. דער אלטער מיינער איז געזעסען בייס טיש און האט לאנגזאם געטרונקען זיין גלאז טהעע. סאניע איז געלעגען אויף איהר בעטעל אין די קליידער און האט שווער געקרעכצעט. די לאמפ אויפ'ן טיש האט געברענט דונקעל. פלוצלונג איז אימיצער צוגעגאנגען צום פענסטער און האט געגעבען א קלאפ. איינס... צוויי... דריי... סאניע האט זיך אויפגעכאפט פון בעט און האט א געשריי געטאן: מאמע! מען דארף עפענען גיכער!.. דאס איז ער! דאס איז ער!... דער אלטער האט א געשריי געטאן מיט כעס: וואר איז דאס ווידער? סאניע אבער האט איהם ניט געענטפערט און איידער איך בין געקומען צו זיך איז זי שוין געווען אין הויז אן האט אבגעשפאלט די טהיר. דער אלטער איז אויפגעשטאנען פער־וואונדערט. איך בין געבליבען זיצען גליך ווי עס וואלט ביי מיר גע־וואלען אבגענומען די הענד מיט די פים. די טהיר האט זיך אויפגע־עפענט און איבער'ן שוועל האט אריבער געטראטען דער „מילכיקער גוי!" נאך איהם איז געגאנגען סאניע. זי איז געווען בלאס ווי די וואנט. דער אלטער מיינער האט נור א געשריי געטאן: „אך!" און האט זיך אבגעוואקט עטליכע טריט צוריק. איך בין געבליבען ווי אין חלשות...

— שש! שרייט ניט! האט געזאגט שטיל דער אונגעריכטער נאסט און האט פון זיך אראבגעווארפען זיין פויערשע סוויטע, וועלכע איז געווען גאניץ נאס.—איך בין צו איך געקומען נור אויף אייניגע מי־

געטאָן ביים קאָפ... וואָס... וואָס הער איך? ער האָט א קוק געטאָן אויף מיר, אויף סאָניען, אויף איהר גאַליעבטען, זוכענדיג אין ענטפער אויף זיין פראָגע...

—יא! האָט נאָך אמאל געזאָגט דער „מילכיקער" (ער האָט זיך אנידערגעשטעלט אקוראט אנטקעגען דעם אלטען) יא, אייער סאָניע וועט גיך אליין...

ער האָט נאָך ניט פאָספּעיעט צו ענדיגען וואָס ער האָט געוואָלט זאָגען, וועז ניט ווייט פון פענסטער האָט אימיצער געגעבען א לאָנגען און א שטאַרקען פייף.

— א! האָט א געשריי געטאָן דער „מילכיקער", — מען רופט מיך!... איך קען לענגער ניט פערבליבען... איך מוז לויפען... (סאָניע האָט אָנגעהויבען הויך צו ווינען. זי האָט געציטערט ווי אין א פיבער). זיי געזונד, סאָניע מיינע! זיי געזונד! צום וויידערזעהן!.. און זיי זיינען ווידער געפאלען אייניע די אנדערע אויפ'ן האלז און האָבען ביידע שטאַרק און ביטער געווויינט...

— און דאָס דארף איך צוזעהן מיט מיינע אייגענע אויגען! האָט אויסגעשריען דער אלטער און האָט א פאָטש געטאָן מיט די הענד... אך! דו... האָט זיך ביי איהם פון מויל ארויסגעריסען אזא שענד־ליכער, אזא גראָבער וואָרט, אז סאָניע האָט געגעבען א געשריי און האָט אָנגעהויבען צו חלש'ן... אין דער אייגענער מינוט האָט מען אונטער'ן פענסטער געגעבען נאָך א שטאַרקערען פייף. דער „מילכיקער" איז באלד צוגעלאָפען צום אלטען, האָט איהם אזוי אָנגעהויבען צו דריקען די האָנד, אז ער האָט נעבעך אָנגעהויבען צו קרעכצען. דער „מילכיקער" אָבער האָט אויף דערויף ניט געקוקט. ער האָט איהם ערריקט מיט א צארן די האָנד און האָט געשריען:

אלטער! וויים אז סאָניע איז מיין ווייב... און וועה איז דעם מענשען, וועלכער וועט זי בעלעדיגען... דאָס מעג זיין אפילו איהר אייגענער פאָטער!... אויב דו ווילסט וויסען וואָס איך קען טאָן, דערמאָן זיך וואָס האָט זיך געטראָפען מיט סארנאָוויץ'ן... דא איז אימיצער צוגעלאָפען צום פענסטער האָט געגעבען א שטאַרקען קלאָפ און האָט א געשריי געטאָן: גיכער! מען געהט! דו ביסט פערלאָרען!.. דער מילכיקער איז צוגעלאָפען ביז'ן טהיר, האָט זיך אָבגעשטעלט און האָט א געשריי געטאָן: לעבע וואָהל! מיין טייערע סאָניע...

פענסטער... נור דאָס האָט לאנג ניט געדויערט. דער אלטער איז געקומען צו זיך. ער האָט אויסגעגלאָצט א פּאָר צאָרנדיגע אויגען, האָט א טופ געטאָן מיט'ן פוס און האָט א געשריי געטאָן אויף סאָניע'ן:

„רו חצופה איינע! דו אויסגעלאָסענע שיקסע! דו אונפערשעהמטע הולטאיקע! נאָך מיר אין די אויגען, נאָך דעם טאטען אין די אויגען וועסט דו אזעלכעם טאָן?!" ער האָט געגעבען מיט אזא האַסטיגקייט א זעץ איבער'ן טיש, אז אלע גלעזער האָבען אָנגעהויבען צו ציטערען. איך האָב נאָר ניט געקענט פערשטעהן, ווי נעהמט זיך ביי איהם אזא כוח. סאָניע אָבער האָט זיך ניט דערשראָקען. זי האָט איהם א בליק געטאָן גלייך אין די אויגען און האָט געענטפערט גאנץ רוהיג:

— שריי ניט, פאפא! יעצט איז שוין צו שפּעט צו שרייען...

— שפּעט! שפּעט צו שרייען? האָט דער פאָטער א געשריי געטאָן אויסער זיך... איך וועל דיר ווייזען! ער האָט זיך א וואַרף געטאָן צו איהר מיט זיינע קולאקעס. דער „מילכיקער" אָבער האָט איהם אָנגענומען פאר'ן אָרעם, אין זיינע אויגען האָט זיך אָנגעצונדען א העלישער פייער, דער פּנים זיינער האָט זיך פערקרימט אָן א זייט און ער איז נאָך געוואָרען בלייכער ווי וויסער.

„איך האָב פיינט, אז מען שרייט דאמאָלס וועט מען טאָר ניט שרייען, האָט ער געזאָגט, בליבט שטיל! שטיל!"...

ער האָט ניט געשריען נור ביי זיינע ווערטער איז א שוידער אַרויבער איבער אלע מיינע גליעדער און דאָס בלוט איז אין מיר פערקיהלט געוואָרען. מיין מאָן איז נשתומם געוואָרען.

— האָט רחמנות אויף אייער קינד! האָט ווייטער געזאָגט אונזער סאָניע'ס געליעבטער, נור זיין קול האָט זיך שוין ווידער פערענדערט, ער האָט שוין נערעדט וויך און שטיל. „איהר וועט איצט שוין ניט העלפען"... געווים... עס איז שוין שפּעט... אייער טאכטער איז שוין קיין קינד ניט מעהר... זי וועט שוין אליין גיך ווערען א מוטער... פלאָגט זי ניט!...

— וואָס? האָט דער אלטער געפרעגט און האָט זיך א כאַפּ

האָבען אונז איבערגעלייענט א פּאָפּיער פון פּעטערבורג. דאָס איז נע־ווען א בעפעהל אונזער סאָניע'ן צו אַרעסטירען און זי צו האָלטען אין געפענגנים אזוי לאַנג, ווי מען וועט געפינען פּאַר נעהטיג. ווען מען האָט געהייסען סאָניען זיך גרייטען אין וועג, האָב איך געפיהלט, ווי מיין האַרץ האָט זיך ביי מיר אָבגעריסען. וועה איז מיר! א יונג קינד... זי דאַרף אליין גיך ווערען א מוטער... ווער וועט זיין לע־בען איהר? ווער וועט אויף איהר אכטונג געבען? סאָניע! סאָניע! אויף דערויף האָב איך דיך ערצויגען? אָט אזא נחת האָב איך פון דיר ערווארטעט? אויף אזעלכע ווהטאָגען און צרות האָב איך דיך אוים־געהאָדעוועט? וועה! ווער האָט נעוואוסט אז אָט אזא דאָליע וועט דיר ארוים, אזא גליק וועט דיר זיין בעשערט!... פערלאָרען, פער־שפּיעלט די יונגע, די בעסטע יאָהרען!... דאַרף איך איהר דערצעהלען מיט וואָס'ערע ביטערע טרערען איך האָב געווויינט, ווי אזוי גיך האָב געקלאָגט און געיאָמערט, אז זיי האָבען נענומען מיין צווייטען קינד פאר'ן האַנד און האָבען זי אוועקגעפיהרט צו דער טהיר? דער אלטער מיינער איז געשטאַנען בלאַס, אָבער זיין פּנים איז געווען בייז און ער האָט סאָניען איין גוטעם וואָרט ניט געזאָגט. אויך דאָן ווען זי איז צוגעגאַנגען צו איהם און האָט געזאָגט מיט א ציטערענדיגען קול: זיי געזונד, פּאָפּא! — אויך דאָמאָלס האָט ער איהר גאָר ניט גע־ענטפערט, ער האָט נור אַראָבגעלאָזען די אויגען... סאָניע האָט פער־ביסען איהרע ווייסע ליפּען און האָט אויף געשווויגען, זי האָט ניט געווויינט אויף דאָמאָלט ווען זי האָט זיך געזעגענט מיט מיר... נור אז זי האָט זיך צוקושט מיט איהר קלענערען ברודער, האָט זיך ביי איהר פון האַרצען ארויסגעריסען א יאָמער־געשריי. נור זי איז באלד אנ־שוויגען געוואָרען און האָט געזאָגט: פיהרט מיך, איך בין בעריים נאָכצופּאָלגען אייך... זי האָט זיך ניט אומגעקעהרט, האָט ניט א בליק געטאָן אויף איהר אונגליקליכע דער'הרג'עטע מאָמע... זי איז ארויסגעגאַנגען מיט גיכע טריט און ביי אונז אין שטוב איז געוואָרען פּוסט און פינסטער, גליק ווי מען האָט ערשט ארויסגעטראָגען א טויטען...

מיר זיינען אלע געבליבען ווי פערשטיינערטע!

— סאשא! מיין סאשא! האָט א געשריי געטאָן סאָניע און האָט זיך נעלאָזט לויפען נאָך איהם. ער האָט זיך אומגעקעהרט, האָט זי נאָך אמאָל ארומגענומען און זיי זיינען געבליבען אומגעארמט אייניג סעקונדע... דערווייל האָבען זיך הינטער די פענסטער דערהערט טריט און פערשיידענע שטימען... סאשא האָט זיך אויפגעכאפט ווי פון שלאָף און האָט א געשריי געטאָן: א! זיי גיהען שוין! עס איז צו שפעט! אויף איין אויגענבליק האָט ער זיך פערטראכט, נאָך דעם איז ער צוגעלאָפען צום טיש האָט א כאפ געטאָן אין דער גיך דעם אלטען'ס פושקע מיט זיין שמעק־טאבאק... ווי די טהיר האָט זיך נור געעפענט און אויפ'ן שוועל האָבען זיך בעוויזען צוויי זשאנדארמען, האָט ער א כאפ געטאָן א גאנצע האנד פול מיט טאבאק און האָט א שאָט געטאָן גלייך די זשאנדארמען אין די אויגען... זיי האָבען ביידע א געשריי געטאָן און האָבען מיט די הענד פערדעקט זייערע געזיכטער... אין דער אייגענער וויילע האָט זיי דער „מילכיקער" א שטוים געטאָן פון זיך און איז געשווינד ארויסגעלאָפען...

דעם „מילכיקען גוי" האָט מען יענע נאכט אומזיסט געזוכט — ער איז ארויס פון אונזער שטוב און איז פערשוואונדען געווארען, גלייך ווי די ערד האָט איהם איינגעשלונגען. די זשאנדארמען און די פאליציייסקע האָבען זיך געווארפען אין אלע זייטען, האָבען איבערגעקעהרט אונזער שטוב, האָבען געשריען אויף אונזער סאָניע, זי זאָל זאָגען וואו ער איז; דאָס האָט זיי אבער ניט געהאָלפען. יענע נאכט האָט קיינער פון אונז אן אויג ניט צוגעמאכט. ביז טאָג איז אונזער שטוב געווען בעלאָגערט מיט סאָלדאטען און זשאנדארמען, יעדער מינוט האָט זיך פון דרויסען געהערט א טרעטעריי מיט אא פייפעריי. מיר זיינען געזעסען ניט טויט ניט לעבעדיג. דער אלטער האָט געזאָגט תהלים, סאָניע איז געזעסען אין א ווינקעלע שטיל און פערזאָרגט. וואָס איהר האַרץ האָט געפיהלט אין יענע מינוטען, וואָס איהר יונגע און אונגלויכלעכע קאָפ האָט דאמאָלס געטראכט — דאָס קען פערשטעהן נור דער, וואָס האָט אליין פיעל געליטען און שטארק געליעבט...

אין דער פריה, אז זיי האָבען שוין דערזעהן אז דעם „מילכיקען" איז אונמעגליך צו געפינען — זיינען זיי געקומען נאָך סאָניען. זיי

און וועמען איך האָב געזאָגט... און איך, אַלטער נאַר, פֿלעג לויפֿען צו מיין טאַטנטער, צו דער אונגליקליכע קימפּעטאַרען... אַן ערשטלינג!... א יונגע קינד!;... געלעגען געוואָרען אין האָספּיטאַל!... אָבער וואָס קען ניט אריבערטראָגען א יונגע מוטער? זי איז געווען געזונד און האָט געהאַט אזא שעהנעם, אזא ליכטיגען, אזא געזונדען אינגעלע... א אינגעלע, זאָג איך! איך וויים, וואָס ער איז: א אינגעל, צו א שייגעץ!... און סאָניע (ווער האָט זיך געקענט ריכטען אויף איהר: זי איז געווען שטענדיג אזא שטיל קינד) האָט זיך נאָך פערעקשנ׳ט און האָט ניט געוואָלט איהם לאָזען מל זיין בשום אופן!

אָך! פיעל בזיונות און חרפה האָט דאמאָלט איבערגעטראָגען מיין גרויע קאָפּ — איך בין אין יענער צייט גרוי און אַלט געוואָרען — דאָך איז מיר געווען גרינגער, כל זמן מיינע קינדער זיינען געזונד ביי אונז אין שטעטל: דא האָב איך געקענט מיט עטליכע גילדען און א מאָל מיט א גלעזעל בראַנפּען אונטערקויפּען די וועכטערס און גרינגער מאַכען די לאָגע פון מיינע אונגליקליכע קינדער. אין גיכען אָבער האָט מען זיי אריבער געפיהרט קיין אָדעסס און אונז האָט מען אָנגעזאָגט א בשורה טובה, אז מען וועט זיי משפּט׳ן מיט דעם מילימעטער גערעכט (וואָיענע סוד!) אזא גערעכט אין רוסלאַנד איז קיין שפּאָס ניט און מיר האָבען זעהר מורא געהאַט פאר דעם שרעקליכען יום הדין.

דעם „מילכיקען" דערווייל האָט מען נאָך אַלץ ניט געקענט געפינען און קיינער האָט ניט געוואוסט וואו ער איז: נור איך און סאָניע האָבען מיר יא געוואוסט, נור עס פערשטעהט זיך, מיר האָבען דאָס געהאַלטען בסוד. דער „מילכיקער" האָט עטליכע מאָל צוגעשיקט דורך זיינעם א גוטען פריינד בריף און גריסען. דעם ערשטען מאָל האָט ער אונז געשריבען פון רומעניא. ער האָט אונז דערצעהלט ווי גלילקליך ער איז אריבער איבער׳ן גרעניץ און ווי קלוג ער האָט געשפּיעלט זיין ראָלע. דעם אנדערען בריף האָט ער געשיקט פון וויען. ער האָט געבעטען סאָניען זי זאָל ניט פערצוויפֿלען, זי זאָל היטען איהר טייערען געזונד און דעם געזונד פון זייער ליעבעם קינד. גיך! גיך! האָט ער געשריבען, וועל איך אריבער קיין בולגאריע, און דערנאָך וועל איך איהר מיינע טייערע, מיינע גלעזיעבטע, ברענגען אהער,

5.

שוין דאנקען גאָט צוויי קינדער זיינען ביי מיר געזעסען אין אסטראָג! איך וויים ניט פאר וואָס, נור מיט מיין זוהן פלעגט מיר גרינגער אָנקומען צו זעהען זיך. די זשאנדארמעס מיט די וועכטערס האָבען איהם ניט אזוי געהאסט ווי מיין אונגליקליכע סאָניע. איהר שטאָלצער כאראקטער און איהר אונגליקליכע לאָגע אלם פרוי, איהר שווייגען און איהר עפענטליכע אויסדריקע — אלעס האָט זיי געגען איהר געריייצט און ערצאָרנט. זיי פלעגען זי שימפפען מיט ניערריגע וועדטער, פלעגען זי בעלעדיגען יעדער מינוט, און זי האָט דאָס אלעס געמוזט איבערטראָגען. מיין זוהן איז געוואָרען גיך א גוטטער ברודער מיט די ארעסטאנטען און אלע האָבען איהם ליעב געקראָגען דערפאר וואָס ער האָט פיין געזונגען... ניט נור די ארעסטאנטען, אויך פיעל אייגוואָהנער פון שטעטעל פלעגען אָפט הערען וועז מיין ליעבער אהרן פלעגט זיך זעצען ביי דער גראָטע פון פענסטער און זינגען זיין געליעבטע רוסישע ליעד:

זינג שטאַרק! זינג הויך! מיין אָרימעס קינד!
אי דיר, אין דיין מוטער איז וועה יעצט און ווינד...
גרויזאמע מענשען האָבען אויך צושיידט!...
אָ! שלעכטער שיקזאל! אָ! ביטערע נויט!...

זעקס חדשים זיינען אונזערע קינדער געזעסען אין אָסטראָג ביי אונז אין שטעטעל. מיר האָבען ניט געוואוסט, וואָס מיט זיי וועט זיין, ווי לאַנג מען וועט זיי האַלטען און מיט וואָס וועט זיך דאָס ענדיגען? פיעל מענשען האָבען אונז געזאָגט און מיר זעלבסט האָבען אויך געגלויבט, אז דעם זוהן אונזערען וועט מען גיך בעפרייען, וואָרום זיין שולד איז ניט גרויס... און אז סאָניען וועט מען אפשר ארויסשיקען אויף עטליכע יאָהר ניט וויים קיין סיביר. דער אלטער האָט זיך ניט געזעהען מיט סאָניען די נאנצע צייט, און דערנאָך, אז ער האָט זיך דערוואוסט, אז זי האָט געהאט א קינד, האָט ער אפילו איהר נאָמען ניט געקענט הערען. ער האָט מיר אויך פערבאָטען צו געהן צו איהר און צו זעהן זיך מיט אזא חצופה... איך האָב איהם געמוזט שטענדיג נאַרען און האָב איהם קיין מאל ניט דערצעהלט וואו איך בין געווען

פון די אָרעמע לייט אויף א לאַנגע צייט. די בעסערע טעג, די מינוטען פון פרייד, פון האָפנונג זיינען פערשוואונדען געוואָרען אויף אייביג. שווער איז געווען צו לעבען און ביטער צו שטאַרבען... אין איינע פון די קאַלטע, ווינטערריגע נעכט זיינען צו אונז פֿלוצלונג געקומען צוויי זשאַנדאַרמען און האָבען אונז געזאָגט מיר זאָלען זיך וואָס ניכער גרייט מאַכען אין וועג: נאָך היינט מיט דעם לעצטען צוג וועט מען אונז: מיך, דעם אַלטען אויף אונזער מיזיניקעל, פיהרען קיין אדעסס. וואָס הייסט דאָס? וואָס וועלען מיר דאָרט טאָן? האָבען מיר ביידע געפרעגט מיט גרויס שרעק און ערשטוינונג.

איבער מאָרגען וועט זיין דער יום הדין פון אייערע קינדער און איהר אַלע דריי וועט זיין עדות; מען האָט אייך ביז יעצט נאָר ניט געזאָגט דערפון, איהר זאָלט ניט האָבען קיין צייט צו־טראַכטען לינגען און איהר זאָלט זיך ניט קענען צוזאַמען רעדען מיט די פערהאַפטע־טע!... אייער קליינעם זוהן נעהמען מיר באַלד צו. איהם וועט מען פיהרען בעזונדער און איהר וועט איהם ניט זעהן ביז נאָך דעם גע־ריכט, כדי איהר זאָלט איהם ניט אויסלערנען וואָס צו זאָגען...

ביי דיעזע וועכטער האָבען זיי באַלד אונזער משה'לע אָנגעטאָן זיין אַלטען רעקל און האָבען איהם ארויסגעפיהרט. דאָס קינד האָט זיך נעבאָך זעהר דערשראָקען און האָט אָנגעהויבען צו שרייען ניט מיט זיין קול: מאַמע! מאַמעניו! לאָז מיך ניט איבער אליין! איך האָב מורא! איך האָב מורא!... די מערדער אָבער האָבען איהם גע־כאַפט אויף זייערע הענד ווי א שפּסלע און זיינען מיט איהם גע־שווינד ארויסגעלאָפען פון אונזער שטוב.

ריכטיג זאָגט מען, אז דער שלאָפסטער מענש איז שטאַרקער פון אייזען. בערעבענט נור מיינע צרות און הארץ־וועהטאָג, בעקלערט נור מיין לעבען און זאָגט אליין: וועלכע אייזערנע מאשינע וואָלט געקענט אזוי פיעל איבערטראָגען און אזוי לאַנג זיך האַלטען? פון מיי־נע קינדערשע יאָהרען ביז דער עלטער האָב איך ניט געהאַט קיין גליק־ליכע מינוט. אויסגעוואָקסען בין איך אין א פינסטערע אידעשע שטע־טעל אין רוסלאַנד — אומשטיינס געזאָגט, וואָס פאר א לעבען פיהרט דער אונגליקליכער און אונטערדריקטער איד אין דעם לאַנד? די גאַנצע יאָהרען פערבראַכט אין צרות, אין אָרעמקייט, אין נויט און אין שרעק. ביי מיינע עלטערען זיינען געווען עלף קינדער. ווער האָט גע־

צו מיר... א! ווי נארעש איז דער מענש מיט אלע זיינע האפ־נונגען און מיט אלע זיינע פלענער!...

עס איז אוועק א יאהר פון דער צייט, וואס מען האט אונזער זוהן אהרן ארעסטירט. זיי זיינען ביידע געזעסען אין אסטראג און מיר האבען נאך אלץ ניט געוואוסט, וועגן ווען שוין זיין אן ענדע פון אונזערע און זייערע יסורים... פון אונז אלע איז געוואָרען א תל. דער אלטער האט נאך עפטער אנגעהויבען צו קריינקען: ער האט שוין גאר קיין כח ניט געהאט צו ארבייטען. ער האט געשוויגען און קיינעם ניט דערצאהלט פון זיינע שמערצען. אבער איך האב גע־זעהן און פערשטאנען, ווי שוואר איהם איז איבערצוטראגען דעם אונ־גליק פון זיינע קינדער, וועלכע ער האט פריהער געליעבט... איהם איז אפשר געווען נאך שווערער ווי מיר. א אידענע וויינט זיך אויס נאנץ גוט, ווערט איהר גרינגער... און ביי דעם מאנסביל ליגען די צרות ווי שטיינער אויפ'ן הארצען... איך האב געזעהן, אז דעם אל־טען איז זעהר שווער, האב איך אליין געהארעוועט און וואס עס איז פערדיענט מיט מעקלעריי, סארווערי... ביי נאכט פלעג איך אר־בייטען זאקען פאר פרעמדע אדער נעהען עפעס, ווי איך האב געקענט מיט מיינע אלטע און קראנקע אויגען. ווי אזעם מיר זיינען געווען, דאך בין איך צווויי מאל געפאהרען קיין אדעסס זעהן מיינע קינדער. דעם ערשטען מאל האב איך פער'משכן'ט מיינע פערל, וועלכע איך האב געהיט פון מיין חתונה אן ווי די אויגען אין קאפ. דעם אנדערן מאל האב איך פערקויפט אונזערע פיער זילבערנע לעפעל מיט א זיל־בערנעם בעכער. דער אלטער אליין האט מיר געהייסען פערקויפען אונזער זילבער און פאהרען זעהן זיך מיט די אונגליקליכע. שטעלט אייך פאר מיין הארץ־וועהטאג! דעם אנדערען מאל בין איך גאר אומזיסט געפאהרען: מען האט מיר ניט ערלויבט צו זעהן זיך מיט מיינע קינדער! ווי פיעל איך האב דאמאלט געבעטען, געווויינט, ווי פיעל טרערען פערגאסען — עס האט ניט געהאלפען: איך האב געמוזט פאהרען צוריק, וואהרום אז ניט וואלט מען מיך אויך ארריינגעזעצט אין אסטראג.

נאך איין זומער איז אוועק אהין, וואהין עס גיהען אוועק די ביטערע טעג פון אלע אונגליקליכע, עס האט זיך אנגעהויבען א נייער ווינטער, מיט נייע קעלט, צרות און שלעק. די זונן האט זיך בעהאלטען

ליכט וואָס מען שטעלט דעם טויטען צו קאָפּענס. אין דער פינסטער האָבען געבלישצעט נור די הויל שוערדען פון די זשאַנדאַרמען. אַלע זיינען געווען מיעד און דער קול פון דעם ריכטער, וואָס האָט געלייענט דעם גזר־דין, האָט אזוי געהילכט, גלייך ווי איינער רעדט אין אַ ענגען און פוסטען קעלער. עס איז געווען שטיל, גלייך ווי אַלץ איז אַנשלאָפען געוואָרען. עס האָט זיך אויסגעוויזען, אז אי די וועגד פון רעם דונקעלען חדר, אי די לאַנגע פוסטע בויגק, אויך אפילו אַלע פערקלאָגטע דרעמלען... עס האָט זיך געהערט, ווי דער „טיק! טאק!" און ווי אַ קליין רעגענדיל קלאַפט מיט זיינע דינע טראָפען אויף דעם בלעך פון דאַך. איך מיט מיין אַלטען זיינען מיר געזעסען פון דער וויטעגס אין אַ ווינקעלע... אונז האָט זיך אויסגעוויזען, אז דאָס אַלעס איז נור אַ שרעקליכער חלום, וועלכען מיר זעהען אין שלאָף... נור אונזערע הערצער זיינען ניט אַנשלאָפען געוואָרען... לאַנג, אונגעהייער לאַנג האָבען זיך געצויגען די מינוטען. די ווירק־ליכקייט איז אַלץ וויטער און וויטער אוועק פון זייערע אויגען און מיר האָבען זיך אָנגעהויבען פאָרצושטעלען פירכטערליכע בילדער... פלוצלונג אָבער איז אַלעס ערוואַכט געוואָרען, אזוי ווי אַ בליץ איז ארויסגעפלויגען פון דעם ריכטערס מויל און מיר האָבען זיך ער־וואַכט. אַ שוידער איז אריבער איבער אַלעמענס גלידער. מיט אַ צי־טערענדע שטימע האָט דער ריכטער אויסגערופען:

„דאָרום איז בעשטימט די פערקלאָגטע צו פעראורטהיילען: דעם וואָיענעם פעלדשער אהרן צורפוּאָן צום הענגען. זיין שוועסטער סאָניע צו פערשיקען אויף זיבענ יאָהר אין די וויטעסטע געגענדען פון סיביר".

— הענגען! מיך הענגען!? האָט אַ געשרייי געטאָן מיין אונ־גליקליכער אהרן ניט מיט זיין קול. פאַר וואָס? פאַר וואָן?!

מעהר האָב איך גאָר ניט געהערט און גאָר ניט געזעהן! איך בין געבליבען אין חלשות. איך געדענק ניט וואָר און וואָן מען האָט אונז ארויסגעפיהרט פון גערריכטס־הויז. איך געדענק ניט וואָן מען האָט אונז — דאָס הייסט: מיך, מיין מאַן און אונזער מיזיניקעל — געבראַכט אויפ'ן וואָקזאַל, ווי אזוי מיר האָבען זיך אריינגעזעצט אין וואַגאָן. צו זיך בין איך געקומען דעמאָלט, וואָן איך האָב זיך אויפגע־כאפט אין אונזער וויסטע און קאַלטע דירה, ביי אונז אין שטעטעל,

קענט אויף זיי אכטונג געבען? לאזען זיי זיך וואלגערען, פלעגט זאגען מיין פאטער, אפשר וועלען זיי זיך אויסוואלגערען... נו, האב איך זיך אויסגעוואלגערט... חתונה געהאט האב איך דערפאר, ווייל א אידישע טאכטער דארף דאך חתונה האבען; געליטען האב איך פון מיין מאן און אלעם איבערגעטראגען דערפאר, ווייל איך האב געוואוסט, אז מיין מאמען איז אויך ניט געווען בעסער... א! איך זאל קענען דערצעהלען און איבערגעבען אלץ וואס איך פיהל און פערשטעה, איך זאל קענען בעשרייבען די ביטערע דאליע פון דער ארימער אידענע! מיר דאכט זיך, אז אפילו שטיינער וואלטען געוויינט...

נאר גאר ניט! ווי אזוי עס איז אבגעלעבט אליין דאס ביסלע יאהרען, דערווארט זיך אויף קינדער, מיט צרות און הארוואניע אויסגעהאדעוועט זיי און ערציגען. אבער וועה! וואס איז מיט זיי געווארען? וואו זיינען זיי אהין געקומען? מענשען! פאר וואס האט איהר אוועקגענומען ביי מיר מיינע קינדער? פאר וואס מאכט איהר אזוי פיעל יסורים דעם שוואכען און אונבעשיטצטען ארימאן?

איך האב דערזעהן מיינע קינדער נאך אזא לאנגע צושייד ונג! נור וואו האב איך זיי דערזעהן? אין א גרויסען ציימער, מיט קייטען אויף די פיס, ארום גערינגעלט מיט סאלדאטען און זשאנדארמען. ביי א גרויסען טיש זיינען געזעסען די ריכטער אין אפיצערסקע קליידער. זיי האבען ניט געריכטעט, זיי האבען אונז אלע נור געפלאגט און געקוועלט. דאך האבען מיר אלע ביז דער לעצטער מינוט נאך גע־האפט. קיינער פון אונז האט ניט פערצווייפעלט. מיין זוהן אהרן איז געווען גאנץ רוהיג... ער איז אפילו פון פנים ניט אראב. זיינע שעהנע באקען זיינען געווען רויט, אזוי ווי שטענדיג און ער האט אפט גאנץ פרעהליך געשמייכעלט. נור סאניע איז געווען טרויעריג און בלאס. זי האט בעסער פערשטאנען פון אונז אלע, וואס פאר א שרעקליכע שלאק אונז ווארט. צוויי טאג האט מען אונז געפייניגט מיט דאפראסען, געשראקען מיט געשריי און דראהונגען. מיר זיינען אלע געבליבען אהן קרעפטען. אויף צו מארגענס שפעט ביי נאכט האט מען אם ענדע דורכגעלעזען א שרעקליכע רעזאלוציאן... אזוי ווי איצט, געדענק איך יענע מינוטען. פאר מיינע אויגען שטעהט דאס גאנצע בילד, ווי עס איז פארגקומען. אין דעם גרויסען ציימער איז געווען דונקעל. די לאמפען אויפ'ן טיש האבען אזוי געברענט, ווי די

פערדעקט און פערכאָרגען אויף אייביג, אויף אייביג! ...

פערצייהט מיר, וואָס איך מאַך איך טרויערעג מיט מיינע וועך־טער... גיט א בליק אויף מיין אלטען גרויען קאָפּ און וויינט צו־זאַמען מיט מיר! וויינט מיט דער אלטע מאַמע, וועלכע בעקלאָגט איה־רע קינדערלעך! וויינט מיט די אונגליקליכע, וועלכע שרייען און פרע־גען: ביז וואַנען נאָך וועלען מענשען אויפע די אנדערע טון אזוי פיעל שלעכטס? ביז וואַנען נאָך וועט גוואלט הערשען איבער אונז? ביז וואַנען נאָך וועט זיך גיסען אונזער בלוט און אונזערע ביטערע טרע־רען?...

נור לאָמיך אייך דערצעהלען כסדר ווי עס איז צוגעגאַנגען:

ביז דער לעצטער מינוט האָב איך אלץ געלעבט אין האָפענונג. מיר האָט זיך אלץ אויסגעווייזען, אז עס קען נאָר ניט געשען אזא אונגליק. נאָרר איינער, האָב איך זיך אליין געטרייסט, דאָס האָט מען איהם נור אבגעשראָקען. פאַר וואָס זאָל מען ביי איהם אָפּנעהמען זיין יונגען לעבען? מען וועט איהם אין גיכען מסתמא ארויסלאָזען און ער וועט קומען און וועט פאַלען זיין מוטער אויפ'ן האַלז...

אך, יא! ער איז געקומען און געפאַלען זיין מוטער אויפ'ן האַלז; נור דאָס איז געווען אין די לעצטע נאַכט פון זיין לעבען!

פאַר זיין טויט האָט מען אונז ווידער אלע געבראַכט קיין אדעסס און מען האָט אונז שוין צוריק אהיים ניט ארויסגעלאָזט. איך האָב נאָך ניט געוואוסט, אז עס איז שוין בעשלאָסען געווארען מארגען גאַנץ פריה פאַרטאָג אויפצוהענגען מיין אהרן'ען... קיינער האָט דאָס מיר ניט געזאָגט... ביי נאַכט האָט מען איהם געבראַכט צו אונזער קאַמער געזעגענען זיך... אבער ער האָט זיך ניט געזעגענט... ער האָט זיך צוקושט מיט אונז נור ביי זיין קומען, ער האָט ניט גע־וואָלט, אז איך זאָל וואָס מערקען... ער איז געווען בלאַס און טרויעריג. עטליכע מינוט האָט ער פערבראַכט מיט אונז; נאָך דעם איז ער אויפגעשטאַנען און האָט געזאָגט: זייט געזונד!

איך וויים ניט וואו איז אהינגעקומען אין יענער צייט מיין נאָררישער שכל... איך האָב נאָר ניט פערשטאַנען און נאָר ניט בע־מערקט... איך בין געווען זעהר מיד פון וועג און בין געפאַלען ווי א שטיין און אנשלאָפען געוואָרען... ארום א זייגער פינף אין דער פריה האָט מיר פלוצלונג זעהר שטאַרק אָנגעהויבען צו וועה צו טאָן מיין

ערשט דאָ האָב איך דערפיהלט מיין וועהטאָג און האָב זיך דערמאָנט, וואָס פאר א שרעקליכער אונגליק אונז האָט געטראָפען! ..

.6

גיך געהט די צייט. די טעג און די יאָהרען פליהען, ווי די פייגעלעך וואָס אנטלויפען פון דעם קאלטען געגענד אין די ווארעמע און ליכטיגע לענדער... אלץ ווערט פערענדערט אין דעם מענשענס לעבען: ער ווערט אונגליקליך, אלט, עלענד, ער ווייניט, ער בעקאָמט זיינע נעליעבטע, זיינע פרוינדע שטאַרבען, זיינע קינדער ווארפען איהם אוועק, ער לעבט איבער שרעקליכע און שווערע מינוטען, און די וועלט געהט זיך מיט איהר סדר. קיין זאָך ווערט ניט איבערגעביטען... וועה! וועז מיר איז געשעהען מיין אונגליק, וועז מען האָט ביי מיר, ביי דער אונשולדיגער און אָרימער מוטער, צוגענומען מיינע טייערע קינדער, וועז מען האָט אזא אונשולדיגען, א בליהענדען א לעבהאפטען יונגען מאן, ווי מיין ליעבער אהרן, — ערמאָרדעט — האָט זיך מיר געדאכט, אז צוזאמען מיט מיר דארפען זיך אויפכאפען אלע מענשען פון דער וועלט מיט איין יאָמער און קלאָג, אז די זונן דארף אויפהערען צו שיינען און אראָבפאלען פון הימעל אויף דער ערד און צורייבען אויף שטויב די גאנצע ערד, מיט אלץ וואָס אויף איהר געפינט זיך, און אין דער ווירקליכקייט איז אלץ געגאנגען מיט דעם אלטען גאנג, און עס איז נור געבליבען עטליכע קנייטשען מעהר אויף מיין פערשווארצטען פנים און מיט עטליכע וואונדען מעהר אין מיין צוריסענע הארץ!...

גיך זיינען אוועק עטליכע חדשים נאָך יענעם שרעקליכען יום־הדין און עס איז געקומען דער פירכטיליכער טאָג, וועז מיין אונגליקליך קינד, מיין ערשט־געבאָרענער זוהן, האָט זיך געדארפט צושיידען מיט זיין לעבען, אפזוגענען זיך מיט אלעמען, און געהן אין פינסטערען, ענגען גרוב... סאָניע מיט איהר קינד האָט מען שוין לאנג אוועקגעשיקט קיין סיביר. נור דאָם האָט זיך ביי מיר נאָך אויסגעווייזען פאר א גליק. דאָך בלייבט זי לעבען און זיעבען יאָהר אָרום קען מען זיך נאָך ווידער דערזעהן. מיין אהר'ען אָבער, מיין ליעבען זוהן, וועל איך שוין ניט זעהר קיין מאל! די שווערע און שווארצע ערד האָט איהם

צו דערצעהלען! מיין קראנק האַרץ צורייסט זיך אויף שטיקער און טערערן, ביטערע טערערן, שטיקען מיך און וואַרגען!...

אזא יונגע בוים איז אָפּגעהאַקט געוואָרען מיט געוואַלט! מערדער האָבען ביי איהם געוויבט זיין לעבען! אין פופצעהן מינוטען האָבען זיי מיט איהם געענדיגט. נאָך דעם האָט מען איהם אריינגעלייגט אין אַ ווייסע טרונע און אריינגעוואָרפען אין אַ גרוב. די גרוב האָט מען באַלד פערשאָטען און עטליכע באַטאַליאָנען סאָלדאַטען האָבען אזוי לאַנג געמארשירט איבער'ן פרישען קבר'ל, ביז וואָנען דער אָרט האָט זיך פערגלייכט און עס איז פון איהם קיין סימן ניט געבליבען... קיינער אין דער וועלט וויים ניט, קיינער קען ניט געפינען דעם אָרט, וואו עס ליגען די ביינדעלעך פון מיין אָרים, אוגלויקליך, ערמאָרדעט קינד!...

אָ! און נאָך אזא שענדליכען פערברעכען איז נאָך דער הימעל אלץ ניט אַראָבגעפאלען אויף דער ערד און די שטערען האָבען נאָך אלץ ניט אויפגעהערט צו בלישצען! און נאָך אזא שרעקליכע מערדעריי האָבען נאָך מענשען אלץ די העזה צו רעדען פון גערעכטיגקייט און ליעבע!... אָ! מענשען! מענשען!...

7.

צוויי מיט אַ האַלב חדשים האָט מען אונז געהאַלטען אין אדעססער אסטראָג. נאָך דעם האָט מען אונז מיט'ן עטאַפּ געפיהרט פון איין אסטראָג אין דעם אַנדערן, ביז מען האָט אונז געבראכט קיין מאָסקווא אין דעם צענטראַל אסטראָג. דאָ ערשט האָט מען אונז ערקלערט, אז מען שיקט אונז ארוים אין טיף סיביר. פאַר וואָס? פאַר וואָס האָט מען אונז געפאַלאָגט אין געפענגנים אזוי פיעל צייט? פאַר וואָס האָט מען געמאכט אַ תל פון אונזער ביסעל בעל הביתישקייט? פאַר וואָס האָט מען געמאכט פאַר אן ארעסטאַנט אונזער קליינעם און אונשולדיגען זוהן משה'לע? — זיי האָבען זיך געפירכטעט אז מיר זאָלען מיט אונזערע טערערן ניט ריהרען די הערצער פון אונזער בעקאַנטע; זיי האָבען מורא געהאַט אז אונזער שרעקליכע ערצעהלונג זאָל ניט עפענען די אויגען פון די אונפארשטענדיגע מענשען, וועלכע טראָגען איבער מיט געדולד אלע גרויזאמקייטען פון זייערע הערשער און

האָרץ. איך בין נאָך געלעגען מיט פערדעקטע אויגען, אָבער איך האָב שוין ניט געשלאָפען. איך ליג אזוי און הער ווייט, ווייט א קול פון א האָרן, אזוי ווי דער קול פון א שופר. א פערוואונדערטע, א דערשראָקענע האָב איך זיך אויפגעכאפט און האָב אָנגעהויבען צו צוהערען זיך: שטיל!

— דו שלאָפסט ניט לאה? האָט מיך געפרעגט מיין מאן מיט א ציטערענדיגען און ווייענדיגען קול.

איך גיב א קוק, ער זיצט מיט זיין תהלים'ל אין האַנד. זיינע אויגען זיינען פערשוואָלען פון געווויין.

— וואָס איז? וועה איז מיר!... האָב איך א געשריי געטאָן און בין אראָבגעשפרונגען פון בעט.

— שטארק זיך, לאה! עס איז געשעהען... עס איז שוין געשעהען!...

נאָך דעם האָבען מיר זיך דערוואוסט, אז עס איז געשעהען טאקע פונקט אין דער מינוט. קיינער האָט אונז ניט געזאָגט, נור דאָס האָרץ האָט געוואוסט און האָט אונז דיעזע שרעקליכע נאכריכט געבראכט. אקוראט פיער א זייגער האָט מען זיי אויפגעווועקט: מיין זוהן און נאָך א יונגען מאן, וועלכער איז אויך ניט געשטאָרבען מיט דעם אייגענעם טויט... מען האָט זיי גיך אָנגעטאָן, אריינגעזעצט אין א וואָגען און אוועקגעפיהרט אונטערן שטאָדט אויפ'ן פעלד, וואו עס זיינען שוין געשטאַנען צוויי תליות, שטיל'ערהייב האָט מען זיי געפיהרט איבער'ן שטאָדט, שטיל זיינען געגאַנגען די סאָלדאטען ארום וואָגען. אין דרויסען איז געווען פינסטער... א שווארצער טומאן איז געהאנגען איבער דער ערד. ווי באלד מען האָט זיי צוגעפיהרט צו דעם שרעקליכען אָרט, וואו עס זיינען געווען פיעל סאָלדאטען און נאטשאָלסטוואָ, האָבען די סאָלדאטען גענומען זייערע ביקסען „נאקאראול". די אפיצערען האָבען ארויסגעשלעפט זייערע שווערדען פון די שיידען, און דער סעקרעטאר האָט אָנגעהויבען צו לייענען די רעזאָלוציאָן. נאָך דעם האָבען די האָרניסטען אָנגעהויבען צו שפיעלען עקזעקוציאָנס־סינגאל און דער תליון האָט אָנגעטאָן פריהער אויף מיין זוהן א ווייסען קיטעל, און...

ניין! ניין! פרעגט מיך ניט, וואָס ווייטער איז פאָרגעקומען. איך קען ניט מעהר דערצעהלען! איך האָב ניט קיין קראפט אלעם, אלעם

ווי לאַנג איז דאָס נעוועז, מיר האָבען זיך געלעבט ווי אַלע פֿראָסטע מענשען. מיר זיינען נעוועז אָרעם, דאָך גליקליכער פון מאַנכע רייכע מענשען, ווארום מיר האָבען געהאַט שעהנע, קלוגע און אַרענטליכע קינדער. ווי הילכיג פלעגט קלינגען מיין סאָניעס זילבערנער געלעכטער! מיט וועלכע געפיהלען און געשמאַק פלעגט אָפט זינגען אונזער אונגליקליכער אהרן! ווי זים זיינען נעוועז די חכמות פון אונזער קליניטשקען משה'לע! דאָס אַלץ איז ביי אונז מיט א מאָל אָבגענומען נעוואָרען! וועד מאכט דאָס אזעלכע שרעקליכע שטורעמס אין דעם מענשענס לעבען? וועלכע אומשטענדען דריקען דעם מענשען אָבצוזאָגען זיך פון זיין אייגענעם גליק, בעאונרוהיגען זיך, אָפּפערען מיט זיין לעבען?... ווי אזוי האָט זיך דאָס געטראָפען, אז מיר, אלטע און פֿראָסטע מענשען, זיינען נעוואָרען פערבראכער, אז אזא יונגער מאן ווי מיין אהרן זאל פלוצלונג ערמאָרדעט ווערען, אז אזא איידעל און שלאַף קינד ווי מיין מוזיניקעל זאל נעבעך ליגען א קראנקער אין האספיטאל צוויישען פרעמדע מענשען? דאָס אלעס איז דאָך ניט קיין צופעליגקייטען, מען מוז דאָך עפעס אָנהויבען דענקען דערפון!..

אין מאָסקווער אסטראָג האָב איך ערהאלטען דורך א בעקאַנטען סאָציאליסט א בריעף פון מיין סאָניע. זי איז נעוועז פערשיקט ווייט אין א ווייסטע און אָרימע שטעטעל. שרעקליך און שוועד איז נעוועז איהר לעבען אין דעם ווייסטען און קאלטען נעגענד. א שווערען אייגדרוק האָבען אויף איהר געמאכט די בערג מיט שנעע און דער יאָמער פון די הונגעריגע וועלף... די ערשטע צייט האָט זי געמיינט, אז זי וועט ניט איבערטראָגען אזא לעבען און וועט שטארבען אָדער אראָפּ פון זינען. אָבער, עס האָבען זיך נעפונען באלד „אייניגע", וועלכע האָבען איהר אונטערשטיצט, געטרייסט און זי האָפּט יעצט, אז איהרע קרעפטען וועלען איהר ניט פערלאָזען. „איך קען ניט, איך האָב ניט קיין רעכט צו פערצווייפלען, — אזוי האָט זי מיר געשריבען, — איך בין א מוטער, איך האָב א זוהן, וועלכען איך מוז ערציהען און צוגרייטען צום לעבען"... יא! שטארק, וואונדערבאר איז די קראָפּט פון פרייהדשאפט און מענשענליבע, אָבער שטארקער און אלמעכטיגער פון אלץ אין דער וועלט זיינען די געפיהלען פון א מוטער...

נור וואָס דערצעהל איך אייך נור פון זיך איך ווייס, איהר זייט נייגעריג צו ווייסען, וואָס האָט זיך פון יענער צייט אָן פאסירט מיט

ערלויבען צו טאן מיט זיך אלעס, וואס זייערע אונטערדריקער פער־לאנגען! ...

אך! ניט אומזיסט זאגען די ארעסטאנטען, אז דער אסטראג איז אן אוניווערזיטעט. דער מענש, וואס איז נור ניט פערדארבען, לערנט זיך אוים אין דעם שרעקליכען אוניווערזיטעט צו פערשטעהן דאס, וואס ער האט פריהר ניט געקענט בעגרייפען, און דענקען פון דעם, וועלכעם האט איהם ביז יעצט וועניג אינטערעסירט. דאס וואס איך האב ערפאהרען אין די לעצטע עטליכע יאהר, דאס וואס מיר איז ערקלערט געווארען אין יענער צייט קען נור וויסען דער, וואס האט פיעל געזעהן, פיעל איבערגעטראגען אין זיין לעבען, פיעל גע־לייטען און פיעל געווייגט. אין מאסקווער צענטראל־גפענגנים איז גע־וועז וואס צו זעהן און צו הערען, — עס איז געווען ביי וועמען צו לערנען און פון וואס ארבצונעהמען זיך א מוסר. פיעל מענשען לעבען זיך אפ זייער וועלט און וויסען גאר ניט וואס הייסט צרות, שלעק, אונגליק און נויטה. אך! וועז זיי וואלטען געקענט פיהלען דאס, וואס עס פיהלען די אונגליקליכע, וועלכע פלאגען זיך אין די פינסטערע אסטראגען, אבגעריסען פון זייער הימאט, פון זייערע פריינד, פון אלעס, וואס ביי לעבעדיגען מענשען איז הייליג און טייער!

אין מאסקווער אסטראג זיינען מיר געזעסען מעהר ווי פיעל מיר האבען געדענקט. דא האט אונז געטראפען א נייער אונגליק: אונזער מוזיניקעל, אונזער געליעבטער משה'לע, איז פלוצלונג זעהר שטארק קראנק געווארען. ער האט געברענט ווי א פייער. גאנצע נעכט פלעגט ער זיך וואלפען ווי א דערשראקענע פייגעלע, האט נערעדט פון היץ, האט זיך געשראקען און געווויינט. אויפ'ן פינפטען טאג האט איהם בעזוכט א דאקטאר און האט געפונען, אז ער האט א געפעהרלי־כען טיפוס. ער האט איהם עהייסען באלד צונעהמען אין האספיטאל. דער ערשטער עטאפ איז דארום אווען אהן אונז, און מיר זיינען גע־בליבען ווארטען ביז וואנען אונזער קינד וועט געזונד ווערען.

לאנגזאם האבען זיך געצויגען די טעג; נאך לאנגזאמער זיינען געווען די שרעקליכע נעכט. אז עס פלעגט ווערען שטיל ארום, אז עס פלעגט זיך שוין ניט הערען דער קלאנג פון די אייזערנע קיי־טען און דער ליאזג פון ביסקען, פלעגען מיך אנהויבען צו פייניגען און שרעקען פירכטליכע בילדער און עראינערונגען... דאכט זיך,

ניט גרינג איז מיר געווען אריבערצוגעהן קיין עסטרייך; ניט גרינג איז מיר געווען פון בוקאָווינא אהן א גראָשען געלד און אָהן די דיי־טשע שפראַך, צו קומען קיין וויען. עטליכע מאָל האָבען מיך געפאַקט די עסטרייכער זשאַנדאַרמען און מיט פיעל מיהע איז מיר געלונגען פון זייערע הענד צו בעפריען. אם ענדע בין איך געקומען קיין וויען. אָט דאָ האָבען זיך אָנגעהויבען פאַר מיר נייע צרות און שלעק. קיין בעקאַנטע האָב איך ניט געהאַט, קיין מיטעל צום לעבען איז ניט ג־ווען, די שפראַך איז מיר געווען פרעמד און אויסערדעם האָב איך זיך נאָך געדאַרפט היטען און פערבאַרגען. גאַנצע טעג האָב איך געבלאַנ־זעט איבער די גאַסען פון שטאָט און האָב ניט געוואוסט וואָהין צו גיהן און וואָס צו טאָן. שלאָפען פלעג איך אויף די בענק פון די בולוואַרען. מיך האָט אָנגעהויבען צו מוטשען דער הונגער און איך האָב געזוהן, אז אויף קיין הילף קען איך ניט ווארטען. ווי איך האָב געקענט האָב איך געבעטען ארבייט, מען האָט אָבער ניט געקענט אָדער ניט געוואָלט מיך פערשטעהן... דרויי טעג האָב איך זיך געהאַלטען, אויפ'ן פיערטען טאָג בין איך געבליבען אונמעכטיג און בין געפאַלען אין מיט'ן גאס. איך געדענק ניט, וועו מען האָט מיך אויפגעהויבען און ווי אזוי מען האָט מיך געבראַכט אין האָספיטאַל. עטליכע מאָ־נאַטען בין איך געלעגען אין טיפוס, און די דאָקטוירים האָבען אליין ניט געוואוסט צו וועלן איך בלייבען לעבען. יעצט אָבער פיהל איך זיך גאַנץ גוט, און גיך וועל איך זיך אויסשרייבען פון האָספיטאַל... איך האָב שוין יעצט דאָ אייניגע בעקאַנטע און מיט זייער הילף וועל איך קענען האַלטען וויייטער מיין וועג. ווי איך פערשטעה וועל איך אין בולגאַריען ניט זיין פערזיכערט פון די רוסישע שפיאָנען, דארום האָב איך מיך בעשלאָסען צו פאָהרען אין די שווייץ, וואו מיר האָבען אזוי פיעל פרוינד און בעקאַנטע. איין פראָגע מאַכט מיך אונרוהיג: האָ־בען זיך מיינע פערפאָלגער ניט דערוואוסט, וואו איך בין? וועט מיך די עסטרייכער פאָליציי איבערגעבען צו מיינע פיינד אין די הענד? נור שרעק זיך ניט, מיין טייערע, מיין געליעבטע סאָניטשקא! דו וויסט דאָך אז איך בין אָפט געווען נאָך אין ערגערע סכנות און בין דאָך ניט פערלאָרען געוואָרען.

„ע! פון זיך דענק איך יעצט זעהר וועניג. איך וועל דיר זאָגען די וואָרהייט, אז דער קאַמפף איז מיר שוין אזוי צוגעעגסען געוואָרען,

אונזער „סאשא", וועלכער איז אזוי בעקאנט אונטער דעם נאמען „מילכיקער גוי". א לאנגע צייט האט קיינער פון אונז קיינע נאכריכטען ניט געהאט פון איהם. עס האט זיך געהערט מען האט איהם געפאנגען און געבראכט צוריק קיין רוסלאנד. אנדערע האבען הערצהלט, אז ער איז שוין לאנג געשטארבען. דער אמת איז, ער איז געווען טאקע ניט וויט פון טויט און אז ער איז געקומען צו זיך, האט ער באלד געשריבען זיין אונגליקליכע און געליעבטע סאניע, א מערקווירדיגען בריף. סאניע האט דעם בריף געהיט, און איך קען איך יעצט נאך איבערגעבען ווארט אין ווארט, וואס דארט שטעהט געשריבען:

„מיין געליעבטע פרוי! מיין טהייערער און אונבעקאנטער זוהן! פון האספיטאל שרייב איך דיעזע ווערטער. פון דער וויטען רעד איך מיט איך און דערצעהל וואס עס פיהלט יעצט מיין הארץ. וואס קען פיהלען דער אונגליקליכער, וועלכער איז פערוואלרפען וויט פון זיין פאטער־לאנד, וועלכער איז אפגעשיידעט פון די, וואס זיינען איהם טייערער פון זיין אייגענעם לעבען? ... מיין פרוי! מיין אונשולדיג קינד! פיעל שמערצען און לייד האב איך געבראכט: אבער דאס איז ניט מיין שולד. די אומשטענדען זיינען שטארקער פון אונז, די אינטערעסען פון דער גאזעלשאפט זיינען העכער און וויכטיגער פון אונזערע אייגענע וויינשע און שטרעבונגען. סאניא! זיי אויף מיר ניט בייז, וואס איך האב דיר אזוי לאנג ניט גשריבען: איך בין געווען גאפהרליך קראנק און האב עטליכע מאנאטען געקעמפפט מיט דעם טויט. ווער וויסט, פילייכט האט די נאטור מיר געשענקט דעם לעבען, איך זאל נאך געניסען פרייד און גליק אין איינעם מיט אויך, מיינע ליעבע און מיינע טייערע! עס איז אויך מעגליך, אז דאס וואס די פראכטפאלע נאטור האט מיר געשענקט, וועלען ביי מיר רויבען די ניערערטרעכטיגע שקלאווען.

„דו וויסט שוין, ווי אזוי איך האב זיך אריבער געכאפט קיין דומעניען. עטליכע מאנאט האב איך זיך געוואלגערט אין דעם אריימען לאנד. איך האב זיך געמוזט היטען און בהאלטען. — מען האט מיך גוט געזוכט און נאכגעפאלגט. צו פוס, אין קליידער פון א רומענישען פויער בין איך געגאנגען פון איין דארף אין דעם אנדערען, ביז איך בין געקומען צום עסטרייכער גרענעץ...

אליין: אויב עס איז דאָ אַ גאָט, פאַר וואָס שטראָפט ער אַזוי גרויזאַם אָרימע און אונשולדיגע לייט? אויב עס איז דאָ געראַטעוועט, ווי אַזוי קענען עפּעס אַזעלכע עקזיסטירען אַזוי מערדעריי און אונגערעכטיגקייט?... די היינטיגע געבילדעטע יונגע לייט גלויבן מיר צו פערשטעהן, אַז אַזוי מוז געהן די געשיכטע פון דעם מענשען... אך! גוט! נור וואָס פאַר אַ געשיכטע וועט דערצעהלען פון די קוואַלען און יסורים, פון די טרערען און שמערץ פון אַן אָרימער אונבאקאַנטער אידענע? וועלכע געשיכטע וועט קענען בעפריעדיגען די מוטער, וועלכע האָט פלוצלונג פערלאָרען דאָס, וואָס מען קען ניט קויפען פאַר קיינע שאַצען אין דער וועלט, — דאָ, וואָס מען קען ניט בעלאָהנען, מיט קיין זאַך און קיין רוהם! — מיינע געשטאַרבענע קינדער וועט מיר קיינער ניט אומקעהרען, און מיין האַרץ, די צובראָכענע האַרץ פון אַן אונגליק־ליכער מוטער, וועט קיין קינסטלער אין דער וועלט ניט קענען מאַכען גאַנץ. צו פיעל, צו פיעל אָפּפער פאָדערט די געשיכטע ביי די אָרימע אונבאשיצטע קבצנים, און צו ביליג, צו גרינג, קומט עס אָן די מיוחסים, וועלכע האָבען זיך געזעצט אויף אונזער האַלז!...

לאַנג האָט זיך געצויגען אונזער וועג פון מאָסקווא ביז דער ווייטער און וויסטער סיביר. עטליכע וואָכען זיינען מיר געפאָהרען מיט'ן אייזענבאַהן און פיעלע חדשים מיט'ן וואַסער און פערד און אויך צו פוס. לאַנג און טרויעריג איז געווען דער וועג, ווי דער אידישער גלות. ברייט און ווייט האָט זיך צו־וואָרפען דאָס לאַנד, וואו הונדערט מיליאָן מענשען קרעכצען אונטער דעם יאָך פון איין טיראַן. אונבאַגרענעצטע פעלדער האָבען זיך געצויגען פון ביידע זייטען פון אונזער וועג. אָרימע דערפלעך, נידריגע און קליינע הייזלעך גרויסע און אלטע וועלדער. נאָך דעם האָבען זיך אָנגעהויבען די הויכע און די מערקווירדיגע בערג פון אוראל און נאָך ווייטער גרויסע טייכען און גרויסע וויסטעס בעדעקט מיט שנעע... צוווישען אָט די פראַכטפּלע וועלדער און בערג, אויף די גרויסע פעלדער און גרויסע טייכען האָבען מיר נאָר ניט בעגעגנט, וואָס עס קען פרייען דעם מענשענס האַרץ און ענטציקען זיין בליק. מיר האָבען געזעהן דעם אָרימען און אונטערדריקטען רוסישען אָקער־בויער, מיט אַ בלאַסען געזיכט און טרויעריגען בליק, אין לאָפּציעס, אנשטאָט שטיוועל, און מיט שווארצע שטיקער ערד אנשטאָט ברויט; מיר האָבען געהערט די הויכע שטימען פון

אז איך וואלט שוין אליין געוואלט איבערגעבען זיך אין מיינע פיינדס הענד — און לאז זיין אן ענדע פון מיינע צרות! איך שעץ יעצט מיין לעבען נור דערפאר, ווייל איך וויים, אז דאָרט וויט, אין דער קאלטער און וויסטער סיביר, פלאגען זיך מיינע געליעבטע, אז עם ווארטען אויף מיר מיינע געשעצטע פרוי און קינד! מיין קאמפף האט יעצט א ווירדע אין מיינע אויגען, ווייל איך מוז דענקען און געפינען א מיטל אייך, מיינע טייערע, צו בעפרייען און בעלאהנען פאר די שווערע טעג, וועלכע איהר פערברענגט אין דעם וויטען און פרעמדען לאנד... שטארק זיך, מיין סאניע, היט זיך אב און היט אב מיין קינד... איך וועל אייך רעטען, איך וועל אייך בעפרייען!"

ניט אומזיסט האט ער מורא געהאט! פון האספיטאל גלייך האט ער געטראפען ניט קיין שווייץ... מען האט איהם איבערגעגעבען צו די רוסישע שפיאנען אין די הענד. זיי האבען איהם פערשמידט אין אייזערנע קייטען און געהיט ווי די אויגען אין קאפ. מיט גרויסע פארזכטיגקייט האט מען איהם געפיהרט פון עסטריך קיין רוסלאנד. זיינע וועכטער האבען ניט געשלאפען און ניט געגעסען. אין קיעוו האט מען איהם אריינגעזעצט אליין אין א איינגע שטארק-געמויערטע קאמער. עם האט זיי אבער ניט געהאלפען. דער „מילכיקער" איז געווען קליגער, פעהיגער און ענערגישער פון זיי אלע... אין אפינסטערע נאכט האט ער דורכגעבראכען דעם אויוועג ביי זיך אין קאמער; דורך דעם קוימען איז ער ארויסגעקראכען אויפ'ן דאך און פון דאָרט האט ער זיך שטילערהייד ארבגעלאזט און איז נאך א מאל אנטלאפען גענוג רען.

.8

מיר זיינען אוועק פון מאסקווא מיט דעם צווייטען עטאפ. אבער אומזיסט האבען מיר געוואָרט אויף אונזער קינד, אויף אונזער ליבען און טהייערען משה'לע. אהן איהם האבען מיר געמוזט געהן. ער איז געבליבען אין מאסקווא אויף אייביג. זיין שלאפער קערפער האט ניט געקענט איבערטראגען דעם שרעקליכען טיפוס, און ער איז געשטארבען צוויישען פרעמדע מענשען, אין א „קאזאנעם" האספיטאל! דאמאלס האב איך צום ערשטען מאל אנגעהויבען צו פרענגן זיך

ליעב האָבען ווי איך האָב דיך ליעב און זי וועט דיר דערצעהלען נאָך שעהנערע געשיכטעם ווי איך".

אָט דער בריף האָט ווידער ביי מיר ארויסגערופען גוטע טרערען, טרערען פון האָפנונג און פרייד... בין איך נאָך ניט אליין געבליבען אויף דער וועלט? איך האָב נאָך א ליעבענדע א טרייע טאָכטער, א שעהנעם און א קלוגען אייניקעל? ! א! דארף דער מענש פערצוויפלען? האָט ער דאָם רעכט ארָאבצולאָזען די הענד און זאָגען: אלץ איז שוין פערלאָרען? איך האָב אָנגעהויבען צו צעהלען די טעג, ווען מיר וועט שוין אָנקומען אן ענטפער פון פעטערבורג און ווען מיר וועט שוין ערלויבט ווערען צו פאָהרען צו מיין סאָניען, און צו מיין מישע... (אזוי רופט מען איהר זוהן).

אין איינעם מיט סאָניעם בריף האָב איך ערהאלטען א קאָפיע פון דעם בריף, וועלכען צו איהר האָט געשיקט איהר סאשא, ווי מיר רופען איהם דער „מילכיקער גוי"... אָט וואָס ער האָט צו איהר גערעבען:

„מיין סאָניא, מיין מישע! אויב איהר האָט נאָך ניט פערגעסען אייער געזאָגטען און פערפאָלגטען פרייגד, אויב איך בין איך כאָטש אין א טויזענד טהיל אזוי טייער, ווי איהר, מיינע געליעבטע, זייט מיר טייער, — פרעהט זיך צוזאמען מיט מיר: די האַנד פון די אלץ שפיאָנען וועט מיך יעצט ניט דערגרייכען. איך בין שוין אין א זיכער אָרט: איך בין אין דעם לאַנד, וואו די קעמפפער פאר פרייהייט און גערעכטיגקייט רעכענען זיך ניט פאר פערברעכער. איך בין אין דער שווייץ, צווישען גוטע בריידער און וואהרע פרייגד. די רוסישע זשאנדאַרמען מעגען יעצט קריצען מיט די ציין. אין א פינסטערע נאכט האָב איך צונומען ביי מיר אין קאמער דעם אווועג. מיין נאכבאר דער אנדער ארעסטאנט, האָט געהערט ווי איך האָב געארבייט און האָט געשווייגען, כאָטש ער איז גאָר ניט געווען פון „אונזערע"... העכער אשעה בין איך געלעגען אויפ'ן דאך... איך האָב אלץ געווארט ביז וואנען דער וועכטער וועט זיך בעהאלטען פון רעגען אין זיין בודקע און וועט אנשלאָפען ווערען. אם ענדע, האָב איך זיך שטיל ארָאבגעלאָזט... אימיצער זאל מיך דעמאָלט דערזעהן, וואלט ער געשטאָרבען פון שרעק, איך בין געווען אויסגעשמירט אין סאזשע און שווארץ ווי א רוח. מיט שרעק האָב איך זיך צוגע'גנב'עט צום טיך דניעפער.

אונזערע בעאמטע און דאָס קרעכצען פון דעם אונטערדריקטען פאָלק. מיר האָבען געהערט די טרויעריגע לידער פון דעם געפֿאנגטען און אונגליקליכען „מוזשיק"... און די לידער האָט זיך געטראָגען ווייט פון איין געגענד צו דעם אַנדערן און איז פערזונקען געוואָרען אין דער ווייטער וויסטע... אָפּט גיסען זיך טרערען אויף דעם בריי־טען און איינגעטראָטענעם וועג, וואָס פיהרט פון מאָסקווער און אַנדע־רע אָסטראָגען קיין סיביר, אָפּט קלינגען דאָ קייטען און עס שוועבען אין דער לופט שטילע זיפצען! פון די אַלע שטילע זיפצען און קרעכ־צען צוזאמען וואָלט געקענט ווערען א שרעקליכער דונער, וועלכער וואָלט געדונערט און געהילכט פון איין זייט וועלט ביז דער אַנדערער, פון די ביטערע טרערען, ווען מען זאָל זיי צוזאמען קלייבען, געקענט ווערען א ים, וועלכעם וואָלט פערפלייצט אַלע לענדער און דערטרונ־קען אַלע נידערטרעכטיגקייטען — אין דעם ים האָב איך אויך אריינגענאָסען פיעל גרויסע, גרויסע טראָפען!

די נאכריכט, אז מען בעפרייט מיך, האָט מיך וועניג געפרייט. אהיים? וואו איז דעם אונגליקליכען אידענם היים? וואו איז מיין היים? צו וועמען וועל איך פאָהרען? וואוהין? וועמען האָב איך דאָרט און ווער וואָרט אויף מיר? מיינע נייע פרײַנד האָבען מיר א ראָטה גע־געבען איך זאָל בעטען ביי לאָרים מעליקאָוועז ער זאָל מיר ערלויבען צו פאָהרען אין יענעם געגענד פון סיביר, וואו מיין איינציגע, מיין טייערע טאָכטער סאָניע וואָהנט... און אויב ניט, זאָל מיר ערלויבט זיין אַנצולעבען מיינע לעצטע טעג אין דער שטאָט, וואו מיין מאן איז געשטאָרבען און מען זאָל מיך מקבר זיין לעבען דעם קבר פון דעם, מיט וועלכען איך האָב זיך אבגעמוטשעט מיין גאנצען לעבען... אין דער צייט האָב איך ערהאלטען פון מיין ליעבע טאָכטער א בריעף. זי איז געווען מונטער און האָט מיך געבעטען איך זאָל ניט פערצווייפ־לען. „מיין זוהן, און דיין אייניקעל", אזוי האָט זי מיר געשריבען, „איז א שהנער און א פיינער יונג. ער איז קלוג און פעהיג ווי זיין בראָווער פאָטער. איך דערצאָהל איהם אָפּט פון זיין גוטע „באבושקא" און ער פרעגט זיך שטענדיג: וועז וועט שוין די באבושקא קומען צו אונז?... וואָרט מיין קינד, זאָג איך איהם, גיך וועט קומען א צייט, אז מיר וועלען אַלע זיין צוזאמען און די באבושקא וועט דיך אזוי

עדעלע און גוטע געדאנקען, אז מיר, די אונגליקליכסטע אין דער וועלט, זיינען דאָך געווען די גליקליכסטע פון אלע מענשען... פאר געלד קען מען קויפען שאמפאניער וויין און טייערע קליידער, פאר געלד קען מען דינגען מוזיקאנטען, זינגער און שפיעלער, אבער אזא ערהויבענע, רייניע פרייד קען מען ניט קויפען פאר קיינע שעצען אין דער וועלט! פון אזא פערגניגען וויסען ניט קיינע מיליאנערען, פירסטען, און אפילו ניט די מעכטיגסטע טיראנען...

גאנץ פריה האָבען זיי אלע מיך ארויסבעגלייט פון דער שטאָט. אויפ'ן ריינעם פעלד, לעבען מיין מאנם עלענרען קבר, האָבען מיר זיך אבגעזעגענט צום לעצטען מאל און צושיידעט אויף אייביג. לאנג זיינען זיי געשטאנען און געבליקט אויף מיין וואָגען, וועלכער האָט זיך פון זיי לאנגזאם דערווייטערט... צום לעצטען מאל האָב איך זיך אומגעקוקט, דערזעהן מיינע פריינד, וועלכע האָבען געמאכט צו מיר מיט זייערע הוטען און וויסע טיכלעך, צום לעצטען מאל האָב איך דערזעהן דעם שווארצען קבר'ל פון מיין אונגליקליכען מאן, וועלכער איז דאָ געבליבען יעצט אליין... אויף אייביג... צום לעצטען מאל האָבען מיינע פערווויינטע אלטע אויגען דערזעהן דאָם וואָס איז מיר אין די לעצטע טעג געווען אזוי טייער און אזוי ליעב... מיין וואָגען האָט זיך אראָבגעלאָזט אין א טהאל און אלעם איז פערשוואונדען געוואָרען...

ווידער די אייגענע לאנגע און טרויעריגע וועג, ווידער די אייגענע ארעמע דערפער און אונטערדריקטע מוזשיקעס... גאנצע חדשים האָב איך זיך געוואלגערט אויף די עטאפענ פונקטען, סטאנציעס, פאראהאדען, וואקזאלען... א צובראָבענע, א קראנקע בין איך אם ענדע געקומען צוריק קיין מאסקווע.... מיין טאכטער האָב איך נאָך ניט געטראָפען. זי האָט געהאט פיעל וויטער צו פאהרען און איך האָב אויף איהר געמוזט וואָרטען. אין מאסקווער צענטראלנע אסטראג איז מען שוין יעצט ניט געווען געגען מיר אזוי שטרענג ווי פריהער און מען פלעגט מיר ערלויבען צו געהן אין שטאָדט אריין... מיר האָט זיך געוואלט זעהר געפינען דעם קבר'ל פון מיין ליעבען משה'לע, וועלכער איז געשטאָרבען דא, אין דעם האספיטאל פון דעם צענטראלנע אסטראג... אבער וויפיעל איך האָב זיך ניט נאכגעפרעגט, ווי פיעל איך האָב ניט געבעטען, געזוכט — איך האָב איהם ניט געקענט

דאָ האָב איך זיך אָבגעוואַשען און אויף אַ פרעמדע לאַנדקע בין איך אַריבערגעשוואומען אויף דעם אַנדערען ברעג... איך וועל דיר אַמאָל דערצעהלען אַלעס, ווי עס איז פאָרגעקומען, היינט דאַרף איך דיר זאָגען, אז ביז דעם פריישישען גרענעץ בין איך געפאָהרען אין די קלייַדער פון אַ רוסישען אָפיצער... און דעם גרענעץ בין איך אַריבער אין אַ קאָסטיום פון אַ אידישען חסיד... מען האָט מיך אַריבערגעפיהרט צוזאמען מיט אַ גאַנצע פּאַרטיי אידען... איין וואָרט, איך בין יעצט פריי... אָבער מיין פרייהייט קען מיך ניט פרייען אַזוי לאַנג איהר זייט נאָך אין געפענגנים... איך וועל זיך ניט בערוהיגען און וועל ניט צופריעדען בלייבען ביז וואַנען איהר, מיינע געליעבטע און מיינע טייערע, וועט ניט זיין אין איינעם מיט מיר. צוםווידערזעהן!"

9.

צייט, צייט צו ענדיגען מיין טרויעריגע געשיכטע! ניט יעדען קען אינטערעסירען אַ גאַנץ איינפאַכע ערצעהלונג אָהן שרעקליכע מעשיות און וואונדערבארע צופעלע. ניט יעדער קען אויף פערשטעהן די פראָסטע וועגען פון אַ מענשען מיט אַ צובראָכענע ביטערע האַרץ.

פון פּעטערבורג האָב איך אם ענדע ערהאַלטען אַן ענטפער. פון לאָרים־מעליקאָוום קאַנצעלאַריע האָט מען צו אונזער גובערנאַטאָר געשריבען, אז מען האָט מיין טאָכטער אויף בעפרייט און ערלויבט אומצוקעהרען זיך פון סיביר, צוריק קיין רוסלאַנד אין מאָסקווע האָבען מיר זיך געדאַרפט צוזאמענפאָהרען. שווער איז מיר געווען צו שיידען זיך מיט מיינע נייע פרייַנד. אזוי ווי אייגענע קינדער האָב איך זיי געליעבט און זיי האָבען מיך געאַכטעט ווי אַן אייגענע מוטער. די לעצטע נאַכט פאר מיין אָפּרייזען האָבען מיר ווידער פערבראַכט אַלע אין אייגעם. זיי האָבען אַלע געגעבען צו עטליכע קאָפּיקעס און מיר האָבען געמאַכט א באַל. אויף דעם באַל איז געווען וועניג וואָס צו עסען, וועניג וואָס צו טרינקען, אָבער קיין באַל און מאַסקאַראַד אין דער וועלט קען ניט מאַכען אזא זיסען, אזא אונפערגעסליכען אייַנדרוק! אַביסעלע האָבען מיר געזונגען, אַביסעלע געלאַכט, אָבער אויפ'ן האַרצען איז געווען אזוי גרינג, אין קאָפּ האָבען אומגעשוועבט אזעלכע

בענס־שוהלע איך האָב דורכגעמאכט, וואָס פאר אַ לערערס איך האָב געהאט און וואָס פאר לעקסיקאנען מיין שיקזאל האָט מיר געגעבען, צווייטענס, דאַרף איך אייך זאָגען, אז נור דער האלב געבילדעטער אינטעליגענט, אָדער דער גראָבער נאַרר מיינט, אז צוויישען אונז פראָסטע מענשען, זיינען גאָר ניטאָ אַזעלכע וואָס זעהען מיט זייערע אויגען, פערשטעהען מיט זייער אייגענעם נאטירליכען שכל און פיהלען מיט זייער הארץ פיעל מעהר פון אַ סך הויך געבילדעטע און ערעל־געפאַצקעטע פילאָזאָפען! . . .

קוים האָבען מיר זיך בעזעצט און אביסעל אָבגערוהט — האָבען מיר שוין געדארפט איבערלעבען נייע שרעק און אַ נייען אונגליק: — אין זיד רוסלאנד האָבען זיך אָנגעהויבען די פאָגראָמען... דאָס האָט מען אונז ווידער אמאל צושלאָגען און רואינירט אונזער אָרימען נעמטעלע. דאָ האָבען מיר געזעהן אז קיינע גוטע פריינד האָבען מיר ניט... די אידען האָבען געווייכט פון אונז, ווייל זיי האָבען אונז געהאלטען פאר גוים; די גוים האָבען אונז געשלאָגען, ווייל זיי האָבען אונז געראבענט פאר אידען, און די פאָליציי, אלע בעאמטע און געבילדעטע האָבען אונז פיינט געהאט, ווייל זיי האָבען אונז געראבענט פאר חכמים. מיין סאָניא האָט זיך נעבעך זעהר געפאַלאָגט... איהר מאן איז געווען ווייט... ער האָט זי גערופען צו זיך. זייער קינד איז געוואקסען אָהן אַ נאמען, אלע האָבען איהם געראבענט פאר אַ ממזר, אידישע קינדער האָבען איהם גערעבענט ניעדריגער פון זיך און האָבען זיך מיט איהם ניט געשפיעלט, קריסטליכע קינדער האָבען איהם גערעבענט פאר א „זשידיאנאק" און האָבען איהם געשלאָגען. און דאָס ארימע קינד האָט אָנגעהויבען צו פרעגען זיין מוטער: וואָס הייסט דאָס? מיט וואָס איז ער ניט גלייך צו אנדערע קינדער? דאן האָט סאָניא געזאָגט: אין רוסלאנד ווערט יעדער טאָג ערגער אלעמען, בעזאָנדער דעם אידען... האָפען אויף גוטעם אין דעם וויסטען לאנד קען נור א קורצזיכטיגער מענש. נאָך וואָס דארף איך דאָס? אם זוג־ניסטען לאָז מיין קינד אויסוואקסען אין א פרייע לאנד, לאָז ער זיין א בירגער מיט אלע צוגלייך און לאָז ער ניט געדריקט זיין צו ליידען די צרות און שרעק, וועלכע מיר האָבען געליטען. סאָניא האָט זיך אָנגעהויבען צו קלייבען אין וועג. זי האָט געווארט אויף א שליסליכען בריף פון דעם „מילכיקען גוי". איין זאָך האָט נור מיין סאָניען

געפינען... קיינער האָט ניט געוואוסט, אָדער ניט בעגראָבען...

אז מען האָט מיין סאָניטשקע אריינגעפיהרט צו מיר אין קאמער האָב איך זי גאָר ניט דערקענט. איהרע צוויי באקען, וואָס האָבען אמאָל געשיינט ווי צוויי בליהענדע רויזען, זיינען געווען בלאָס אָהן א טראָפּען בלוט, איהר פּנים האָט זיך אויסגעצויגען... איהר יונגע קאָפּף איז שוין געווען האַלב גרוי, נור די שוואַרצע ליכטיגע אויגען זיינען געבליבען. א! מיין קינד! מיין אייניציגע, מיין טהייערע קינד!... דערפאר אָבער מיין אייניקעל, מיין מישינקע, האָט מיך באַלד דערקענט... ער איז צוגעלאָפען צו מיר מיט א פרעהליכען געשריי: מאָיא באבושקא! עטא מאָיא באבושקא! דאַרף איך דערצעהלען, ווי פיעל מאָל מיר זיינען געפאַלען אייניער דעם אנדערן אויפ'ן האַלז, ווי פיעל מיר האָבען זיך געקושט, ווי שטאַרק מיר האָבען אייניער דעם צוויי־טען געדריקט צו אונזערע הערצער, ווי פיעל טרערען מיר האָבען פער־גאָסען?... אז די ערשטע פרייד איז אוועק, האָבען מיר זיך דערמאָנט אָן אונזערע צרות, אָן דאָם, וואָס מיר האָבען אָנגעווארען אין די לעצ־טע עטליכע יאָהר! מיר האָבען דערמאָנט די וועלכע זיינען אָבגערי־סען געווארען פון אונז אויף אייביג.

אין איינעם מיט סאָניען און איהר קלוגען און לעבהאפטען זוהן האָב איך זיך אומגעקאָהרט צוריק אין יענעם שטעטעל פון וואָנען מען האָט אונז ארויסגעשיקט. די אייגענע שטעטעל, די אייגענע היזער, די אייגענע מענשען, דאָך האָט זיך אונז אויסגעוויזען, אז דאָ איז יעצט פינסטערער, שמוציגער און אָרעמער ווי פריהער... מיר האָבען זיך דאָ גענפיהלט ווי פרעמדע. קיין פריינד האָבען מיר ניט געהאַט, און אונזערע אלטע בעקאַנטע האָבען זיך גאַנץ פון דער ווייטען: זיי האָבען פשוט מורא געהאַט צו האָבען צו טאָן מיט אזעלכע מענ־שען, אויף וועלכע די פאָליציי גיט אכטונג מיט ביידע אויגען... אך! ווי פראָסט און ניעדריג האָבען ביי מיר אויסגעזעהן די איינוואָהנער פון שטעטעל!... ווי נאריש זייער לעבען, ווי אונוויכטיג זייערע אינטערעסען... אזוי ווי בלינדע מענשען, האָב איך זיי אָנגעקוקט. זיי טאָפּטשען זיך אויף איין אָרט, קייען אזוי ווי בהמות שטרוי און מיינען, אז זיי לעבען אויף דער וועלט, אז זיי זיינען מענשען, בי־גער... איהר דאַרפט זיך ניט וואונדערען ווי אזוי איך האָב דאָס אלץ געקענט זעהן און פערשטעהן... ערשטענס, געדענקט וואָס פאר א לע־

בעגענענען, פּלעגען מיר ביידע אָנהויבען שטאַרק צו ווייגען. נור מי־
שינקען האָב איך די גאַנצע צייט ניט אַראָבגעלאָזען פון די הענד.
אונזער גוטער פרויגד דער דאָקטאָר האָט מיך געוואָלט אַביסעלע
פרייליכער מאַכען און האָט צו מיר געזאָגט: וואָם ווייגט איהר?
איהר ווילט דען סאָניע זאָל בלייבען דאָ און זאָל בלייבען אויף אי־
ביג עלענד און אונגליקליך?

— אָ, נייו! לאָז זי פאָהרען געזונדערהייט... איך וואָלט זיך
גערעכענט נאָך מעהר אונגליקליך ווי איך בין יעצט, אַז סאָניע זאָל
בלייבען דאָ...

— הייגט וואָם־זשע ווייגט איהר?

— אָ, גוטער מענש! וואָם זאָל איך טאָן, אַז עם ווייגט זיך?...
וואָם זאָל איך טאָן, אַז דאָם האַרץ, דאָם האַרץ צוריייסט זיך מיר אויף
שטיקלעך? איהר זייט דאָך אַ דאָקטאָר, אדרבה גיט מיר אַזעלכע טרא־
פען, אַז מיין האַרץ זאָל מיר אויפהערען וועה צו טאָן...

דער דאָקטאָר האָט זיך אָבגעקעהרט, האָט אַראָבגעלאָזען זיין
קאָפּ און איז אנשוויגען געוואָרען...

אָך! עם איז ניטאָ אין דער גאַנצער וועלט, אין קיין אפּטעק
איז ניטאָ אַזעלכע טראָפּענס, וואָם זאָלען קענען אויסהיילען און גאַנץ
מאַכען אַ בוריסנע, אַ צובראָכענע האַרץ, פון אַן אלטע,
אונגליקליכע עלענדע מוטער! דאָם וואָם איז צובראָכען געוואָרען וועט
שוין קיין מאָל ניט ווערען גאַנץ!

שטארק געקרוינקט: איך האָב ניט געוואָלט פאָהרען מיט איהר און פערלאָזען רוסלאנד... דאָ, אין דער רוסישער ערד, ליגען בעגראָבען מיינע עלטערען, — ליגען די, וועלכע זיינען מיר געווען טייערער פון דעם לעבען. יא! מיין אהרן'ס קבר האָבען די סאָלדאטען צוטראָטען און פערגלייכט מיט דער ערד. יא! מיין משה'לעס קבר'ל איז ערגיץ ווייט אין מאָסקווא, קיינער וויים ניט וואו, און מיין „אלטענס" קבר ליגט ווייט אין סיביר, אונטער'ן קאָלטען שנעע... דאָך איז מיר שווער צו פערלאָזען דאָס לאנד און פאָהרען שטאָרבען אין א פרעמדען געגענד... איך פערשטעה, אז דאָס איז א נאָרריישער געפיהל, דאָך בין איך שוין צו אלט, איך זאָל קענען אין גאנצען זיך אָבזאָגען פון די אלטע געפיהלען און אלטע געוואָהנהייטען...

סאָניע האָט ערהאלטען דעם לעצטען בריעף. איהר מאן האָט איהר געשריבען, אז ער און נאָך פיעל רוסישע יונגע לייט האָבען זיך בעשלאָסען צו פאָהרען קיין אמעריקא און דאָרטען גרינדען א קאָמונע פון אקערבוי. אין דעם בריעף האָט ער פיעל געשריבען פון דער קאָמונע (ביי א געלעגענהייט וועל איך אייך דערצהלען וואָס פון איהר איז געוואָרען), ער האָט זיך זעהר געפרעהט, וואָס אם ענדע וועט ער קענען לעבען אין איינעם מיט זיינע געליעבטע און וועט קענען פיהרען אן ארענטלייכען, נוצליכען און רוהיגען לעבען... מיין סאָניע האָט ווידער אנגעהויבען צו ווייגען און בעטען איך זאָל מיטפאָהרען. ביי וועמען וועל איך דיך לאָזען? ווי אזוי וועל איך קענען זיין רוהיג, אז איך וועל וויסען, אז מיין אלטע מוטער איז געבליבען אליין אויף דער עלטער? — זי האָט אזוי געווויינט און געבעטען — ביז וואנען איך האָב איהר צוגעזאָגט: ווי באלד זי וועט מיר נור צושיקען געלד און א שיפסקארטע, ווי באלד זי וועט זיך „אוסטראָיען" און וועט פיהלען, אז נור די מאמע פעהלט איהר — זאָל איך באלד אויך צו איהר ארויספאָהרען קיין אמעריקא.

זעהר וועניג מענשען זיינען געקומען די לעצטע נאכט געזעגנען זיך מיט מיין סאָניע; צווויי, דריי בעקאנטע און איין דאקטאָר... מיין אונגליקליכען אהרן'ס א חבר... דונקעל האָט געברענט דער לאָמפּ אין אונזער אָרימען צימער, פינסטער איז געווען אין די אויגען... שטיל האָבען געערדט אונזערע געסט... אויף מיין סאָניען האָב איך גאָר מורא געהאט צו קוקען... ווי אונזערע אויגען פלעגען זיך נור

וועלט איז געווען א ווייכע שטיק בלאָטע... אזוי פיעל בלאָטע איז געווען און דאָך האָט דער ענטציקטער אלהים געמיינט, אז עס איז נאָך ניט גענוג: דער מענש איז נאָך דאן ניט געווען בעשאפען...

דעם אלטען אלהים'ס פריינדלעך אשמדאי, לילית און די גאנצע משפחה זיינען אונצופריעדען געווען מיט דער גאנצער מעשה בראשית. זיי האָבען גוט פערשטאנען, אז דער אלהים טוט עס נור צו ליעב כבוד — ער ווילּ זיין נאָמען זאָל ווערען גרוים און בעריהמט. און דאָך כל זמן ער האָט געקלעפט פון בלאָטע ביקעס מיט מוראשקעס, האָלץ מיט בוריאן, העכט מיט ציענגן האָבען זיי נאָך געדולדעט. לאָז ער זיך נאריש מאכען, דער אלטער עובר בטל, האָבען זיי געטראכט. אבער וועז זיי האָבען זיך דערוואוסט, אז דער אלטער זיצט דאָ אין לאבאראטאריע און מאכט מאדעלען פון א נייע בעשעפענים, וועלכע דארף זיין די קרוין פון אלע ברואים, א מין בריאה, וועלכע זאָל קענען רעדען און דענקען, — האָבען זיי זיך אלע זעהר צופוזשעט. זיי האָבען צונויפגערופען א געהיימע פערזאמלונג אויף איינע פון די העכסטע הרי חושך און אליין אשמדאי, וועלכער רעבענט זיך פאר דעם פאָטער פון פארלאמענטאריזמום, האָט דריי מאָהל א בריקע געטאָן מיט זיין קאָפיטע און האָט ערעפענט די פערזאמלונג.

— מיינע דאמען און העררען, האָט געזאָגט דער פרעזידענט, ווי אייך איז בעקאנט, ווילּ דער אלטער איצט ביי אונז קריעגען א פאָטענט אויף א נייע ערפינדונג. ער האָט געהאט די העזה אונז אלע־מען אייגצולאדען און פארצולעגען אונז: נעשה אדם בצלמנו — מיר זאָלען איהם העלפען מאכען א מענש אין אונזער געשטאלט... אזא בעלעריגונג! אין דעם געשטאלט פון אונז, געטער! (איהר דארפט וויסען, אז אשמדאי האָט נאָך דאמאָלס ניט געהאט קיין הערנער און קיין עק) א קרעאטור פון בלאָטע זאָל קענען פערשטעהן, דענקען און רעדען! מיר מוזען זיך אריינמישען און מאכען אזוי, ער זאָל פון זיין לעצטע ערפינדונג קיין הנאה ניט האָבען... זיין פלאָן דארפט איהר וויסען, איז זעהר גוט. ער ווילּ איהם געבען א קאָפּ, וועלכער זאָל זיין פול מיט אידעלע מאַרך — ער זאָל קענען פיעל דענקען. ער מאכט איהם צוויי אויגען, ווי צוויי שפיגלען, ער זאָל אלעס קענען זעהן, צוויי אויערען, ער זאָל קענען אלעס הערען. נור איין צונג, ער זאָל קע־נען מעהר דענקען, הערען און זעהן און וועניגער רעדען... צוויי

גאָט, מענש און טייפעל.

(א פאנטאסטישע ערצעהלונג.)

1.

נעשה אדם.

עס איז ערשט פינף טעג זינט די וועלט איז בעשאפען געוואָרען. אין די עולמות העליונים איז טויזענד יאָהר א נעכטיגער טאָג, ווי אין פסוק שטייט: כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול... דערפאר איז דאָס מענלעך געווען אין אזעלכע פינף טעג פון כאאָס, פון תהו ובהו צו בעשאפען אזא שהנע, אזא גרויסע וועלט...

דער אלהים איז דאן נאָך געווען א פרייער גייסט. ער האָט נאָך אליין ניט געדענקט פון די דריי אידען — אברהם, יצחק, ויעקב, וועלכע וועלען אמאל ארגאניזירען א „טראָסט" איהם צו מאַנאָפּאָליזירען. און ווייל ער איז געווען א פרייער גייסט, האָט ער אין זיך געהאט פאָעטישע געפיהלען, און דערפאר האָט ער זיך געפרייט מיט דער מלאכה פון יעדען טאָג. אויף אלעס זאָגט דער פסוק „וירא אלהים" — אלהים האָט געזעהן אז עס איז גוט. עס איז קיין חדוש ניט. ער איז געווען בעגייסטערט און האָט געוואָלט נאָך עפעס אויפטאָן. עס איז שוין געווען שטערען און שרצים, פיש און בלומען, בהמות און הימלען, א זונ מיט א לבנה און עופות, נור דער מענש איז נאָך ניט געווען.

די וואולקאַנען אין דער ערד האָבען נאָך געזאָדען און געקאָכט. די ימים האָבען גערוישט און געריסען זיך שטאַרק צוריק צו דער יבשה. די הויכע בערג זיינען נאָך ניט געווען צוגעטריקענט. די גאַנצע

צו דענקען, די אונצופרידענע וועלען מורמלען... עס וועט ביי זיי ארויס קריעג, מחלוקות, מהומות, חרפות און בזיונות. פערשטעהט איהר מיך, די מאכט פון דענקען און פערשטעהן וועט ניט שפילען קיין גרויסע ראָלע, אויב איהר וועט זעהן דעם מענש זאָל געגעבען ווערען א שטרעבונג צו זיין א הערשער!... דאָס געפיהל וועט פערניכטען אלעס גוטעס, וואָס דער מענש וועט האָבען און וועט מאכען העסליך אלעס שעהנעס, מיט וועלכעם ער וועט איצט בעשענקט ווערען...

און אויפ'ן זעקסטען טאָג האָט אלהים געזאָגט: נעשה אדם, לאָמיר בעשאפען דעם מענשען און זאָל ער הערשען איבער אלעס וואָס לעבט און זאָל הערשען איבער דער גאנצער וועלט...

דאָס איז לילית'עס „טריק".

LIBRARY
Jewish Home for the Aged

2.

אַשמדאַי'ס מפלה.

מיר ווייסען שוין, דאָס אשמדאי און אַנדערע שדים זיינען געווען אין דער צייט פון מעשה בראשית הערליכע געטער און האָבען זיך גערעכענט פון דעם אלטען אלהים'ס פמליא של מעלה. מיר ווייסען אויך, אז עס איז געווען שלום אין דער וועלט פון גרויסע גייסטער נור ביז די בריאה, וועלכע רופט זיך אדם איז בעשאפען געוואָרען... די געטער וואָלטען עד היום געלעבט אין שלום און אין פריעדען, רוהיג וואָלטען זיי געשלאָפען און אונגעשטערט וואָלט זייער גייסט געשוועבט איבערן תהום פון תהו ובהו, אויב ניט דער מענש, וועלכער האָט ארויסגערופען ביי זיי שנאה און קנאה, מחלוקות און אייפערזוכט... זאָגאר ווען דער מענש איז נאָך ניט געווען און עס איז נור ערשינען די אידעע פון א מענשען, האָט זיך שוין אָנגעהויבען א קריעג און עס איז געקומען צו אונצופריעדענהייט.

דער אלטער אלהים האָט אויסגעפיהרט. אשמדאי און אלע

הענד — ער זאָל קענען מעהר אויסארבייטער ווי פיעל איין מויל בע־דארף... אפשר וואָלטען געווען א סברה מיר זאָלען דעם אלטען אן עצה געבען. ער זאָל דעם מענשען בעשאפען מיט איין האנד און צוויי מיילער, וועט ער שטענדיג ליידען מאנגעל און וועט זיין ברוגז אויף זיין בעשאפער?...

— אונטערשטיצט, האָט געזאָגט דער יונגער שטן, וועלבער האָט געהאלטען א כלל שטענדיג דעם פרעזידענטם פארשלעגע צו אונטער־שטיצען.

אדער זאָלען מיר אפשר דעם אלטען ראטהען, ער זאָל דעם מענש בעשאפען מיט צוויי צונגען.. אז דער מענש וועט מעהר רעדען ווי דער־קען, וועט עם זיין אזא בעשעפענים, דאָם אנשטאָט צו שטאָלצירען מיט איהם, וועט דער אלטער זיך מענען בעגראָבען פון שאנדע.

— אונטערשטיצט, האָט ווידער געזאָגט דער יונגער שטן.

דאָ איז אויפגעשטאנען מאדאם לילית אין האָט געזאָגט, דאָם זי ווייל האָבען דאָם וואָרט.

— פרייגדע און קאמעראדען! דער אלטער איז אן עקשן. אין אז איהר וועט געפינען חסרונות אין זיין ערציהונג, וועט ער אויף צו להכעיס נור טאָן ווי איהם געפעלט: פערקערט, מיר דארפען אלע מאָרגען קימען אין זאָגען איהם: אלהים, נעשה אדם... נו, מיר מא־כען א מענשעל נאָך דיין מאָדעל... ניט מיט'ן גלייבען וועג דאר־פען מיר געהן, מיר דארפען האנדלען מיט אזא פאָליטיק אין דאָך האָב איך א פלאן, אז זיין צאצקע וועט זיין ניט קיין געראָטענע אין דער אלטער וועט זיין מיט זיין נייעם פאטענט אויף צהות... איין צונג זאָל מאקע דער מענש האָבען אין דאָך זאָל ער פערפלאָפלען די וואָרהייט אין פערטומלען וואָם דער קאָפּ דענקט. איין מויל נור זאָל דער־ מענש האָבען אין צוויי הענד אין דאָך זאָל ער ניט קענען אייסארבייטען, וואָם ער דארף... ווייל עם דארף אין זייער געשלעכט ערשיינען אזעל־כע מיילער, וואָם איינער פון זיי וועט פערצעהרען, וואָם טויזענדער הענד וועלען אויסארבייטען... אין אזעלכע מיילער, וואָם וועלען ניט קריגען אפילו דאָם, וואָם דער קלענסטער פינגער קען ברענגען... פערשטעהט איהר מיך, דאן וועט זיך אנהויבען ביי זיי א חתונה... דער צונג וועט זאָגען ליגען... די אנגעשטאָפּטע מיילער וועלען ניט וועלען זאָגען די וואָרהייט, די הונגעריגע וועלען ניט צייט האָבען

מעהר דער מענש האָט געהערשט און וואָס וועניגער ער האָט געדענקט, דאָס טיעפער און טיעפער איז געפאַלען דער מעכטיגער אשמדאי.

פון אָנפאַנג איז אשמדאי געווען א הערליכער גייסט מיט אלהים צו גלייך. ער איז געווען דער מעכטיגער גאָט פון פּראָטעסט, ער איז געווען אַן עהרענווירדיגער געגנער פון אלהים. ער איז געווען דער פּאָרשטעהער פון אונאָבהיינגיגקייט און רעוואָלוציאָן... אלהים איז געווען „אָרמזוד" דער גאָט פון ליכט, אשמדאי איז געווען „אחרימאַן" דער גאָט פון פינסטערנים. אלהים האָט געהאָט א געוואַלטיגען דעפּארטמענט פון גוטע מעשים, גוטע קרעפטע, גוטע ערשיינונגען. אשמדאי האָט אָבער אויך געהאָט אַן אונגעהייערען דעפּארטמענט פון בייז, שלעכטעם, פון אונגליקען, צרות, קריינק און שלעק...

אָבער וואָס ווייטער, האָט דער מענש דעם אשמדאי אלץ קלענער און ניעדריגער גמאַכט... ווי ביי דעם מענשען אליין זיינען שוואָך געווארען די געפיהלען פון פּראָטעסט און אונאָבהענגיגקייט, ווי עס איז ביי איהם אויסגעשלאָסען געווארען די ליעבע צו פרייהייט, איז אויך אשמדאי געווארען שוואָכער, ניעדריגער. דער מענש האָט איהם ענדליך גמאַכט פאר א קאריקאטור, האָט איהם געצוואונגען צו וועּרען א הויז־טיר, צו גלייך מיט א קאַץ און א בהמה, האָט איהם אָבגעגעבען א וואָהנונג אין קוימען אין אלע חורבות וואו נור עס איז ניטא קיין מזוזה און קיין צלם, האָט איהם געגעבען קלייניליכע ארבייט פון א געמיינעם, דומען, גרויזאמען שקלאף... און אנשטאָט די וויכטיגע ארבייט, וואָס ער האָט א מאל געהאָט צו שטרייטען און קעמפּפען מיט אלהים, איז ער א גאנצען טאָג און א גאנצע נאכט פערנומען מיט דעם, וואָס ער הויזירט מיט עין הרעות, שרעקט קינדער, ברענגט אָנשיקענעם אויף ווייבער, קלאפט חסידים אלע שבת צו נאכט און פיהרט אום ביי דער נאָז שיכור'ע פויערים.

אה! ווי דער מענש האָט איהם צו קאַליעטשעט און פערקרי־פעלט! אשמדאי דער טאפּפערער, בראַוער גייסט, איז געוואָרען א פייגלינג, וועלכער ווערט פערציטערט וועּן מען זאָגט נור „שמע ישראל" אָדר „האַספּאָדי פאַמילוי!" אשמדאי, דער מעכטיגער גאָט, א העסליכע בריאה מיט הערנער, מיט אַן עק און מיט קאפּיטעם פון אַן עזעל... די אָבבילדונג פון דעם מענשענ'ס געדאַנק איז ער און פאר וואָס דעם מענשענ'ס געדאַנק בילדעט אָב ניט מעהר ווי אַן

מעכטיגע געטער האָבען איינגעשטימט מיט איהם, וועו ער האָט געזאגט: נעשה אדם בצלמנו — נו מיר מאכען א מענשען אין אונזער געשטאלט. אשמדאי האָט אָבער אויך אויסגעפיהרט אוו דעם מענשען איז געשענקט געוואָרען צו זיין ברית א ברכה, וועלכע האָט איהם פערפלוכט אויף אייביג. „וירדו" אוו די מענשען זאלען געוועלטיגען, זיי זאלען הערשען אוו אונטערדריקען...

וועו אלהים'ס ליפּען האָבען אויסגערעדט דאָם וואָרט „וירדו", האָט דער מעכטיגער אשמדאי זיך געקאָטשעט פוו געלעכטער. פוו זיין שטורמישען „חא! חא! חא!" האָבען אלע ימים אָנגעהויבען רוישען אוו ברויזען, די העכסטע בערג פוו דער וועלט האָבען געציטערט אוו געוואנקט. עס איז געווען פוו וואָס צו לאָכען.

די קרוין פוו מעשה בראשית, דער טייערסטער ציערונג פוו אלהים'ס מייסטערווערקע, דער הערשער אוו פערוואלטער פוו דער וועלט, דער מענש, האָט גיך בעדעקט אלהים'ס גרויע קאָפּ מיט שאנדע אוו שמאָך... דעם צלם אלהים, וואָס מע האָט איהם געגעבען, האָט ער גיך פערלאָרען. די נשמת חיים, וועלכע מע האָט אין איהם אריינגעהויכט איז אין איהם באלד פערשטיקט געוואָרען... זיין מאָרך האָט אויפגעהערט צו דענקען, זיין האַרץ צו פיהלען, עס איז געשעהן ווי דער אשמדאי האָט פאָראויס געזעהן: די עדעלע בעשעפענים „מענש" איז געוואָרען א ווילדע הערשענדע בעסטיע אוו א פערהאָרעוועטער, פוו אלע גראנקען אויסגעפרעסטער שקלאָפ...

צו שפּעט האָט דער אלטער זיך געכאָפט. ער האָט געזעהן ווי מיאוס אשמדאי האָט איהם אריינגענאָרט אין זאק אריין אוו האָט ניט געקענט העלפען. דאָם שרקליכע וואָרט „וירדו" איז שוין געווען אויסגעשפּראָכען אוו דער מענש האָט מיט אלע זיינע קרעפטען געשטרעבט, וואָס מעהר צו הערשען אוו וואָס וועניגער צו דענקען...

— אשמדאי! האָט דער אלטער אויסגערופען מיט צאָרן, דאָם וואָס דער מענש הערשט וועט זיין ניט נור מיין צרה, עס וועט אויך זיין די אורזאכע פוו דיין מפלה... אוו א ביטערער, אייביגער שטרייט האָט זיך אָנגעפאָנגען צווישען אלהים אוו אשמדאי. דער מענש האָט זיי צוטהיילט, דער מענש האָט דעם „אלטען" אָבגענעבען די הימלען אוו אשמדאי'ן דעם דונקעלען אָבגרונד. דער מענש האָט דעם אלהים אָבגענעבען דאָם ליכט אוו דעם אשמדאי די פינסטערנים... אוו וואָס

געווען די ערשטע צבויעצסטווע מיט וואָס דער מענש האָט פערדעקט זיין שאַנדע.

פערציטערט איז געווארען דער אַלטער אלהים, ווען ער האָט ערפאהרען, אז דאָס מענשעלע האָט פערזוכט פון די פרוכטען פון עץ הדעת!... ע!... מעהר פעהלט ניט, ער זאָל נאָך א כאַפּ טאָן, דער נאַשער, פון עץ החיים... און אלהים האָט ארויסגעטריבען דעם מענש פון גן ערן און האָט איהם פערשאַלטען:

בזעת אפיך תאכל לחם — מיט'ן שוויים פון דיין געזיכט זאָלסט דו קריגען דיין ברויט!... וואָס וועט דיר העלפען דיין שטרעבונג צו וויסען, ווען דו וועסט דארפען קרייגקען און קריעה רייסען ביז דו וועסט קריגען דיין שטיקעל ברויט?

אן אונענדליכע סדרה פון בזעת אפיך" האָט זיך אָנגעהויבען; א קאמפף פאר'ן לעבען האָט אין דעם מענשען פערשטיקט די פע־היגקייט פון וויסען. נור דער וואָס האָט געקענט הערשען האָט געקענט אויך גענישען פון עץ הדעת. די אַלע איבריגע זיינען געווארען פער־הארעוועטע, אויסגעארבייטע שקלאפען און די שטרעבונג צו וויסען און פארשען איז אין זיי אויסגעשלאפען געווארען.

אשמדאי אבער האָט ניט געשלאפען. איהם איז געלונגען אויף א לאנגע צייט צו טויטען דעם מענשענס אייניגלדונגס קראפט און שוואך צו מאכען זיין פאנטאזיע דער מענש האָט זיך אָנגעהויבען פאר־צושטעלען זעהר מיאום דעם גרויסען אלהים. די זונן איז געווארען אלהים. די לבנה, די שטערען, דער ווינד, א שטיק האלץ, אן אקס, אן עלעפאנט איז געווארען אלהים. דער מענש האָט פערגעטערט שטיינער און ביינער און האָט זיי פאר קרבנות געבראכט און אשמדאי האָט געקוואלען ווי א באקסער און האָט געשריען „הידד!"...

ווען ער האָט אבער דערזעהן, אז מיט דער צייט ווערט דאָך פער־שטארקט דער גראנק פון מאנאטאיזמום (אויג־געטהייט) און אז אלהים קען דאָך בעזיעגען די וועלט, איז איהם אויסגעפאלען דער פלאן פון א ראמאן מיט דער אידישער מיידעל מרים... אלס גוטער פרייונד און ערגעבענער דיענער איז ער געקומען צום אלטען אלהים און האָט איהם מיט שלאגענדע בעווייזע איבערצייגט, אז די גאָטהייט וועט טריאומפירען נור דאן, ווען זי וועט „פערמענשעלט" ווערען.

עזעל מיט הערנער און עק דאָס איז אמשדאי׳ס שולד... ער אליין האָט געבראכט די מפלה אויף זיך...
אה, ארעמער אשמדאי!

———:———

3.

אלהים האָט חרטה.

וינחם ד׳ כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו.

———

גאָט האָט חרטה געהאט, וואָס ער האָט בעשאפען דעם מענשען אויף דער ערד און זיין הארץ איז פול געוואָרען מיט טרויער.

דאָס איז געווען אשמדאי׳ס ארבייט. זיין פלאַן איז געווען צו מאכען דער מענש זאָל וועניגער דענקען און פערקעהרט, זיין אויפטועכיץ איז עס געווען, דער מענש זאָל וואָס מעהרער וויסען. א סך וויסען און וועניג דענקען, עס איז א טייוועלשע ערפינדונג! דער מענש זאָל דענקען און וויסען, דאן וועט ער זיין געגליכען צו גאָט. דאָס האָט אשמדאי ניט געוואָלט. דער מענש זאָל אָבער אין זיין שטרעבונג צו הערשען האָבען אויך א מעכטיגען מיטעל אין וויסען, דאָס איז גוט. דער מענש וועט וויסען און וועט ניט וועלען גלויבען. און אויף וואָס גרינדעט זיך אלהים׳ס פאפולאריטעט אין דער מענשהייט, אויב ניט אויפ׳ן גלויבען? אשמדאי האָט גוט געוואוסט, אז דאָס וויסען וועט שלאָגען וויי א שטעקען מיט איין עק איבערן אלהים און מיט׳ן אנדער׳ן איבער׳ן דעמאניזמום און דאָך האָט ער בעשלאָסען: „מיר ניט און דיר ניט".

ער האָט זיך ארויסגענג׳גנב׳עט אין מענשענס גן־ערן און האָט אָנגעהויבען אויפצורעדען דעם שטאָלצען אדם:

נאָרעלע, רוק זיך צו צום עץ הדעת.

און דער מענש האָט געגעסען, און זיינע אויגען אויפגעטאָן זיך **נעעפענט** און ער האָט דערזעהן אז ער איז נאקעט. א פייגענבלאָט **איז**

ער האָט געהייסען טאָן, האָט ער געטאָן פונקט פערקעהרט... קוים איז אדם ארויס פון גן עדן, האָט שוין קין ערמאָרדעט זיין אייגענעם ברודער. דער גראָבער יונג חם האָט געלאָכט פון זיין שיכור'ן טאטענס ערוה; לוט האָט זיך געפיהרט זעהר ניט שעהן, אין סדום און עמורה האָט זיך געטאָן צרות... אלהים אליין אין זיין אייגענע געטליכע געשיכטע דערצעהלט זעהר מיאוסע מעשות פון זיין אדם...

אלהים האָט געמיינט, אז ער וועט זיך אָבגעבען אויף א מאָנאָפאָלע צו אברהם'ן וועט ער בעסער מאכען... א חלום!... יעקב שווינדעלט אוים די בכורה, עשו וויל אָפּגענהמען די ברכה מיט קולאָקעם... לייבליכע ברידער פערקויפען זייער שענעם ברודער יוסף פאר א שקלאָף. זייערע קינדער ווילען פערקויפען זייער פרייהייט פאר א טאָפּ מיט פלייש מיט קנאָבעל און אנשטאָט אלהים מאכען זיי זיך א גאָלדענעם עגל... אן אלטע געשיכטע!...

און דאן האָט זיך געצויגען אן אייביגער קאמפף צווישען אברהם'ס גאָט אלהים און אנדערע פליהערס געטער, צווישען הערשער און בעהערשטע, צווישען די וואָס האָבען גענאָשט פון עץ הדעת און צווישען די אונווויסענדע... אלהים'ס זוהן האָט געמאכט שלום צווישען די געטער — ער האָט געמאכט א פשרה צווישען די גויעשע גייסטער און דעם אידישען גייסט. ער האָט אָבער ניט געבראכט קיין שלום פאר דעם אדם... אייניגע האָבען געזעהן, אז גאָט איז אראָפּ פון הימעל אויף דער ערד האָבען זיי זיך ענטזאגט פון זייער מענשליכען לעבען אויף דער ערד, האָבען זיך אָנגעהויבען דראָפּען אויפ'ן הימעל... אנדערע פערקעהרט, האָבען דערזעהן, אז די גאָטהייט האָט געקענט אריינקריכען אין אן אדם, האָבען זיי אליין געוואָלט ווערען געטער... אלהים איז געווען אין א טרויעריגע לאָגע.

עם איז ערשינען א נייער פיינד, א נייער געגנער פון אלהים, עם איז געשאָפען געוואָרען נור אן אונערוואָרטעטער גאָט, וועלכער האָט זיך גערופען מיט'ן נאָמען „א י ך". א מאָל האָט נור דער אלטער אלהים געהאָט די פריווילעגיע צו זאָגען: „אנכי" יעצט האָט אָנגעבאָגען יעדער מענשעלע, יעדער אדם'ל צו זאָגען „אנכי" איך!... „יא יעסטעם"!... די געטער אין הימעל האָבען געמאכט שלום און אנערקענט די מאָנארכיע פון דעם אויבער גאָט אלהים און האָבען זיך צענטראָליזירט. זיינען ערשינענען געטלעך, פעאראָלען, „איך'ן" וועלכע

און דאָ האָט ער איהם בעוויזען די שעהנע, רייצענדע מרים... און עס איז געשעהען...

אשמדאי האָט ערקלייבט זיין ציעל. די גאָטהייט איז ערניעדריגט געוואָרען מיט דעם, וואָס זי איז געוואָרען פערקערפערט. דער געדאַנק פון איין־גאָטהייט איז פערניכטעט געוואָרען דורך דער מאַמע מיט'ן זוהן... דער עלעמענט פון מיסטיציזמוס האָט פון דער אַנדערער זייט ארויסגערופען א שטראָם פון עגאָאיסטישען מאַטעריאַליזמוס... א צושפּאַלטונג איז ארויסגערופען געוואָרען אין דער מענשהייט. אויגע האָבען נור געגלויבט אין טאַטען, אַנדערע האָבען געגלויבט אין די טאַטען דורכ'ן זוהן... טייכען בלוט זיינען פערגאָסען געוואָרען, שרעקליכע געמיינהייטען זיינען בעגאַנגען געוואָרען אין דעם נאָמען פון אלהים. א ברודער איז אויפגעשטאַנען אויף א ברודער, א מענש איז געגאַנגען אויף א מענשען. שנאה, רציחה, מאָרד, פערפאַלגונגען, אונגערעכטיגקייט האָבען געהערשט אויף דער וועלט אינ'ם נאָמען פון דער גאָטהייט. און אשמדאי האָט געקריצט מיט די ציין פון פערגעניגען און האָט געמורמעלט:

„אַלטער, דיר ניט, מיר ניט"!

———:———

4.

אוים מלך מלכי המלכים.

לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר.

———

אייביג וועט מיין גייסט ניט קענען ריכטען דעם מענשען, אָבגלייך ער איז ניט מעהר ווי בשר, דאָס האָט ענדליך אלהים אליין געמוזט מודה זיין. און ער האָט אָנגעהויבען צו דענקען וועגען דעם פּלאַן: „אמחה את האדם", ווי אזוי ער זאָל פערניכטען און אויסמעקען דעם אדם פון דער וועלט.

זעהר וועניג נחת האָט אלהים געהאַט פון זיין בעשעפענים. וואָס

אונווּיסענדע! זיי דערצעהלען נסים ונפלאות פון אונזער מאכט און האלטען פאר אונז ביידע א פייג אין קעשענע. הער מיך אוים, איצט איז אין מאדע דער פרינציפ פון דעמאקראטיזמוס, נו מיר זיך דע־מאקראטיזירען — דאס הייסט: נו מיר אפגעבען אונזער מאכט און קראפט דעם גאנצען געשלעכט פון אדם'ן.

— וואס רעדסט דו דאס, אשמדאי? איך האב זיך א מאל גע־רעכענט פאר א קלוגען יונג, הייבט, זעה איך, אז דו ביסט אויף דער עלטער געוואָרען א לוימענער גולם... וואס הייסט! איך זאל מיך ענטזאגען?!

— אלהים, דו פערשטעהסט ניט מיין פלאן... איצט וועז מען פערבינדעט די גאטהייט מיט א געוויסען פלאץ, אדער מיט א געוויסע צייט, קענען זיי אונז אין דעם פלאץ און צייט זוכען, זיי קענען אונז דאָרטען „פערניינען"... מיר דארפען זיך צוגיסען אין דער גאנצער מענשהייט, צוגעהן ווי זאל אין דעם וואסער פון „בני אדם" קיינער זאל אונז ניט גלויבען און יעדער זאל אונז טראגען אין זיך. יעדער זאל אנערקענען טאקע נור זיין איינציגען „איך". אבער די עלעמענטען פון דעם „איך" זאלען אויך בעשטעהן פון דעם שטאף פון וועלכען אלהים און אשמדאי בעשטעהט... דעם אייביגען קאמפף, וועלכען מיר ביידע האבען געפיהרט אין דער גייסטיגער וועלט, וועלען מיר איצט פיהרען אין דעם מענשען גופא... דער אדם וועט שטרייטען מיט זיך אליין... ער וועט זיין פאר זיך אליין א גאט און א טייוועל... די קריעג וועלכע מיר ביידע וועלען פיהרען אין איהם וועט איהם פערניכטען... ער וועט זיין א בורא ווי אלהים און א צושטערער ווי א שד אן אויטאריטעט ווי אלהים א בונטאוושטשיק ווי אשמדאי... זיינע געדאנקען וועלען קיין מאל ניט הארמאנירען מיט זיינע גע־פיהלען, זיינע שטרעבונגען וועלען ניט געבויט זיין אויף זיינע קרעפ־טען... קיין פערגעניגען וועט איהם ניט געבען קיין גליק... קיין גליק וועט איהם ניט געבען קיין פרייד און צופריעדענהייט. ער אליין וועט זיך נמאס און מאוס ווערען, די גאנצע וועלט וועט ניט האבען ביי איהם קיין חן, זיי אייגענער לעבען וועט ניט האבען אין זיינע אויגען קיין ווערטה... ער וועט ווערען שוואך, אהן ענערגישע, ניט פעהיג צום לעבען... און וועט אנהויבען פרעדיגען טויט און פער־ניכטונג... פאלג מיך, אלטער, און ווער אוים מלך מלכי המלכים!

האבען געלעבט אין יעדען אדם און וועלכע האבען מלחמה געהאלטען איינער מיט'ן אנדערן און האבען געלעבט פון רציחה און גזלה... אין דער זעלבער צייט אבער האבען זיי צופאטשקעט דעם פרינציפ פון אלהים'ס מאנארכיזמום... און האבען דעצענטראליזירט זיין מאכט, און אלהים האט פון איצט אן געדענקט נור אן איין זאך... אמחה את האדם.

ער האט פערגעסען זיין אייביגען קריעג מיט אשמדאי'ן ער האט פערקנייטשט זיין יחוס, זיין כבוד, זיין גרויסקייט און האט געשיקט רופען דעם אלטען טיוועל זיי האבען געגעבען איינער דעם אנדערען ארבייטען שלום עליכם און אלהים האט געזאגט: „אשמדאי! אין דער צייט פון געפאהר מוזען זיך די גרעסטע שונאים פעראייניגען... אונזער קריעג אייגענטליך איז דאך געווען ניט קיין פרינציפיעלער, נור א פערזענליכער נו, מיר פערגעסען פערזענליכקייטען און פעראייניגען זיך צו בעקעמפפען אונזער אלגעמיינעם פיינד, דעם ניעדערטרעכטיגען מענשען. איך האב דיר געזאגט אמאל: „נעשה אדם". איצט זאג איך: „אמחה את האדם".

— זהסט דו, אלטער, איך האב דיר נאך בשעת מעשה־בראשית געזאגט, אז דיין פלאן פון „נעשה אדם בצלמנו" געפעלט מיר ניט. דו האסט זיך צופיעל גע'חכמ'עט, אלטער, און דערפאר האסט דו איצט אזא פעקיל צרות... אבער איצט איז שוין שפעט חרטה צו האבען... איך האב א פלאן צו בעשטראפען דעם מענשען... אלהים, דו דארפסט ווערען אויס אריסטאקראט, אויס מאנארך, אויס מלך מלכי המלכים.

אלהים האט זיך אויפגענאפט מיט צארן פון זיין כסא הכבוד און האט אויסגעשריען: גנב! אנשטאט צו בעשטראפען דעם מענשען, ווילסט דו מיט מיר פיהרען אלטע חשבונות! קארג נאך האבען מיר בויידע געליטען פון דעם אונדאנקבארען מענשען...

— אלטער, האט אשמדאי געענטפערט גאנץ ערנסט, איך דענק איצט נור פון דעם ווי אזוי דעם מענשען צו פערניכטען און אויסצוראטען... וואס האסט דו פון דעם וואס דו ביסט אויפ'ן פאפיר. אנערקענט אלם גרויסער מאנארך? מע הערט דיך ווי דעם קאטער. מע מאכט פון אונז ביידען חוזק. און אונז גלויבען איצט נור דומע קערלע, אדער שווינדלער וואס בעשווינדלען מיט אונזער נאמען די

גליקליד!

(פאַנטאַזיע.)

עס איז געשעהען !...

דאָס, וואָס די געלעהרטע אַסטראָנאָמען האָבען פּראָפּעצייהעט האָט זיך געטראָפען. פּונקט אין דער מינוט וואָס זיי האָבען אויסגערעכענט, איז דאָס געשעהען...

אַלע צייטונגען האָבען געשריבען פון דער שרעקליכער קאַטאַסטראָפע, וועלכע ערוואַרטעט אונז ; אַלע מענשען האָבען געוואוסט, אז די וועלט וועט אפשר גיך אונטערגעהן, און דאָך האָט יעדער פערנומען זיך מיט זיינע געשעפטען, יעדער האָט געדענקט, נור דערפון, וואָס ער דאַרף באַלד, אין דער מינוט, און האָט ניט געוואָלט רעכענען וואָס שפּעטער וועט זיין.

דאָס געפיהל פון לעבען איז אזוי שטאַרק, אין דעם מענשען, דאָס ביז דער לעצטער מינוט וויל ער ניט דענקען פון טויט ; די האָפּנונג געהערט דעם מענשען גראָד ווי ברויט... דאָס לעבען אָהן האָפּנונגען — דאָס איז א טייערער פידעל מיט צוריסענע סטרונעס.

עס איז געווען א שהנער וואַרעמער טאָג. אייגער פון טעג, וועו די זונ שיינט אין ניו יאָרק אזוי קלאָהר און העל, גראדע ווי אין דער געטליכער איטאליע, וועו איבער די טייכען מאָרגען זיך גרינגע בלויליכע וואָלקענדלעך, גלייך ווי איבער די הויכע בערג פון דער בעריהמטער טאַווירידא ; די ליכטינג שטראהלען פון דער זונ פערדאָפּלען דעם געשמאק פון לעבען און פערשטאַרקען דעם וואונש צו געניסען פון אלעס וואָס די פראכטפאָלע נאטור שיינקט אונז. דער גרויש אין ניו יאָרק איז געווען שטאַרקער ווי געוועהנליך. טויזענדער מענשען האָבען זיך געצויגען, ווי שווארצע וואָלקענס איבער די טראָטוארען, קינדער זיינען אומגעלאָפען איבער די גאַסען מיט א פרייליך

אלהים האָט פערשטאַנען אשמדאי׳ס פלאַן — יא, עס איז געקומען די צייט, וועַן ער דארף פערלאָזען דעם טראָן אויף וועלכען ער איז געזעסען אזוי פיעל טויזענדער יאָהרען... עס איז אָבער ניטאָ קיין ברירה... ער האָט פערדעקט זיין געזיכט מיט׳ן האַנד און האָט געגעבען א שווערען, א ביטערען זיפץ...

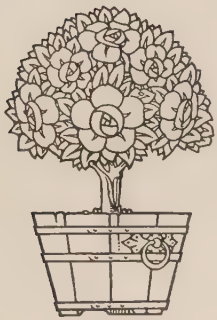

שטראָהלען... מיין ערשטער געדאנק איז געווען: מענש, דו לעבסט נאָך! און א גרויסע פרייד האָט ערפילט מיין הארץ... איך לעב נאָך! איך בין געראטעט! אָ! ווי גליקליך, ווי גליקליך איך בין!

איך האָב מיך אַרומגעקוקט אַרום און ארום: וואו בין איך? געווויס איז געבליבען גערעכט דער געלעהרטער, וועלכער האָט געזאָגט אז די ערד וועט ניט צוריסען וועלען אויף אש, נור, וועט צופאלען אויף טויזענד מיל... מיט איינע פון די טהיילען בין איך אריינגעפאלען אויף א נאָהענטע פלאנעטע. איך האָב דאָס זיך ערקלערט, ווייל איך האָב געפיהלט, אז די טעמפעראטור איז דאָ כמעט, ווי אויף דער ערד. ארום מיר זיינען געווען די רואינען פון דעם בעריהמטען ניו־יאָרק... די גרעסטע, די שהענסטע געביידען זיינען געווען צוזאַמענגעפאלן, צושטערט, טעלעגראָפען צוריסען, מאשינען צובראָכען. אלעס, מיט וואָס דער מענש פון 19טען יאָהרהונדערט האָט געשטאלצירט, איז געוואָרען פערניכטעט, אונגליקליך. אומזיסט האָב איך ארום זיך געזוכט א מענשען אָדער א לעבעדיגע בעשעפענים... איך בין געווען אַרומגערינגעלט מיט בערג אש, שטויב, שטייגער, ציגל... אלייז! אלייז צוויישען די חורבות פון דער אלטער אבגעלעבטער וועלט!... אָבער איז דען ניט בעסער צו לעבען אליין, זיין פריי פון די מענשלי־כע פאָדערונגען און נאָרישע געזעצע, זיין אינדעפענדענט, ניט האָבען איבער זיך קיין קריטיקער און קיין שופטים, ניט האָבען קיין נאָרישע פרייַנד און קיין קלוגע שונאים?

מיט ענערגיע און פרייד האָב איך אָנגעהויבען קלעטערען אי־בער די גרודעם. אש, איבער די בערג שטיינער... אה! איך לעב! איך בין פריי! איך וועל זעלבסט זאָרגען פאר זיך און וועל נור טאָן דאָס, וואָס מיר געפעלט און וואָס מיר פערשאפט פערגניגען. די פערפלוכטע ווערטער: ענאָרמיזם און אלטרואיזם, וועלכע האָבען מיך פריהער אזוי פיעל געפלאָגט און אזוי אפט געשטערט מיין רוה, זיינען מיט דעם סוף פון דער קאמעטע אַראָפגעקאָהרט געוואָרען פון מיין וועג אויף אויביג! איך לעב, איך בין פריי! איך בין פאָלקאָם גליקליך!...

שטעלט אייך פאָר מיין ערשטוינונג, מיין פערוואונדערונג, וען איך האָב דערזעהן, צוויישען די בערג פון שטיינער און ציגל גאָר א גאנצע געביידע... דורך א גליקליכען צופאל איז געבליבען גאנץ גדאד דאָס הויז פון יונייטער סטייטס טרעזשורי. די טהירען זיינען ge־

געשריי... יעדער האָט געלעבט, געשטרעבט צום לעבען און קיינער האָט ניט געדענקט און ניט געוואָלט דענקען פון׳ם טויט... פלוצלונג איז די זונן פערשוואונדען געוואָרען אונטער א דונקעלען פאָרהאַנג און ארום איהר האָבען זיך בעוויזען רויטע, בלוטיגע בויגענס... א שוואַרצער שווערער טומאָן (נעבעל) האָט זיך אויפגעהויבען פון ים האָט בעדעקט די ערד. א שווערער ערשטיקענדער געוך האָט זיך צו־שפרייט אין אלע זייטען. אויף איין אויגענבליק איז געוואָרען פינסטער ווי אין א קבר און שטיל ווי אין א וויסטע... אן אימה ופחד זיינען געפאלען אויף יעדען מענש, אויף יעדער בעשעפענים... און דאן האָט די ערד אנגעהויבען ציטערן און פלאַטערן... א געוויש גראָר, ווי טויזענד שרעקליכע דונערען מיט מיליאָנען קאַנאָנען... יעדער האָט דערפיהלט אז עס קאהרט זיך, אז עס פאלט, עס קומט אן ענדע... און עס איז געוואָרען פינסטער און תוהו ובוהו...

יא! עס איז געשעהען, די קאָמעטע האָט פערטשעפעט דעם ערד־קוגעל און אלעס איז געגאַנגען צו־גרונד...

געדענקט איהר ווען איהר, אלס קינד נאָך, האָט געלערנט דעם פסוק: וחושך על פני תהום, און א פינסטערניס איז געווען אי־בער׳ן אָבגרונד — געדענקט איהר וואָס פאר א פאַנטאַסטישע בילד אייער פאַנטאזיע האָט אייך געשילדערט? אדער געדענקט איהר ווען אין דער יוגענד פלעגט זיך אייך טרוימען, אז אונטער אייך האָט זיך געעפענט א שרעקליכער דונקעלער אָבגרונד און איהר פאלט... איהר פליהט, איהר שוועבט?... דאָס האָב איך געפיהלט אין די ערשטע מינוטען נאָכדעם, ווי די ערד מיט דער קאָמעטע האָבען זיך צוזאמען־געשטויסען... איך האָב געהערט דעם שרעקליכען קראַך, האָב געפיהלט ווי די ערד האָט זיך שטארק צו־וויגט אונטער מיינע פיס, איך האָב געעבען איין קרעכץ און דאן האָט אלעס אנגעהויבען פליהען, שוועבען... מיין אטהעם האָט מיר פערכאפט און איך האָב געחלש׳ט.

איך וויים ניט ווי פיעל צייט איך בין געווען אהן געפיהלען, ווי לאַנג איך בין געפלויגען איבער די אונגעהייער גרויסע לופט־מדבריות, וועלכע לייגען צווישען איין וועלט און דער אנדערער, וועלכע שוידען אָב איין שטערען פונ׳ם צווייטען... איך געדענק נור ווען איך האָב ער־וואכט האָב איך דערזעהן די אייגענע שהכנע בלויע הימלען איבער מיין קאָפּ, די אייגענע ליכטיגע זונן האָט מיר געשיקט איהרע ליכטיגע

שטיל! קיינער ענטפערט ניט... די צווייטע נאכט האָב איך פער־
בראכט זעהר שלעכט... דער קאָפּ האָט געברענט... די קרעפטע האָבען
מיך פערלאָזען... אין שלאָף האָב איך געזען שרעקליכע טרוימען...
קוים איז נור אויפגענאנגען די זונן, בין איך אויפגעשטאנען זוכען
עטוואָס עסען... מיין פרייהייט, מיין רייכקייט האָבען מיר וועניג
אינטערעסירט... עסען! איין שטיקעלע ברויט!... איך האָב אָבער געפו־
נען נור שטיינער און שטויב.... איך האָב זיך צוריק געקעהרט אין
מיין שאץ קאמער, האָב געקוקט אויפ'ן גאָלד... אָבער עם האָט מיך
שוין גאָר ניט געפרייט... אָהן מאכט בין איך געפאלען צו דער ערד.
ביטערע טרערען האָבען זיך אָנגעהויבען צו גיסען פון מיינע אויגען,
און מיט א שרעקליכען יאָמער האָב איך אָנגעהויבען שרייען: נעהמט
מיין פרייהייט! נעהמט מיין גאנץ גאָלד, נור גיט מיר איין שטיקעל
ברויט! איין שטיקעל שווארצע האָרטע פערשימעלטע ברויט...
ברויט! ברויט! דאָם איז דאָם ווירקליכע גליק פון מענשען...

עם איז מיר אָבער ניט בעשערט געווען צו שטאַרבען פון הונ־
גער: אויפ'ן דריטען טאָג האָט זיך מיין גליק צו מיר ווידער אומגע־
קעהרט... איך האָב געפונען א גאנצע גראָסערי סטאָר. פיש, אלער־
לייי הערינג, געזאלצענע פלייש, פערשיעדענע קאָלבאָסען, גערויכער־
טע צונגען, ברויט, ביסקוויטען, קאָלאָראָדער ווויין, גרויסע באָטלען
מיט קאָניאק און ברענדי... דעם ערשטען מאָל אין מיין לעבען האָב
איך געפיהלט ווי טייער אי די שפּייז, וואָם געהערט דעם מענשען;
דאָם ערשטע מאָל האָב איך פערשטאַנען, דאָם פאר דעם קליגסטען
מענשען, פאר דעם גרעסטען פילאָזאָף, פאר דעם רייכסטען מיליאָנער,
פאר דעם פראָסטען בירגער איז ניטא קיין גליק אָהן עסענווארג...
איך האָב פערביסען מיט אפעטיט, מיינע קרעפטען האָבען זיך צו מיר
אומגעקעהרט, די טרויעריגע געדאנקען זיינען פערשוואונדען און יעצט
נאָך האָב איך מיך געערבעטע פאלקאָם גליקליך! פריי! רייך! בע־
זאָרגט מיט שפּייז! קען דען א דענקענדער מענש אויך ביי אזעלכע
גלעוצענדע אומשטענדען ניט פיהלען זיך גאנץ גליקליך, גאנץ צו־
פריעדען?

יא! איך בין געווען גאנץ צופריעדען; אלע מאטעריאלען פון
גראָסערי האָב איך איבער געטראָגען אין טרעזשורי פון יוניייטער
סטייטס. איך בין געווען בעשעפטיגט, פערנומען, צופריעדען, גליקליך...

וועז אפען, די קאסען האָט מען ניט אויספייעט פערשלעסען... איך בין אונערוואַרטעט געוואָרען דער הערר און פערוואַלטער פון אונגעהייער גרויסע סומען גאָלד און זילבער... איך האָב קיין מאָל ניט ליעב געהאט קיין געלד, איך האָב געוואוסט אז דאָס איז נור א מעכטיגער מיטעל צו מאכען דעם מענשען גליקליך... עס האָט מיך אָבער שטענדיג געקרענקט, דאָס דער מיטעל געפינט זיך ביי די אונווירדיגע און שלעכטע מענשען אין די הענד, און דאָס די, וועלכע פערדיענען גליקליך צו זיין, זיינען אונטערדריקט, אָרעם, לידען הונגער און נויטה... אָה! יעצט איז די מאכט אין מיין האנד!... דעם גאנצען טאָג בין איך געזעסען און האָב געצהלט די גילדערנע, גלענצענדע פינף און צוואנציג דאָלאר־שטיק. דאָס גאָלד האָט געקלונגען ווי א געטליכע מוזיק און האָט געשיינט ווי די שטראהלען פון דער זונן. איך בין געווען פריילעך, צופריעדען.... איך האָב פערגעסען די פערגאנגענהייט, האָב ניט געדענקט פון דער צוקונפט... איך האָב ניט געפיהלט קיין הונגער, קיין דורשט... מיר האָט זיך געוואָלט זינגען... לאכען... און וועז איז געוואָרען דונקעל און איך בין ארויסגעלאָפען אויף דער פרישער לופט, וועז איך האָב דערזעהן בליסצענדע שטערענדלעך, וועלכע האָבען מיר פרייליך צוגעוואונקען פון בלויען הימעל, האָט זיך פון מיין הארץ אויסגעריסען א פרייליך טריאומף־געשריי: הוררא, איך בין גליקליך! גליקליך!.. איך לעב! איך בין פריי! איך בין רייך! איז דען דאָס ניט דאָס גליק פון מענשען?

איך בין געשלאָפען גאנץ רוהיג די ערשטע נאכט. און בין אויפגעשטאנען פריש און געזונד. איך האָב זיך גוט געפיהלט און מיר האָט זיך אין גיכען שטארק פערוואָלט עסען... עסען? וואָס פאר א נידעריגעם און אונזיניגעם בעדערפענים! איך האָב זיך געמומען ווידער צהלען מיין גאָלד. איך האָב געוואָלט אָבנארען מיין מאָגען, איך האָב געוואָלט זיך פערטויבען מיט דעם קלאנג פון דעם ערשלעגן מעטאל... אומזאנסט!... מיין גאנצער קערפער, אלע מיינע געפיהלע האָבען געפאדערט עסען... טויזענדער קולות האָבען אין מיר געשריען: עסען! עסען! דאָס גרויסע רייכטהום האָט ניט געקענט מיך זאט מאכען... איך בין ארויסגעלאָפען ווי א דולער, האָב געזוכט צווישען די חורבות, האָב געשריען: נעהמט צוואנציג דאָלאָר פאר איין מיטאג!... נעהמט דרייסיג דאָלאר פיר איין ביעפסטייק...

פון דער שאַץ קאַמער פון יוניטעד סטייט בין איך אַריבער אין דער שאַץ קאַמער פון דער גאַנצער מענשהייט... דאָס נייע, דאָס גיים־טיגע רייכטהום האָט מיך אויפגענהויבען ביז צו די הימלען, וואו עס רו־הען די געטער דער וויסענשאפט און פאַעזי. פיעל צייט האָב איך דאָ פערבראַכט. פיעל טעג זיינען פערלאָפען אונבעמערקט... אך! אָבער אין איין פריה מאָרגען האָב איך ווידער דערפיהלט, אז עס פעהלט מיר מיר עטוואָס, דאָס אויך דאָס גרעסטע גייסטיגע רייכטהום קען מיך ניט גאַנץ צופריעדען שטעלען, דאָס פערשיעדענע טרויעריגע געדאַנ־קען פערשטערען מיר מיין לעבען און רוה... וואָס פעלט מיר? איך בין רייך, איך בין פריי, איך בין בעזאָרגט מיט שפייז. איך געפין אין מיין ביבליאָטהעק אלעס, וואָס קען ענטוויקלען די געדאַנקען און ער־הויבען די געפיהלען! וואָס דאַרף איך דען נאָך? א! איך וויים, איך בין צו ווייט פון דער נאַטור! איך האָב ניט דאָס, מיט וואָס די נאַטור בעציערט דעם מענשענם לעבען, צערשטרייט זיינע מעלאַנכאָלישע גע־דאַנקען, גיט איהם צו נייע קרפטען און ענערגיע... אך! וועז איך זאָל קענען געפינען נור צוויי, דרייַ בוימער, וועלכע זאָלען מיך בעשיצען מיט זייערע גרינע צווייגען... וועז איך זאָל הערען ווי זייערע בלע־טעלעך וויספערן איבער מיין קאָפּ, וועז לעבען מיר זאָל זיך געפינען איין לעבעדיגע בעשעפענים, איין קלייגע שעפעלע, אַדער א קליין הינ־טעלע, א קעצעלע, ווי גרויס וואָלט געווען מיין פרייד און גליק! די אונגליקליכע איינוואָהנער פון ניו יאָרק האָבען אָבער זיך ערווייטערט פון דער נאַטור, און פון זיי איז מיר נור געבליבען בערג מיט שטיי־נער, ציגעל און אייזען... א! ווי שרעקליך האָבען זיך מיר יעצט אוים־געווויזען די שאַטענם, וועלכע פלעגען פאַלען ביי נאַכט פון די רואי־נען... ווי טויט האָט אויסגעווויזען דער גאַנצער פלאַץ ארום מיר... אָהן איין בלומעלע! אָהן איין גרעזעלע!

דער שיקזאָל, וועלכער האָט מיר מיין לעבען געשענקט, האָט אָבער ניט געוואָלט איך זאָל אונצופריעדען בליבען און האָט מיך איין מאָל געבראַכט גראד צו דעם פלאַטץ וואו אמאָל איז געווען יוניאָן סקווער. דאָ לעבען דער איבערגעקהרטער פלאַטפאָרמע פון די צערשמעטערטע פאָלקס טריבונע האָב איך דערזעהן אן אלטען גרי־נעם בוים... עס איז נאָך וועניג, צווישען די צווייגען האָב איך דער־הערט ווי עם שוויטשערט און זינגט איין איינציג אָרעם פויגעלע!...

אין די מינוטען וועו איך בין געווען ניט בעשעפטיגט האָב איך געדענקט פאָעטיזירט, געזונגען... האָב געטראכט פון וויכטיגע זאכען, האָב געקוקט אויף די שטערען, אויפ'ן הימעל, אויף די וואונדערבארע זונן און בין געווען גליקליך און צופריעדען... יא! עס איז דאָ גליק אויף דער וועלט! יאָ! דער מענש קען זיין צופריעדען און גליקליך!...

עס איז אָבער אוועק א קורצע צייט און אייניגע געהיימע געדאנקען אָנגעפאנגען שטערען מיין רוה און פרייד. צו אייגפאך, צו מאנאטאן האָט זיך מיר אויסגעצייגט מיין לעבען. צו וועניג אייכדרוק האָט געקענט אויף מיר מאכען דאָס אלעס, וואָס איך האָב ארום מיר געזעהן. צו וועניג געדאנקען און געפיהלען האָב איך געקענט שעפען פון זיך אליין... איך האָב געפיהלט, אז עס פעלען מיר קוועלען פון נייע אייגדריקע, פון נייע געדאנקען... איך האָב שוין אָנגעהויבען צוויפלען אויב איך וועל קענען גליקליך און צופריעדען זיין. וועו איך האָב אונטערווארטעט אין אייגע פון מיינע עקסקורסיאָנען איבער די רואינען פון ניו יאָרק געפונן אסטאָר'ס לייבערי. דיעזע רייכע ביבליאָטהעק איז געבליבען גאנץ ערעטעט!... איך האָב דערזעהן שאפעס פול מיט ביכער, וועלכע האָבען שטילערהייד געקוקט אויף מיר!... איך האָב דערזעהן פאר זיך א גאנצען ים מיט געדאנקען... דאָ, צווישען די קיסרים פון חכמה, צווישען די געניראלען דער וואהייט, צווישען די פרינצען פון פאָעזיי, דאָ וועל איך קענען פיהלען זיך אונצופריעדען? דאָ וועט מיר זיין אונמוטהיג? — אזוי ווי א דורשטיגער פאלט צו א טייכעלע מיט קלאָרע וואסער, בין איך צוגעפאלען צו דעם קוואל פון העכערע פערגניגען און גליק... איך בין גאנצע טעג געזעסען און האָב געלעזען א בוך, נאָך א בוך... גאנצע שעצער פון פילאָזאפיע, גן ערן'ס מיט פאָעזיי, וואונדערבארע פייערווערקען פון געטליכע געדאנקען. א מבול פון דער חכמה'ס שטראהלען... וואָס פאר א רייכטהום קען זיין גרעסער דערפון? וואָס פאר א גליק קען זיין קליגער דערפון? וואָס קען נאָך פעלען דעם מענשען, ער זאל בלייבען גאנץ צופריעדען? צופריעדען אויף אימער, צופריעדען אויף אייביג? נור יעצט האָב איך דערפיהלט מיט אלע פיברען פון מיין זעעלע, מיט מיין האַרץ און קאָפּ, דאָס איך בין אזוי גליקליך, אז גליקליכער קען שוין ניט זיין!

אָהן מענשען, אָהן ברידער! וואָס איז א לעבען אָהן פרויינדשאפט, אָהן ליעבע, אָהן ציעלען?

איך בין געפאלען מיט מיין אונגליקליכע קאָפּ צו א שטיין און א ביטערער יאָמער האָט זיך ארויסגעריסען פון מיין קראנקעם הארץ! א! מענשען! א! ברידער, וואו זייט איהר?...

הימעל! איך בין ניט אליין דאָ אויף דער וועלט! איך האָב אַ קאמע־
ראד! אַ פרייגד!... ער איז אזוי עלענד ווי איך... דאָ! אונטער דעם
בוים וועל איך לעבען צוזאמען מיט איהם, איך וועל הערען זיין טרויע־
ריגעם ליעד... דאָס איז שוין צופיעל... צו פיעל גליק!... און די טרע־
רען, וועלכע האָבען מיך שוין לאַנג געשטיקט האָבען זיך ארויסגעריסען
און איך בין צוגעפאלען צום בוים און איך האָב צום ערשטען מאל נאָך
דער קאטאסטראָפע געוויינט מיט טרערען פון גליק און פרייד... גו־
טע טרערען! זיסע טרערען! גליקליכע טרערען!...

— —

יא! עס איז אַ שאנדע! איך וויים, עס איז לעבערליך, עס מאכט
נידריג דעם מענשען, דעם קעניג פון אלע געשעפטע, דעם חכם און
דענקער, דאָך מוז איך אייך די וואהריט זאגען: ניט די פרייהיט,
ניט דאָס רייכטהום, ניט די קוואלען פון פאַעזי און וויסענשאפט, ניט די
נאטור, ניט דאָס לעבען אליין האָט מיך געקענט גליקליך און צופרי־
דען מאכען... איך האָב געוויינט, געקלאָגט און געזוכט נור איינס...
איך האָב געזוכט מענשען! מענשען!... צו וואָס דארף איך די
פרייהיט, ווען זי ברענגט מיר ניט קיין נוץ! וואָס איז מיין לעבען,
ווען איך וויים ניט פאר וועמען איך לעב? צו וואָס דענקען און זוכען
די וואהריט, ווען עס זיינען ניטאָ די, וועלכע קענען שעצען די וואר־
היט!... דאָ! האָב איך פערשטאנען וויי אונגליקליך עס זיינען די
מענשען, וועלכע לעבען נור פיר זיך אליין, וועלכע קענען ניט שעצען
די געזעלשאפט, וועלכע פעראייניגען זיך ניט מיט די מענשען, ווייל
זיי פערשטעהען ניט וויי גרוים עס איז דער גליק און פרייד פון פער־
אייניגונג... איך האָב זיך דערמאָנט, וויי גוט עס איז געווען, וועו איך
האָב ארום זיך געזעהן מענשען, וועלכע האָבען געקענט זיין מיינע
פרויגד, מיינע בעשיטצער, מיינע ברידער; וואָס פאר א געטליכע
מוזיק האָט געקלונגען אין מיינע אויערן, וועו איך האָב געהערט דעם
פרייליכען געשריי און געזאנג פון קינדער... און יעצט בין איך אליין!

זיין זוהן איז געוואקסען אין וואוילטאָג און פערגניגען, קיין זאך איז איהם ניט ענטזאגט געוואָרען, זיין קלענסטער פערלאַנג איז געווען ערפילט. ער איז געווען שטאַרק, שעהן, בליהענד, — ער איז געווען א גליקליך קינד... אויף דערזעלבער רייכער „וועסט־ענד עוועניו", אין דעם זעלבען פרעכטיגען פאַלאַסט איז געווען נאָך א אינגעל. ער איז אויך געווען נור פיערצעהן יאָהר אלט, ער האָט אויך פערלאַנגט צו האָבען קינדישע פרייהייט און פערגניגען, ער איז אָבער ניט געבוירען מיט אזא מזל... זיין פאָטער איז פערזעלליך בעקאַנט מיט דעם, וואָס איז א שווערער קאַמפף פאר'ן לעבען, וואָס איז ביטערע נויט און ארמוטה, און דאָס קינד האָט געדארפט פריה פערליערען די פרייהייט און געהן דיענען און פערדיענען. ער איז געווען בלאַס, מאַגער און זעהר ניט שעהן. זיין פליכט איז געווען גאנץ פריה צו קומען אין א סאַלדאַטסקי אוניפאָרם, א גאנצען טאָג שטעהן אין האַל לענגע בען די גלענצענדע שפיגלען, מארמעלנע קאַלאַנען און הויכע פאַלמען, — שטעהן ביז אימיצער פון די „גליקליכע" וועט קומען ער זאָל זיך איילען צו עפענען די טהיר און מיט א געצוואונגענעם שמייכעלע אויף די ליפען העפליך ענטפערען אויף יעדע פראַגע, וואָס די „הערען" וועלען געריהען צו פרעגען.

קינדער טראָגען אין זייער הארצען מעהר פרוינדליכע גפיהלען און דענקען וועניגער פון די קאָנטראַסטען וועלכע עקסעסטירען אין לעבען. דער יונגער שווייצאַר ביי דער טהיר האָט זעהר וועניג געטראכט פון דעם אונטערשיעד צווישען איהם און דעם מאהלער'ס זוהן, ער האָט נור געזעהען, אז ער איז אויך נאָך א קינד א שטיפער און א פרייליכער יונג. מיט פרייד און אמת'ע גפיהלען פון א גוטען חבר פלעגט ער בעגעגענען דעם קליינעם פריץ'ל, מיט פערגניגען פלעגט ער צוזעהן פון דער וויטען, וויי אזוי זיין יונגער פרוינד זעצט זיך אויף זיין קליין וויסען פערדעלע, אָדער וויי ער פליהט אום איבער'ן אספאלט אויף זיין טיערען ביסיקל... ער פלעגט מיט פערגניגען פאַלגען דעם רייכען קאמעראד און טאָן אלעם, וואָס ער האָט איהם געהייסען. זיינע רייכע קאַסטיומען, זיינע רייכע שפילצייגע, דאָס גפלד וואָס דער רייכער „פרוינד" האָט שטענדיג גפהאט ביי זיך אויף נאָשרייען האָבען פון אָנפאנג ניט ערוועקט אין איהם קיין קנאה און קיין שנאה — ער האָט ליעב גפהאט דעם קליינעם דעספאָט און טי־

דער ערשטער אנשטויס.

(עטיוד.)

1.

האָט איהר אַ מאָל געזוהן די שהנע גאָס „וועסט ענד עווענוי" אין ניו יאָרק? אַ רייהע פרעכטיגע פאַלאַסטען ציהט זיך ווייט „אָפטאון". בלומען־גערטנער, גרינע פעלדעלָך, גרויסע פאַלמען און זעלטענע בוימער דעקאָרירען דיעזע מערקווירדיגע געבייודען, וועלכע הויבען שטאָלץ זייערע קעפּ צום הימעל און שפיגלען זיך אָב אין די קלָארע וואַסערן פון האָדסאָן רייווער. עס איז די שענסטע גאָס אין ניו יאָרק.

אין איינעם פון דיעזע פאַלאַסטען האָט פערנומען אַ פלעט אַ רייכער און בעוואוסטער מאָלער מיט זיין פרוי און איינציגען זוהן, אַ אינגעל פון פיערצעהן יאָהר. איהר קענט איהָ פאָרשטעלען, ווי־פיעל טייערע בילדער, וויפיעל זעלטענע סטאָטוען, וויפיעל מערקווירדיגע מעבעל עס איז געווען אין די הויכע, גערוימע, גרויסע צימערן פון דער וואָהנונג, וואו עס האָט געלעבט אזא קלייגע פאַמילִיע. דריי מענשען האָבען פערנומען פיעל מעהר פלאַץ אין אַ פאַלאַסט פון צעהן פאַמילִיען אין אַן איינגען טענעמענט הויז. דער מאָלער האָט געהאָט נור צוויי זאָכען, וועלכע זיינען איהם געווען טייער ווי זיין אייגענעס לעבען, זיין מאָלער קונסט און זיין אייניגעס קינד. אויסער די רייגע פאָעטישע קונסט און אויסער זיין פאַמילִיען לעבען האָט נאָר נישט עקזיסטירט פאַר איהם אין דער וועלט. די וועהרטער: קאַמפּף פאַר'ן לעבען, ארמוטה און נויט האָבען געקלונגען אין זייגע אויערען, אזוי ווי טענער פון אַ צובראָכענעם אָרגעל... זיי מאָכען אַן אונאָנגענעהמען געוויש אויף אייגענבליק און פערשווינדען אין דער לופטען.

ער ווארט דער „שקלאפע" זאָל פאלען אויף די קניע צו זיינע פים און זאָל פלינק ערפילען, וואָס מע הייסט איהם.

— דאָס איז ניט מיין געשעפט, ענטפערט דער „שווייצאר" און קעהרט זיך דאָן בייז אָב...

— עפען מיר די טהיר גיכער, שרייט בייז דער מיוחס אָן אנ־דער מאָל. די טהיר עפען.

— דו קענסט אליין אויך עפענען — ביסט ניט קראנק, ענט־פערט דער „שווייצאר", פערגעסענדיג אז דאָס איז זיין „הייליגע" פליכט... ביידע פיינדע שטעהען איינער געגען דעם אנדערען און דאָס יונגע בלוט צינדט זיך אָן ביי ביידען און צוברענט זיך אין א שרעקליכען האס... זיי שטעהען ווי צוויי קעמפפער און בעטראכטען איינער דעם צווייטען... אבער אין דער מינוט פונקט קומט דער סו־פערינטענדענט פון הויז. דער יונגער פריץ בעקלאָגט זיך און מע בעפעהלט דעם „שווייצאר" באלד צו עפענען די טהיר. ער עפענט די טהיר מיט פערביסענע ליפען און זיינע אויגען גיט אבליץ א פייער'ל, פון וועלכען דעם יונגען פריץ ווערט קאלט. אין עטליכע מינוט ארום האָט זיך דער יונגער פריץ אומגעקעהרט צוריק, ער האָט ניט געקענט פערגעסען, דאָס דער „שקלאפע" האָט געוואגט אויף איהם אזא קוק צו טאָן, און האָט געוואָלט זיך שטילען דאָס האַרץ. ער איז נור אראָב פון די טרעפ — האָט זיך אבער באלד אומגעקעהרט און האָט געהייסען עפענען די טהיר. דער יונגער „שווייצאר" האָט גע־שוויגען. זיין ברוסט האָט זיך געווייעגט פון אויפרעגונג, זיין האַרץ האָט האסטיג געקלאפט, זיינען ליפען זיינען געווען בלאס...

— עפען די טהיר! האָט א געשריי געטאָן אויסער זיך דער יונגער „הערר" און האָט דעם „דיענער" געגעבען א שטארקען ציה פאר'ן ארבעל.

— ריהר מיך ניט אָן, אנגעשטאָפטער צופריעדענער שוויין! האָט געענטפערט דער „שווייצאר" און האָט אויפ'ן אמעריקאנער אופ'ן אנגעשפיגען דעם פריץ אין געזיכט. דער יונגער פריץ האָט אויפגעהויבען זיין קרעפטיגע האנד און האָט דערלאנגט א שטארקען קלאפ זיין געגנער איבערן קאָפ, פון וועלכען ער איז געפאלען צו דער ערד מיט'ן קאָפ צו א מארמארנע קאלאנע...

דאן. וועניג — ער איז געווען פערליעבט אין איהם.

דער פערצויגענער מיוחס איז ווירקליך געווען א דעספּאט און א טיראן — ער איז געוואקסען אן עגאאיסט. מיט זיין גאוה, מיט זיינע קאפּריזען, מיט זיינע שלעכטע און גראבע וועדטער, האט ער גיך ערוועקט גאר אנדערע געפיהלען, אין דעם הארצען פון זיין יונגען, געהארזאמען און איבערגעגעבענעם חבר... דער יונגער שווייצאר האט בעמערקט, דאם דער רייכער מיוחס דולדעט איהם, נור וועז ער דארף איהם... דארף ער איהם ניט — דערקענט ער איהם גאר ניט. ער האט בעמערקט, דאם פאר זיין פריינדשאפט צאהלט מען איהם מיט פראכטונג, — דאם בעטען בעט מען איהם קיין מאל ניט — מען בעפעהלט נור, מען הייסט. און געגען זיין ווילען, האבען זיך אין זיין הארץ ערוועקט און בישלעכווייז אויסגעוואקסען גאר אנדערע אונבעקאנטע געפיהלען... דער רויטער פּנים מיט די גראבע ליפּען פון דעם יונגען הערר האבען אויפגעהערט צו געפעלען און האבען אנגעהויבען אויסצואוויזען זיך פאר איהם גאר אנדערש; די פערדלעך, מיט די בייסיקלעך מיט די ווילדע שטיק האבען שוין ניט געפרייט מעהר דעם יונגען „שווייצאר", זיינע רייכע קאסטיומען און לאקירטע שיך פלעגען צווינגען דעם „שווייצאר" צו בעטראכטען זיין אייגענעם קאסטיום אין דעם גרויסען שפּיגעל אונטער איהם... לאנגזאם האבען געפיהלען פון קנאה — שנאה, פערגיפטעט דאם יונגע הארץ — ער האט אנגעהויבען צו האסען דעם פערצויגענעם מיוחס.

2.

די טרייהייט און איבערגעבענהייט פון דעם „שווייצאר" האט דער יונגער עגאאיסט נעגומען, ווי זאכען וועלכע קומען איהם. אבער זיין פראכטונג און זיין קאלטען בליק האט ער אנגענומען אלס א שרעקליכע אונרעכט און בעליידיגונג — ער האט אנגעהויבען צו פער־פאלגען דעם אונגעהארכזאמען „שקלאפע", צווישען זיי האט זיך אנ־געהויבען א שטילער און פערבארגענער קאמפּף.

— בינד מיר צו די רימענס פון מיינע „סקייטס" זאגט שטאלץ דער מיוחס, הויבט אויף זיין קאפּ נאך העכער און ציהט אוים זיין פוס.

פאָטער, ניט נור זיין פאַמיליע, עס איז דאָ נאָך פאַמיליען, וועלכע ווי־
לען לעבען, דאַרפען לעבען, האָבען דאָס רעכט צו לעבען און קענען
ניט... דאָס קינד, וועלכעם האָט אזוי לאַנג איהם געעפענט די טהיר,
האָט ערוועקט אין זיין בוסט געפיהלען פון רחמנות נור דאן, וועו
זיין אייגען געליעבט קינד האָט געקראָגען א קלאַפ מיט א מעסער.
דער ערשטער אנשטויס האָט געמאכט א ווירקונג... דער רייכער
קינסטלער איז געצוואונגען געוואָרען צו פערלאָזען די וועלט פון
„רייגע" קונסט מיט פאָעזי און צו דענקען פון דעם, וואָס עם קומט
פאַר אין לעבען...

3.

צווּוי טעג זיינען פערבייגעגאנגען און דער „שווייצאר" האָט ניט געקענט בערוהיגען זיך און איינשטילען זיין האַרץ... ביי נאכט האָט ער ניט געקענט שלאָפען, — ביי טאָג האָט ער פון קיין זאך ניט געקענט דענקען, ער האָט נור געטראכט פון איין זאך, ווי צו נעהמען נקמה פאר זיין בעליידיגונג... ווי ער פלענט נור דערמאָנען זיך אָן דעם יונגען „פריץ" פלעגען איהם אָנהויבען ציטערען די הענד און פים, דער קאָפּ פלעגט שווינדלען, דאָם בלוט פלעגט אין איהם פערקילט ווערען... דער פיינד זיינער איז יעדען טאָג עטליכע מאל געגאנגען פערבי איהם, ער האָט אָבער אליין געעפענט די טהיר... ער האָט זאָגאר איין מאל אָנפאנגען צו רעדען צום „שווייצאר" גלייך ווי עם וואלט גאָר ניט געשעהן — דער „שווייצאר" האָט אָבער ניט געענטפערט און האָט פערדעקט זיין געזיכט... אויפ'ן דריטען טאָג, ווען דער יונגער פריץ איז געלאָפען זאָרגלאָז מיט א פרייליך ליעדעלע פערבי דעם שווייצאר און האָט א געשריי געטאָן: עפען מיר די טהיר! האָט ער ווידער באגעגענט דעם שווייצאר'ס אויגען, אין וועלכע עם האָט געברענט א פירכטערליכער פייערל... דער יונגער שווייצאר האָט געהאָרכזאם געעפענט די טהיר, האָט פלינק ארויסגעשלעפט פון דער טאשע א פעדער־מעסערל, האָט אין אויגענבליק געעפענט דעם גרעס־טען קלינגעל און ווען דער יונגער הערר האָט אויפגעהויבען זיין פוס אויף די ערשטע טרעפ האָט ער פלוצלינג דערפיהלט, ווי עטוואָם קאלטעם האָט איהם א שטאָך געטאָן אונטערן ריפ. מיט א יאָמערלי־כען געשריי איז ער געפאלען צו דער ערד און האָט זיך בעגאָסען מיט בלוט.

אין דער זעלבער נאכט איז דער מאהלער געזעסען לעבען זיין פערוואונדעטען זוהנס בעט און האָט געדענקט דערפון וואָם האָט פא־סירט. ער האָט ניט געלאָזט דעם יונגען „שווייצאר" ארעסטירען, ער האָט צום ערשטען מאל דערפיהלט, דאָם ניט נור זיין זוהן, „יענער" איז אויך א קינד; ניט נור ער, דעם שווייצארס פאָטער איז אויך א

געריכט, וועו טויזענדער אויגען האָבען געקוקט אויף מיר, ווי אויף א מערדער, וועו יעדע מינוט האָט מען אין מיר בעלעדיגט מיינע מענש־ליכע געפיהלען, געצאָפט מיין בלוט, וועו מיין אלטע אונגליקליכע מוטער האָט געוויינט לעבען מיר מיט ביטערע טרערען און האָט גע־קוקט אזוי בעטענדיג אויף מיינע ריכטער? זאָל איך אייך דערצעהלען, וויפיעל עוויגקייט איך האָב איבערגעלעבט, וועו די „דזשורי" האָט אין אנאנדער צימער געלעגט אויף די וואָגשאָלען פון זייער פערשטאָנד מיין לעבען און מיין טויט? ווי אזוי איך בין פערשטאָרבען געוואָרען און מיין הארץ האָט אויפגעהערט צו קלאָפען וועו די דזשורי איז ענד־ליך ערשיענען, וואָס איך האָב דערפיהלט, וועו איך האָב דערהערט דאָס וואָרט: „גילטי!" גילטי!... וואָס נאָכדעם איז געווען וויים איך ניט. איך געדענק נור דאָס מיין אלטע מוטער האָט מיך אומ־ארמט מיט איהרע ציטערנדיגע שוואכע הענד, האָט מיך צוגעדריקט צו איהר לייבעגדע הארץ און האָט בעגאָסען מיין געזיכט מיט גרויסע טרערען... און דאן האָבען געקלונגען שוועכע שלים־לען, גרויסע טריט האָבען זיך געהערט... די טויערען פון שוואָרצען אָבגרונד האָבען זיך געעפענט און מיך אייגענעשלונגען...

מיין אלטע מוטער האָט אומזיסט געבעטען, געווייגט, מען זאָל מיך בעגאָדיגען. מיין אדוואָקאָט האָט זיך אומזיסט בעמיהעט צו שרייבען פאָפיערען מיט אפעלאציאָנען — איך האָב געמוזט שטאָרבען אויפ'ן גאלגען. אין א פינסטערע דונקעלע נאכט האָבען מיינע וועכ־טער אריינגעפיהרט צו מיר אן אלטען פאָסטאָר אין שוואָרצע קלייידער. זיין בליק, פול מיט טרויער און מיטלייד, האָט מיר אלעס ערקלעהרט — מאָרגען וועל איך שוין ניט לעבען מעהר... מען קלאָפט אין הויף פון געפענגנים — דאָס בויט מען מיר א תליה. פרעמדע געדונגענע הענט וועלען ארונטער נעהמען מיין געשענדעטען קערפער און וועלען מיך פערשפאָרען אין אן אייביגען פריזאָן... מיין אלטע מוטער וועט ניט קענען קומען זאָגען מיר איהר לעצטען זיי געזונד.

א פירכטערליכע, א שרעקליכע נאכט! דער טויט איז געווען אזוי נאָהענט און איך האָב געדענקט פון לעבען, פון פרייד, פון גליק. דער וויכטיגער מאָמענט וועלט נעהענטער צו מיר מיט יעדען קלאפ פונ'ם זייגער און איך קען ניט דענקען פון וויכטיגעם... איך קען ניט דענקען פון דער געגענוואָרט... עראינערונגען קומען רייהען ווייז...

דריי שרעקליבע יאָהר.

בעשריבען פונ׳ם פעראורטהיילטען אליין.

מיט דריי יאָהר צוריק בין איך געווען א יונגער מאן, פול מיט גוטע האָפנונגען, מיט ענערגיע, קראפט און שטרעבונגען, און יעצט בין איך אן אלטער, אלטער גרייז. יא! איך בין גרוי און אלטע געווא־רען — עס זיינען געווען שרעקליבע דריי יאָהר...

וואָס איז דאָס געווען — מאָרד אדער זעלבסטמאָרד? דער טויט האָט פערשלאָסען זיינע ליפען, ער האָט אוועק געטראָגען אין קבר די פירכטערליבע עהיימנים. די וואָס ווילען געפינען ניט זוכענדיג, דעם שולדיגען, האָבען באלד געפונען אין זייערע מוחות, א גלענצענדע סברה: האָב איך איהם ניט ערמאָרדעט? מיין ווייב איז יונג און שעהן, ער איז געווען מיין פרייַנד און מיין קאמעראד — ווער אַנדערש האָט איהם געטויטעט, אויב ניט איך?... אייפערזוכט, אייפער־זוכט איז די אורזאכע!...

איך בין אן ארעסטאנט. א שווערע בעשולדיגונג ליגט ווי א לאסט אויף מיין קאָפּ. איך בין א מערדער!... לאנגזאם ציהען זיך די טעג, די שלאפלאָזע נעכט ציהען זיך נאָך לאנזאמער... דאָס האַרץ איז צו־וואונדעט פון שרעק און יסורים.... שרעקליבע געדאנקען מיט גוטע האָפנונגען יאָגען אייניע די אַנדערע פון מיין צודולטען קאָפּ... פאר וואָס בין איך ניט שטארק געזונ, איך זאָל קענען צורייסען מיינע קייטען, אומוואַרפען די גאנצע געבוידע פון אויסגעטראכטע בעווייזע? איך ברעך אין פערצווייפלונג מיינע הענד, איך ווייַן מיט צארן און האס... און די אייזערנע גראטעס ריהרען זיך ניט פון מיין אייגענע דונקעלע צעלע און מיינע וועכטער זיינען גלייכגילטיג און קאלט ווי די שטיינער פון מיין געפענגנים וועגט...

זאָל איך אייך דערצעהלען, וואָס איך האָב איבערגעלעבט אין

אָבצולייגען מיין שטראָף און נאָך א מאָל מיך צו פּראָצעסירען. אימיצער דריקט מיר די האַנד, אַנדערע גראַטולירען מיך מיט פּרייד, און איך פּאָל צו דער ערד צוזאַמענגעבראָכען און ווייז... מיין ברוסט אין אָנגעלאָדען צופיעל מיט שוועָרע אונגעווהנליכע געפיהלען, ווידער האָבען אויפגעבליהעט אין מיין ברוסט גוטע האָפנונגען, מיט אונגעדולד האָב איך ערווארטעט דעם טאָג ווען איך ווּעל צום צווייטען מאָל ערשיינען פאר'ן גערימט... איך בין געווען איבערצייגט, דאָם איצט ווּעל איך פריי געשפּראָכען ווערען און איך האָב געטרוימט פון גליק, פון לעבען... אלם רוהיגער מענש בין איך געקומען אין גערימטם זאָל און אלם פערצווייפעלטען, פערלאָרענעם און האָפנונגסלאָזען האָט מען מיך געבראכט צורוק אין געפענגנים, — צום צווייטען מאָל האָט מען מיך צום טויט פעראורטהיילט און מיר איז שוין אויסערן טויט גאָר נישט געבליבען צו ערווארטען... און איך האָב ערווארטעט דעם טויט.

דער געדאַנק פון טויט איז זיך אזוי מיט מיר צוזאַמענגעווּאקסען, דאָם איך האָב זיך, נאָך איידער מען האָט מיך געהאַנגען, גערעכענט שוין פאר א טויטען, — נאָך פאר מיין טויט איז די גאַנצע ווּעלט פאר מיר אָבגעשטאָרבען. אלעם ווּאָם האָט זיך געטאָן פון יענער זייט געפענגנים, אלעם ווּאָם האָט געלעבט, געקעמפּפט פאר'ן לעבען, געשטרעבט צום גליק, אלעם פון ווּאָם איך האָב אליין אמאָל געדענקט, ווּאָם איך האָב איבערגעלעבט, — אלעם איז פערזונקען געווּאָרען ווי א דונקעלען נעבעל... איין וואונש, איין פערלאַנג האָב איך געהאָט — די לעצטע מינוט זאָל שוין קומען און דער שוועָרער חלום זאָל זיך ענדיגען...

ווען איך פלעג צוגעהן גאַנץ פריה צום פענסטער פון מיין געפענגנים און פלעג דערזעהן ווי די זונן שטעהט אויף צו בעלייכטען די גאַנצע ווּעלט; ווען איך פלעג הערען ווייט ערגעץ פרעהליכע שטימען און א זים ליעד; ווען איך פלעג ערבליקען אלטע צווייגעדיגע בוימער, ווּעלכע האָבען געהוזשעט און גערוישט פון יענע זייט וואנד — האָב איך געדענקט, דאָם עם שטעלט זיך מיר נור פאר אזוי אין חלום און דאָם אין דער ווירקליכקייט איז ניטאָ קיין שהנע נאַטור, ניטאָ קיין פרייליכע שטימען, ניטאָ קיין זיסע ליעדער, ניטאָ קיין לעבען... ער איז נור דאָ א טרוים... א טרוים, ווּעלכער ווּעט זיך גיך ענדיגען,

איך זעה זיך אלס גליקליך זארגלאז קינד, איך לויף אום, שטיף מיט קאמעראדן, לאך! איך האב צוואנציג יאהר ניט געזעהן דעם גרינעם טהאל ביים טיך מיט די אלטע בוימער, וואו איך האב געשפיעלט אין מיין יוגענד און יעצט זעה איך עס פאר מיינע אויגען.

עס הויבט אן צו טאגען... לאנגזאם און טרויעריג קלינגט דער געפענגנים גלאק... אין הער טריט... מען גיהט צו מיר... מען גיהט נאך מיר. מען טוט מיך אן אין שווארצע קליידער... די לעצטע מינוטען קומען. די הענד ציטערען ביי די, וואס פיהרען מיך דורכ'ן איינגאנג האלל צו דער תליה, וועלכע שטעהט אין הויף. אונזערע שטיפלע לאנגזאמע טריט הילכען זיך אב אין פוסטען האלל, גלייך ווי נאך אונז וואלט נאכגעגאנגען א טרויעריגער מארש. איך הער אימיצער זאגט מיר פון א טהיר:

„גוד באי! מיר שיידען זיך אויף אייביג".

איך בין געגאנגען רוהיג ביז יעצט, ניט דערפאר, ווייל דער שרעקליכער, געוואלטזאמער טויט אויפ'ן גאלגען האט מיך ניט געשרעקען — ניין!... איך בין געווען רוהיג, ווייל אין די לעצטע מינוטען פון מיין לעבען האב איך ניט געקענט דענקען פונ'ם טויט. יעדע קליניגקייט האט געווקט מיין אויפמערקזאמקייט... די שטימע פון דעם פאסטאר האט מיר דערמאנט אן א ליעדעלע, וועלכע איך האב לאנג געהערט פון א בלינדען „נעגער". מיין האלז־טוך האט מיר דערמאנט דעם טאג פון מיין האכצייט, וועו איך האב זיך אנגעטאן צו דער חופה. אבער וועו איך האב דערהערט די וועדטער: „גוד באי" האט מיר פלוצלונג א שארפער וויטאג דורכגעבויערט מיין הארץ. מיין מוח האט זיך געעפענט, די מחיצה האט זיך אוועקגעצויגען פון מיינע אויגען אוו איך האב דערזעהן דעם טויט, דערפיהלט, בעגריפען, פערשטאנען, וואס מיר שטעהט פאר צו ליידען... גוד באי! גוד באי? וועה, וויי שרעקליך דאס איז! די פים האקען זיך אונטער. די ערד וואנקט אונטער מיר.

איך געדענק, ווי עס איז פלוצלונג געווארען א גרויסער גערויש, אימיצער האט געקלאפט אין טויער פון געפענגנים, געקלונגען שטארק אין גלאק אוו געשריען:

„שטעהט, שטעהט!"... — נאכדעם איז אריינגעלאפען מיין אדוואקאט מיט א פאפיער אין האנד... דער בעריכט האט בעוויליגט

דער דער טויט קומט, ניט בעסער און גערעכטער פון אייך? א ווילדער, וועלן ער נעהמט נקמה, טויטעט ער באלד אויפ'ן פלאץ, און איהר האָט מיך, זייט דריי יאָהר יעדען טאָג געמאָטערט און געמאָטערט".

און דאן וועט קומען דער לאנגער, אונגעשטערטער רוהיגער שלאף... איך בין איצט געלעגען א טויטער לעבען מיין קבר און מיינע הענ־קערס האבען נור געדארפט קומען, אריינווארפען מיך אין גרוב און פערשיטען מיט ערד.

די לעצטע נאכט איז ענדליך געקומען. דער פאסטאר מיט זיין מיטלייד, מיט זיינע תפילות, מיט זיינע גוטע וועטער — ווייזט מיר אויס דום און אונערטרעגליך... די אלע גוטע וועטער און טרייס־טונגען — פאלש און איבריג, די אלע צערעמאניעס און פארבעריי־טונגען — דעם טיוועלס ערפינדונגען צו פערלענגערן דעם מענשענס צרות. גיכער! גיכער! זאל שוין זיין אן ענדע. דער געדאנק, אפשר קומט ווידער מיין אדוואקאט מיט א פאפיר האט מיך געשראקען.

שלעכטער מענש! ער איז ווידער געקומען צו לויפען מיט אן אונבעשרייבליכער פרייד, ווי א פערווירטער, ווי א ווילדער שרייט ער: „פריי! פריי!" דער קאורט „אוו פארדאנט ענד ערארם" האט מיר איצט געשענקט מיין פרייהייט. איצט? ווען איך בין אין דרויי יאהר אזוי אלט און שוואך געווארען, ווען איך האב מיך צוגעוואהנט צום געדאנק פון טויט און ערווייטערט זיך אזוי פונ׳ם לעבען, ווען איך בין פון אלע פערגעסען און פערפרעמדעט געווארען, ווען איך האב קיין איין לעבעדיגע זעלע ניט פון יענער זייט געפענגניס, וועלכע זאל זיך דערפריען מיט מיין פרייהייט; שענקען מיר דאס לעבען, ווען אין מיר זיינען געטויטעט געווארען אלע שטרעבונגען צום לעבען, ווען אין מיר איז אבגעשטארבען דער אינטערעס צו אלעס, וואס א מענש קען שעצען און מיט וואס ער קען זיך פרעהען... צו שפעט!... ווען דאס לעבען איז מיר געווען טייער, האט מען עס ביי מיר גערייבט און ווען דאס לעבען איז מיר א שווערער לאסט, דאן גיט מען עס מיר צוריק. שלעכטער „גוטער" מענש, נאך וואס טוסט דו מיר אזא ביטערע טובה?... קוקט, זיי פרעהען זיך אלע און איך פערדעק מיין געזיכט און ווייז נאך אמאל. ניט קיין גוטע טרערען איז דאס, וועלכע קומען פון איבערראשונג און ברענגען א פערגרינגערונג, — עס איז ביטערע טרערען פון פערצווייפלונג, די פרעמדע וועלט שרעקט מיך, איך האב מורא פאר׳ן לעבען. וואס האט איהר געוואלט פון מיר מיט אייער גע־רעכטיגקייט? זיינען דען די ווילדע, וועלכע האבען ניט קיין געפענג־ניסען צו פלאגען א מענשען דרויי יאהר מיט׳ן געדאנק פון טויט, איי־

ריערע, מיינע פעהיגקייטען צום לערנען, מיין שטודיום אין אוניווערזיטעט, זיינען געווען קליניגקייטען פאר וועלכע עס איז געווען א שאנדע און א געמיינהייט צו קימערען זיך. מיין אייגען פאלק, מיינע אידישע ברידער, האבען דאן פאר מיר עקזיסטירט נור אין דער טהעאָריע. אין דער וירקליכקייט האב איך זיי ניט געקענט. מען זאל מיר דאמאלס געווען זאגען, אז איך וועל א מאל לערנען אידיש שרייבען און וועל שטאלצירען דערמיט וואס איך קען רעדען צו מיין פאלק אויף זייער ארימער שפראך, וואלט איך דאס דאן גערעכענט פאר א גרויסע בעלעדיגונג. מיין פאלק איז געווען דאס רוסישע פאלק. מיין שפראך איז געווען די רוסישע שפראך. פאר דיעזען שרעקליכען טעות האבען מיר שפעטער בעצאהלט מיט בלוט און טרערהרען.

איך בין געווען דאן 23 יאהר אלט.

איך בין געווען יונג, געזונד, שטארק, זארגלאז. איך האב ניט געוואוסט, וואס הייסט מורא האבען. אזוי ווי זיעגפריעד איז געגאנגען צו דער עצויבערטער, שלאָפענדער ברונהילדע דורך פייער און שווערד בעל, וויל ער האט ניט געהאט קיין געפיהל פון מורא, אזוי בין איך געגאנגען בעפרייען דאס שלאפענדע רוסישע פאלק, ניט ווייל איך האב זיך גערעכענט פאר א העלד, אדער ווייל איך האב געוואלט ווערען א העלד... איך האב פאר קיין זאך אין דער וועלט קיין מורא ניט געהאט. פון דער קלענסטער אורזאכע פלעג איך זיך אנצינדען ווי א שארפען מעסער, איהר האט געמעגט אריסשטעלען געגען מיר א שארפען מעסער, אדער די שטאהלענדע מויל פון א רעוואלווער, — איך בין געגאנגען אויף אייך! איך בין געווען א פייערדיגער יונג. זינגען אין כאר בין איך געווען דער גרעסטער בריה; בעגעהן א ווילדע שטיפערייי, וועלכע איז פערבונדען זאגאר מיט סכנות נפשות — דער ערשטער בעלן. דערצאהלען א געשיכטע, פון וועלכע אלע, זאגאר זאהר ערנסטע און פערטרויערטע מענשען זאלען זיך קאטשען פון געלעכטער, זיצען פינף נעכט כסדר ביי דעם בעט פון א געפאהרליכען קראנקען, אבנארען זאהר מיאוס א פאליציי־בעאמטען, אנטאן א היטל מיט א קאקארדע און פיהרען איבער דערפער א געמאכטען „קייזערליכען" אוקאז, שלאָגען זיך מיט דריי אפיציערען מיט א מאל, אריינווארפען זיך אין דער געפאהרליכסטער דראקע, געבען פייערדיגע קלעפ און קריגען קלעפ — אלעס איז געווען ביי מיר א שפיעלכעל.

דער פייער־מענש.

(א קאפיטעל פון א ראמאן.)

מיט עטלעכע טאג איז צו מיר געקומען א אידישער יונגער מאן פון פעטערסאן מיט א וויכטיגער בקשה. ער אליין איז אן ארבייטער. ער האט אבער א ברודער אין שווייצאריע, אן אלטער עמיגיראנט, וועלכער איז א מאל געווען בעוואוסט אלס א זעהר טהעטיגער רע־וואלוציאנער־נאראדניק. ער האט מיר אנגערופען זעהר א בעקאנטען נאמען. דיעזער ברודער זיינער, וועלכער איז אנטלאפען פון סיביר, לעבט שוין זייט יאהרען לאנג אין שווייצאריע. ער איז איצט אקראנקער. אלטער און ארעמער מענש. ער האט צוגעשיקט אהערצו זיין ברודער א מאנוסקריפט, א קאפיטעל פון זיין לעבענס־געשיכטע, געשריבען אין אידיש, אין א האלב ביאגראפישע, האלב בעלעטריסטישע פארם, און ער בעט, מען זאל עס דא דרוקען אויב עס וועט געפעלען, וועט ער צושיקען נאך קאפיטלעך. און אויסער דעם האט ער נאך בדעה צו שרייבען א אידישע דראמע אויך. (נו, יא, נו!) איהר קענט אויך פארשטעלען, וואס פאר א אידישען כתב דער אלטער אידישער נא־ראדניק האט געהאט! איך האב עס איבערגעשריבען און שיק עס דרו־קען. די ערצעהלונג רופט זיך ביי איהם „דער פייער מענש", א קאפי־טעל פון א ראמאן.

1.

איך בין געווען אלט 23 יאהר.

איך בין געווען דאן א רוסישער נאראדניק. איך האב געהאט איין אידעאל — דאס גליק פון דער גאנצער מענשהייט. איך האב ge־האט איין שטרעבונג — קויפען מיט מיין אייגענעם בלוט, מיט מיין יונגען לעבען די פרייהייט פון רוסישען פאלק. מיין צוקונפט, מיין קא־

געטאָן מיט א פּריוילעגיע שמייכעלע און איז פּערביי געגאַנגען. זי איז צוגעגאַנגען ביז טריפּיטזיקאָוו'ס פּאַסאַזש און האָט זיך אומגעקערט, לאַנגזאַם און רוהיג. אויף איהרע ליפּען האָט שוין יעצט געשפּיעלט א סאַרקאַסטישער שמייכעלע. אין מיינע אויגען האָט זיך פּלוצלונג אָנגעצונדען דעם רוח'ס פּייער, און איך האָב אויף איהר א וואַרף געטאָן א בליק, אין וועלכען עס האָט געברענט א שטראָם מיט עלעקטרישען פּייער. איך האָב בעמערקט, אז זי איז פּלוצלונג רויט געוואָרען און האָט זיך אָבגעקערט. זי איז ווידער לאַנגזאַם פערבייגעגאַנגען, מיינע יונגע פריינדע האָבען אָנגעהויבען צו וויצלען זיך. אייניגע האָבען געזאָגט, זי וועט זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר. אַנדערע, פערקעהרט, זיינען געווען זיכער, אז זי וועט קומען נאָך א מאָל אָנקוקען דעם „ברענענדען איד", ווי זיי פלעגען מיך רופען. עטליכע מינוטען זיינען אַוועק. איך זעה, זי געהט ווידער. זי האָט אלץ געקוקט אויף מיר שפּאָטיש, מיט גאוה און אין דער זעלבער צייט איז געווען אין איהר בליק עטוואָס, וואָס האָט אזוי ווי גערופען און אייננעלאדען. איך האָב געזעהן, זי איז צוגעגאַנגען ביז דער ענדע אלעע, האָט צום לעצטען מאָל א קוק געטאָן אין דער ריכטונג, וואו איך בין געזעסען, און איז ארויס פון בולוואר.

עס איז שוין געוואָרען נאכט. די גאַנצע שטאָדט איז פערגאָסען געוואָרען מיט ליכט. דער שטויב פון די גאַסען האָט זיך געצויגען צו די ברענענדע לאָמפּען און האָט איינגעוויקעלט די שטאָדט ווי מיט א טומאָן. מיר זיינען אלע געבליבען זיצען שטיל. מיך האָט געצויגען אהין, וואו דער שהנער רופענדער געשטאלט איז פערשוואונדען געוואָרען אונטער דעם מאנטל פון דער מיסטישער נאכט...

איך בין געווען אלט 23 יאָהר.

א פּאָר מינוטען זיינען אַוועק. איך בין אויפגעשטאַנען און האָב געזאָגט מיינע קאמעראדען, אז איך האָב וויכטיגע ארבייט צו טאָן. מיט אן איראָניע טאָן האָבען זיי מיך דערמאָנט, איך זאָל צוליעב די וויכטיגע ארבייט ניט פערגעסען, אז מיר האָבען היינט ווירקליך א וויכטיגע געהיימע פערזאמלונג. איך האָב אָנגערוקט אויף מיינע לאַנגע געגרייזעלטע האָאר מיין ברייטע שליאפע און האָב זיך געלאָזט געהן. איך האָב געהערט ווי מיינע קאמעראדען לאכען פון מיר, און האָב אָנגעהויבען צו שפּריזען מיט גיכע, אייגענע טריט. איך האָב זי

איך בין געווען אלט 23 יאהר.

א גאנצע „קאפנע" פון לאנגע, שווארצע געדיכטע האָאר האָט בעדעקט מיין שטאָלצען קאָפּ. צו מיין יונגען פנים האָט זיך צוגע־טשעפעט א שווארצע בערדיל, ווי א לאָפאטקע און אויגען האָב איך געהאט — קען איך אייך ניט ערקלערן, וואָם איז דאָם געווען פאר אויגען! געווהנליכע אויגען, דאכט זיך, אז אָבער אין זיי א קוק טאָן, האָט עם געגעבען א בריה. שפעטער, וועו עם איז אריין אין דער מאָדע היפנאָטיזם, פלעג איך מיט די אויגען, אָהן שום בע־ווענונגען מיט'ן האנד, פערהיפנאָטיזירען דעם געזונדסטען מאן; פאר פרויען איז מיין בליק אָפט געווען אזוי געפערליך ווי דער אָט־העם פון א טייוועל. פערליעבען זיך פלעג איך זיך זעהר שנעל. דער־זעהן ערגעץ א שעהנע פרוי, געגאנגען צוליעב איהר 20 קווארטאלען צו פוס, אדער געפאָהרען פינף סטאנציעס ווייטער, ווי איך האָב גע־דארפט. איך בין ניט געווען אויסגעלאסען און האָב צינים ניט בע־האנדלט קיין פרוי, — איך פלעג זיך צו זיי פערהאלטען מיט די עהרליכע רייגע געפיהלע פון א פאָעט און מיט דער בעגייסטערונג פון אן ארטיסט.

איך בין געווען אלט 23 יאהר.

איך בין געקומען קיין כארקאָוו מיט א וויכטיגע פאָליטישע מיסיאָן. עס איז געווען אָנפאנג מאי. א וואַרעמער פארנאכט. מיר זיינען געווען אויף דעם שפאציר־פלאץ לעבען אוניווערזיטעט, וועל־כער איז געווען בעקאנט אונטערן נאָמען „אוניווערסיטעטקאיא גאַר־קא" (דאָם בערגיל ביים אוניווערזיטעט). עטליכע יונגע לייט, מיים־טענם סטודענטען, זיינען געזעסען אויף א באנק. איך בין געשטאנען און האָב עפים קאָמישעם דערצעהלט. אלע האָבען געלאכט. פלוצלונג זיינען מיינע קאמראדען אנשוויגען געווארען און האָבען א קוק גע־טאָן אויף מיר. איך האָב זיך פלינק אומגעקעהרט. פארביי אונז איז געגאנגען א הויכע יונגע בלאָנדינקע אין זעהר א שעהנעם אריגינעלען קלייד. נאָך איהר איז מיט פויל א טריט נאכגעגאנגען א גרויסער נוי־פאָנדלענדער הונד, א סך העכער פון א קאלב. אין איהר נאנג, אין איהרע בעווענונגען איז געווען אזוי פיעל גראציע און חן, אז מיר זיינען אלע צוגעשמידט געווארען צו אונזערע פלעצער. זי האָט הפנים גע־הערט, וואָם איך האָב דערצעהלט, וואַרום זי האָט אויף מיר א קוק

טייערע שפּיגלען פון אלע זייטען און איז געווען ארומגעשטעלט מיט פּאלמען און אנדערע פלאַנצונגען, — בין איך געבליבען שטעהן. זי איז ערגעץ אין א טהיר פערשוואונדען געוואָרען און איך האָב ניט געוואוסט וואָהין צו געהן און וואָס צו טאָן. איך האָב א קוק געטאָן אין שפּיגעל און מיר האָט זיך אויסגעוויזען, אז מיין פּנים ווייזט אוים א ביסעל נאַרריש. זעהר גיך האָב איך דערהערט איהר קלינגענדע זילבערנע שטימע און דאן דאָס געלעכטער פון א מאן, וועלכער האָט געלאכט מיט א צובראָכענעם הייזיריגען באריטאָן. די טהיר האָט זיך געעפענט און זי איז ערשיענען מיט א מאן געארעמט. א מאן פון א יאָהר פינף און פיערציג אין א גרינעם סאמעטענעם חאלאט, מיט גרינע טופליעס, מיט א גרינעם אבגעלעבטען פּנים, מיט א גרויסען גלאנצענדען פּליק, מיט שיטערע געלע באקענבארדען. ער האָט זיך געהאלטען זעהר מאיסטעטיש, ווי עפּעס א גרויסער פּריץ. דער הונד, וועלכער האָט זיי געפּאלגט, האָט א שפּרונג געטאָן צו מיר, האָט א שמעק געטאָן דעם פּרעמדען, אונגעבעטענעם גאסט און האָט אויסגעשטעלט אויף מיר זיינע פערוואונדערטע אויגען, גערַאדע ווי דער הערר זיינער.

— דאָס איז דער יונגער מענש, וועלכער איז אזוי פריינדליך און אזוי העפליך געווען, מיך א היים צו בעגלייטען האָט זי מיך פּאר־געשטעלט מיט א גראציעזע און שטיפענדע בעווענונג פון איהר האנד. דער מאן האָט אויסגעשאָסען מיט א געלעכטער אין וועלכען אנשטאָט א פּתח האָט זיך אלץ געהערט א קמץ: „חא־חא־חא!"

— איך דאנק אייך זעהר, וואָס איהר האָט מיין פרוי געבראכט אהיים — האָט ער געזאגט מיט גרויס שטאלצקייט. מיך פרייעט, פאַרצושטעלען זיך: איך בין פּראָקוראָר קאראוואיעוו!

פּראָקוראָר קאראוואיעוו! דער בלינדער שיקזאל האָט מיך גע־בראכט צו קאראוואיעוו'ן, וועלכען איך האָב ניט געקענט, אבער פון וועלכען איך האָב געהערט אזוי פיעל שלעכטעס, וועלכען מען האָט אין אונזערע קרייזען פערהאסט און פעראכטעט און וועלכער וועט מיך א מאל אפשר אויך פערשיקען קיין סיביר ווי פיעלע פון מיינע קאמעראדען! אזא צוזאמענטרעפענישׂ האָט מיר אנגענהויבען צו געפע־לען און איך האָב אויף איהם א קוק געטאָן מיט א פרייליכען, ארויס־רופענדען, טראציגען בליק. ער האָט מיר, ווי א שפּיאָן טיעף א קוק

זעהר גיך אנגעיאגט. זי האט אזוי ווי דערפיהלט, אז איך פאלג איהר נאך. זי האט זיך אומגעקעהרט און איך האב ווידער בעגעגענט איהר שפאטישען, סארקאסטישען שמייכעלע.

אבער איהרע ווייכע סאמעטענע אויגען האבען געגלעט און האבען גערופען. איך בין נאכגעגאנגען. עטליכע מאל האט דער הונד מיך בע־טראכט מיט זעהר אונפריינדליכע אויגען. איך בין נאכגעגאנגען. וועז זי האט געדארפט פערקעהרען אין אן אנדער גאס, האט זי זיך אומ־געקעהרט. די ליפען האבען גיפטיג געלאכט פון מיר, די אויגען אבער האבען גערופען — איך בין נאכגעגאנגען. איך האב געזעהן, אז דאס איז א וואזשנע אריסטאקראטישע דאמע. איהר פנים איז געווען נאבעל און אינטעליגענט, איהר בענעהמען זיך העכסט אנשטענדיג — איך האב ניט געקלעהרט פון קיין זאך. איך בין נאכגעגאנגען.

איך בין געווען אלט 23 יאהר.

ענדליך איז צוגעגאנגען צו א גרויסע, שעהנע הויז. זי איז ארויף אויף הויכע מארמארנע טרעפ ביז'ן טהיר. און איידער זי האט א קלונג געטאן האט זי ווידער אויף מיר א קוק געטאן. זי האט יעצט גאנץ אפען געלאכט, אבער איהרע אויגען האבען אזוי ווי איינגעלא־דען. איך האב אנגעהויבען צו געהן נאך איהר אויף די טרעפ. זי האט פלינק א קלונג געטאן. א הויכער שווייצער מיט צוויי גרויסע באקענ־בארדען האט געעפענט די טהיר. איך האב דערזעהן א וועסטיבול פערגאסען מיט ליכט... גרויסע בראנזענע פיגורען, טייערע קאוויארען אויף די טרעפ. צום ערשטען איז אריינגעלאפען דער הונד מיט א פרייליכע בילעריי. זי האט מיר א מאך געטאן מיט דער האנד, ווי מען זאל זאגען: „ביטע זעהר", און איז אריינגעגאנגען. איך נאך איהר. מיט ליכטע גראציעזע טריט איז זי ארויפגעלאפען אויפ'ן צווייטען עטאזש. דער הונד האט אנגעהויבען צו שטיפען און שפרינגען נאך איהר ווי א ווילדע קאלב. אויבען האט זי מיר ווידער א מאך געטאן מיט'ן האנד. איך בין אויף געגאנגען ארויף איבער די ווייכע טרעפ. דער שווייצער האט געקוקט אויף מיר זעהר פערוואונדערט. איך אליין האב זיך אויף אנגעהויבען צו וואונדערען. אונבעוואוסטע ערוואר־טונ־גען, נייגירדע, די פרעמדע, אונבעקאנטע אומגעבונג — דאס אלעס האט מיך זעהר אינטריגירט, אבער קיין מורא האב איך ניט געפיהלט. אויבען, אויף א שעהנע פלאטפארם, וועלכע האט געהאט גרויסע

מיינע לאַנגע שוואַרצע האָאָר און האָט צארט געגלעט מיינע פלאַמענדע באַקען. אויפֿן בולוואַר האָב איך זיך ענדליך אַנידערגעזעצט אויף א באַנק אונטער א בליהענדע אַקאַציע. איך האָב גוטמוטהיג א טראַכט געטאַן וועגען דעם, וואָס ערשט איז פּאַרגעקומען און האָב זיך צוליאַכט מיט א הילכיגן, פרייליכען גלעזעכטער. א פויגלע וועלכע האָט געדרעמעלט צווישען די צווייגן האָט זיך דערשראָקען און איז מיט א געשריי אַריבערגעפלויגן אויף אן אַנדער בוים. א פערליבטע פּאָאַרל, וועלכע איז געזעסען אויף א באַנק אקעגען, האָט געקוקט אויף מיר מיט ערשטוינען ווי אויף א משוגענעם — איך האָב גלאַכט געשמאַק און שטאַרק, ווי מען קען לאַכען מיט צוויי געזונטע יונגע לונגען. צומאַל מיט מיר האָבען די שטערן אין הימעל אָנגעהויבען צו פינקלען און בעוועגען זיך, און דער ווינטל האָט אָנגעהויבען צו לויפען איבער די בוימער.

איך בין געווען אלט 23 יאָהר.

דאָס פרייליכע און הילכיגע שאַלען פון קירכען־גלעקער האָט מיך אויפגעוועקט פון מיין טיפען שלאָף. עס איז געווען א ליבער מאי־טאָג פול מיט שטראַלענדע ליכט און זינגענדע טענער.

מיר האָבען נעכטען געהאַט א זהר ווילכטיגע גהיימע פערזאַמלונג, וועלכע האָט זיך פערצויגען כמעט ביז טאָג. מיר האָבען בעהאַנדעלט א גרויסע פראַגע: אין זיד־רוסלאַנד האָט אָנגעהויבען דאָן צו וואַקסען א נייע, מעהר אָדער וועניגער, ראַדיקאַלע סעקטע, וועלכע האָט זיך גערופען „שטונדא". די סעקטע האָט געבויט איהרע פּאָליטישע און סאָציאַלע אנשויאונגען נור אויפֿן עוואַנגעליום. זאָלען מיר געהן צו זיי אין די דערפער און דורך דעם עוואַנגעליום פּרעדיגען זיי סאָציאַליסטישע פּרינציפּען, אָדער זאָלען מיר געהן צו זיי אָפּען מיט סאָציאַליסטישע פּרינציפּען און פּרעדיגען געגען עוואַנגעליום, ווי געגען אַלע אַלטע דאָקטרינען? די דעבאַטען זיינען געווען הייסע, ערנסטע און איך האָב פערגעסען דעם פּראָקוראָר מיט דער פּראָקוראָרשע; מיר זיינען אַלע געווען זעהר הויך און זעהר ווייט פון דער אָרימער ווירקליכקייט מיט אַלע איהרע קלייניליכע ערשיינונגען. איך האָב זיך געהיצט מעהר פון אַלע. מיך האָט נור אינטערעסירט די גאולה פון'ם רוסישען פאָלק. מיינע אַלע גערענקען, מיין זעלע, מיין לעבען האָבען געהערט איהם, מיין טייערען ליידענדען ברודער — דעם רוסישען

געטאָן אין די אויגען און מיין רוהיגער אידישער פנים האָט איהם בייז געמאכט. „איהר זייט א איד?" האָט ער מיך געפרעגט מיט א זיסע און געמאכטע העפליכקייט. זיינע ווייסע פעטע הענד האָבען געציטערט פון אויפרעגונג.

— איך בין א מענש! האָב איך געענטפערט שטאָלץ.

— א מענש! — האָט ער א געשריי געטאָן מיט כעס, — און דאָך קען א עהרליכע פרוי אליין ניט ארויסגעהן!

דער הונד האָט פלוצלונג נערוועז א געזעץ געטאָן, האָט א קוק געטאָן מיט א פראָגע אויסדרוק אויף זיין פריץ און האָט אויף מיר געגעבען א בייזען ביל.

— יעווגעני — האָט זי א געשריי געטאָן, — וואָס האָב איך דיך געבעטען.

— איך בעלעדיג ניט דעם יונגען הערר, — האָט ער געזאָגט שוין ווידער מיט א פרייגדליכען טאָן, — עס איז געווען זעהר פיין פון איהם צו בעגליטען מיין פרוי אהיים. איוואָן! האָט ער אויסגעשריען גראָב און בעפעהלענד צום שווייצאר — דערלאָנג דעם יונגען הערר זיין הוט און זיין אויבער־ראָק!...

איך האָב מיין הוט געהאלטען אין האַנד און קיין אויבער־ראָק האָב איך ניט געהאט. איך האָב פערשטאַנען, אז דער ווייזט, הייסט עס, האָט זיך געענדיגט. דער פראָקוראָר האָט גיפטיג געלאכט. דער שווייצאר פון אונטען האָט געקוקט אויף מיר פול מיט צארן. איך האָב א קוק געטאָן אויף איהר. זי האָט געלאכט מיט א פאלשען געמאכטען געלעכטער און איהרע גרויסע אויגען האָבען געקוקט אויף מיר גוט און בעטענד. זי געראדע זאל זיך פיהלען שולדיג. איך האָב ארויפגערוקט מיין בריטע שליאפע אויפ'ן קאָפ, האָב ניט געזאָגט קיין גוטע נאכט, קיין איין וואָרט, האָב אונגערן אנגעטראָטען דעם הונד אויפ'ן פום, האָט א קוק געטאָן בייז אויפ'ן שווייצאר, בין אראָב פון די טרעפ אונמיסטען זעהר לאַנגזאם, א שטארקען קלאַפ געטאָן מיט דער שוועהרער טהיר און ארויס אויף דער פרישער לופט. איך בין געווען שרעקליך בייז און צורודערט און האָב מיט בייזע טריט אונערבארמליך געקלאַפט איבערן הילכיגען טראָטואר. עס איז געווען א שהנע מאַינאכט. לילכטיגע שטערען זיינען געווען צוזייט און צושפרייט איבער די טיעפע בלויע הימלען. א פריש ווינטעלע האָט געשפיעלט מיט

א איד? וואָס?! ווייל איך בין א איד, האָט ער געמיינט, אז יעדע בעלײדיגונג, יעדער גראָבהייט געגען מיר וועט בלײבען אונבעשטראָפט! אין מיר האָט זיך אָנגעצונדען א העלײש פייער. איך וועל איהם שוין שרייבען א בריעף און מאַכען פון איהם א תל. א געמיינער לײבעראל, א קאריעריסט ער וועט מיך ערניעדריגען? ניין! שרייבען איהם וועל איך ניט. איך וועל איהם בעסער ארויסרופען אויף א דועל. יא, אויף א דועל! איך האָב געשפּאַנט איבער מיין קלײן ציממערל אויף דער קלאַטשקאָווסקי גאַס מיט גרויסע טריט און האָב געביסען מיין אייגענע בערדל. מיין יונגעס בלוט האָט געזאָדען אין מיר, אין מיין יונגע ברוסט האָט געשטורמט א וואולקאַן.

איך בין געווען אלט 23 יאָהר.

א דועל טויג ניט. איך וועל איהם ערנסט רופען אויף א דועל, ער אָבער וועט זיך אויסלאַכען פון מיר און וועט שיקען צו מיר זיינע פּאָליציייסקע מחבלים. די בעסטע זאַך איז — אָבוואַרטען איהם ביים אָבער־גאַריכט (אקרוזשנאי סוד), רעדען מיט איהם און, אויב ער וועט מיר ניט געבען קיין בעפריעדיגונג, פּשוט אריינפּאָהרען מיט א פּאָאר פּעטש אין זיינע פערוויאַנעטע באַקען מיט די צוויי שיטערע ביורָאקראַטישע באַקענבאַרדען. איך וועל איהם צייגען וואָס פּאר א מין איר איך בין, און אין דערזעלבער צייט וועל איך איהם כאַטש א ביסעל בעצאָהלען פאר מיינע קאַמעראַדען, וועלכע ער האָט אונגליקלעך גע־מאַכט. אָבער אייגענטליך וואָס דאַרף איך שטעהן ווי א נאַר און וואַרטען אויף איהם אויף דער גאַס? איז ניט גלייבער און בעקוועמער צו מאַכען איהם די ערקלעהרונג טאַקע ביי איהם אין דער היים, אויף דעם זעלבען פּלאַץ, וואו מיין ערנידריגונג איז פּאַרגעקומען, און טאַקי אין דער געגענווארט פון זיין מאַדאַם, וועלכע האָט מיך נעכטען אב־זיכטליך געבראַכט אין אזא דומע פערלעגענהייט? איך לויף אַרויס אויף דער גאַס, נעהם א דראָזשקע און פאָהר. פאר יעדען צופאל האָב איך אין מיין בוזעם־קעשענע אן אלטען ענגלישען רעוואָלווער, א „בולדאָג". איך היים דעם קוטשער טרייבען דאָס פערד. איך האָב קיין צייט ניט. איך בדען פון אונגעדולד און צאָרן...

איך בין אלט 23 יאָהר.

איך האָב געגעבען א ציה אונגעוועהנליך שטאַרק דעם גלעקעל,

לאנד־ארבייטער, וועלכער בעגיסט די מוטער ערד מיט זיינע טרערען. קיין אנדער פאלק, קיינע אנדערע ברידער, קיינע אנדערע טרערען און ליידען האבען פאר מיר ניט עקזיסטירט.

איך בין אלט געווען 23 יאהר.

צוהיצטע און אויפגערעגטע זיינען מיר אלע געגאנגען אהיים. דאס אבער האט מיר ניט געשטערט, געהענדיג, א ביסעל א שטיף צו טאן — איבערשרעקען א פערשלאפענעם גראדואוי (פאליציסט), צוואמענשטויסען זיך כלומרשט אונגערן מיט א שכור'ן אפיצער און צורייצען א הונד ביי דעם הויכען טויער פון א קופעטשעסקי, אין שלומער פערזונקענעם הויז. עס האט שוין אנגעהויבען טאגען די בלויהימלען זיינען אוועק ווייט פון דער שלאפענדער ערד, און דער מזרח האט אנגעהויבען צו ווערען בלאס. דער גרויסער מארגענשטערען האט אונז פריעדליך געוואונקען און געשיינט אלס סימבאל פון דער קומענדער בעפריאונג. מיר זיינען אלע געגאנגען אהיים בעגייסטערטע פון דעם הייליגען פייער פון ליעבע און ערהאבענע שטרעבונגען. ווי א שטיין האב איך זיך א וואוף געטאן אויף מיין גלעזענער און בין אין איין אויגענבליק איינגעשלאפען מיט א רוהיגען, זארגלאזען, שטארקען שלאף.

איך בין געווען אלט 23 יאהר.

ווי אבער איך האב זיך אין דער פריה אויפגעכאפט, האב איך זיך באלד דערמאנט אויף די מערכענהאפטע געשיכטע מיט דער פערטייפעלטער פראקורא'שע און דעם שטאלצען, אבגעלעבטען פראקוראר, וועלכער איז געשטאנען פאר מיינע אויגען ווי אן אלטער גאט יופיטער אין א גרינעם חאלאט. וואס איז דאס געווען? איך וואלט מיר קיין מאל ניט ערלויבט צו פערפאלגען א פרוי. דירעקט אדער אינדירעקט האט זי מיך אליין ארויסגערופען אויף אזא שריט. נאך וואס האט זי דאס געטאן? איך האב געדארפט שפיעלען די ראלע פון א נאר, אום דורך מיר זאל די שעהנע, פערפיהרעריש מכשפה קענען איבערצייגען איהר טרייהייט צום הערר געמאהל. און פאר וואס האט ער מיך אזוי געמיין בעהאנדעלט? געלאזט שטעהן אין קאררידאר, ניט אינגעלאדען אין הויז, געקוקט אויף מיר פון אויבען אראב, ווי אויף א ניעדריגע בעשעפענישע, און משלח געווען אהן אלע צערעמאניעס! איז דאס ניט דערפאר, וויל ער האט דערקענט, אז איך בין

העפֿליך. איך וויל זעהן דעם פּראָקוראָר!

— דער פּראָקוראָר איז ניטא אין דער היים!

זי איז נאָך אַלץ געשטאַנען אויבען און האָט אַראָבגעקוקט אויף מיר.

— עס איז ניט וואָהר. — האָב איך געזאָגט גראָב.

—וואָס? !—האָט זי א געשריי געטאָן בייז. דער הונד האָט זיך א וואָרף געטאָן צו מיר מיט א בייזער בילעריי.

— אַרעסט! שטיל בלייבען! טובֿא! — האָט זי בעפעהלענד געזאָגט צום הונד. און דאן האָט זי פֿלוצלונג געביטען איהר טאָן, און האָט מיט א שמייכעל בעמערקט:

— וואָס־זשע, מיין הערר, איהר מיינט, אז איך בעהאַלט דעם פּראָקוראָר?

איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו ענטפֿערן.

דער שווייצאַר האָט מיך געשטאָכען מיט זיינע צאַרניגע בליקען און האָט יעדען אויגענבליק געוועדעט זיין קאָפּ צו איהר, גראַדע ווי ער וואָלט געפֿרעגט: זאָל איך איהם אַרויסווארפען? זאָל איך רופען פּאָליציי? זאָל איך איהם דער׳הרג׳ענען?

— קומט אַרויף אַהער און דערצעהלט מיר וועגען וואָס האָנדעלט זיך דאָ, — האָט זי געזאָגט זעהר העפֿליך און פֿרייגדליך.

— ניין! איך דאַרף רעדען פֿערזענליך מיט׳ן פּראָקוראָר.

אזוי ווי א מיידעלע פון צוועלף יאָהר איז זי אַראָבגעלאָפען פון די טרעפּ, האָט א קוק געטאָן אויף מיר מיט א שפּאָטישען בליק, האָט אויפגעעפענט ווי מאָסיווע האַלבע טהירען, און האָט געזאָגט: דער פּראָקוראָר וועט קומען אהער פיער א זייגער. ווילט איהר וואַרטען אויף איהם? ביטע.

מיר זיינען בייד אריינגעגאַנגען אין א גרויסען ליכטיגען וויי־סען זאָל. ביי די וועגד זיינען געשטאַנען ווייסע בעגילדעטע שטוהלען. גרויסע טייערע שפּיגלען אין ווייסע בעגילדעטע ראַהמען, א ווייסער פּארקעט בעדעקט מיט טייערע סאַמעטענע קאַוויאָרען. איך האָב נאָך אזא לוקסוס קיין מאָל אין מיין לעבען ניט געזוהען. זי האָט מיך געבעטען זיצען און אליין האָט זי זיך אַנדירערגעזעצט אויף א קליינע ניעריגע טאַבורעטע.

— איך האָף, איהר זייט ניט געקומען ארויסרופען דעם פּראָקו־

און באלד האט מיר געענטפערט פון אינוועניג דאס נערוועזע און יאמערליכע בילען פון דעם בעקאנטען הונד. דער שווייצאר האט אויפגענדיג און ערשראקען אויפגעפענט די טהיר און האט אויסגעגלאצט א פאר ערשטוינטע, איבערראשטע אויגען.

— וואס איז, וואס דארפט איהר דא? — האט ער מיך געפרעגט גראב און פרעך, פערשטעלענדיג מיט זיין קערפער דעם אריינגאנג.

— איך דארף דעם פראקוראר! — האב איך געענטפערט בייז.

— דער הערר פראקוראר נעהמט ניט אויף ביי זיך אין דער היים אזעלכע געסט.

— דאס הארט מיך זעהר וועניג. איך וויל זעהן דעם פראקוראר!

— און אויסער דעם, זיי זיינען ניטא יעצט אין דער היים.

— דו ליגסט! האב איך אויסגעשריען מיט צארן, און האב איהם א שטויס געטאן אן א זייט. די טהיר האט זיך מיט א שטארקען קלאפ צוגעמאכט, און איך בין שוין ווידער געווען אין דער שעהנער וועסטיבול מיט די גרויסע בראנזענע פיגורען און טייערע קאווראען.

— וואס איז דאס? וואס איז דאס? האט געשריען דער שווייצאר, ניט מיט זיין קול. דער גרויסער ניופאנדלענדער הונד האט איהם באלד אנגעהויבען אקאמפאנירען אויף זיין באססענ־שטימע.

— איך וויל זעהן דעם פראקוראר! — האב איך געפארדערט ענערגיש.

— וואס איז דארטען? — האב איך דערהערט איהר שטימע. זי איז געשטאנען אויף דער פלאטפארמע פון צווייטען עטאזש אין אן אייגפאבע בלויע קלייד. איהר טאליע איז געווען אומגעפאסט מיט א שווארצען סאמעטענעם גארטל, איהרע זיידענע בלאנדע האאר זיינען ניט געווען אין אזא ביזאקראטישע ארדנונג ווי נעכטען, — דאס אלעס אבער האט אויסגעדריקט נאך שטארקער איהר נאטירליכע שעהנקייט. אה! דאס זייט איהר? האט זי אויסגעשריען האלב ערשראקען און האלב דערפרייט.

— יא, דאס בין איך! — האב איך געענטפערט זעהר ניט

ברידער בעגיסען זיך מיט שוויים און בלוט, שטאַרבען פון הונגער און נויט, בעווייַנען מיט ביטערע טרערען זייער שוועסטער שוועסטער שיקזאל!

איך האָב געדאַרפט לאַנג און הייס. איך האָב זי געפונען תשובה טאָן, בעצאַהלען דעם בעלעבטען ברודער זיין חוב, האָב זי געבעטען אַרומקוקען זיך אַזוי לאַנג ווי עס איז נאָך דאָ צייט. וואַרום זאָל זי איהר יונג לעבען פערשוועכדען אָהן גליק, אָהן פרייד, אָהן א צוועק, וועו עס זיינען דאָ אַזוי פיעל גרויסע, הייליגע אויפגאַבען צו ערפילען!

איך האָב געדאַרפט לאַנג, איך האָב געדאַרפט אינ׳ם נאָמען פון גרויסע אידעאַלען, אינ׳ם נאָמען פון די, וועלכע איך האָב געדאַרפט פאר מיינע ברידער. ענדליך האָב איך געענדיגט, און איך האָב א קוק געטאָן אויף איהר. זי איז געזעסען בעוועגונגסלאָז, איהרע הענד צונויפגעלעגט אויף איהרע קניע. לעבען איהר איז געלעגען אויסגעצויגען איהר גרויסער, שהנער הונד. א געטליכע גרופע! אָבער איהרע אויגען האָבען געקוקט ווייט, און מען האָט געקענט מיינען, אז איהרע גאַנקען שוועבען ערגעץ ווייט, ווייט פון דאַנען.

— איהר הערט מיך נישט? — האָב איך געפרעגט מיט פערדרום.

אין דעם גרויסען קאַלטען זאָל איז געווען שטיל. ווייט ערגעץ אויף א טיש האָט געקלאַפט ריטמיש א טיש־זייגער. דער גרויסער „אַרעסט" האָט צוגעמאַכט די אויגען און האָט געדרעמעלט. איך בין צוגעגאַנגען נעהענטער און האָב שטיל געפרעגט: איהר הערט מיך נישט?

נאָך א זהר לאַנגע און שוועכע פויזע, האָט זי גאַנץ שטיל און טרויעריג געענטפערט:

— יא, טהייערער, איך הער... זי האָט אויפגעהויבען איהר שהנעם קאָפּ און אונזערע בליקען האָבען זיך בעגעגענט. אין מיינע אויגען האָט זיך פלוצלונג אָנגעצונדען א גאַנצער אָקעאַן פון לייַדענשאפטליכען פייער... און...

אָה! איך בין געווען אלט 23 יאָהר.

ניגא קאַראיעווא און שפעטער געווען בעקאַנט אין גאַנץ רוס־

דאר אויף א דועל, — האט זי געזאגט האלב אין שפאס, האלב ערנסט. איך האב א קוק געטאן אויף איהר א פערוואונדערטער.

— יא, יא, אויף אזא חברה־מאן, ווי איהר, קען מען אלעס גלויבן... איהר זייט א פייער־מענש, וועלכען קיין זאך קען ניט אבשטעלען. איך האב געפיהלט, אז איהר זייט נעכטען פון דאנען אוועק א בעלעדיגטער, אבער דער פראקוראר איז ניט שולדיג. איך בין די שולדיגע. איך קען זיך אליין ניט אבגעבען קיין רעכנונג ווי דאס האט פאסירט. עס ווייזט אויס, אז די לעבהאפטע יוגענד, זייער נאטירליכער, געזונדער געלעכטער, זייער קוראזש און דרייסטיגקייט מאכען א צו שטארקען אייגדרוק אויף די, וואס פיהרען א אומעטיגען, מאנאטאנען, ציערליך־מאניעליכען לעבען... זי האט א זיפץ געטאן און שטיל בעמערקט:

— איך בין אויך אמאל געווען א זארגלאזע שטיפערין.

— אזוי? איך איז אומעטיג דא? — האב איך בעמערקט גיפטיג און סארקאסטיש. — נו, יא, איך וויים, איהר פיהרט דא א זינלאזען, מאנאטאנען לעבען, און דאך בלייבט איהר דא, אין געפענגניס, אין דער גאלדענער שטייג, ווייל איהר האט פערקויפט אייער גוף מיט אייער נשמה א זעלענלאזען, שטיינערנעם מענשען, וועלכער בויט זיין קאריערע אויף בלוט פון מארטירער, וועלכער גיהט אום ווי א מלאך המות און רייסט ארויס פון די קעמפענדע רייהען די נאבעלסטע און טאפערסטע קעמפער!

— איהר דארפט אזוי ניט רעדען אין מיין געגענווארט פון דעם פראקוראר. זי האט עס אבער געזאגט אין אזא טאן, אז איך האב ניט געקענט פערשטעהן, צו מיינט זי דאס ערנסט אדער ניט.

— איהר האט אויך קיין רעכט ניט צו זאגען, אז איך האב זיך פערקויפט. איך בין אונאבהענגיג. איך האב זעהר א גרויסע אימעניע אין טשערניגאווער גובערניע. איך בין רייך.

— נו, יא, איהר זייט רייך, האב איך אויסגעשריען מיט בעגייסטערונג. איהר זייט פערזונקען אין רייכקייט און אין לוקסוס, איהר טרעט דא אויף סאמעט און אויף זייד, איהר ריהרט זיך ניט אן אהן האנדשוה אפילו אן אייער רעגענשירם, איהר עסט דאס בעסטע און טרינקט דאס טייערסטע, איהר שפיעלט אויף טייערע פיאנאס, פוצט זיך אין קאסטבארע ציערונג. וועהרענד אייערע אונגליקליכע

ECCE HOMO!

(דאָס איז דער מענש!)

(צוזאמען מיט דיעזע ערצעהלונג האָבען מיר געקראָגען פון יעקב גאָרדין פאָלגענדען בריעף: „פרייַנד רעדאַקטאָר! דאָס וואָס איך גיב אייבער דאָ האָט מיר דערצעהלט מיין יונגער פרייַנד אלבערט דאָררים. איך וואָלט אזא ערצעהלונג ניט געדרוקט, אום פשוט ניט צו דערלאָזען, אז די רוסישע און רוסיש־אידישע קראַנקהאַפטע ריכטונג פון ליטעראַטור זאָל קענען געפינען א מקום מנוחה אויף דאָ ביי אונז. דו אָבער ביזט דאָך א גוטער און וועסט עס מסתמא דרוקען? טו, ווי דו פערשטעהסט.*)

נאָכט! אין צימער איז רויז, ציכטיג און שטיל. איבער'ן טיש ברענט א גאָז־רעהר אונטער א בלויען אַבאַזשור, און איבער'ן גאַנצען צימער איז צוגאָסען א דונקעל־בלויער שיין און אנגענעהמע, פער'חלום'טע רוהיגקייט. ער זיצט אויף א הויכען מאָרריס־שטוהל און רויכערט פערטראַכט. זי זיצט אַנטקעגען אויף א שאָקעל־שטוהל און וויעגט זיך אין א לאַנגזאַמען ריטם אָט בויגט זיך צו צו איהם זעהר נאָהענט איהר יונגער שלאַנקער קערפער, און אָט פערשווינדעט ער אין דער בלויער דונקעלהייט. איהרע גרויסע שוואַרצע אויגען זאָלען ניט זיין אזוי רוהיג און גלייכגילטיג, וואָלט מען נעקענט גלויבען, אז די דאָזיגע בעוועגונגען פון איהר קערפער זיינען א קאָקעטישע

*) דער רעדאַקטאָר פון דעם זשורנאל „צוקונפט" אין וועלכען די סקיצצע איז צוערסט ערשיענען.

לאנד אלס איינע פון די טעטיגסטע נאראדניצעס אין טשערניגאווער גובערניע. אין איהר אימעניע איז געווען א צענטר פון דער בעוועגונג. אהר דארף איז געווען א שולע פאר'ן פאלק, מיט פארטרעגע, מיט פאפולערע ביכלעך. מיט פראפאגאנדיסטישע אונטערהאלטונגען. פון איהר קאסע איז ניט איין הונדערטער געגאנגען פאר דער זאך פון דעם פאלקס בעפרייאונג. איך אבער? ... אמת, איך האב געלייבט דיעזע מערקווירדיגע פרוי, וו מען קען נור לייבען וועז מען איז אלט 23 יאהר. אבער איך האב ניט געוואגט צו נעהמען, וואס דער רייכער שיקזאל האט מיר געשענקט. איך האב גערעכענט פאר א פערברעכען צו דענקען פון מיין פערזענליכען גליק. איך האב זיך ענטזאגט פון לייבע און פרייד, אום צו זיין א פרייער קעמפפער. אום צו זיין בעריט יעדען אויגענבליק צו אפפערן מיט זיך. איך האב פערבראכט מיינע יאהרען אין וואנדערן, בין געווען נע־ונד, האב געליטען נויט און מאנגעל, האב פערלוירען מיין יוגענד, מיין ענערגיע, מיינע קרעפטען אין טורמעם און אסטראגען — און דאס אלעס, אום צו בלייבען אויף דער עלטער, א פערקריפעלטער, א צובראכענער, א פרעמדער, א עלענ־דער, א קראנקער, פון אלעמען פערלאזען און פערגעסענער. אלס א דאנקבארקייט האבען די, וועלכע איך האב געאפפערט מיינע בעסטע יאהרען, גערויבט און געמארדעט מיינע אידישע ברידער און געשענדעט מיינע אידישע שוועסטער...

אויף דער עלטער האט דער אלטער רוסישער נאראדניק געדארפט זיך לערנען רעדען אידיש, דענקען אידיש, פיהלען אידיש...

אוי! וואס מיר האבען ערוואַרטעט און פון וואס מיר האבען געטרוימט, וועז מיר זיינען געווען 23 יאהר אלט!...

* * *

דיעזען קאפיטאל פון זיין לעבענס־געשיכטע, האט צוגעשיקט דער אלטער נאראדניק צו זיין ברודער קיין פעטערסאן. ווי איך האב שוין בעמערקט, עס טראגט א האלב ביאגראפישע, האלב בעלעטרים־טישע פארם. איך האב עס געפונען פאר נויטיג איבערצושרייבען און שיקען דרוקען, וויל עס דערמאנט פיעלע פון אונז די פערגאנגענהייט. עס דערצעהלט פון דער שהנער, זיסער, פערלארענער צייט, וועז מיר זיינען אלט געווען 23 יאהר.

———(—0—)———

רערישע פאַרמען פון א יונגע בלײהענדע פרוי.

ער איז אויפגעשטאַנען, איז זיך עטלעכע מאָל דורכגעגאַנגען איבער'ן צימער און האָט זיך אָבגעשטעלט נעבען איהר. זי האָט זיך אויפגעהערט צו וויעגען, האָט מיט אַן אונשולדיג־קאָקעטישער בעווע־גונג געבראַכט איהרע קלײדער אין אָרדנונג און רוהיג, מיט א שמיי־כעלע געפרעגט: וואָס איז?

— וואָס איז?.... גאָר ניט... איך... האָב אײך געוואָלט פרעגען: ווי אַלט זײט איהר?

— זעהר קיין אַלטע בין איך נאָך ניט... כאַ! כאַ! איהר ווייסט דען ניט, אַז איך בין פינף און צוואַנציג יאָהר אַלט?

— פינף און צוואַנציג יאָהר? און ווי לאַנג זײט איהר פערהיי־ראָט?

— שוין זיעבען יאָהר.... איהר ווייסט דען ניט? ניקי האָט דען אײך ניט געזאָגט?

— יא, איך ווייס עס. פינף און צוואַנציג יאָהר אַלט... שוין זיעבען יאָהר פערהיראָט, און נאָך אַלץ אזוי נאַאיוו, אזוי אונערפאַה־רען, אזוי קינדיש...

— וואָס מיינט איהר דערמיט?

— גאָר ניט.... איך מיין אזוי אין אַלגעמיין, אַלס פרוי...

זי האָט געקוקט אויף איהם מיט פערוואונדערטע אויגען. ער איז זך ווידער דורכגעגאַנגען א פאָאָר מאָל איבער'ן שטוב, איז צוגע־גאַנגען צו איהר נאָך נעהענטער און האָט מיט א געמאַכטע גלײכגיל־טיגקייט געזאָגט: לידא, איהר ווייסט... איהר לייקענט אָב א געוויסע טהעאָריע, אין וועלכער קיינער האָט ניט געצווייפעלט.

— וואָס איז דאָס פאַר א טהעאָריע? האָט זי רוהיג געפרעגט.

— די טהעאָריע איז, אז א יונגע געזונדע פרוי, וועלכע לעבט אָב אזא צייט און האָט ניט קיין קינדער, מוז איהר מאַן אונטרויי ווערען. דער נאַטירליכער אינסטינקט פון א מוטער איז שטאַרקער פון די אַלע קינסטלערישע מאַראַלע מיינונגען...

זי האָט זיך פערשעהמט, האָט פערביסען איהר אונטערסטע ליפּעל און האָט זיך אָבגעקעהרט. האָבען דאָס זיינע וועלטער אָנגעצונדען אזא פלאַם פייער אויף איהר יונגען געזיכט? אָדער זיין פרעבער, לייר־דענשאַפטליכער בליק? ער איז געשטאַנען אזוי נאָהענט נעבען איהר,

שפּיעל, וועלכע בעדייטעט: אָט בין איך, דאָכט זיך נאָהענט צו דיר און אָט בין איך ווייט!

דעם נאָנצען אָבענד האָט זי גערעדט, ער האָט אַ מייסטען גע־קוקט אויף איהר און געשוויגען. זי האָט נאָך אמאל דערצאהלט, ווי גוט און ליעבענד איהר מאן, איהר „ניקי", איז; ווי שווער איהר איז צו בלייבען יערען אָבענד אליין אין דער היים, און דער אָרימער „ניקי" דארף זיך שלעפּען ווייט מיט זיין וויאלאָנטשעל אין אַ טהעאַטער אויף בראָדווויי. אמת, ער פערדיענט זעהר שעהן, אָבער ער האָט אַ שוואָכע ברוסט. און זיי זיינען דאָ אין אמעריקא אזוי עלענד. זיי זאלען וואָהנען אין אַ אידישע געגענד, וואָלט זי אפשר געהאָט בעקאָנטע. אָבער זיין שוואָכע ברוסט צווינגט זי צו וואָהנען אין אַ געגענד פון פריש לופט צוויישען פרעמדע, גלייכגילטיגע קריסטען. יעדע מינוט האָט זי געפרעגט וויפיעל איז דער זייגער, אום צו וויסען געניו וויפיעל עס איז נאָך געבליבען צו וואַרטען אויף „ניקי'ן". און נאָכדעם, אָבוואָהל עס איז נאָך געווען זעהר פריה, האָט זי פאר ניקי'ן צוגעגרייט אַ לייכטען סאָפּער: נאָכדעם האָט זי ווידער דערצעהלט פון ניקי'ס ליעבע און איבערגעבענהייט. איז זיין זאָרג פאר איהר ניט גרויס, אז ער האָט אליין אויסגעבעטען זיין אויסיציגען גוטען פרייַנד, ער זאל יעדען אָבענד קומען אהער און פערברענגען די צייט ביז ער וועט קומען? ער ווי ל ניט, זיין נאַרריש וויבעלע זאל פיהלען לאָנגווויליג. גוטער, טייערער ניקי! אך, וועז דער ווינטער זאל גיכער פאַרבייגעהן! אויף די זומער־מאָנאטען איז ניקי אנגאָזשירט צו שפּיעלען אין אַ גרויסען האָטעל אין אַ שעהנע קאָנטרי, ערגעץ אויף די בערג. דאָרט וועט זיך ניקי אויסרוהען און וועט ווערען געזונד. אָרעמער ניקי!

ער הערט דיזעלבע געשיכטע יעדען אָבענד, און עס אינטערעסירט איהם זעהר וועניג, וואָס זיין פרייַנד ניקי וועט טאָן זומער, וואָס זיין פרייַנד ניקי פיהלט און טוט. זיין אמת'ע, אויפריכטיגע פרייַנדשאפט, זיינע פערפליכטונגען, זיינע פאַרשטעלונגען פון דעם וואָס מען מעג און מעג ניט, — דאָס אלעס האָט אָבגעטראָטען אין הינטערגרונד און איז פערשוואונדען אין דער בלויער דונקעלהייט פון דיעזען פערצויבערטען צימער, און פון דיעזער זעלבער בלויער דונקעלהייט שווימען ארויס יעדען אויגענבליק אין רייצענדע רעגעל־מעסיגע בעוועגונגען די וואונדערבאר־שעהנע און טיפליש פערפיה־

יונגע פרוי האָט געוואָכט איבער איהם מיט דעם הייליגען רחמנות פון אן ענגעל־בעשיצער, מיט די איבערגעבענהייט פון א פרוי, מיט די טרייהייט, געדולד און צערטליכקייט פון א מוטער, מיט די ליעבע און זעלבסטאויפאָפּפערונג פון א געליעבטע... זי איז געוואָרען בלאָס, מאָגער און שוואַך, אָבער האָט פון זיך אליין ניט געוואָלט דענקען. זיינע ווייטע בעקאַנטע האָבען זיי עטליכע מאָל בעזוכט און דאן איז זי געבליבען אליין מיט איהר קראַנקען, אָרימען ניקי'ן. וועז דאָס ביסעל געלט איז אַוועק, די וואָלאָנטשעל איז שוין געווען פער־משכוג'ט און די אָרימע עלענדע יונגע פרוי האָט געדראָהט מאַנגעל און נויט, דאן איז ניקי'ס אלטער פרוינד געקומען. אלס א פערבערע־כער, אלס א שולדיגער האָט ער אריבערגעטרעטען די שוועל... מיט א שוואר געמיטה האָט ער זיך ענטשולדיגט און מיט ביטערע, אויפ־ריכטיגע טרערען האָט ער בעטראַכט דעם אָרימען, בעוואוסטלאָזען ניק'ן. זי האָט איהם בענגענט מיט פרוינדשאפט און דאנקבארקייט. זי האָט קיין זאך ניט געדענקט. קיין זאך ניט געוואוסט, — פאר איהר איז געשטאַנען א מענש, וואָס האָט ליעב איהר אָרימען ניקי'ן, א מענש, וואָס איז געקומען העלפען רעטען איהם פון טויט... ער איז איז ניט אַוועק פונ'ם קראַנקען, ער האָט געהאָלפען וואָרימען וואסער, לענגע קאָלטע קאָמפרעסען, בייטען וועש, בעטען די בעט פאר'ן קראַנ־קען. מיט אמת'ע מיטלייד און רחמנות האָט ער דעם קראַנקען בע־דיענט, געטראַגען אויף די הענד, געלאָפען נאָך אייז, אין אפטייק, צום דאָקטאָר; האָט מיט א יד רחבה, ווי אן אמת'ער פרוינד, געגעבען געלד אויף אלעס, וואָס מען האָט געדארפט, און וועז דער דאָקטאָר האָט געזאָגט, אז עס איז וועניג האָפנונג געבליבען, האָט ער פערזעצט זיין גאָלדענעם זיגער, און האָט געבראַכט צום קראַנקען א פראָפע־סאָר.

די שווערע שלאָפלאָזע נעכט פון דער יונגער פרוי, איהרע טרערען און געבעט, איהר אונערמיעדליכע אויפמערקזאמקייט און ליעבע האָבען ניט געהאָלפען, דער אָרעמער ניקי איז געשטאָרבען. איהר פערצווייפ־לונג, איהר יאָמער־געשריי, איהר ווינען און קלאָגען זיינען געווען אזוי אונענדליך שטארק, און איהר שמערץ איז געווען אזוי טיף, אז עס איז געווען שווער צו גלויבען, אז זי וועט עס איבערלעבען. ניקי'ס פרוינד האָט געקוקט אויף איהר מיט א צובראָכען האַרץ און פון זיינע

אז זי האָט געהערט ווי שוואר ער אָטהעמט און האָט געפיהלט זיין שטאַרקע אויפרעגונג. געגען איהר ווילען איז זיין אונרוהיגקייט אי־בערגענאנגען אויף צו איהר. מיט א פלינקע בעוועגונג האָט זי ארויס־געוקט פון הינטער זיך דעם שטול און איז אויפגעשטאַנען. אין דעם אויגענבליק אָבער האָבען זי פלוצלונג ארומגענומען צוויי שטאַרקע אָרעמס און זי האָט דערפיהלט די פרעכע בעריהרונג פון זיין קערפער. איין אויגענבליק איז זי געבליבען בעטויבט און אונבעוועגליך, ווי א שוואַך פייגעלע בלייבט אין א שטאַרקען נעץ, איידער זי קומט צו זיך און הויבט אָן צו שלאָגען מיט די פלינגלעך... די יונגע פרוי האָט זיך ארויסגעריסען פון זיינע הענד, האָט איהם מיט צאָרן אָבגעשטוי־סען פון זיך און האָט מיט ענטרוסטונג אויסגעשריען: וואָס טוט איהר דאָס?... איך ווילֿ ניט איהר זאָלט געהן אהער!.. איהר דארפט מעהר אונזער שוועל ניט אַריבערטרעטען! אָרעמער ניקי!

ניקי'ס פריינד האָט אויפגעהערט צו גענהן צו זיי. ניקי האָט זיך זעהר גענואונדערט און האָט דעריבער געבראָכען דעם קאָפּ. זי אָבער האָט ניט געוואָלט דערצעהלען ניקי'ן די אמת'ע אורזאכע. ערשטענס, האָט זי ניט געוואָלט ערגערן א קראַנקען מענשען און, צווייטענס, זי האָט געוואָלט האַלטען דאָס געהיימנים פאר זיך אליין. אויף ניקי'ס פריינד איז זי טאַקע געווען זעהר בייז, אָבער דענקען וועגען דעם וואָס איז געשעהען איז איהר געווען אנגענעהם. אזא שטאַרקער, שעהנער מאן וואָלט געלעגען ווי א שקלאַף ביי איהרע פיס, וועו זי וואָלט ניט געווען אזא עהרליכע, אזא טריי־איבערגעבענע פרוי! און אָפט, וועו זי פלעגט ביינאכט בלייבען אליין, פלעגט זי געגען איהר ווילען א טראכט טאָן: טאַקע פאר וואָס איך בין ניט קיין מוטער? און דאן פלעגט זי ארויסרופען אין איהר זכרון אלע איינצעלהייטען פון יענעם אָבענד און פלעגט פיהלען זיין שטאַרקע אומארמונג, זיין הייסען אָטהעם, די בעריהרונג פון זיין קערפער.

זעהר גיך אָבער זיינען דיזע נאַרישע געדאַנקען און עראינערונגען פערשוואונדען און פערגעסען געוואָרען — ניקי איז זעהר געפעהרליך קראנק געוואָרען. ער איז ביינאכט געפאָהרען פון טהעאטער א פער־שוויצטער און אין א וואגאָן פונ'ס „עלעוויטעד" האָט איהם געכאפט א קאַלטער צוג־ווינד — ער האָט געקראָגען לונג־ענטצינדונג. וואָכען לאַנג האָט ער געקעמפפט מיט זיין שווערע קראנקהייט. די ארעמע,

איהר איצט דעם קאָרסעט? האָט ער געזאָגט שוין מיט אַ פערענדער־טע שטימע. אין דעם אויגענבליק איז ער שוין געווארען אַן אַנדע־רער.

— וואָס האַרט מיך? מיר איז אַלעס איינס, — האָט זי גע־ענטפערט מיט דערזעלבער אַפאטיע און נאַאיווע גלייכגילטיגקייט. פלוצלונג האָט זי דערפיהלט די פרעכע בעריהרונג פון זיין קערפער, ווי אמאל, און אַ שוידער איז אריבער איבער אַלע איהרע גליעדער. אַ געשריי פון שרעק און פערצווייפלונג האָט זיך ארויסגעריסען פון איהר יונג־ברוסט: „וואָס ווילט איהר טאָן? ער איז דאָרט!"... אַ גע־היימע שטילקייט האָט אָנגענפילט דאָס צימער, און אַ לייִדענשאַפט־ליכער וויספער איז פערשוואונדען געוואָרען אין דער דונקעלהייט. נאָך אמאל האָט זיך דערהערט איהר שטימע, שוין זעהר שוואַך, ווייַ־נענד און בעטענד: „ניין! ניין! איך בעט אייך!" און דאַן איז ווידער אַלעס געוואָרען שטיל. די פעררעטהערישע, אונבעגרייפליכע, פיעל געווינשטע און נאָך מעהר געפלוכטע געטין אַפראַדיטא האָט אַראָבגע־שוועבט פון איהרע מיסטישע רעגיאָנען, און האָט אַלעס איינגעוויקעלט אין איהר פייערדיגען מאַנטעל פון לייִדענשאַפט און לוסט...

און „ניקי" איז אין דעם צווייטען צימער געלעגען אויף דער ערד אייִנגעוויקעלט אין אַ שוואַרצען מאַנטעל. נעבען איהם געזעסען אַן אַלטער איד מיט אַ פערשמאַלצענעם תהלים אין האַנד און האָט גע־דרעמעלט. צוקאָפענם האָט ביי איהם געברענט אַ סעטרינעווע ליכט, וועלכע האָט שוואַך בעלויכטען נור דעם קליינעם קרייז אַרום זיין קאָפּ... דאָס גאַנצע צימער איז געווען פערזונקען אין אַ שטילע דונ־קעלהייט.

אויגען האבען זיך געגאסען גרויסע שמערצליכע טרערען. און וועז די אידען פון חברה קדישא זיינען געקומען דעם בר־מנן פערטיג צו מאכען, איז איהר וואהנזיניגער קלאגען געווארען אזוי דריקענד שוועד, אז דער שטארקער פריינד האט ענדליך אויך אנגעהויבען צו יאמערן אויפ'ן קול. מיט געוואלט האט ער זי ענדליך אבגעריסען פונ'ם טויטען קערפער און זי אריינגעפיהרט אין איהר צימער. „האט רחמנות אויף זיך, האט רחמנות אויף אייערע יונגע יאהרען", האט ער געבעטען און טרערען האבען איהם געשטיקט. מיט ריינע גראנקען, מיט צערטליכער ליעבע פון א ברודער האט ער גערעדט צו איהר, געטרויסט, געבעטען, ביז זי האט זיך אביסעל בערוהיגט. און וועז די רעאקציאן איז געקומען, און זי איז איינגעשלאפען מיט א שווערען שלאף, איז ער אויף די שפיץ פינגער ארויס פון איהר צימער. וויפיעל זי האט געשלאפען האט זי ניט געוואוסט, נור וועז זי האט זיך אויפגעכאפט, האט זי דערזעהן, ווי ניקי'ם טרייער פריינד האט שטיל געפענט די טהיר. אין צימער איז געווען דונקעל. ווי זי האט איהם דערזעהן, האט זי ווידער אנגעהויבען צו ווייגען. מיט א בעפעהלענדע שטימע פון אן עלטערען ברודער האט ער איהר בעפוילען צו בערוהיגען זיך. ער האט צוגעמאכט די טהיר, האט זי מיט צערטליכקייט אנידערגעלאגט צוריק אויפ'ן געלעגער ווי א קינד, האט אראבגעצויגען די שיך פון איהרע מיעדע פים און האט זיך נעבען איהר אניידערגעזעצט. זי האט שטיל געווויינט, און ער האט גענלעט איהרע ווייכע זיידענע האאר.

— איהר, מאזיע, זייט אויך פיעל אויסגעשטאנען די לעצטע טעג, האט זי געזאגט מיט א טיעפען געפיהל פון פריינדשאפט און דאנקבארקייט. זי האט וויעדער אנגעהויבען צו ווייגען הויך.

ער האט זיך צוגעבויגען צו איהר און האט שטיל געזאגט: „פאר מיר, לידא, דארפט איהר ניט זארגען. נור איהר ווייגט ניט... אייערע טרערען צוברעכען מיר דאס הארץ". ער האט גערעדט מיט א וואַרעמע אויפריכטיגקייט, און מיט זיינע ליפען האט ער אנגעהויבען אבצוטרוקענען די טרערען פון איהרע בלאסע באקען. אין צימער איז געווארען שטיל, און נאך דונקעלער. זי איז געלעגען מיט אפענע אויגען און האט געטראכט, ווי גליקליך זי איז, וואס זי האט דא כאטש איין פריינד אין דיעזער גרויסער, פרעמדער וועלט...

— אייך איז אזוי שווער צו אטהעמען... נאך וואס דארפט

מאָאָם הוּא דע גראַנקאורט האָט געפיהרט זעהר א זאָרגלאָזען לעבען. זי האָט געטראָגען טייערע קלייַדער, געגעבען בעלעד, געטאַנצט... ווי זי האָט אָבער ערפאהרען דאָם די גרעסטע טהייל פון איהר פערמעגען איז פערשוועגדעט און זי וועט ניט קענען פיהרען א „טאַנצענדיגען" לעבען, האָט זי פערגיפטעט זיך און איהר אייגיגע קינד, זעהר א שעהנע מיידעלע... זאָל בעסער מיין קינד שטאַרבען איצט, אזוי האָט די מוטער געשריבען, אייַדער זי וועט דארפען אליין ארבייטען און פערדיענען מיטלען צום לעבען.

איינע א געוויסע לוסעטע דע באַרוש איז געווען בעריהמט אין גאַנץ פאַריז מיט איהרע טייערע קאָסטיומען, שאַצבארע ציהרונג, זעלטענע פערד, שעהנע קאַרעטען.. זי האָט געלעבט א גוטען טאָג ביז זי האָט געקענט קריגען אַלעם, וואָס איהר אויג האָט פערלאַנגט. זי איז געווען שעהן, קלוג, געבילדעט און האָט פערשטאַנען ווי אזוי צו אַמוזירען די, וועלכע לעבען נור דערוויף צו קריגען געלד, מיט וועלכע זיי זאָלען קענען צאָהלען פאַר „גרויס־וועלטיגע" פערגעניגענס... ווי אָבער די שעהנע לוסעטע האָט דערזעהן, אז זי קריגט שוין ניט אזעלכע גרויסע סוממען, ווי זי איז געווען געוואָהנט, האָט זי זיך פערגיפטעט... דעם ערשטען מאָל האָט זי זיך פערגיפטעט מיט מאָרפיום. מע האָט זי גערעטעט. דעם צווייטען מאָל האָט זי גענומען א שטאַרקערען גיפט און איז אוועק אהין, וואו מע דארף ניט צאָהלען פאַר היט, פאַר שפיצען, פאַר זיידענס, פאַר יואוועלען...

באַלד נאָך איהר האָט געפאָלגט אויך א גרויסארטיגע דאמע פון דיזעזען סאָרט, א געוויסע לעאנטינע דע קאורסי... דיזעזע האָט געהאָט געלד און האָט „געשפיעלט אויף דער בערזע", אום לייכט, אָהן האַרעוואָניע און אָהן דאגות רייך צו ווערען. אויף דער בערזע, ווי געוואָהנליך, האָט מען איהר געלד פערשווינדעלט און זי האָט זיך אריינגעשאָסען א קויל אין קאָפ אריין.

אזעלכע טראַגעדיען שפיעלען זיך אָפ איצט זעהר אָפט אין די „הויבע פענסטער", ניט נור אין פאַריז — אין אַלע גרויסע שטעט. דאָם לעבען, וואָס האָט ניט אין זיך דעם זינן און דעם צוועק פון לעבען, פיהרט אליין צום טויט.

———(—0—)———

פערקעהרטע טראגעדיען.

דער מלאך המות האט די לעצטע צייט אנגעהויבען זעהר אפט קלאפען אין די „הויכע פענסטער". שרעקליכע טראגעדיען ווערען אבגעשפיעלט אין די קרייזען פון די „גליקליכע" און אויסערוועהלטע פארייזער. אבער די טראגעדיען אין פערגלייך מיט די טראגעדיען, וועלכע ווערען אבגעשפיעלט צווישען די ארעמע קלאסען, דארפען בעציייכענט ווערען מיט דעם צונאמען „פערקעהרטע". דעם ארבייטער טרייבט צו פערצווייפלונג און זעלבסטמארד נויט, מאנגעל און הונגער, די גליקליכע טרייבט צו זעלבסטמארד איבערזעטיגקייט, איבערמעסיגקייט און די ליכטיגקייט מיט וועלכע זיי קענען קריגען אלעס, וואס זיי פערלאנגען און וועלכע מאכט זייער לעבען מאנאטאן און לאנגווייליג. דעם ארבייטער שרעקט דאס, וואס ער האט ניט קיין ארבייט. די אויסערוועהלטע שרעקען זיך אויף טויט וועז זיי זעהען, אז עס קומט זיי פאר צו ארבייטען. אזעלכע פערקעהרטע טראגעדיען שפיעלען זיך אף אין פאריז כמעט יעדען טאג און זיי רופען ארוים אין „די הויכע פענסטער" א גרויסע מהומה. גראפען, בארענען, גרויסארטיגע' דאמען, הויך־וועלטיגע קאקעטקעס, געפוצטע ליידיג־גייערס אומזיסטיגע טהע־טרינקערס מאכען אן ענדע פון זייער לעבען אקוראט ווי די, וועלכע ליגען אונטער דעם יאך פון ארמוטה און אונגליק.

ניט לאנג האט גאנץ פאריז געקאכט פון דעם זעלבסטמארד פון דעם בעריהמטען גראף קאיעטלאיאן. מיט עטליכע טעג צוריק האבען פיער יונגע רייכע דאמען בעשלאסען אהן א פארוואס, צו שטארבען מעלאדראמאטיש. זיי האבען זיך אנגעטאן אין די שהענסטע קלייידער, האבען געגומען א צימער אין א רייכען האטעל, האבען געגעסען, געטרונקען, געזונגען לידער, מיט זידענדען שאמפאניער האבען זיי אריינגעגאסען אין זיך א שטארקען און גיכ־ווירקענדען גיפט און זייגען אלע פיער געשטארבען אין שהענע סצענישע פאזען.

פערגאָסענע בלוט צו די הימלען... אָבער די גוטע אַלטע צייטען זיינען פערביי און קיינער קומט ניט און זאָגט ניט, פערשעמט און דערשראָקען: „אָה, עס איז וואָהר, מיין זינד איז גרויס, אונערטרעי־ליך", — ניין! אונפערשעמט, מיט'ן שרעקליכען שטעמפעל פון, ברו־דער־מערדערי און זיין קופערנעם שטערען לעבט יעצט קיין פו־אנק און פריי אויף דער וועלט! ער וואַנדעלט ניט אום נע ונד, פער־קערט, ער הערשט און געוועלטיגט און טרעט פרעך מיט זיין פוס די מוטער־ערד, וועלכע איז בעגאָסען מיט'ן בלוט פון זיין אייגענעם ברודער. אומזיסט שרייט יעצט הבל'ס בלוט צו די הימלען. קין בלייבט ביי זיינע ליגען און ער לאַכט גלייכגילטיג און פרעך: „חא! חא! חא! וואָס הארט מיך? יערער איז פראַנטוואָרטליך פאַר זיך אליין. השומר אחי אנכי?

מיט גוטע געדאַנקען, ריינע געפיהלען און ערהאבענע אידעא־לען קומט אָפט צו אונז אונזער ברודער, אונזער מיטמענש, אונזער פריינד. ער איז בעגייסטערט מיט זיינע גרויסע אויפגאבען, ענציקט מיט'ן גליק צו זיין נוצליך און צו לייסטען גוטעם פאַר זיין ברודער; זיינע אידעאלען דאָס איז זיין בלוט, די געדאנקען, דער מארך פון די ביינער, זיינע שטרעבונגען, דאָס זיינען די בעוועגונגען פון זיין האַרץ, זיינע ברידערליכע אבזיכטען דאָס איז זיין לעבען. וואָס טוען מיר, זיינע גרויזאַמע ברידער? מיר פערניכטען זיינע אידעאלען, טוי־טען זיינע גוטע שטרעבונגען, ערמאָרדען זיינע עדעלע נעפיהלען, מיר רויבען זיין גייסטיגעם לעבען, צושמעטערען גרויזאָם זיין נאַבעלעם האַרץ, טרעטען מיט די פים דעם מארך פון זיין קאָפּ, פערגיסען גלייכ־גילטיג זיין בלוט אויף דער ערד און שטעלען אונזערע פים אויפ'ן ערמאָרדעטען. אומזיסט דונערט און שטורעמט צו אונז די הימלישע שטימע פון גערעכטיגקייט; „קין, וואו איז דיין ברודער?" מיר לאַכען פרעך און בערוהיגען זיך מיט ליגען. דאָס בלוט פון אונזער אונגליקלי־כען נאַבעלען ברודער קלאָגט צו די הימלען און מיר געהען אום גלייכ־גילטיג מיט'ן שטעמפעל פון קין אויפ'ן שטערן. מיר ווערען ניט אנ־שוויגען — ניין! מיר ענטפערן מיט עזות: וואו מיין ברודער איז? חא, חא, חא! איך ווייס ניט, השומר אחי אנכי?

אזוי ווי שעהנע, צארטע בלומען צווישען דערנער, ערשיינען אמאל צווישען אונז, ריינע, נאאיווע, אונשולדיגע מענשען. זייער

קין דער ברודער מערדער.

נור צוויי ברידער זיינען געווען אויף דער וועלט — קין און הבל, די קינדער פון איין פאָטער און מוטער. שעהן און פריי איז געווען די גרויסע וועלט און דאָך האָבען צוויי ברידער ניט געפונען גענוג פלאַץ צוזאמען צו לעבען אויף דער ערד. קין האָט ערמאָרדעט זיין אייניציגען מיטמענש, זיין לייבליכען ברודער און מיט בלוט איז בעגאָסען געוואָרען די מוטער־ערד.

און ווען א שטימע פון הימל האָט ערשאָלט: „קין, וואו איז דיין ברודער?" האָט דער מערדער געזוכט מיט ליגען צו פערלייקענען זיין פערברעכען און האָט געענטפערט: „איך וויים ניט, בין איך דען מיין ברודערס וועכטער — השומר אחי אנכי? און די שטימע פון הימל האָט ווידער ערשאָלט, און קין האָט דערהערט די ביטערע וועהרטער: „וואָס האָסט דו געטאָן, אונגליקליכער? דאָס בלוט פון דיין ברודער יאָמערט דאָך צו מיר פון דער ערד!"

דער מערדער איז געוואָרען פערשעמט, פון קיין ליגען האָט ער מעהר ניט געוואָגט צו דענקען, און ער האָט מודה געווען זיין זינד און האָט געזאָגט: „אָה! עס איז וואָהר מיין זינד איז גרויס, אונערטרעגליך..." און מיט א שטעמפעל פון א ברודער מערדער האָט געוואָנדערט קין זיין לעבענלאַנג אויף דער ערד און ער איז גע נע ונד ביז'ן טויט. ער האָט געשווויגען, ער האָט ניט געוואָגט מעהר צו פרעגען: השומר אחי אנכי?

פיעלע, פיעלע טעג זיינען אוועק פון דער צייט, זינד די שעהנע ביבלישע לעגענדע איז געדיכטעט געוואָרען און יעדען טאָג וועכט די מוטער־ערד בעגאָסען מיט ברודער־בלוט און יעדען טאָג הערען מיר דעם פרעכען ליגען פון די מערדער: איך וויים ניט, וואו מיין ברודער איז, השומר אחי אנכי? און יעדען טאָג קלאָגט און יאָמערט דאָס

זעהען מיר פּלעקען בלוט, וואָהין מע קעהרט זיך און מע וועגדט זיך הילכט אין די אויערן דער ביטערער געשריי און געוויין, דער יאָמער און קלאָג פון דעם ברודער׳ס בלוט, און קין פרעסט און זויפט, ווינקט מיט פרעכהייט און ציניזמום צו די הימלען און לאַכט: חא, חא, חא! נון, וואָס בין איך שולדיג? השומר אחי אנכי?

דער הימעל שווייגט און די ערד אליין הויבט אָן צו פרעגען; „קין, ווּאו איז דיין ברודער?" איבער ימים און טייכען, איבער בערג און טהאָלען ערשאַלט א מעכטיגע שטימע: „קין, ווּאו איז דיין ברודער?" דורך די אייזערנע גראַטעס פון אַסטראָגען, דורך די שטיי־נערנע וועגט פון קאַזעמאַטען דרינגט דורך א פראָגע: „קין, ווּאו איז דיין ברודער?" דורך מאַרמעלנע וועגט פון פּאַלאַסטען און די גראניטע קאַלאָנען פון שלעסער טראָגט זיך א בת קול: „קין, ווּאו איז דיין ברודער?" דורך דער געהיימנים און בעטרוג, דורך די ליגען און פאַלשקייט, דורך עלענד און נויט, דורך די זיפצען און טרערען קלינגט די מעכטיגע שטימע: „קין, ווּאו איז דיין ברודער?" דורך די פינסטערנים און עלענד, דורך די שוואַרצע טהאַטען און פערצוויפלונג שלאָגען זיך דורך שטראַהלען פון ליכט און וואַרהייט און פיעלע פאַנ־גען אָן צו פרעגען: קין, ווּאו איז דיין ברודער? די צייט קומט ווען מע וועט ניט וואָגען מיט פרעכהייט צו ענטפערן: חא! חא! חא! השומר אחי אנכי! די צייט קומט, ווען אלע, מוזען ענטפערן פאר אייגעם און אייגער פאר אלע! . . . און אויף דער פראָגע: ווּאו איז דיין ברו־דער? וועט יעדער ענטפערן: איך ווייס, ווּאו מיין ברודער איז, וואַ־רום דער וועכטער פון מיין ברודער בין איך און דער וועכטער פון מיר איז מיין ברודער. שומר אחי אנכי! . . .

ליעבע צו אונז איז ריין ווי קריסטאל פון די בערג, זייערע געפיהלען זיינען וואהר ווי די וואהרהייט אליין. זיי פערשטעהען ניט קיין פאלש־קייט, ווייסען ניט פון קיין פערשטעלונג, האסען יערע אונ־אויפריכטיג־קייט, זיי דענקען אזוי ווי זיי פיהלען און זאגען דאס, וואס זיי דענ־קען. זיי ברענגען אונז מיט פרייד צו א קרבן די אמת׳ע ליעבע. צו־טרוי און איבערגעבענהייט. און מיר? מיר צוטרעטען מיט די פים דיעזע צארטע בלומען, מיר פערגיפטען מיט ציניזמום און געמיינ־הייט זייער רייכע געפיהלען, מיר בעשמוצען זייער אונשולד, פער־שפאטען זייער טרייהייט און צוטרוי. וועו זיי זאגען אונז די וואהרהיט, פערוואהרפען מיר זיי מיט שטיינער. מיר ערמאדעדען זיי וויל זיי האר־מאנירען ניט מיט אונז. מיר פערגיסען זייער אונשולדיג בלוט, וויל מיר פערטראגען ניט אלעס וואס איז העכער און בעסער פון אונז. וואהין איהר וועלדעט אייער אויג איז מיט זייער בלוט בעגאסען און פערפלעקט די מוטער־ערד! צו די הימלען שרייט און קלאגט זייער אונשולדיג בלוט און יערער פון אונז האלט די הענד אין די פאקעטס און לאכט קאלטבלוטיג: „וואס ווייסען מיר, ווער עס האט דיעזע נא־איוועו נאררען ערמאדעט? חא! חא! חא! פאר דער גאנצער וועלט זארגען? השומר אחי אנכי?

ברויט בעט הבל ביי זיין ברודען קין און ער גיט איהם א שטיין. ער פארדערט גערעכטיגקייט און קין רויבט דאס לעצטע וואס ער האט. ער פרעגט ביי זיין ברודער אן עצה וואס צו טאן און קין פיהרט איהם אין פינסטערעו וואלד. ער דערצעהלט איהם פון מיטלייד און ברודער־ליעבע און קין צאהלט איהם מיט פראסטה און מארד. מיט׳ן שטעמפעל פון ברודער־מערדערי לעבט קין א גוטען טאג אויף דער וועלט און הבל, נעביך, וואנדערט אום נע וגד. — מיט טרערען, מיט שוויים און מיט בלוט בעגיסט אונזער ברודער די ערד און די מער־דער בערוהיגען די הימלען מיט ליגען און בעטרוג. קלאגען און זיפ־צען שטייגען ביז די וואלקענס, דער קלאנג פון קייטען הילכט איבער דער גאנצער וועלט, מארד־טהאטען וועלען אויסגעפיהרט אפען און פריי, מיט בלוט איז אנגעטרונקען די ערד פונ׳ם לאנד־ארבייטער, מיט בלוט זיינען בעגאסען אלע מאשינען און רעדער, מיט בלוט זיינען בע־שפריצט די אייזענבאהנען און וועגען, מיט בלוט זיינען אויסגע־פארבט אלע געביידעס און מאנומענטען, אויף יעדען שריט און טריט

רעמע קאָלדרעס איז שוין לאַנג קיין זכר ניט געבליבען. „שיר השירים" האָט געזונגען דער זומער, דער ווינטער זינגט: „איכה ישבה בדד" דער זומער איז אַוועק.

אַוועק דער שהנער זומער. באַלד וועלען קומען די דונקעלע, נעבעלדיגע טעג, מיט די אונענדליכע רעגענס... א גאַנצען טאָג וועט קלאַפען דער רעגען אין פענסטער, די קעלט וועט אומלויפען אין דער רומס, דער דלות וועט שפּאַציערען איבער'ן פראָנט רום, דער „קבצן" וועט זיך וויעגען אין דעם דורכגעריבענעם ראָקעטשער און פון דער טירעל פון מענטעל פּים וועט פייפען דער ווינד. א נייע מוזיק פאַנגט זיך אָן אין שטוב — א גאַנצען טאָג הערט זיך, מע הוסט, מע אטהעמט שווער פון א פערקילטע ברוסט, מע זיפצט. דער זומער איז אַוועק.

דער זומער איז אַוועק. עס קומען די לאַנגע ווינטער נעכט, דער „מענש" וועט האָבען גענוג צייט צו רעדען פון אַנדערע און צו דענקען... זהר וועניג פון זיך אליין. עס וועט זיין גענוג צייט איבערצוצוהלען אלע פרעמדע חטאים און צו בערעכענען די זינד פון אלע בעקאַנטע... דער געדאַנק וועט שוין האָבען ארבייט צו שפּילען אין „66", צו מאַכען א פינאקעל פּאַרטי מיט א „פּישי פּוישען"... איהר הערט? דער ווינד רייסט דעם לאָדען, קלאַפּט און יאָמערט. דער ווינטער קומט, דער דלות רוקט זיך צו נעהענטער, די וועלט וועלט העסליכער, די געדאַנקען וועלען טרויעריגער. דער זומער איז אַוועק.

דער זומער איז אַוועק.

(ניט פּראָזע און ניט פּאָעזיע).

דער זומער איז אַוועק. די הייסע, ליידענשאפטליכע ליעבע פון דער ליכטיגער זונן איז אָבגעקיהלט געוואָרען — זי דערווייטערט זיך פון אונז. די שהנע טעג זיינען פערבי, עס קומען דונקעלע, וואָלקענדינע, אונמוטהיגע טעג און לאַנגע קאַלטע נעכט. דער לייכטער, שטיפענדער ווינטעלע האָט זיך פערבאָרגען, זיין פּלאַץ האָט פערנומען א מעלאַנכאָלישער קאַלטער ווינד מיט זיין אונענדליכע און מאָנאָטאָנע טרויער ליעד, דער זומער איז אַוועק.

דער זומער איז אַוועק. בלויע הימלען האָבען זיך פערצויגען מיט א שוואַרצען מאַנטעל פון אן אבל. געלע פערוועלקטע בלעטער רוישען אונטער די פיס. די בוימער אין די פּארקען האָבען אראָבגעוואָרפען פון זיך די יום־טוב'דיגע קליידער פון גרינעם סאמעט און וויזען אויס אזוי אָרעם און עלענד, די שהנע פּאָעטישע נעכט זיינען פערשוואונדען. עס זיצען שוין ניט פערליעבטע פּאָרלעך אויף די בויגן אינם שאטען, עס הילכט ניט דאָס ליעד פון דעם נאכטיגאל. א קאַלטער, בייזער ווינד שטורעמט און רוישט, רייסט נאָקעטע צווייגען, לענט לאַנגע דינע קנייטשען אויף די פערקילטע וואסערען. דער זומער איז אַוועק.

די פּאָעזי פונ'ם זומער איז אַוועק, עס קומט די פּראָזא פונ'ם ווינטער. די שהנע, ליכטיגע טעג זיינען פערגאַנגען, עס קומען די שרעקליכע ימים נוראים. טרו! טרו! איהר הערט? דער דלות בלאָזט שופר. עס וועלט ונתנה־תוקף'דיג אויפ'ן הארצען. די קינדערלעך דאַרפען האָבען נאָנצע שיכלעך, וואַרעמע קליידעלעך. מע דערמאָנט זיך פון הייצונג און א קאַלטער שוידער נעהט איבער אלע ביינער. דער ווינטערדיגער פאַלטאָ איז פער'משכונ'ט אין פאון שאפּ, פון די וואַ־

געדאנקען קריכען אין קאָפּ אריין, טרויעריגע אבזיכטען קוקען צו מיסטער אברהמזאָהן רייהען־ווייז, ער קעהרט זיך אויף אַלע זייטען, קרעכטשעט, זיפצעט, דער קאָפּ ווערט ווי פערדולד, ער זינקט...

2.

שש!... פאַרזיכטיג, לאַנגזאַם גנב'עט ער זיך אַראָפּ פון בעט... ער הערט מיט זיינע אויערן יעדער קלאַפּ פון זיין הארץ... א פוס האָט זיך א גליטש געטאָן און פערטשעפּעט א בענקל, ער בלייבט שטעהן א טויט דערשראָקענער און הערט זיך צו, זיין גאנצער קערפּער ציטערט ווי אין א קרחת... שטיל! אַלע שלאָפען...

די טהיר פון האַל האָט א סקריפּע געטאָן. ער גענהט אויף די שפּיץ פינגער מיט די טרעפּ אראָפּ... אין זיינע הענד א פלאַש מיט קעראָסין, עטליכע פייפערס, א באַקס מיט פאַרלאָר מעטשעס... די פים האָקען זיך אונטער, דער אטהעמט פערכאַפּט. ענדליך, דאָס איז די טהיר פון בייסמענט. פינסטער!...

אי! ווער האָט עס א גלאַנץ געטאָן מיט די אויגען? ווער האָט עס א שפּרונג געגעבען, אזא קלאַפּ?... דעם הויז־קיפּערס קאַץ?... פוס! שש!... א מעטש טרעשצעט... א קליין פייערל גיט א פלאַם... ער גענהט ווייטער... פאַפּיער ברענט... באַלד וועט א פלאַקער טאָן דער קעראָסין..

שטיל! אַלע שלאָפען רוהיג ווייט, אונטען קנאַקט עטוואָס און רוישט... א וואָלקען מיט רויך ציהט זיך לאַנגזאַם איבערן האַל. וואָס איז דאָס? מען קלינגט שטאַרק אין אַלע גלעקלעך... מען קלאַפּט אין טהיר... פייער! פייער! שרייען פערצווייפעלטע מענשען... פיעל מענשען לויפען, מען פאַלט, מען קלאַנט... פייער־לייטע קומען, דער ליאַרעם־גלאַק קלינגט!... פייער! פייער!

עס האָט ערשט אָנגעהויבען צו טאָגען, עס איז נאָך פינסטערליך און אויף דער שטראָסע לעבען זיין הויז שטעהט אזא מענגע מיט ניי־גיריגע מענשען... ווי טרויעריג זיין הויז זעהט אוים! אן אמת'ע חורבה: די פענסטער אויסגעשלאָגען, די טהירען פערברענט, די וועגט איינגעפאַלען.

— דאָס איז דער לעצטלאָרד, זאָגט איינער צום צווייטען...

די שרעקליכע נאַכט.

1.

ר' יעקב בר"ב יצחק אברהמזאָהן קען ניט אנשלאָפען וועלן. זיין מיסעס שלאָפט לעבען איהם ווי א גע'הרג'עטע, איהר מויל איז ווייט אָפען און דער נאָז פייפט א שטורעמדיגע מעלאָדי, אין נעכסטען צימער „קיקען" די קינדער אָפט מיט די פים און אטהעמען רוהיג און רעגעלמעסיג אויפ'ן אנדערען פלאָר סקריפעט א בעט און אימיצער בורטשעט פון שלאָף — מר. אברהמזאָהן, קען ניט אנשלאָפען וועלן.

די גאנצע נאכבארשאפט רעבענט ר' יעקב אברהמזאָהן פיר א ריי־כען מענשען, ער האָט אן אייגען הויז, טראָגט א רינג מיט דימאנטען, אין זיין שמוציגע פערשווארצטע וויסע אויבערהעמד שטעקט א שפילקע מיט א דיאמאנט, גרויס ווי אן ארבעס. ער איז פרעזידענט אין א שוהל, א טראָסטי און דער לאָדזש „אנשי לפיכך לא אחדל אביון", וועלכע געהערט צום גרויסען בעריהמטען אָרדען „בני סנפיר וקשקשת"... האָט א רונדען בייכעל, רעדט מיט א טרומפעטער באס שטימע און האָט א מיסעס, וועלכע וועגט 270 פונט. מיט איין וואָרט: מען האלט איהם פאר א נגיד, מען גיט איהם כבוד און מען איז איהם מקנא — און ער, נעבעך, שלאָפט ניט.

ער שלאָפט ניט, ווייל זיינע געשעפטען געהען שלעכט. קיין געלד איז ניטא, אויף די רייסעס גליקט ניט, דאָס הויז איז „פערמאָרט־גייזשט", חובות איבערן קאָפ און די צייטען זיינען שווער. אמאל האָט מען געקענט אריינכאפען, אריינהעצקען, אנגלאָפען, אבשערען א גרינעם, אנפייפען א גלויביגען אמעריקאנער — יעצט איז אלעס ווי אבגעשניטען. א כאלעריע זאל אויף זיי קומען! יעדער וויל שווינדלען און קיינער וויל ניט בעשווינדעלט זיין!

דער זייגער שלאָגט צוויי. פערשיעדענע פלענער און נארישע

די וואַהרע ליעבע.

(עטיוד)

1.

ער האָט זי געליעבט, זי האָט איהם געליעבט. עס איז אזא גע־ווהנליכע זאַך, עס איז די געטליכע ליעבע! מע זהט עס ניט זהר אָפט, אָבער הערן — הערט מען דאָס אויף יעדען שריט און טריט.

מע זהט ניט די ליעבע, ניט דערפאר ווייל די ליעבענדע שע־מען זיך ארויסצוטראָגען אויף דער גאַס זייער ליעבע. היינט שעמען זיך ניט מענשען צו „אדוועדטייזען" די היליגסטע געפיהלע... אָבער דאָס, וואָס איז ניטאָ קען ניט ארויסצייגען, דערפאר הערט מען אָבער ווי מען רעדט ווערטער. ער זאָגט: „איך ליעב דיך פון טיעפען האר־צען" און געהט זוכען פערגעניגען אויף דער בויערי. זי זאָגט „דו ביסט מיין נשמה" און ווינקט מיט'ן אויג אויף אנאנדער זייט, רעדען און פיהלען זיינען צוויי בעזונדערע זאכען.

און דאָך „זי" די זי פון אונזער ערצעהלונג האָט געליעבט, גע־רעדט וואָס געפיהלט און געפיהלט, וואָס גערעדט.

— האָסט דו עטוואָס געלט? פרעגט ער. זי ארבייט אין א שאפ א נאַנצע וואָך און שבת גיט זי איהם אָב איהר נאַנצען פערדיענסט, מיט פרייד, מיט פערגניגען אָפּפערט זי איהם איהר ארבייט, איהר טרייהייט, איהר ליעבע, איהר גאַנצעם לעבען, ער נעהמט איהרע שוווע־רע קרבנות, ווי ס זאך, וואָס קומט איהם. ער צאָהלט איהר פאר איהר ליעבע מיט טענות, מיט גראָבהייטען, מיט אייפערזוכט. זיין שקלאפין איז זי. לאכט זי, קריינקט עס איהם, זי טאר זיך ניט פרייען, זי דארף איהם נור דיענען. ווייניט זי איז ער אונצופריעדען, זי דארף איהם אמו־זירען. רעדט זי ניט מיט קיינעם, איז ער בייז, זי דארף זיין מיט אייניגע בעקאנטע פרייגדליך. מאכט זי שפאס מיט זיינע פרוינד ווערט ער משוגע פון אייפערזוכט. נור מיט איהם דארף זי רעדען, מיט איהם מא־

אונגליקליכער! זיינער א באי פון דרייצהן יאהר איז פערברענט געוואָרען... ערשט געענדיגט גרעמער סקוהל... און אן אלטע אי־דענע טאפ־פלאָאר איז דערשטיקט געוואָרען...

און דערצו נאָך איז זיין ווייב פון זינען אראָב... מען האָט זי ערשט גענומען אויף אן אמבולאנס...

ר' יעקב בר"ב יצחק אברהמזאָהן שטעהט ווי דערשראָקענער און הערט וואָס מען רעדט. אך! עס איז וואהר. זיין קינד, זיין באי, זיין געשיקטער, פעהיגער באי לעבט ניט מעהר... זיין פרוי איז אין בעלווי האספיטאל, פיער פאָליסלייט האָבען זי קוים געקענט נעהמען: זי איז אומגלאָפען וו א פערווירטע און געשריען: פייער! פייער!... און די אלטע רבקה פון טאפ פלאָאר איז אויך טויט. דרייי נפשות! און וואס? די אינשורענס קאמפאני גיט דען באלד געלד? מען וועט אנפאנגען אונטערזוכען, פרעגען, נאכקוקען... אלץ קען ענטדעקט ווער־דען און נאָכדעם געריכט, פריזאן!

— דא קומט די פאָליציי! שרייט איינער. מיסטער אברהמזאָהן וויל זיין קאלטבלוטיג. ער וויל זיך ניט שרעקען, און דאך הויבען אן ציטערען זיינע העגד און פים, ער פיהלט, ווי ער ווערט בלאס, א קאל־טער שוויים בעדעקט זיין געזיכט... ער וויל זאגען, אז ער פיהלט איבעל און קען ניט... פיער דיקע פאָליסלייטע מארשירען ארויס אין טאקט, נאך זיי געהט אליין דער קעפטען. ער קוקט אויף איהם בייז... זיי וויסען שוין אלעס, זיי געהען נאך איהם...

— וועה איז מיר! וועה איז מיר! גיט ער ענדליך א געשריי ניט מיט זיין קול... און... כאפט זיך אויף פון זיין שווערען שלאף... ער קוקט ארום זיך ערשטוינט און פערוואונדערט.

— וואס איז, משוגענער? גאט איז מיט דיר! זאגט זיין איידע־נע און קעהרט זיך אום צו איהם מיט אלע איהרע 270 פונט...

— א פינסטערע נאכט! א שרעקליכע נאכט!... מורמלען זיי־נע בלאסע ליפען און זיינע אויערען הערען, ווי זיין געליעבטער באי טוט אן די שיך אין נעכסטען צימער און פייפט הויך: „אנלי וואן גוירל"....

———(—0—)———

צווישען צוויי שפּיגלען.

שטיל. איינס שלאָגט דער זייגער. רוהיג איז געוואָרען אין גרוי־סען טענעמענט הויז, זעלטען גיט א קלאַפּ די טהיר פון האַל אוּן עם הערען זיך האַלב לויטע אזוי ווי פערשלאָפענע גלעקלעך פון דער שפּעטיגע „קאר", ווייט ערגעץ לויפט דורך א'ן עקספּרעס מיט א גע־רויש איבער די שטיינער פון דער גאס אוּן עם ווערט ווידער שטיל.

זי זיצט אליין פאר איהר אוּן הינטער איהר שטעהען צוויי שפּיג־לען, אין מיטען א קליין טישעלע מיט צוויי וועקסענע ליכט. דאָס האַרץ ציטערט, דאָס בלוט לויפט שנעל איבער די אָדערען, אין קאָפּ קלאַפּט עס ווי מיט א קליין האַמערל: טיק! טיק! טיק! טיק! טס! וואָס איז דאָס? זי האָט א זיפּץ געטאָן? אין בייסמענט האָט א'ן ערשראָקענעס קינד א וויין געטאָן פון שלאָף אוּן די מוטער זאָגט שטיל: „גאָט איז מיט דיר!" איבער'ן טראָטואר קלאַפּען הילכיגע טריט אוּן אימיצער פייפט „עני רוני" אוּן אלעם ווערט ווידער פערשטאָרבען...

א שאָטען לענגט זיך אויף'ן וואַנד... די ליכט ברענען דונקעלער, עפּעס האָט זיך אזוי ווי א ריהר געטאָן אין שפּיגעל, א שוידער געהט איהר איבער'ן גאנצען קערפּער, דאָס האַרץ וויל זיך אַרויסרייסען, קומט דאָס שוין די שרעקליכע מינוט? וועט „ער" באלד ערשיינען? וועט זי איהם דערזעהן?

געווים וועט ער ערשיינען! ער מוז קומען, דען זי האָט געטאָן אלעס, ווי די אלטע מיסעס האָט איהר געלערנט: „שבת צו נאכט, נאָך צוועלף אוהר, צוויי שפּיגלען, צוויי וועקסענע ליכט... זיטצען אזוי לאנג אוּן קוקען ביז ער וועט אַרויסטרעטען... קומט ער אין ווייסען, איז עס א צייכען, אז ער איז לאנג געשטאָרבען. קומט ער אין שוואַרצען — לעבט ער, דער שלעכטער מענש. וויל מען ער זאָל זיך אומקעהרען — זאָגט מען: משה, איך רוף דיר אהיים! וויל מען

כען שפּאסען, איהם דיענען, איהם זיך אָפּפערען. ער איז פּאר איהר דאָס נאכצע לעבען...

ער איז איהר הערשער, איהר דעספּאָט, איהר טיראן און זי איז זיין שקלאפין, זיין דיענסט, זיין אייגענטהום.

וואָס שטארקער איהר ליעבע איז, דאָס גרעסער איז זיין גראָבהייט, וואָס גרעסער איהר איבערגעבענהייט, דאָס מיאום'ער איז זיין אייפערזוכט...

2.

דער מאָנאָט אפּריל איז געקומען. די נאטור האָט זיך ערוואכט פון איהר לאָנגען שלאָף, די בוימער בערעקען זיך מיט גרינע בלעטלעך... אלעס בליהעט ארום זיי און איהרע ריינע געפיהלע בליהען אויף נאָך שטארקער אין איהר גוטען האַרצען... און ער? ער קויפט פּאר איהר געלד א רעוואלווער, וואַרפט זי צו דער ערד ווי א ווילדער און פרענט זי: „וועמען האָסט דו ליעב?" ער גלויבט ניט איהר גוטען בליק, גלויבט ניט איהרע גוטע ווערטער. ער דענקט ניט, ער פיהלט ניט. דאָס געוועהר איז אין זיין האַנד און ער ציעלט איהר גלייך אין האַרצען....

די אונגליקליכע פאלט א פערוואונדעטע, דערשראָקענע. מענשען רינגלען זיי ארום, דער פּאליציסט שטעהט מיט'ן קלאָב, און אויף איהרע ליפּען שפּילט א גוטער שמייכעלע, זי האָט ניט קיין טענות — זי ליעבט... — וואָס איז דאָרט אזוי? שעפּטשען איהרע בלאָסע לי־פּען... עס טרעפט זיך דען ניט אז א רעוואלווער שיסט אוים אונגערן?... וואָס ביסט דו שולדיג? זי רופט איהם צו מיט איהר שוואכע שטימע, אומארעמט איהם מיט איהרע ציטערענדע הענד, דריקט איהם צו איהר האַרצען, קוסט די האַנד, וועלכע האָט זי פער־וואונדעט, וויעזערהאלט צום טויזענדען מאל: „איך ליעב דיך" און טרערען פליסען שטיל פון איהרע אויגען. „גלויבסט דו מיר ניט"?... פרענט זי שטיל.

ער שטעהט א גערירטער, א דערשראָקענער, אן איבערראשטער. ער הערט וואָס זי רעדט. פיהלט וואָס זי זאָגט, פאנגט אן צו פערשטעהן וואָס זי פיהלט — און ער גלויבט!... ער ווילל גלויבען, אָבער עס איז שוין צו שפּעט...

———:———

* * *

שטיל. דער זייגער שלאָגט דרײַ. אַלעס שלאָפט אין גרויסען טעגעמענט הויז. זי שלאָפט ניט. מיט שטילע טריט גייט זי אום איבער'ן צימער און איהרע בלאָסע ליפּען שעפּטשען: געשטאָרבען! געשטאָרבען מיין משה! די ליכט האָבען לאַנג אויסגעברענט און זייערע פערלאָשען געוואָרען. אַלעס איז פערזונקען אין דונקעלהייט... מאָרגען וועט אַן אַמבולאַנס אַוועק פיהרען אויפ'ן שוואַרצען אינזעל די יונגע פרוי, וועלכע איז אין איין נאַכט גרוי געוואָרען, איהרע קינדער וועט מען אַוועק פיהרען אין דעם הויז פון יתומים... אָון משה... וואו איז משה דער אפרייטאָר?

ער זאל שטארבען באלד דאָרט וואו ער איז — פארלעשט מען א ליכט". יא, זי געדענקט גוט. זי גלויבט און ערוואַרטעט איהם. זי וויים, אז די אויפגעקלערטע לאבען פון אזעלכע זאבען, אבער זי לאבט ניט. א פרוי, וועלכע האָט אויסגעווינט אלע איהרע טרערען, וועלכע האָט פערלאָרען אלע איהרע האָפנונגען, וועלכע האָט שוין פערספּענדעט אלע איהרע קרעפטען — אזא פרוי לאבט שוין ניט פון קיין זאך אין דער וועלט.

יא, זי געדענקט אז נאָך נאָר ניט לאנג איז זי געווען יונג, געזונד, יעצט איז זי קראנק, פאר דער צייט פארלעטערט. ער האָט זי אווען געוואַרפען מיט צווייי קינדער... נויט! הונגער! בזיונות! זי האָט איהם געזוכט, גערופען, געווינט גאנצע נעכט און געוואַרט... געדרוקט אין אידישע צייטונגען, וואר וויים פון א הויבען יונגען מאן משה אן אפרייטער... ער איז ניט געקומען...

ענדליך אבער וועט זי איהם זעהן, ער וועט זיך בעווייזען אין שפּיגעל, ער וועט קומען צו איהר — אבער גאָטענייו! גאָטענייו! ניט אין וויסען! ניט אין וויסען!

אבער שש! וואר אטהעמט עס אזוי שוואר? אזוי ווי א גרינג ווינטעלע שוועבט איבער'ן צימער. די פייערלעך פון די ליכט האבען אנגעהויבען צו ווינקען. זי מיינט אז דאָס גלאָז פון די שפּיגעלען רוקט זיך אָב פון איהר און זי זעהט אזוי ווייט... ווייט... וואָס איז דאָס? צווייי פייערלעך טרעטען ארויס פון דער דונקעלער ווייטקייט... זיי בעוועגען זיך, זיי שווימען, זיי קומען נעהענטער! דער אטהעם האקט זיך איבער פון שרעק, דאָס הארץ האָט מורא זיך צו ריהרען, די אויגען בלייבען שטעהן אונבעוועגליך, אלע גליעדער ווערען פערקיהלט... נעהענטער, נעהענטער שווימען די פייערלעך, זי הערט א שטילען זיפץ... אוי וועה! זי זעהט א ווייסען שאטען... האָט זי געהערט דעם זיפץ, וואָס האָט זיך ארויסגעריסען פון איהר אייגענע ברוסט? האָט זי געזעהען איהר אייגענע ווייסע קלייד? ניין! זי צווייפעלט ניט: דאָס איז געווען ער... משה! אין ווייסען... ער האָט א זיפץ געטאָן, איז פערשוואונדען געוואַרען... געשטאָרבען! געשטאָרבען דער, וועמען זי האָט ערוואַרטעט צו זעהן... פערלאָרען! פערלאָרען אויף אייביג: אומזיסט וועט זי רופען: קעהר זיך אום צו מיר!... ער וועט שוין ניט קומען.

לאנד, וואו ער שטעהט אויפ'ן ברעג און ערווארטעט זי.

ערווארטעט ער זי? געווים, זיכער, אָהן צווייפעל. זי ווייס דען ניט ווי היים זיין ליעבע איז געווען? האָט ער איהר דען ניט געשריבען אזעלכע פייערדינע בריעף? האָט ער דען ניט געבעטען רחמים זי זאָל קומען צו איהם? האָט ער איהר דען ניט געשריבען די וואָרהייט, דאָס וועז ער זאָל שוין יא וועלען זי פערבייטען, האָט ער ניט אויף וועמען, די אמעריקאנער מיידלעך עסען צופיעל קענדי, טאנצען צו לאנג אין די טאנץ־קלאסען און שטעהען צו שפעט אין די „האָלען" מיט זייערע „פעלאָום"... אָבער וואָס געהט איהר אָן, וואָס איז דאָרט פאר „האָלען" מיט „פעלאָום", אז דאָס האָרץ זאָגט איהר בעסער פון אלע בריעף, ווי טרייו ער ליעבט זי?

דער דאמפפער געהט ווייטער און די גליקליכע אמעריקא רוקט זיך צו נעהענטער און נעהענטער... ים פויגלען שוועבען שוין אין דער לופטען, שיפען בעגעגענען זיך עפטער, אלע מענשען אויף'ן שיף זיינען געוואָרען לעבעדיגער, אנדערע זאָגען זיי זעהען שוין א שוואַרצען פינטעל ווייט, ווייט...

לאנד! לאנד! אמעריקא!

2.

ער האָט זי בעגעגנט אין קאסעל־גאָרדען. אויסגעפוצט וויא דזשענטעלמען... מיט האנדשוה, מיט א שהענעם שטאָק... מיט א דיעמאנטענעם רינג אויפ'ן פינגער... ער איז אזוי שהען געוואָרען... אָבער וואָרום האָט פלוצלונג א וואָלקען פערדעקט די זונן פון איהר גליק? וואָרום האָט זיך א קאלטער שטיק אייז געלעגט אויף איהר האַרצען? ער איז דאָס? וועז ער איז געווען מיט א בערדיל האָט זי ניט געוואהן אזעלכע צוויי אונסימפאטישע שטריכען לעבען זיינע ליפען... ער איז נאָך שהענער, אָבער אין דער שהנקייט ליגט עפעס א העס־ליכקייט, וועלכע זי פיהלט און קען זיך ניט ערקלערען... דעם קאָפּ האלט ער אזוי שטאָלץ און קוקט אזוי פרעך... אך! זי האָט געצי־טערט, געברענט, מיט אונגעדולד ערווארטעט דיעזע מינוט... און... און... איז דאָס ווירקליך ער?

ער האָט אויך געפרעגט דיזעלבע פראגע: איז דאָס זי? די

ער איז דאָס?

(א סיווישעט פאר א ראָמאן.)

1.

„ווייַן ניט, שיינריל, דער מענש איז שוין אזוי בעשאפען: ער פערלאָזט פאָטער און מוטער און פאראייניגט זיך מיט זיין בעשערטען זיוג. זאל זי זיין אין אמעריקא גליקליך און מיר וועלען פון דער ווייטען הערען גוטע בשורות און פרעהען זיך. טאָכטער מיינע, פערגעס זשע ניט אָן אונז... דו זעהסט ווי די מאמע ווייַנט!..."

די וועלטער האָט געזאָגט דער פאָטער, די מוטער האָט ביטער געווויינט און די יונגע טאָכטער האָט געזאָגט צום לעצטען מאל „זייט געזונד" און איז אריין אין וואגאָן. איהר איז געווען שווער צו שיידען זיך פון איהרע עלטערען. זי איז געווען א בת יחיד'קע, א געליעבטע, א פערצויגענע, אבער קיין אמעריקא האָט איהר געצויגען א קראפט, וועלכע איז שטארקער פון קינדער ליעבע. דאָרטען איז ער... דער גרויסער צויבערנער, וועלכער האָט פון איהרע רויטע ליפען אראָבגענג'עט דעם ערשטען, אונשולדיגען, ריינעם קום, דער, וועמען זי האָט אין דער שטיל מיט א ציטערענדע שטימע געזאָגט: איך ליעב דיך! און זי פאָהרט אין אמעריקא.

עטליכע טויזענד מייל איז א קליניגקייט, וועו מען ליעבט טריי און איבערגעגעבען. וואָס בעדייטען די אונאנגענעהמליכקייטען פון דער רייזע, וועו מען שטרעבט צו א געוויסען ציעל, צום גליק פון לעבען? און זי איז געווען רוהיג און זאָרגלאָז. פון דעם גרויסען דאמפפער האָט זי זעהר זעלטען געקוקט צוריק, וואו איהרע ליעבענדע און עלענדע עלטערען זיינען געבליבען. זי האָט געקוקט נור פאָראויס. זי האָט מיט אונגעדולד ערווארטעט, וועו וועט זיך שוין בעווייזען יענע שהנע

די באַשערטע.

(א נאָווע֯ע אין דרײַ טהײל֯ען).

ערשטע טהײל.

של֯מה מאיר באַל֯עמבוך איז געבאָרען געוואָרען אין א שטעטל֯ וואָס איז נעווען ניט אין נאָנצען זאָמוט און ניט אין נאָנצען פוי֯ל֯ען און ניט אין נאָנצען קורל֯אָנד. דערפאר האָט ער נערעדט רוסיש ווי א דייטש, פוי֯ל֯יש האָט ער געקענט ווי א רוס און דייטש ווי א גוטער זשמודיאָנער...

אז מען קען דרײַ שפּראַך און מען האָט נאָך דערצו א פיינע האַנדשריפט, און מען קען שרייבען אַן אַדרעסע ווי א קינסט֯לער, מאַכען א חתימה מיט נעדרעהטע צוקען און אויסמאָל֯ען א „ל֯ידידי" מיט א דרײַ שטאָקיגען „ל֯מד" איז מען דאָך שוין כמעט א משכיל֯, אָבער אז ער האָט נאָך דערצו נע֯ל֯ייענט צוויי מאָל֯ דעם „אהבת ציון" איז ער׳ס דאָך נעווים... הא! ווי זאָגט איהר...

מי֯ל֯א בקיצור, של֯מה מאיר באַל֯עמבוך האָט חתונה געהאַט, האָט נענומען 500 רובל֯ נדן, א זייגער מיט א קייט, א טל֯ית מיט א זי֯ל֯־בערנע עטרה מיט א שטאָט אין מזרח וואַנד, וועל֯כע איז אָנגעקומען דער כל֯ה בירושה. זע֯ל֯בסטפערשטענדל֯יך, ער האָט נענומען דערצו א ווייב אויך. זי איז נעווען מיט צוויי קעפּ העכער פון איהם. מיט א זעקס, זיעבען יאָהר ע֯ל֯טער, דערפאר אָבער האָט בי֯ איהר איין אויג נעקוקט אין דרום זייט און דאָס אַנדערע אין צפון זייט, און זי איז נעווען שוואַרץ־חן־עוודיג ווי די בעסטע שוה־וואקס, זי האָט ניט נע־הא֯ל֯טען זעהר שטאַרק פון השכל֯ה און ציווי֯ל֯יזאַציאָן פון דעסטוועגען פל֯עגט זי יעדער יאָהר שענקען איהר נע֯ל֯יעבטען של֯מה מאיר א שוואַרצינקען אינגע֯ל֯ע מיט קרומע אייגע֯ל֯ך...

אין קורצען, איהר נאָמען איז נעווען ציפּע און זי האָט נעקענט

שעהנע צויבערין, וועלכע ער האָט מיט אונגעדולד ערווארטעט? זי איז געווארען מאגערער, דער ווינד האָט איהר פערשווארצט די באקען... און דערצו נאָך אזא קאמישע רוסישע היטעלע מיט א גרינהארנ'שען פאלטאָ?...

זעהר פרייגדליך האָט מען זיי אויפגענומען ביי זיינע פרייגדע. ער איז געווארען לעבהאפטער וועז ער האָט אנגעפאנגען צו דערצעה־לען פון זיך. וואָס פאר א בריה ער איז, וואָס פאר א געשיקטער יונג... ווי אזוי איהם איז געלונגען צו ווערען א סיגאר מייקער, צו ערווא־רבען די ליעבע און צוטרוי פון דעם באָס פון דער פעקטארי, אונטערצו־שטעלען א פיסעל דעם פארמאָן און פערנעהמען ענדליך זיין פלאץ... ער האָט שוין געלד אין באנק... מען ליעבט און מען אכטעט איהם... פיעל רייכע עלטערען וואָלטען זיך געשעצט גליקליך אזא אייגעם צו האָבען.

זי האָט געשוויגען, זי האָט איהם געהערט מיט א טרויעריגען שמייכעל אויף איהרע ליפּען און איהרע גראנקען זיינען געווען ווייס פון יענעם זייט אָקעאָן, וואו איהרע ליעבע עלטערען זיינען פערבליע־בען... און וואו עס זיינען אויף פערבליעבען אלע איהרע זיסע טרוי־מען. זי איז געווען גליקליך, וועז די ווירטהין פון הויז האָט ענדליך בעמערקט, דאָס דער גאסט איז מיעד פון וועג און דארף געהן פריה שלאפען. ווי אן אונטערגעהאקטער זאנג האָט זי א פאל געטאָן אויף איהר געלעגער, האָט טיף אין קישען פערבאָרגט איהר ארעם קעפעלע און האָט זיך צו־ווייגט מיט ביטערע פערצווייפעלטע טרערען...

די פרייע אמעריקא, די בעסטע מדינה אין דער וועלט... ויברח און ר' שלמה מאיר האָט ענדליך... דאָ ענדיגט זיך דער צווייטער טהייל פון אונזער ערצעהלונג.

דריטער טהייל.

אין אָנקעל סעם'ס מדינה האָט הערר באָלעמבוך גאָנץ האָרי־אָפּ צו־וויקעלט און ענטוויקעלט אָלע זיינע פערווויקעלטע טאָלאָנטען און קוים איז ער געווען צווישן יאָהר א פּערזלער, איז ער שוין געוואָרען א סעקרעטער אין א דייטשים־אידישע לאָדזש, האָט אָנגעהויבען שמייכלען צום פּרעזידענטס שעהנע טאָכטער און איז געוואָרען א סטודענט אין לאָו־קאָלעדזש. זיסע האָפּנונג האָבען גענליהעט ביי איהם אין האַרצען: ער איז א לאָיער מיט אַן אָפּיס אין נאָסאָו סטריט, מיט די שעהנע פעני אָנשטאָט ציפה'ן... און... און זיין רייכע פאָנטאָזיע האָט איהם געטראָגען הויך און ווייט...

בלילה ההוא נדדה... אין יענער נאכט איז עם פערוואָנגלט געווארען. עם איז געווען א פינסטערע, א קאָלטע נאכט, און מיסטער באָלעמבוך איז געגאָנגען אָהיים שלאָפען גאָנץ צופריעדען און גליקליך. דעם פּרעזידענט'ס שעהנע פעני איז מיט איהם געשטאָנען 2 שעה אין א פינסטערען האָלל... ער האָט ניט געוואָלט אויפוועקען זיינע לאָנדם לייט ביי וועלכע ער האָט געהאָט א בעדרום. מיט זיין אייגענעם טהיר־שליסעל, האָט ער שטיל געעפענט די טהיר און איז געבליבען שטעהן אין דער פינסטערנים א דערשראָקענער... איהם האָט זיך אויסגעוויזען, דאָס זיין בעט האָט א טרעשצע געטאָן און אימעצענם נאָז האָט א פייף געטאָן... מיט ציטערענדע הענד האָט ער אָנגעצונדען א שוועבעל... אימיצער איז דאָ... איצימער שלאָפט ביי איהם אין בעט... דאָס פייערל פון מעטש האָט איהם א ברען געטאָן די פינגער און איז פערלאָשען געוואָרען... ניט טויט, ניט לעבעדיג איז געשטאָנען מיסטער באָלעמבוך, זיינע פיס האָבען געציטערט, דאָס האָרץ האָט זיך געצאָפּעלט... ווער איז דאָס? ווער איז דאָס? האָט ער א געשריי געטאָן ניט מיט זיין קול... די בעט האָט ווידער א קראָך

שילטען אז עס זאל צופען, רייסען, בייסען. און ויהי היום...
דאָ ענדיגט זיך דער ערשטער טהייל פון אונזער ערצעהלונג.

צווייטער טהייל.

עס איז געווען זעקס, זיעבען יאָהר נאָך דער חתונה, וועו ר' שלמה מאיר באַלעמבוך האָט בערעכענט אז ער האָט שוין ניט קיין נדן און האָט 5 שווארצינקע משכילים'לעך. האָט ניט פון זיין בעשערטע קיין רוהיגע מינוט און האָט א ווייב, וואָס איז מיאוס ווי דער יצר טוב, בייז ווי דער מלאך המות און שלעכט ווי טויזענד רוחות.. געווען איז ער כמעט א קורלענדער און האָט געקענט קענען דייטש, פארוואָס זאל ער ניט אריבער כאַפען זיך קיין דייטשלאַנד?... ער האָט א שהנעם האַנדשריפט און קעניגסבערג איז א שטאָדט פון ציוויליזאציאָן. וויא, ער האָט אויפגעהויבען זיינע פיסלעך, ויצא ער האָט געגומען דעם אהבת ציון מיט'ן טלית אויפ'ן פלייצע, וילך חרנה, און איז אוועק נאָך קעניגסבערג. ווירקליך, קעניגסבערג איז א גוטע שטאָדט מיט ציוויליזאציאָן און מסחר און ר' שלמה מאיר באַלעמבוך איז א פעהיגער יונג און כמעט א דייטש... האָט ביי איהם ניט פיעל צייט געגומען און ער האָט געמאכט גליקליכע עסקים, ווי איינער פון די בעסטע רוסיש־פוילישע און דייטש־זשמודיאנישע שנאָרער אין דער וועלט...

די ערשטע צוויי, דריי פסח־ן האָט די ענונה ציפה נעבעך ערוואַרטעט איהר מאן. זי האָט גערעכענט, ער וועט נאָך אפשר קומען, נאָכדעם האָט זי א שפיי געטאָן, האָט א מאָך געטאָן מיט דער האַנד און איז... און איז אליין אויך געקומען קיין „גינספּעריק" מיט איהרע אלע פינף ציטעריגע שווארצינקע „בני יחידים'לעך"... זי האָט געקענט גענוג דייטש צו מאכען איהם מיט דער בלאָטע צוגלייך און גענוג רוסיש מכבד צו זיין איהם מיט א פאָאר פעטש און ר' שלמה מאיר איז נעבעך געפאָהרען צוריק אהיים און האָט זיך ווידער בערעכענט אין א צוויי דריי יאָהר אַרום, אז ער האָט שוין זיעבען שווארץ־חנ'עווריגע בריליאַנטען און אז פאר אזא געבילדעטען משכיל ווי ער, איז

בילדונג.

1.

— ע! דו ביסט גאָר ניט געבילדעט! וועלכער געבילדעטער מאָן געהט עס ניט טרינקען מיט אַ גוטען ברודער אַ גלאָז ביער אוֹן פערברענגען אַ פּאָר שטונדען? פוי! דו ביסט גאָר ניט געבילדעט.

ניט איין מאָל אוֹן ניט צוויי מאָל האָט מאָזעס סיגאָל געהערט אַזעלכע פּאָרווירפע פון זיין בעסטען קאָמעראד טשאַרלי יאָהאַנסאָן. אַ סך אידען האָבען געאַרבייט אין פּעקטאָרי אוֹן דאָך איז טשאַרלי געוען אַ גוטע פרײַנד נור מיט איהם, מיט מאָזעס סיגאָל. אוֹן מאָזעס האָט שטאָלצירט מיט דעם גליק, אוֹן זעהר געשעצט דיעזע גוטע פרײַנדשאַפט. אַ קליניקייט טשאַרלי! ערשטענס איז ער כמעט אַ פּאָרמאָן, צווייטענס איז ער אַ לעבעדיגער יונג, אַ גבור, געבילדעטער דזשענטלמען, וועלכער וויים פון אַלעס, וואָס עס טוט זיך אין „לאַנדאָן" טהעאַטער אוֹן אויף דער פיערצעהנטער סטריט אוֹן קען זינגען אַלע לידער פון „פאָלקס־גאַרדען" אוֹן „אַטלאַנטיק גאַרדען". אזא עהרע, אזא כבוד! זיין פינגער בפינגער מיט אַ קריסט, מיט טשאַרלי יאָהאַנסאָן! איין זאַך האָט איהם געקרוינקט: אַלע זונטאָג האָט מען געדאַרפט מיט „טשאַרלי" נעהמען צו בילעך משקה, אוֹן נעגען דעם פּראָטעסטירט זיין יונגע פרוי „פעני"... זי טענה'ט, אז פּאר דעם גלעזל איז בעסער קויפען דעם קינד אַ פּאָאָר שיכלעך אוֹן די צייט בעסער פערברענגען מיט איהר אין דער היים. זי איז ניט קיין געבילדעטע דאָמע אוֹן פערשטעהט נאָר ניט אין פּאָליטיק...

— וואָס ארט דיך וואָס זי פלאַפּעלט, זאָגט טשאַרלי, איך האָב אויך אַ פרוי, זי וואָגט אָבער ניט צו זאָגען דעות...

— יא, אָבער וואָס זאָל איך טאָן? פרעגט מאָזעס, זי ווייגט... זי... זי... האָט מיך ליעב...

געטאָן, דער פרעמדער נאָז האָט ווידער א פייף געטאָן און א בעקאנטע שטימע האָט געענטפערט: „דאָס ביזט דו שלמה מאיר? וואָהין וואנ־דערסט דו אום אזוי שפעט, משוגענער"... דאָ האָט זיך דער מאָנאָ־לאָג איבערגעריסען מיט א ברייטען גענעז און דאן האָט די בעקאנטע שטימע געזאָגט: „נו, קום שוין שלאָפען, מנובל!... קום שוין!...

זיין אלטע בעשערטע פון נאָט איז געקומען און מיט איהר זיינע זיעבען בריליאנטענע זיהן... און אז ער האָט שוין יאָ אָנגעצונדען גאָז, איז איהם גוט פינסטער געוואָרען אין די אויגען...

זעלבסטמאָרד! זעלבסטמאָרד, דאָס איז דער איינציגער מיטל... אָבער זאָל ער זיך היינגען, שיסען, אראָבוואַרפען זיך פון ברוקלין ברידזש? ער האָט זיך פערטראכט, דאן האָט ער פון זיך אָרונטער־געגומען זיינע קלייידער, האָט פערלאָשען די גאָז, און... דאָ ענדיגט זיך אונזער ערצעהלונג.

פערקעהרט, זי הויבט נאָך אָן מיט א טאָן העכער, זי ווילּ וויסען וואָס וועט זיין דער סוף.

— דער סוף! דו ווילסט וויסען דער סוף? שרייט מאָזעס אויסער זיך אָן... זיין פרעכע האַנד הויבט זיך אויף אָן ער גיט זיין אָרעמער פּעני צוויי קלייניע שוואַכע פּעטש!... ער פיהלט גראָדע ווי מען האָט איהם אלּיין געגעבען צוויי מאָל א שטאָך אין האַרצען, ער האָט קיין מוטה ניט, א קוק צו טאָן זיין פּעני'ן אין די אויגען... ער גיט א קלאַפּ מיט'ן טהיר אָן לויפט ארויס.

ער טרינקט ברענדי, וויסקי אין סאַלּון אָן קען ניט פערלעשען דעם פּייער וואָס ברענט ביי איהם אין האַרצען. ער הערט זיך צו וואָס אַנדערע רעדען אָן קען ניט פערטרייבען דעם געדאַנק, וואָס פערפאָלגט איהם: וואָס טוט יעצט זיין פּעני? ער האָט געהערט ווי זי איז געפאלּען אויפ'ן פלאָאָר מיט א שרעקליכען געוויין. טערעען שטיקען איהם... ניעדערגעשלאָגען, פערשעהמט הויבט ער זיך צוריק, שטיל געהט ער ארויף אויף די טרעפּ אָן שטעלט זיך נעבען זיין טהיר... דאָס האַרץ קלאַפּט, די הענד אָן פים ציטערן... ער הערט זיך צו, עס איז שטיל... ער גיט דריי שוואַכע קלעפּ אין טהיר — קיין ענטפער... אלּעס פערשטאַרבט אין איהם... דאָס בלוט ווערט פערקיהלט פון שרעק, ער ווערט אין איין אויגענבליק ניכטער. „פּעני!" זאָגט ער מיט א ציטערענדער שטימע. קיינער ענטפערט ניט. עס איז שטיל אָן פינסטער אין קאַרידאָר!... איהם ווייזט זיך אויס ער האָט געהערט, אימיצער האָט א שווערען זיפץ געטאָן אָן ער עפענט אויף האַסטיג די טהיר...

.3

א שרעקליכער געדאַנק איז געקומען דער יונגער פרוי אין קאָפּ, ווען ער האָט א קלאַפּ געטאָן מיט'ן טהיר אָן איז אוועק. וואָס? עס איז ערשט דריי יאָהר נאָך זייער חתונה אָן ער שלאָגט זי שוין, וואָס וועט זיין שפּעטער? וואָס קען זי ערווארטען פון א מאָן, וועלכער פערשיכור'ט זיין שווער פערדיענטעם געלד? אָבער וואָס זאָל זי טאָן? לויפען? וואָהין לויפט מען צוויי א זייגער אין דער נאַכט אָן ווער קען איהר העלפען? זי האָט א מוטער אָן פרייַנד, אָבער צו זיי

— גיב איהר א פּאָר פּעטש, וועט זי דיך נאָך שטאַרקער ליעב האָבען... די ווייבער האָבען ליעב א שטאַרקען מאן מיט א כאַראַקטער. פרעג מיך, איך בין א געבילדעטער מענש... אז מען פאַטשט זיי אויס, ווערען זיי וויך ווי זייד, נידריג ווי גראָז, שטיל ווי וואַסער.

— יא, זאָגט מאָזעס און דאָס הארץ טיאָכקעט איהם פון רחמנות, מיין פעני איז אזא שוואכע, אזא איידעלע...

— נאָרר דו! זעה ביי אונז א ווייב איז געזונד ווי אן אויוון! מיר שלאָגען זיי — זיינען זיי געזונד... קלעפ איז זעהר געזונד. א געבילדעטער מענש שלאָגט מיט שכל, פאַרזיכטיג...

2.

שפּעט ביי נאכט איז געקומען מאָזעס סיגאל אהיים. „טשארלי" האָט איהם געלערענט ווי א געבילדעטער מענש טרינקט פונש, דושין, ראָם מיט מילך. קלאַרעט מיט זעלצער, אויל מיט פּאַרטער. די משקה האָט איהם צו־וואַרעמט און ער איז געווען צופריעדען און אויפגעלעגט. ער האָט זיך געפיהלט גוט און האָט געוואָלט זיין פעני זאָל זיך אויך שעצען גליקליך און זי, די אונדאַנקבארע, האָט נאָר אָנגעהויבען טענה'ן און ווינען...

— שטיל! זאָגט מאָזעס מיט א בייזע מינע, א געבילדעטער מענש ערלויבט ניט זיין פרוי זאָל זאָגען דעות... פעני קוקט איהם אָן מיט איהרע גרויסע פערווייניגט אויגען — ער זעהט אזוי קאָמיש אוים איצט, אז זי וואָלט זיך צולאכט, איהר זאָל ניט זיין אזוי בי־טער אויפ'ן הארצען.

— א מאן מיט א חאַראַקטער, זאָגט מאָזעס און טאָפּעט מיט'ן פוס, טוט ווי ער וויל!.. ער זעצט זיך צום טיש, שפּארט אונטער זיין פערטומלטען קאָפּ מיט א האַנד און פערזאָרגט זיך... ער ליעבט זיין פעני, אָבער דאָך קען ער דען מיט איהר גליקליך לעבען, אז זי פערשטעהט ניט, וואָס בילדונג איז?... און זי פערשטעהט ניט, ווי אונגליקליך ער איז... זי איז געהעכט, זי טענה'ט, זי ווייניגט, מאכט פאַרווירפע, בעליידיגט — ער כאפט זיך פון זיין אָרט און ברומט ווי א בייזער ליב: שטיל! שטיל זאָל זיין! אָבער זי שווייגט ניט,

דער אידישער גייסט.

אַן אַלטע לעגענדע — אַ נייע וואַרהייט.

פינסטער און ביטער איז דעם אידען אויפ'ן האַרץ.
פערהאַרעוועט און פערמאַטערט, שלעפט ער זיך קוים אויף די פיס.

די נוגשים שטעהען מיט די בייטשען; זיי יאָגען, זיי טרייבען, זיי לאָזען אַ מינוט ניט אָבדעכטן.

אַלע טאָג אַנדערע גזירות, אַלע טאָג אַנדערע רדיפות: „קלייבען אַליין שטרוי, אַליין קנעטען לייַם און מאַכען דיזע לבֿע צאָהל ציעגעל" איז דער לעצטער פּריקאַז.

און דער איד קלייבט נעבעך שטרוי, און ער קנעט לייַם, און ער מאַכט די זעלבֿע צאָהל ציעגעל, און ער בויט פּיתום מיט רעמסס...

און אַלץ שטיל, געדולדיג, אָהן אַ מורמל און אָהן דעם קלענסטען וויידערשטאַנד.

מאַנכע פון זיינע אייגענע ברידער וועלכע זיינע נוגשים, זיין אייגען בלוט און פלייש פיניגט איהם, טרייבט איהם. און דער איד פערטראָגט אַלעס געלאַסען, רוהיג, ניט אַ וואָרט אויסצורעדען, אַבי ער בעקומט זיינע פיש מיט ציבעלע, אַבי מען קאָרמעט איהם, אַבי ער האָט דעם קאָפ וואו אַוועקצולעגען...

מעהר בעט ער ניט, מעהר פערלאַנגט ער ניט, מעהר זוכט ער ניט.

און ער אַרבייט און ער האַרעוועט, און ער שלעפט, און ער בויט, און ער וועלט פער'חושך'ט.

אָבער אַזא צושטאַנד האָט ניט געקענט לאַנג אָנהאַלטען.
משה איז ערשיענען!

געהן? האבען זיי איהר דען פריהער ניט געזאגט אז דער שידוך געפעלט זיי ניט? ניין! עס איז דאָ נור איין מיטעל זיך בעפרייען און דאָס איז דער טויט.

מיט ציטערענדיגע הענד ציהט זי געשווינד ארויס דעם שנירעל פון איהר קאָרסעט, לויפט צו צום קינדם וויגעלע, בעגיסט זיינע בעקעלעך מיט הייסע טרערען... עפענט אויף דעם קלייד־ער קלאזעט, בינדט צו דעם שנירעל צו א גרויסען נאָגעל... און... פונקט אין דער מינוט הערט מען ווי ער רופט „פעני", ער קלאפט אין טהיר, ער לויפט אריין. זי בלייבט שטעהן ווי א פערגליווערטע שטיק אייז... ער קוקט זיך ארום, דאָס קינד שלאָפט און זי איז ניטאָ... פעני! שושקען זיינע בלאסע ליפען... וואו ביסט דו, פעני? ער לויפט אין קיטשען, אין בעדרום ווי א פערווירטער, קעהרט זיך אום צוריק און אונבעוואוסטערהייד עפענט ער דעם קלייד־ער שאף: זי שטעהט אין ווינקעלע ווי א פערשטיינערטע... איין בליק אויף איהר טויט־בלאסען פנים, אויף דעם שנירעל אין איהר האנד און ער פערשטעהט אלעס, איין אויגענבליק שטעהט ער און קוקט אויף זיין פעני מיט טרעהרען אין די אויגען און דאן פאלט ער צו איהרע פיס, נעהמט ארום מיט זיינע ציטערענדע הענד איהרע קניע און מיט א פערשטיקטער שטימע רעדט ער קוים אוים: „פעני! פערצייה מיר... טייערע פעני, ליעבע... זאלען מיר אבדארען די הענד אויב איך ווע נאך אמאל וואגען... זאל איך אויסגעהן דא, ביי דיינע פיס, אויב ווען עס איז אין מיין לעבען... פעני? פעני?" טרערען לאזען איהם ניט רעדען...

שטיל איז אין טענעמענט הויז, אלעס רוהט און שווייגט, און דער הימעל איבער ניו יארק ווערט ווייסער און ווייסער, און קלייניע שטערענדלעך פאלען פון הימעל אויף נאך די אנדערע... די זוהן געהט, און א נייער טאג קומט מיט נייע פרייד און נייע שמערצען... שש! ווען ניט די וואס ארבייטען שווער ביי טאג און ווינען ביי־טער ביינאכט...

אוי! די בילדונג! די בילדונג!...

———:———

און זיי האָבען אויפגעטאָן וואונדער.

און זייער טעטיגקייט האָט זיי געבראכט ערפאָלג. דאָן איז צו זייער בעגייסטערונג שוין ניט געווען קיין גרענעץ.

זיי דארפען אריבער דעם געפערליכען ים, און זיי שרעקען זיך ניט.

זיי דארפען וואַנדערען אין א מדבר, און זיי געהן.

זיי האָבען ניט קיין ברויט, און דאָס האלט זיי ניט אָב.

זיי האָבען ניט קיין וואסער, קיין קליידער, קיין שיך, — דאָס ארט זיי ניט.

זיי האָבען בעגייסטערונג און פרייהייטס־לוסט. דאָס איז זייער מאכט, דאָס איז זייער קראפט, וואָס האלט זיי צוזאמען.

און זיי מארשירען מיט זייער בעגייסטערונג ביז... ביז אין דעם מדבר אריין...

אָבער ניט דער מדבר איז זייער ציעל; זיי ווילען קומען אין דעם ארץ זבת חלב ודבש — אין דעם לאנד וואו עס פליסט מילך און האָניג, און דאָרט, דארף מען א תורה, געזעצע, פערנונפט...

משה וויים דאָס, משה פערשטעהט דאָס, און ער ערקלערט דאָס זיינע ברידער.

די ברידער זיינען בעגייסטערט, זיי הערען גאָר ניט וואָס מען רעדט צו זיי, און שרייען נעשה פאר נשמע...

אָבער צו ערריכען די תורה — די קאלטע פערנינפטיגע וועג־ווייזונגען, ווי צו קומען אין דעם ארץ זבת חלב ודבש, דארף דויערען אביסעל צייט...

און ישראליק פערלירט זיין געדולד. ער הויבט אָן צו צוויפלען און צו מורמלען...

ער האָט ניט בעגריפען דעם פרייהייטס־גייסט, ער האָט ניט פערשטאנען די פרייהייטס־אידעען... ער איז נור געווען שיכור פון בעגייסטערונג, פון די שעהנע פראזען, פון די פערשפרעכונגען, וואָס מען האָט איהם געמאכט...

און דאָ יאווען זיך אהרן, דער פאָליטיקער.

ער איז א פראקטישער מענש, ער פערשטעהט זיך צו צופאסען צו דעם ווילען פון פאלק, ער ווייל האָבען ערפאָלג...

„איהר ווילט א גאָט, א פיהרער? זאגט ער, ברענגט נור אייער

א מאן מיט פייער, מיט ענערגיע און מיט טאלאנט; א פרייהייטס קעמפפער, א העלד.

ער האָט דעם צער פון זיינע ברידער ניט געקענט פערטראָגען; א פייער פון האס צו די אונטערדריקער און פון ליעבע צו זיין פאָלק האָט אין איהם אויפגעפלאקערט.

ער פערלאָזט זיין הויז, זיין פרוי און קינדער, און געהט פרעדיגען צו זיין פאָלק.

אומזיסט איז זיין מיהע!

דאָס אידישע האַרץ איז פוסט, דער קאָפּ פערשטאָפּט און די אויגען פערלאָשען. וויסט, וויסט און פינסטער איז אַרום און אַרום...

קיין פרייען געדאנק קענען זיי ניט פערנעהמען, קיין גלויבען אין בעפריאונג, קיין האָפנונג אויף בעסערע צייטען, קען מען אין זיי ניט ערוועקען, — אלע חושים זיינען אבגעשטאָרבען.

זיי זיינען צופיעל פערהאָרעוועט, צופיעל פערשקלאפט.

אהרן, דער פאָליטיקער, דער פראקטישער מענש, אבהענדיג, פערלירט זיין מוטה און גיט אויף די האָפנונג.

משה בלייבט פעסט. „איך וועל ניט רוהען און ראסטען, זאָגט ער צו זיך, ביז איך וועל ניט זעהן מיין פאָלק בעפרייט. זיי טאָרען קיין שקלאפען ניט בלייבען".

און מיט נייעם מוטה, מיט נייע ענערגיע; מיט נייע קראפט און מיט נייעם ענטהוזיאזמום נעהמט ער זיך העלפען בעפרייען זיין פאָלק. און זיין ארבייט איז ניט געווען אומזיסט.

דאָס פאָלק האָט ערוואכט!

דער פרייהייטס געדאנק האָט זיך ענדליך אריינגע'גנב'עט אין זיין פוסטע האַרץ. ער האָט זיך דורכגעארבייט דורך דעם פאָלק'ס מוח, וועלכער איז געווען פערשטאָפּט מיט ליים און שטרוי.

ער האָט אויפגעריסען די אויגען, וועלכע זיינען געווען פערשטעלט מיט די גרויסע מויערען פון פיתום מיט רעמסס.

און דאָס האַרץ האָט געזומען קלאפען האסטיגער און לעבעדיגער, און דער קאָפּ האָט אנגעהויבען מעהר דענקען און דאָס אויג האָט אנגעהויבען וויטער און ליכטיגער צו זעהן.

א געוואלדיגער ענטהוזיאזמום האָט אלעמען בעהערשט און זיי האָבען געשוואָרען ניט צו רוהען ביז זיי וועלען אלע זיין פריי.

אַמעריקאַ.

גאָלד און זילבער, גיט אהער די פּאָר גראָשען און איך גיב אייך א גאָט..."

ישראָליק ווערט ווידער בעגייסטערט. ער האָט ליעב הויכע פראַזען, שעהנע צוזאָגעניש... ער רייסט אראָב די ציערונג פון זיין ווייב, ער לעדיגט זיך אוים פון קאָפּ ביז די פים און טראָגט אלץ צו אהרן'ען און ער בעקומט — א גאָט א קאַלב.

א קעלבערנעם גאָט, אָהן לעבען, אָהן א נשמה. און דער זעלבער ענטהוזיאזמוס, און דיזעלבע בעגייסטערונג און דאָס זעלבע שכרות בעהעררשט דעם אידען —

משה האָט ענדליך געזיעגט. דאָס קאַלב איז פערניכטעט געוואָרען....

אויף ווי לאנג?

אה, אידישער גייסט!

צוויי פישעלעך.

(א פאַנטאַזיטשע ערצעהלונג, אנשטאט חד גדיא).

1.

צוויי פישעלעך זיינען געבאָרען געוואָרען און אויסגעוואקסען ווייט אין די בערג. זיי האָבען ניט געוואוסט, אז די קלייניע שטילע און רוהיגע טייכעלע, וועלכע איז באדעקט מיט גרינעם שוים און בעשאטענט מיט צווייגען פון אלטע בוימער, וואו זיי שווימען ארום, שטיפען, פליעסקען זיך נאנץ פריי, — דאָס די זעלבע טייכעלע, וואָס ווייטער זי לויפט פון די בערג ווערט זי אלץ גרעסער און טיעפער, און דאָס ביים גרויסען מעער איז זי א שטארקע און מעכטיגע טיך.

רוהיג ווי די נאטור ארום זיי, איז געווען זייער לעבען... ווען דער ווינד ארום זיי האָט גערוישט און דער וואלד האָט געשטורעמט, זיינען זיי געלעגען שטיל אויפ'ן גרונד פון זייער טייכעלע פערטיפט אין א זיסען דרעמעל. האָבען זיך די שטראהלען פון דער זונן דורכגעריסען דורך די געריכטע צווייגען — זיינען זיי שוין געווען אויפ'ן גרונד פון זייער טייכעלע פערטיפט אין א זיסען דרעמעל. האָבען זיך די שטראהלען פון דער זונן דורכגעריסען דורך די געריכטע צווייגען — זיינען זיי שוין געווען אויפ'ן וואסער, האָבען געשטיפט, געוואָרפען זיך אין אלע זייטען, געיאָגט איינעם דעם אנדערן... און ווען אין א שעהנער זומער נאכט פלעגט די לבנה מיט די שטערען אראָבציהען צו זיי אין טייכעל די שעהנע בלויע, הימלען, — פלעגען זיי צושווימען צום ברעג און טרוימען...

די קאלטע ווינטער טעג זיינען פאראיבער געגאנגען, די זונן האָט זיך אויפגעהויבען הויך איבער די בערג און דער ווייסער פעסטער שנעע איז געוואָרען שוואַרץ. ער איז ביי זיך אראָפגעפאלען און האָט

מאָסען, און דאָן קענען זיי אויפבויען אַזעלכע וואונדערליכע געביי־דעס... וועז מיר, די פיש פון וואסער, זאָלען זיך פעראייניגען, וואָל־טען מיר בערעלעך וויי־ז אַראָבגעטראָגען דעם בריק אויפ'ן גרונד פונ'ם מעער, און דעם גרויסען אָקעאַן פון איין ברעג צום צווייטען וואָלטען מיר געקענט פערצאָמען און קיינעם ניט לאָזען זיינע וואסערן דורכשניידען...

ביידע פישעלעך האָבען זיך אַראָב געלאָזט אויפ'ן גרונד און האָ־בען זיך צוגעלייגט אויפ'ן וויכען זאָמד אָברוהען זיך פון זייער וויטען און שווערען וועג.

.2

א שעהנע קלאָרע נאַכט איז געקומען. די פיעל־שטאָקיגע געבוידע ביים ברעג איז פאַרגאָסען געוואָרען מיט העלען שיין פון ליכט, וואָס האָבען זיך אָנגעצונדען אין איהרע הונדערטער פענסטער. די גאַנצע געבוידע האָט זיך ווי א צויבערישער פאַלאַסט אָבגעשיינט טיף אין די קלאָרע וואסערן און האָט נעגרייכט ביז'ן גרונד...

זאָגט די קליינע פישעלע: אין דיעזען פרעכטיגען פאַלאַסט וואָהנט געווים דער גאָט פון פרייד. זיינע וועגד זיינען געווים געבויט פון אָניקס און סאפפיר, זיינע זיילען פון רובינען און אמעטהיסען, זיינע שיינעגדע פענסטער פון דימענטען און בריליאַנטען... דו הערסט דעם געוויש דאָרט? דאָס שפּיעלען געווים דאָרט גרויסע גייסטער אויף ציטרען און ארפען... שעהנע פרויען טאַנצען בעפוצטע מיט קראַנצען פון דופטענדע ראָזען און ליליען. און קינדער, שעהנע ווי ענגלען, צוויטשערן ווי פרייע פויגעלעך ביי די רוישענדע פאָנטא־נען...

— ניין, קינד, ניט קיין פאַלאַסט איז דאָס, עס איז א דונקעלע הויז געבויט פון ביליגע ציגעל... איינג און שמוציג אין די צימערען... ניט דער גאָט פון פרייד, גרויזאָמען נויט וואָהנט דא. דו הערסט דעם געוויש? דאָס רוישען רעדער און האָמערס... פערחושכ'טע מענשע־לעך ארבייטען; די בענאָסענע מיט שווייס, קרייגקליכע פרויען פער־ברייגגען דא זייערע בעסטע יאָהרען, קינדער נאקעטע און הונגעריגע, דא אונטער'ן שווערען יאָך.

די קליינע פישעלע האָט זיך פלוצלונג דערשראָקען און האָט אַ

אנגעהויבען צו פערשווינדען. פון די בערג האבען זיך געגאסען שטראָמען וואסער אראָב אין טיעפען טאל. די טייכעלע האט אנגעהויבען זיך דען און רוישען, פליסענדע וועלען האבען אויפגעכאפט די צוויי קליינע פישעלעך און האבען זיי אוועקגעטראגען פון זייער פריעדליכער שטילער היימאטה וויים, דורך פרעמדע לענדער צום גרויסען אקעאן...

מיט א גרויסער געפילדער און ליארעם טראגט זיך די טייך ווייטער און וויטער, צוגיסט זיך ברייטער, שנידט זיך אריין אין די הויכע ברעגען... וואו זי בעגעגענט אין וועג א הארטען פעלז קעהרט זי אראפּ אן א זייט און גיהט וויטער מיט'ן וועג צום ים הגדול... מיט'ן שטראָם טראגען זיך די דערשראקענע פישעלעך געגען זייער ווילען, זיי זעהען צו ערשט אלטע ווילדע וועלדער און דאן פעלדער פערזייטע, וויטער גרויסע שטעדט מיט פיעל פאבריקען און הויכע קוימענעם... ענדליך דערהערען זיי ווי עס שטורעמט, רוישט און ברויזט דער גרויסער אקעאן...

א גרויסער וואל פון מעער איז זיי געקומען אנטקעגען און האט זיי א וואָרף געטאָן אן א זייט... זיי זיינען פערביי געשוואומען פערביי א גרויסע געטין מיט א לאנטערנע אין האנד, האבען זיך דורכגעטראגען אונטער א גרויסען צויבערישען בריק, וועלכער איז געהאנגען אין דער לופטען און האבען זיך אבגעשטעלט לעבען א גרויסע פיעל שטאקיגע געביידע.

זאגט די קלענערע פישעלע: שוועסטער, ווי עס זעהט אוים, האט עס אונז פערטראגען אין א לאנד פון מעכטיגע ריעזען און טיטאנען. געוועהנליכע בעשעפענישען וואלטען ניט געקענט אריבערוואַרפען איבער'ן וואסער אזא וואונדערבארען בריק איבער וועלכען עס לויפען מיט זייער אייגענע קראפט שווערע קאראטען... און די גרויסע געטין דארט אויפ'ן קליינעם אינזעל, גיט אכט, געווים, אויף איהרע געטליכע קינדער, זאָרגט פאר זיי און זעהט עס זאל זיי קיין זאך ניט פעלען....

— ניין, קינד, ניט ריעזען און טיטאנען, אזעלבע מענשען, ווי ביי אונז דארט, אין אונזערע שטילע בערג, וואהנען דא... זעהר גרויסע געטין איז געמאכט פון שטיין און אייזען, איהרע אויגען האבען ניט קיין קראפט צו זעהן און זי האט ניט קיין הארץ צו פיהלען... ניט דער גוטער ווילען, די ביטערע נויטה פעראייניגט זיי אין גרויסע

קאָפע מיט נייעם.

איך פּאַנג אָן מיין טאָג אזוי ווי אַן אמת'ער אַמעריקאַנער. איך טרינק קאָפע און קוק אריין אין א גרויסע צייטונג. עס רופט זיך: קאָפע מיט נייעם. וועז איך וועל נאָך, אי"ה, מעהר אַמעריקאַניזירט ווערען, וועל איך מסתמא האָבען אויך לאָנטש מיט נייעם, ברעקפעסט מיט נייעם, דינער מיט נייעם, סאַפער מיט נייעם, „א רייד" אויפ'ן עלעווייטאָר מיט נייעם און א שפּאַציר אין פּאַרק מיט נייעם... דערווייל בין איך צופריעדען, וועז איך האָב נור קאָפע מיט נייעם...

טרעפט זיך אייך א מאָל, זאָגט דעם אמת, אויפשטעהן, ווי מע זאָגט, מיט'ן לינקען פוס פון בעט? ... דאָכט זיך, וואָס איז א לינקע פוס? פון דעסטוועגען האָט זי אזא מאַכט, אז איהר זייט בייז און איהר וויסט ניט אויף וועמען, אונצופריעדען און איהר וויסט ניט מיט וואָס, נערוועז און איהר וויסט ניט פּאַר וואָס. אייך איז שווער אויפ'ן האַרצען און איהר פערשטעהט ניט, מיט וואָס איז נעכטיגער טאָג געווען בעסער. מיט איין וואָרט, די לינקע פוס... איהר זעצט זיך צום טיש זופען אייער קאָפע און פונקט היינט דערמאָנט איהר זיך, אז פון דער היים אָן האָט איהר נאָך קיין אמת'ע קאָפע ניט געטרונקען. עס איז ניט קאָפע, עפּעס א בורדאָ פון ציקאָריע מיט ביטערע פולווער מיט קובעבע... די פּוטער איז נאָר קיין פּוטער ניט — חלב, מאַרגאַרין, מיט דער שווארץ יאָהר וויים וואָס. מילך איז א באַטשווינע פון וואַסער מיט קרייד, מיט מאַגנעזיע... און די צייטונג... איז דאָס א צייטונג? אויך ביטערע פולווער מיט מאַרגאַרין, מיט וואַסער, מיט קובעבע... אוי, די לינקע פוס!...

איך טרינק אָפּ מיין קאָפע און געה צו מיין שרייב טיש... איך וויל מאכען א נוטען חנ'דעלע צו די לעזער, א שמייכעל טאָן, דערצעהלען א פיינע געשיכטע, „אויסטראכטען" עפּעס א פרייליכע סצענע

געשריי געטאן: וואס איז דאס פאר א שרעקליכע חיה, וועלכע טראגט זיך פון איין ברעג צום אנדערן?...

— דאס איז ניט קיין חיה, דאס איז א שיף מיט מענשן... זיי רוהען דא ניט די גאנצע נאכט, די נויטה האט זייער רוה גערויבט!...

— פאר וואס ביי אונז, ווען זיי קומען צום ברעג, קלינגען שטארק זייערע פרייליכע שטימען און הויכע געלעכטערס?

— די נויטה לאזט זיי ניט לאכען און פרייליך רעדען.

— פאר וואס ביי אונז, ווען דער מענש שווימט אויף זיין קליין שיפעלע הילכט ווייט א שהנע זיסע ליעד?

— די נויט האט זייערע ליעדער פערניכטעט...

— איך וויל אהיים, זאגט די קליינע פישעלע... איך וויל צוריק...

— אויף אייביג? האט טרויעריג געזאגט די קליינע פישעלע און א שארפער וועהטאג האט דורכגעשניטען איהר נאנען קערפערעל, אויף אייביג!... און זי האט זיך פארגעשטעלט די קליינע שטילע טייכעלע בעשיצט מיט הויכע בערג... טהאלען בעדעקט מיט גרינעם אטלאס... וועלדער, וועלכע שטעהען ווי פערטראכטע... א קליין שיפעלע טראגט זיך שטיל און דעם מענשענם פרייע ליעד טראגט זיך ווייט איבער'ן טייך און הילכט זיך אב אויף די הויכע בערג...

— שוועסטער, מיר וועלען שוין קיין מאל ניט הערען דאס ליעד?

— דאס ליעד, האט געענטפערט די עלטערע און האט זיך האסטיג א וואָרף געטאן אן א זייט. לעבען זיי האבען א גלאנץ געטאן צווויי גרויסע אויגען א ברייטער מויל האט זיך געעפענט און האט בעוויזען צווויי רייהען שארפע ציינער.

די צווויי פישעלעך זיינען פערשלונגען און פערגעסען געוואָרען און אנדערע פישעלעך טראגען זיך מיט'ן אייביגען פלום צום גרויסען אקעאן...

נ. ב. דיעזע געשיכטע האבען די וואסערן דערצעהלט דעם דיכטער, ווען ער איז אמאל אין א שהנע נאכט געפאהרען איבער'ן טייך פון גרענד סטריט צו בראדוויי פערי פערבי א גרויסע צוקער-פאבריק...

———:———

די פרוי האָט געגעבען א פאַלשען נאָמען, מיט א פאַלשען אַדרעס. און ווען דער פּאָליסמאַן איז געגאַנגען רופען אַן אמבולאַנס, איז די יונגע קימפּעטאַרין פערשוואונדען... שפּעטער האָט מען די אונגליקליכע געפונען אין אַהנמאַכט אויפֿן טראָטואַר פון א אַנדער גאַס... דער פּראָצעס פון ליטנערט'ן, וועלכער האָט אָפּגעקאָכט זיין ווייב, ציהט זיך נאָך... א בעל־בית פון א מוזעאום האָט אָפּגעקויפט פאַר צוויי טויזענד דעם ביטעל, וואו די אונגליקליכע פרוי איז פערברענט געוואָרען... דעם ביטעל ווען מען פיהרען איבער גאַנץ אמעריקא און מען ווען מאכען נעלד... אין ראָטשעסטער האָט א געוויסער סמיט ערמאָרדעט זיין ווייב, האָט זיך אליין געבונדען און האָט אָנגעהויבען שרייען: געוואלד! רעטעט! מאָרד!... א יונגע פרוי גאָלדשטיין מיט איהר מאַן האָבען דער'הרג'עט אַן אלטען אידען. דערפאר, וואָס ער האָט געמאַנט זיבציג סענט פאַר קוילען... איבער אכט טויזענד קינדער, זיינען אין ניו יאָרק געבליבען אין דרויסען, ווייל עס איז ניטאָ פאַר זיי קיין פּלאַץ אין די סקולס... אין וואַן בורען זיינען זיבען מענשען דער'הרג'עט געוואָרען אויפֿן אייזענבאַהן... נור איין ליכטיגען שטראַהל האָב איך געפונען אין דעם גאַנצען פינסטערען יריד פון דעם מענשענס לעבען... איין גוטע נאָבעלע טהאט... און דאָס האָט נעטאָן א הונד... א זיבען יעהריגעם קינד איז אריינגעפאַלען אין וואַסער און א הונד האָט זיך א וואָרף געטאָן נאָך איהם און האָט איהם נערעטעט...

דאָס זיינען די פונקטען, וועלכע איך האָב היינט איינגעשלונגען צוזאמען מיט מיין קאָפע, וועלכע פון זיי זאָל איך אויסערוועהלען פאר א סיוושעט? ... וועלכע נייעם זאָל איך פאר אייך בעארביטען? וואָס זאָל איך אייך זאָגען וועגען דעם? ... עס קען זיין אין אַנדער צייט, וואָלט אין אייך געקענט וואָס איז וועגען די אלע נייעם זאָגען, אָבער ניט היינט... איך בעט אייך, היינט לאָזט מיך בעסער אָב... אוי! די לינקע פוס...

———:———

קע פון לעבען, אויפמאהלען א „קאמישען" בילד פון דעם מענשענס טראגעדיע... איך קען ניט — די לינקע פוס... וואס זאל איך שרייבען? איך רעכען איבער אלע נייעס, וועלכע איך האב איינגעשלונגען צוזאמען מיט דער בורדא, וועלכע רופט זיך „קאפע..." לאמיך אקארשט זהען, וועל איך דא ניט געפינען א סיווישעט פאר אן ארטיקעל? די גאנצע ערשטע זייט איז פערנומען מיט גרייטער ניו יארק פאליטיק. מיליאנען מענשען לעזען קאלטבלוטיג, ווי עטליכע קהלשע־געלד־כאפער רייסען זיך און טהיילען זיך אפען מיט דער גנבה... קראוקער זאגט „איך ווייל ניט זיין קיין קאנדידאט. איך האב געהאט מיין טאג, זאלען אנדערע אויך האבען א גוטען טאג. קיין פערד, זאגט ער, וועל איך שוין אויך מאהר ניט קויפען. געגנג פאליטיק און געגנג פערד. נאכדעם, געדענק איך, געהט אן ערקלעהרונג פון סעט לאו... ער זאגט, דאס וואלט „רעפארם" איז פערמיאוסט, ערניעריגט, פערקריפעלט... אויך א מיטינג פון די סאציאל־דעמאקראטען האט מען געזאגט, אז די רעאקטארס פון בודלעריש לאיאלע צייטונגען, האט מען גערארפט אויפהענגען אויך א פאנארעם סטאלב... מען בעשרייבט די טרויעריגע לויה פון די ערמארדעטע מיינערס... 3550 סאלדאטען בעוואכען די מערדער זיי זאלען ניט קענען ארעסטירט ווערען. די ריכטער געבען ארויס וואראנטס זיי צו פערהאפטען און די מיליץ היט זיי אפ מען האט געלינטשט א נעגער... ער האט פערגוואלטיגט פינף פרויען און האט דערשאסען א מענשען פאר דריי־סיג טעג....

אין דער שטאט באבילאן איז דא א פרוי, וואס אמוזירט זיך מיט שרפות... זי האט פערגניגען צו זהען, ווי מענשען כאפען זיך אויף ביי נאכט טויט־ערשראקענע, דער פייער פלאקערט, קינדער און פרויען שרייען, די גלאקען קלינגען... טהארן און מיסים געק וועלען פארגעשטעלט ווערען פאר דער דזשורי, און גאלדענסופפ קאפ איז נאך ניטא... א געוויסער מיסטער הופער איז געשוואומען פון טראי ביז ניו יארק, 165 מיל, אום צו ווערען דורכדעם בעריהמט און קריגען א פלאץ אין א פינף־סענטיגען מוזאום... אויף דער ניין און נייניציגטער סטריט, איסט, האט א פאליסמאן געפונען אויף א סטופ א יונגע פרוי, וועלכע איז געלעגען אין א טייך מיט בלוט. לעבען איהר, איז נעלעגען א קינד, וועלכעם איז ערשט געבוירען געווארען...

דער הויף איז געווען פול מיט לעבן... ניט נור געשעפטס לעבן, די נאַטור אליין איז דאָ געווען זעהר גוט רעפרעזענטירט. פון אָפּיס פלעגט אָפּט ארויסלויפען א שטאָלצער ניו־פאונדלענדער הונד און פלעגט זיך שטיפענדיג א וואָרף טאָן אויף די היהנער, וועלכע האָבען פריעדליך געלעבט אין דיעזען קאָהל יארד. עס איז געווען אזוי אנגענעהם צו זעהן, ווי די העהנער האָבען דאָ גע'בעל־הבית'עווען, האָבען געקעמפפט איינער מיט'ן צווייטען און האָבען געפיהרט לאַנגע קאָנווערזאציאָנען מיט די לייַדיס, די היהנער... איהר מעגט לאַכען, אז איך פלעג דערהערען אָפּט מאָל, ווי די העהנער אַנקעגען הויבען אָן קלאַפען מיט די פליגלען און הויך קעהרען, פלעג איך זיך צו הערען מיט פערגעניגען... אין ניו יאָרק, וואו מען הערט אזוי פיעל רעהנערם און אזוי פיעל פייפעריי, אזוי פיעל טומעל און געפילדער — פלוצלונג אָן אמת'ע נאטירליכע „קוקעריקו!" א נאַרישקייט דאַכט זיך, און עס דערמאָנט פאָרט אָן אַנדערע צייטען, רופט ארויס לאַנג פערשוואונדענע בילדער... איהר זעהט א קליין שטעדטעל, א רוסיש דערפלע....

צווישען די עופות זיינען דאָ אויך געווען אַריסטאָקראַטען. עטליכע ריאַבע „צעסערקעם" אָדער ווי די דייטשען רופען זיי, פערלהיהנער, וועלכע רעדען זעהר הויך... א פּאַרשוין, א פּאוולין און א נאָבעלע פּאוול... מיט שטאָלצקייט און מיט גאוה פלעגט דער פּאוולין שפּאַצירען איבער'ן הויף, און מאַכענדיג פון זיינע שעהנע פעדערען א זעלטענע „פען"... און זי איז געגאַנגען לעבען דיעזען געליעבטען ענגאַיסט מיט שטילע טריט...

נאָך פּאר א יאָהרען ווינטער איז שוין אויף דיעזען יארד ניט געווען אזוי פיעל לעבען און בעווענונג. איצט אָבער איז דאָ שטיל און טויט... די גרויסע בוכשטאָבען פון „בראונם קאַל ענד וואוד יארד" זיי זיינען אָבגעבליאָקעווען געוואָרען... אנשטאָט די גרויסע בערג, ליגט א קופּקעלע קויליען... מענשען ארבייטען ניט מעהר, אויסער איין אלטען פערשלאָפענעם פּאַרמאַן. אנשטאָט די געזונטע, פעטע פערד, — איין אלטע קליאַטשע... ניטאָ קיין היהנער, דער שעהנער פּאוולין און פערשוואונדען געוואָרען... שטיל איז דאָ, פוסט און אונמוטהיג...

די זונן שיינט ווידער.

אן אונמוטהיגער אַקאָרד.

עס רעגענט. שוואַרצע וואָלקענס הענגען נידריג איבער די דונקעלע טענעמענט הייזער. אזוי ווי פון א דורכגעריסענע זיפ גיסט זיך דער רעגען אויף די שטיינער פון גאַס. אין שטוב איז אזוי פינסטער, אז איך זעה גאָר נישט ביי מיין שרייב טיש... איך גיה צום פענסטער און קוק ארויס אין דעם טרויעריגען „דרויסען" ארויס... עס איז שטיל. זעלטען וועט לויפט דורך א פערבייגעהער, אן עקספרעס גיט א שטורם איבער די שטיינער און וועדט גיך פערשוואונדען. איך הער, ביי מיין שכן אין הויז נעהמט אימיצער אויף דער פיאַנאָ אן אונמוטהיגען מי־נאָרנעם אקאָרד און אַלעס וועדט אנשוויגען.

דער רעגען קלאַפט מיט א מאַנאָטאָנע רעגעלמעסיגקייט אין די שויבען פון פענסטער. איך גיב א קוק אַנקעגען אויף א גרויסען, פוסטען הויף און דאַם, וואָס איך בעמערק דאָרט, מאַכט מיך איצט נאָך אונמוטהיגער... עס איז שוין פיער יאָהר אז איך זעה דיזען הויף אַלע טאָג פון מיינע פענסטער... א גרויסער הויף, אָבגעצאַמט מיט געפארבטע ברעטער, אויף וועלכע עס איז מיט גינאַנטע אותיות אויפגעשריעבען: „בראונס קאַאל עגד וואוד יארד"... א מאָל איז דיעזער הויף געווען פול מיט לעבען. גאַנצע בערג מיט פערשיעדענע זאָרטען קוילען זיינען געלעגען אין בעזונדערע אבטהיילונגען. צעהנד־ליגער מענשען האָבען מיט לאַפאַטעם געוואָרפען די קוילען אין דער הויף. יעדע מינוט פלעגען ארויספאָהרען פון הויף נייע אָבגעפארבטע וואָגענס מיט קוילען. געזונטע גרויסע פערד האָבען געהירזשעט אין הויף... אָפט פלעגט די גאַנצע גאַס זיין פערפלייצט מיט הונדערטע „טאַטשקעס", וועלכע פלעגען אָנפילען דעם גאַנצען הויף מיט נייע טראַנספּאָרטען... פרייליכע, מונטערע שטימען האָבען זיך שטענדיג געטראָגען פון דיעזען יארד... עס האָט דאָ געקאָכט און גערוישט,

די פערבלאָנדזעטע נשמה.

(געשריעבען פון דער נאַטור).

1.

ער איז געזעסען אין איינעם פון די בעוואוסטע דאון־טאַונער קאַפע סאַלונס מיט א דייטשע ציטונג אין האַנד, וועו איך האָב איהם דערזעהן צום ערשטען מאָל. א נידריטשענער מיט ווייס־גרויע זיַלבער־נע בערדעל, מיט רויטע בעקלעך ווי ביי א דייטשע גרעטכען, מיט א גרויסען אָפענעם, מיט געדאַנק בעלייכטעטען שטערען ווי ביי דעם גע־לערנטען דאָקטאָר פאוסט, מיט נאַיוויטעט, לעבהאפטע אויגען ווי ביי א דייטשען בורש, מיט פלינקע בעוועגונגען פון א אינגעל מיט זעהר צוטראָגענע תחתונים און אן אויסגעריבענעם רעקעל. זיינע פענסנע האָבען זיך אראָבגערוקט ניעדריג אויפ'ן נאָז און ער איז געזעסעען פער־טיעפט אין דעם, וואָס מען שרייבט פון זיין „פאטערלאנד"...

דער ווירטה פון קאַפע סאַלון איז צוגעגאַנגען צו איהם און האָט גאַנץ פאַמיליאר געזאָגט: „הערר פיינקוכען, וועט איהר זאָ גוט זיין און געהן קויפען מיר דריי לעבלעך ווייס ברויט?"

— אָ, יא! אָ, יא, נאַטירליך, מיט פערגניגען, האָט געענטפערט שנעל דער אונבעקאַנטער. אין אויגענבליק האָט ער אראָבגעכאפט זיינע „פענסנע" פון נאָז און אריינגעשטעקט אין בוזעם־קעשענע, געבראכט אין אָרדנונג זיין האַלז־באנד, ריכטיג געשטעלט זיין ווייסען קראגען, און אין א סעקונדע שפעטער איז ער געלאָפען פון יענער זייט נאָס איבער'ן טראָטואָר צום בעקער... נאָך בעפאָר דער „ווייטער" האָט מיר דערלאַנגט מיין גלאָז טהעע, האָב איך איהם שוין וויעדער געזעהן ביי דעם אייגענעם טישעל, מיט'ן גאַנצען נאָז אריינגעשטעקט אין די נייעס פון זיין פאָטערלאנד.

איך גיעה צום פענסטער. דער מענטיגער ווינד טרייבט און שטויסט די שווארצע וואלקענס... איך קוק אויפ'ן קאאל יארד און עס איז אזוי אנגענעהם צו זיהן א פרייע שטיקעל פלאטץ, וועלכע איז ניט פערבויעט מיט הויכע טורעמס און וואהין עס פאלען אזוי פיעל ליכ־טיגע שטראהלען... דער אלטער בראון, דער קאאל הענדלער איז טאקע אויף צרות, אבער וואס קען מען העלפען? איהם האט אויפגעפרע־סען דער קאאל טראסט, אזוי ווי אנדערע קלייניע סוחרים ווערען אויפ־געפרעסען פון אנדערע טראסטס. געווים יעדער צושטאנד האט זייניע פאעטישע אייגענשאפטען, וועלכע ווערען אויפגעפרעסען צוזאמען מיט די בראונס... אבר וואס איז די פאעזי, די מינארנע און מא־זשארנע אקארדען, מיט די שעהנע פאוולין געגען דער אייזערנער, מענטיגער ווירקליכקייט?...

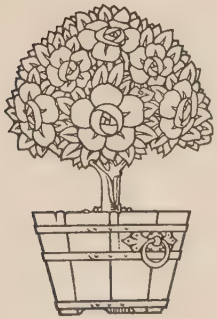

בעדיטונג פון די וועלטער ... אָבער מיינע הערן, גלויק האָט געוואָלט די וואָהרע דראַמאַ זאָל דיענען דער מוזיק און וואָגנער האָט ערניערריגט די מוזיק און האָט געזאָגט: די מוזיק דארף דיענען דער דראַמאַ ... יא, וואָגנער איז גלויק'ס נאָכפאָלגער פונקט ווי שומאַן און מענדעלזאָן בארטאָלדי זיינען די נאָכפאָלגער פון דעם גרויסען באָך. נעהמט צום ביישפיעל באָך'ס בעריהמטע קאַנטאַטע „איך האָטטע פיעל בעקימערנים ...“ איז אייך בעקאַנט דאָ דער פּלאַץ, וואו עס פאַנגען זיך אן דיעזע פוגען? ... ער האָט אָנגעהויבען זינגען מיט זיין הייזעריגע שטימע, מאַכען די הענד קלאַפען טאַקט מיט די פיס ... אין א מינוט אַרום האָט ער שוין ציטירט פון בעטהאָווענס נייענטען סימפאָני, שפּעטער האָט ער „געפייפט“ פון וועבער'ס „אָבעראָן“.

דעם דריטען מאָל האָב איך איהם נאָך אונעראָרטעט באַגעגענט אין אן אָרעמען רעסטאָראָן. ער איז געזעסען אין א ווינקעלע און האָט געשפּיעלט אויף א זאָנדערבאַרען מוזיקאָליישען אינסטרומענט, וועלכען מען האָט ניט געקענט אָנרופען ניט מיט'ן נאָמען פלייטע, ניט פּיקול, ניט פייפעלע ... נאָכ'ן שפּיעלען האָט יעדער פון זיינע צוהערער געלעגט א פּעני אָדער צוויי לעבען איהם אויפ'ן טיש. איך האָב מיך בעשלאָסען, ערפאָהרען גענוי וואר איז ער, דיעזער מערקווירדיגער דייטשער יהודי.

.2

דיעזער אלטער יונגער־מאַנטשיק איז אלט פינף און זעכציג יאָהר. ער איז נאָך א בחור און האָפט מיט דער צייט, ווען זיין „גרוסע“ ענטדעקונג וועט אָנערקענט וואָרען, חתונה צו האָבען מיט א שעהנע יונגע אלמנה. ער טרוימט פון לעבע ווי א זיעבצעהן יעהריגער בחור'ל, און גלויבט ערנסט, דאָס זיינע גליקליכע יאָהרען וועלען נאָך ערשט קומען. דערווייל הונגערט ער, געהט זעהר אָרעם געקליידעט, ערניעדריגט זיך אום צו פערדיענען א שטיקעל טרוקען ברויט און נעכטיגט שוין זעקס יאָהר אלץ אין איינעם פון די אָרעמסטע „לאָדזשינג“ הייזער אויף דער בויערי, וואו מען נעהמט ביי איהם פופצעהן סענט פאר א נאכט.

ער שטאַמט פון זעהר א רייכע פאַמיליע. אלע זיינע קרובים זיינען געשיקטע קויפ־לייטע און ער אליין האָט אויך געהאַט א פערמעגען

— הערר פיינקוכען, זיי האָבען ביי מיר היינט א סיגארע...
—אָ! אָ, וואצו?... ערלויבען זיי מיר בעסער איין טאָסע קאָפע און איין שטיקכען ברויט מיט פוטער... חע! חע! חע!.. צום טייוועל, איך האָב שוין ווידער אפעטיט...

דעם צווייטען מאָל האָב איך איהם געטראָפען אין דעם זעלבען „קאָפע סאָלון". ארום איהם איז געזעסען א גאנצע קאָמפּאניע מוזיקער און ער, דער אָלטעטשקער, האָט גערעדט מיט בעגייסטערונג און איז ארומגעשפרונגען אויף זיין ביינקעל, ווי א אינגעל א שטיפער. ער האָט גערעדט, ווי אן אמת'ער קענער פון קלאָסישע מוזיק. עס האָט אויסגעווייזען, ביי איהם אין קאָפּ איז דאָ א ביבליאָטעק פון דער מוזיקאָלישער ליטעראָטור. ער האָט יעדע מינוט דערמאָנט די נעמען פון די בעריהמטע מוזיקאָלישע גאונים און האָט ציטירט, דאָס הייסט געזונגען צעהן־פופצעהן טאקטען, פון יעדער זייער ו ו ע ר ק. אזוי ו ו י פון א פאָנטאָן האָבען זיך ביי איהם געגאָסען טיעפזינניגע בעמערקונגען, וויציגע פּראָלעלען, וויכטיגע ארגומענטען, היסטאָרישע פאקטען, „איך בין א דייטשער, מיינע הערן, און שטאָלציר דערמיט. דען מיר דייטשען האָבען געגעבען דער ציוויליזירטער וועלט אמת'ע פילאָזאָפי און אמת'ע מוזיק...

— איהר זייט א דייטשער? האָט בעמערקט אייגער פון זיינע צוהערער. איהר זייט דאָך א יהודי.

— דייטשלאַנד איז מיין פאָטערלאַנד! דייטשלאַנד האָט איהך געגעבען אזעלכע זשענין פון געדאַנקען ווי לייבניץ, קאַנט, העגעל און גאָטע און אזעלכע זשעניען פון הארמאָני ווי סעבאסטיאן באָך, העגדעל, גלוק, מאָזארט בעטהאָווען, האידען, שפאר, וועבער, מענדעלזאָן און שומאַן...

— נו, און וואגנער'ן רעכענט איהר גאָר ניט?

— יא, וואגנער איז אויך א זשעני, אָבער איך ליעב איהם ניט... ער האָט בעהאַנדעלט די מוזיק ווי אן אנארכיסט... וואגנער מיט זיין מוזיק דער צוקונפט איז קיין נייעס ניט אין דער מוזיקאָלישער וועלט. דער גרויסער גלוק האָט אויך געזאָגט, דאָס אן אָפּערא ברויכט צו זיין נור א מוזיקאָלישע דראמא... ער האָט אויך געקעמפפט געגען די איטאָליענישע שארמאנקע מוזיק, מיט עפעקטען, מיט זיסע אריען, וועלכע האָבען קיין צוזאמענבונד ניט מיט דעם גערַאנק און

פוילטען קאָסטיום, און איז דאָך לעבעדיג, מונטער, פריילעך און פול מיט האָפנונגען. די מוזיק בעגיסטערט איהם, די גרויסע קלאָסיקער האָלטען איהם שטענדיג העכער פון דער ווירקליכער אָרעמער וועלט.. ער לעבט אין די ספערען פון סימפאָני און האַרמאָני און הערט דעם דלות ווי דעם פאַר א יאָהריגען שנעע...

ווי אזוי קען ער זיך פיהלען עלענד, פרעמד און נע־ונד, וועז ער האָט אזעלכע טרייע קאָמעראָדען, ווי הענדעל, מאָצארט און בעטהאָווען? ... וואָס קען איהם שרעקען דער אָרימער, שמוציגער לאָדזשינג־הויז, וועז זיין גייסט רוהט אימער אין דעם טעמפּעל דער קונסט?... ער דערמאָנט דעם אַלטען, דייטשיסען פיאָניסט אין אייגעם פון טור־גענייוום ראָמאָנען, וועלכער איז פערבלאָנזעט געוואָרען קיין רום־לאנד, וועלכער האָט געלעבט צווישען פרעמדע מענשען און האָט זיך געהאָט זיין אייגענע וועלט פון וואהרע קונסט און האַרמאָני... ער האָט טריי געליעבט און אמת געלויבט און איז געשטאָרבען אן עלענדער אין דער פרעמד... ער איז געווען אין אונזער פראָקטישער, מאטעריאַליסטישער, שמוציגער וועלט א פרעמדע, פערבלאָנזעטע נשמה...

פון דרייסיג טויזענד דייטשע טאָלער... ער איז אָבער צווישען די סוחרים און הענדלער געווען א פערבאָנזעטע נשמה — די נאַטור האָט אין איהם אייננעהויבט אַן ארטיסטישען גייסט מיט אַן אמת'ע איבער־געבענע ליעבע צו וואָהרע קונסט; בעזאָנדערס, צו דער היבלישער מוזיק... מיט וואָס איז דער מענש געווען בעשעפטיגט זיין גאַנצעס לעבען, — קען מען וויסען דערפון, וואָס ער קען אויסוועניג אָלע קווארטעטען פון היידען, אָלע אראַטאָריעס, אָלע גרויסע סימפאָניען, אָלע קאַנטאַטען, אָלע מעסעס, אָלע בעריהמטע קלאַסישע אָפערען. ער האָט זיך אינטערעסירט נור מיט אַין זאָך — מיט מוזיק. אזא געשעפט ברענגט ניט קיין פראָפיט — ער איז גיך געווארען א קבצן. איהם האָט עס וועניג געקימערט ער איז געווען אזוי גוט בעקאַנט אין די מוזיקאַליש־שע קרייזען, דאָס מען האָט איהם אָהן געלד געלאָזט אויף אָלע אָפערן־פּאָרשטעלונגען, אויף אָלע קאָנצערטען און סימפאָנישע אָבענדען. וואָס נאָך האָט ער געדארפט?...

ער האָט געקענט, געליעבט, געפיהלט די מוזיק און איז אָבער אליין געווען זעהר א שוואַכער מוזיקער. ער האָט געשפיעלט אויף א פליטע, ווי א נעביל־דעטער אמאַטור קען שפיעלען... מיט געפיהל, מיט געשמאַק און אָהן טעכניק. איז פלוצלונג איהם איינגעפאַלען א געדאַנק: ערפינדען אזא מוזיקאַלישען אינסטרומענט, וועלכער זאָל זיין איינפאַך ווי די אינסטרומענטען אויף וועלכע אונזערע אור־עלטע־רען, די פאַסטוכער האָבען געשפיעלט און וועלכער זאָל אין דער זעל־בער צייט בעפריעדיגען אָלע פאָרדערונגען פון דער מוזיקאַלישער ווי־סענשאפט. יאָהרען, צעהנדליגע יאָהרען פון זיין לעבען זיינען פער־שוואונדען פאר איהם אונבאמערקט. ער האָט געארבייט, געפלאַנעוועט, געמאַכט מאַדעלען, געטראַכט און ענדליך — ער האָט איצט א הילי־צערנע פייפעלע, אויף וועלכע ער שפיעלט טאָנען און האַלבע טאָנען, א פייפעלע וועלכע אין זיינע אויגען, דאַרף זיין גערעכענט ווי אייניע פון די גרעסטע ערפינדונגען פון אונזער יאָהר הונדערט. ער גלויבט אין זיין ערפינדונג, אָבער די פראַקטישע מענשעלעך דאַרט אין איי־ראָפּא און אויך דא אין אמעריקא ווילען ניט גלויבען... און ער שפיעלט אויף זיין פייפעלע „דערווייל" אין רעסטאָראַנטען פאר עטליכע כענטען. שלאָפט אין א לאַדושינג הויז, בעדיענט דעם רעסטאָראַן־קי־פער פאר א טאַס קאָפע, פערנעהט זיך אליין יעדען טאָג זיין צו־

מיט יעדען טאָג. פיעלע קאַטאָלישע פעראיינען און געזעלשאפטען גרינדען זיך דאָ אלע וואָך. יעדער מאָנאַט וואַקסען הונדערטער נייע קירכען־געביידעס, וועלכע קאָסטען מיליאָנען דאָלארס. דער פאַנאַטיזמוס לעבט אין די הערצער פון פאָלק אונד די רעליגיאָן איז מעכטיג. אונזער קאַטאָלישע קירכע וועט שפּיעלען אין גיכען די גרעסטע פּאָליטישע ראָלע אין אמעריקא. די אלטע מיינונגען זיינען צווישען די מאַסען אָבגעהיט מיט אויפערזוכט און די אפּיקורס'ישע וויסענשאפטען זיינען שוואַך, ווי זויג־קינדער, זיי האָבען נט קיין ציין צו קייען און צו בייסען. אונשטערבליך איז די רעליגיאָן.

קאַרדינאל סאַטאָלי.

דער דריטער בריף איז אדרעסירט קיין מאַסקווא.

ליעבער פרייַנד, איך בין גאַנץ צופריעדען מיט אמעריקא. געשעפּטען קען מען דאָ מאַכען פונקט ווי ביי אייך. אז מען שמירט פאָהרט מען דאָ גראדע ווי אין רוסלאַנד. פּאָליציע נעהמט כאַבאַר, קרעדיט איז דאָ, אָנזעצען קען מען צוויי מאָל אין א יאָהר, ברענען איין מאָל אין צוויי יאָהר, גאָלען די באָרד אלע זונטאָג אונד הערען א פּרעדיגט פון א רעפאָרמירטען רעווערענד אלע ראש השנה. אן אָפּערא האָבען מיר דאָ אין אונזער מעטראָפּאָליטאַן אָפּערא הויז א בעסערע ווי ביי אייך און פריי בין איך ווי א יונקער, איך מאַך גוטע ביזנעס, רויכער האַוואַנער סיגאַרען און מיינע קינדער לערנען ביי פּראָפעסאָר פעליקס אדלער אין זיין מוסטער שולע. דיין פרייַנד קויפמאַן.

דער פיערטער בריף איז געגאַנגען קיין דרוע, וויטעבסקער גובערניע.

ידידי משה! וואָס זאָל איך דיר שרייבען? אויף אונזער שפּראַך הייסט עס: מען מאַכט א לעבען אין אמעריקא און ביי אייך זאָגט מען פשוט: מע ליגט אין דער ערד און מען באַקט בייגעל. איך אַרבייט פון פריה מאָרגען ביז שפּעט אין דער נאַכט, אלע קינדער אַרבייטען, אפילו די קלייניטשקע לויפען ארום מיט פּייפערס — און וואָס האָבען מיר? א מכה, שונא ישראל! שולען, מקואות, רבנים מיט דרשנים

פיער בריף.

אין דער טאשע פון א בריעפטרעגער זיינען געלעגען פיער בריף איינער לעבען אנדערען ווי פיער גוטע שכנים. אלע זיינען געווען אד־ רעסירט קיין אייראפּא, אלע אין גלייכע קאנווערטען, אלע מארקעם פון יוניייטער סטייטס אף אמעריקא, אין אלע פיער בריף איז געווען געשריבען די וואהייט און יעדע וואהייט איז געווען אזוי ווייט אייניע פון די אנדערע ווי דער הימעל איז וויים פון דער ערד, און דאך האט מען פאר יעדער וואהייט נור פינף סענט בעצאהלט זי זאל עקס־ פּארטירט ווערען אין דער אלטער אייראפּא אריין.

דער ערשטער בריף איז געווען קיין ווינא. די וואהייט איז דארט געווען אויסגעדריקט בזה הלשון:

טייערער קאמעראד! די גרויסע געדאנקען דער פרייהייט פרא־ פאגאנדירען זיך דא אפען. די ארבייטער בעווענונג שטארקט זיך מיט יעדען טאג, אלע אונטרדריקטע פעראייניגען זיך און פארבריייטען זיך צום קאמפף. פאנאטיזמום איז פערניכטעט געווארען. די אלע רעלי־ גיאנען זיינען דא אין אמעריקא גאנץ שוואך און שפיעלען קיין פאלי־ טישע ראלע ניט מעהר. דא אין אמעריקא זעהט מען שוין דייטליך אז די רעליגיאן איז אן אלטע באבע אהן ציין, זי קען ניט קיינען און קען ניט בייסען. קלוגע מיינונגען פערשפרייטען זיך צווישען פאלק, די רייניע וויסענשאפט וואקסט און ווערט שטארק מעכטיג.

דיין פרייגד בראווערמאן.

דער צווייטער בריף איז געגאנגען קיין רוים:

הייליגער פאפסט! די גרויסע געדאנקען פון קאטאליציזמום פראפאגאנדירען זיך דא גאנץ אפען, אונזער קירכע פערשטארקט זיך

די נייע קאָאָפּעריישאָן.

אין האָלסוויל געשעפט פון מר. דייוו רעשעסקעס (דוד יאָסקעס בלע"ז) איז שטיל. די קלערקס שטעהען אָבגעוונדערט און וואָגען ניט צו רעדען הויך; די שעהנע בוכהאַלטערין לינאַ, וועלכע האָט שטענדיג די פריוויליגיע צו לאָכען אין סטאָר, — לאָכט ניט היינט; ער, דער באָס אליין, מר. דייוו דזשעסקעס, זיצט מיט אן אַראָבגעלאָזענע„ נאָזע" און מיט א פערלאָשענעם סמוקער אין האַנד. מען קען מיינען, מר. דזשעסקעס פלאַנעווט איצט ווי צו מאַכען א פייער, אָדער צו שפּיעלען א טריק די קרעדיטאָרען, אָדער ווי צו קורירען זיך פון דיספּעפּסיע. אין דער ווירקליכקייט אָבער זיינען די נעראָנקען זיינע ווייט פון פייער און דיספּעפּסיע. ביי איהם איז אַלעס אָלל רייט אָבער ניט אָלל רייט איז מיסים דייוו דזשעסקעס. זי איז געקומען, ניט פאַר אייך געראַכט, פון דער קאָנטרי מיט א בים און האַלט זעהר שמאָל...

מענשען! נעהמט אייך אַראָפּ א מוסר פון מיסים דזשעסקעס, פאַר דער קאָנטרי האָט זי געהאַט, קיין עין הרע, צוויי הונדערט און אַכט און פופציג פונט און נאָך דער קאָנטרי איז זי געקומען ביט צוויי אָקעס פלייש און שמאַלץ מעהר. אויף דער פיאַזע אין האָטעל איז פאַר איהר געשטאַנען א ראָקענטשער עקסטרא סייז. ניט אַנדערש ווי בעהאַנגען און בעפוצט מיט אַלערליי דזשולערי פלעגט זי זיצען אויף דער פיאַזע און שאָקלען זיך ביז דער גלעקעל האָט גערופען עסען. אָבגעגעסען — ווידער נעשאָקלט זיך ביז דער גלעקעל האָט גערופען עסען, ווידער אָבגעגעסען און ווידער געראָקט זיך, און ווידער געגעסען און געראָקט זיך ביז'ן שלאָפען... אויסגעשלאָפען זיך און געראָקט זיך ביז'ן עסען. פלוצלונג איז געקומען אויף דער פיאַזע צופליהען א קלייניע חיה'לע „זים, זים זים" האָט גערוישט און געזוכט א פאַסענדע סטאַנציע. מרס. דזשעסקעס גלאַנצענדע באַק האָט געוואונען איהר סימפּאַטהיע.

האבען מיר דאָ מעהר פון אייך, אבער נחת נאָך וועניגער. מיר וואלנערן זיך אין ענגע אלקערלאך, עסען פערשימעלטע הערינג און די פאליציי פרעגט ניט קיין פאספארט און טרעט אויפ'ן קאפ. טרויעריג ציהען זיך די טעג — מען שטעהט אויף אין דער פריה צו דער ארבייט, און מען לייגט זיך שלאפען מען זאל ווידער כוח האבען אויפצושטעהן ארבייטען. בלאטע און שמוץ האבען מיר געגוג, מעהר ווי אין דרוע, אבער די זונן האב איך נאך ניט געזעהן אין אמעריקא, מיט קיין פרישע לופט האט נאך מיין הארץ ניט געאטעמט און קיין גרינע בוימעלע האט נאך מיין אויג ניט בעגעגענט. מען שטופט אב די וועלטעל, די לעצטע כוחות וועלען פערלארן, די פים אויסגעקרימט, די ברוסט אויסגעדארט, דער מארך פון די ביינער אויסגעטרוקענט, די אויגען וועלען שלאף און קראנק ... און וואס וועט זיין דער תכלית? וועט זיין אן ענדע צו די צרות?

ידידי משה מיין פלוניתטע שרה־פרומע איז אלט און גרוי געוואָרען ... פער'חושך'ט, פערשווארצט, די קינדער אבגעריסענע, אבגעשליסענע, באַרוועסט, נאקעטע לויפען אום מיט די ווילדע יונגאטשעס און איך זיץ און נעה, און נעה, און נעה! ... איך וועל נעהען ביז דער מלאך המות וועט זיך ערבארמען איבער מיר, וועט קומען און זאגען: אמעריקאנער סיטיזען! גענוג ארבייטען! קום רוהען אין ענגען פינסטערן גרוב ... און עס קען נאך זיין, אז איידער איך וועל טרעפען אין קבר אריין וועלען דאקטוירים ערגעץ אין א האספיטאל צושניידען מיין ארעם הארץ אויף שטיקלעך און צוברעכען מיין אונגליקליכען קאפ אויף ברעקלעך. פרייַנד מיינער, די טרער וואס איצט ארבגעפאלען אויפ'ן בריף דאס איז מיין זיעגעל, דאס איז א חתימה פון א קבצן, דיין פרייַנד שווייגמאן.

מיט רויך פון זיין סיגארע, האָט געפונען אז פונקט יעצט פאסט ניט ארויסצולאָזען דעם רויך פון מויל. ער האָט נעוואָלט דעם גאנצען רויך אראָפשלינגען און האָט זיך שטארק פערהוסט און פערפערכעט. ביז'ן היילינען אָרט האָט ער רויך דעם ראבינער געקיצעלט און ער האָט ניט אויפגעהערט צו הוסטען: מר. דזשעסקעם האָט געזיפצעט און די פערד זיינען געגאנגען מיט קלינג לאנגזאמע טריט.

ענדליך איז געקומען די לעצטע שרעקליכע מינוט. דער ארון איז געשטאנען לעבען אָפענעם קבר, נאָהענט דערבי דער אלמן און זיינע קינדער אין טרויער. ביי די אבלות זיינען ניט נור די שוואַרצע קלייד ער שוין געווען ארומגעטרימט מיט ווייסע טאסמעס, נור אפילו די נאז פאטשיילקעס זיינען געווען אמת'ע עכטע טרויער אוניפאָרם, כדת המאדע. די קרובים האבען געווויינט, גוטע פרייגד האבען געהאלטען לאפעטעם, יעדער האָט געוואָלט פערדיענען א מצוה ביי מרס. דזשעסקעם. דער שמיש האָט געזאגט א געדונגענעם יתגדל ויתקדש, די אירישע דרייווערס האבען אנטקעגען אין א סאלון געטרונקען ביער און געקייט טשו טאבעקע, די פערד, בעדעקט מיט וואַרעמע דעקען האבען געגעגעצט אין געסקריפעט, און דער רעווערענד, ביי וועלכען דער רויך האָט נאָך אלץ נעריסען אין האלז, האָט זיך אויסגעהוסט, לאנגזאם אויסגערייניגט זיין סאָליד רייטשע נאזע מיט א גרויסען ווייסען שנופטוך און האָט אנגעפאנגען:

„ברידער און שוועסטער! דער קעניג דאוויד האָט געזאגט: היודך עפר (האיאדך האפאר) גאָט אף איזראעל, קען דיך לויבען אץ? ברידער אונד שוועסטער, בעטראכטעט דיעזע טויטע פרוי, וואַרום וועלן מען זעהט פאר זיך א טויטען, פערשטעהט מען, דאָם וועלן מען שטארבט, לעבט מען שוין ניט מעהר, אָה! ניין! זי איז געווען א שטילע, א פיינע, א גוטע, א ליעבענסווירדיגע, א טוגענהאפטע פרוי, א מוסטער פון א מוטער, א געליידענע נאבעלע בת ציון, א פרוי איזראאיליטין, א צדקות אונד דאָך, אז מען שטארבט איז מען נעשטארבען, יו קענט העלפ איט. א גרויסער פילאָזאף האָט א מאל געזאגט: איך גלויב ניט אין גאָט, אונד דאָך וועלן ער איז געשטארבען איז ער געווען טויט. נון, וואָס איז פילאָזאפי? א מיליאנער האָט א מאל געפראהלט: ער איז רייך, אונד דאָך, וועלן ער איז געווען מיין, האָט ער מעהר ניט נעלעבט. נון, וואָס איז רייכטום? א גרויסער העלר האָט א מאל זיך

די באק האָט באָלד אָנגעהויבען צו צונעהמען און צו צונעהמען און די דאָקטוירים זאָגען: עס קען אזוי לאַנג צונעהמען, ביז וואַנען עס וועט צונעהמען אין גאַנצען, אי! וואָס איז א מענש!...

זיצט מר. דייוו דזשעסקעס און טראַכט ערנסט און שטאַרק: א פיוניראָל, ער — אן אלמן, שעהנע בוכהאלטערין לינא, פערד און דרייוועלס פון סטייבעל, ברידער פון לאָדזש, אן אונטערטייקער, א רעוולענד, קרענצע פון די קינדער, פון די קלוירקס, אלע שכנים קוקען, פיעל קערעזשעס, א שעהנער פאַראַד...

ער גיט אשוועלען זיפץ, די נאזע אקאמפאַנירט צו און גיט א פייף, די קלוירקס האלטען זיך ווי ערנסטע מענשען, נור די שעהנע בוכהאלטערין לינא שיסט אויס מיט א פערדריקטען קוויטס, פאר כאפט זיך באָלד און וויל ארויסרייבען אין בוך נאָך א נול. די פעדער אָבער מאכט א בולבע און לינא בלייבט ערנסט.

.2

מרס. דזשעסקעס איז געשטאָרבען — ברוך דין אמת! א קערעזש פול מיט בלומען פיהרט זי איבער'ן טייך קיין ברוקלין, נאָכ'ן ברמנן ציהט זיך א לאַנגער צוג מיט קערעזשעס, אין וועלכע עס הערען זיך פרעהליכע, קינדערשע שטימען און זעהען זיך פיעלע צופריעדענע פנים'ער. עס איז קיין חדוש! אין אמעריקא פאַהרט מען אין קערעזשעס נור צו דער לויה אָדער צו א חופה. און יעדען פרעהט דאָס פערגעניגען צו האָבען א „פרי רייד"...

אין ערשטען קערעזש פאַהרט נעבעך דער אלמן, מר. דזשעסקעס און מיט איהם דער ראבינער פון דער קאָנגרעגיישאָן „אנשי בני רצוצים", רעווערענד מאזעס קלאטשקע. מר. דזשעסקעס זיפצט און רעוולענד קלאטשע רויבערט איין אמת'ן עכטען „שנאָר" סיגאר.

אָח, הערר ראבינער! זאָגט מיט א וויינענדיגע שטימע מר. דזשעסקעס, זי איז געווען א פרוי, א זעלטענהייט. פערציג יאָהר געלעבט. טשיקען סאלאד פלעגט זי מאכען, פונקט זי זאָל זיין א געבאָרענע אמעריקאנערין, זי האָט געהאט א רויגען און א געזונטען כאַראַקטער — זי האָט געשווינגען און געגעסען, און איצט...

רעווערענד מאזעס קלאטשקע, ביי וועלכען דאָס מויל איז געווען פול

„א קאָאָפעריישען מאכען אונד שותפים זיין איז גוט האָרט, אויפ'ן בית עולם. דאָ אָבער, עווערי באדי מיינד יאָור ביזנעס..." מיסטער דושעסקעס האָט עס געזאָגט מיט גרויס ווירדע און האָט זיך צוגעבויגען א קוק טאָן אין בוך, וואָס לינא שרייבט. זייערע אויגען האָבען בעגעגענט און ביידען איז געקומען א געדאנק פון אן אנדער קאָאָפעריישען...

בעריהמט: איך בין שטאַרק, אונד דאָך וועלן ער איז געווען טוידט, איז ער געווען א געשטאַרבענער. נון, וואָס איז שטאַרקייט? וואָס איז איבערהויפט א מענש, וואָס איז א וואהרער איזראעליט? זאָל אייך דיער זער געמאַהל, וועלכער בעוועגט יעצט זיינע פערלאַרענע געמאַהלין זיין צום ביישפיעל: ער איז אין טרייער איזראעליט, א גוטער ביזנעס מאַן, איהם האָט יעצט גאָט געהאָלפען, זאָל דער אלמעכטיגער אזוי העלפען אלע אידען ונאמר אמן".

וועהרענד דער ראַבינער האָט געהאַלטען זיין מערקווירדיגע רעדע, האָבען אלע ביטער געווויינט און מר. דזשעסקעם האָט זיך געוועגדעט צו זיינע קלוירקס מיט א יאָמער־געשריי: „איהר זעהט, וואָס אונזער סוף איז? איך דאַרף ניט מעהר. וואָס דאַרף איך רייכטהום? וואָס דאַרף איך זיין א העלד? וואָס דאַרף איך זיין א פילאָזאָף? נא מאַר!... איך קען מעהר ניט אונד וויל מעהר ניט פיהרען קיינע ביזנעס... נעהמט דעם סטאָר... פיהרט. האַנדעלט. זאָלען מיר זיין א קאָאָפערריישען! א נייע קאָאָפערריישען! אה! מיין ווייב! מיין סעראה!... וואָס דאַרף איך, וועז זי איז ניטא?"

3.

אין סאַלון האָבען אלע געגומען צוביסלעך וויסקי, פערביסען מיט קעז און שפעט ביי נאכט איז מען געקומען אהיים.

אין דער פריה האָט מען פון סטאָר אראָפגענומען די טרויער אנאָנסע. די קלוירקס האָבען זיך געשטעלט אויף זיערע פלעצער און לינא די בוכהאלטערין האָט זיך געזעצט ביי איהר דעסק און האָט בעציטענס אָנגעהויבען קנייפען איהר לאָנדש, קייען און לאכען. מר. דזשעסקעם איז געקומען אין סטאָר שפעט. ער האָט געהאט זעהר א זויערען און בייזען פנים. אויף זיין צילינדער איז געווען אָנגענעהט א שוואַרצע שטיק טרויער טוך. פאַר וואָס טוט איהר גאָר ניט? האָט ער א געשריי געטאָן צו די קלערקס, איהר קענט זיך ניט געפינען קיין ארביט?

לינא האָט א לאַך געטאָן און האָט אויסגעשריען: זיי מיינען, דאָס זיי זיינען מיט אייך יעצט פאַרטנערס. יו נאָ, א נייע קאָאָפערריישען...

גראָשען צו סעטלען אן אונערוואַרטעטען דעפיציט, — ער איז דאָ, זיין האַנד איז די ערשטע צו דערלאַנגען א קוואַדער, זיין שטימע איז די ערשטע צו שרייען „יא...“ א ניט דאָ געדאכט זיצט אין איהם, וועלכער שטויסט איהם צו קהלשע ארבייט, און לאָזט איהם ניט רו־הען, לאָזט איהם ניט אטהעמען.

מעהר פון אלץ איז מען איהם מקנא, וואָס איהם לעבט זיך גוט. שטענדיג איז ער זאָרגלאָז, קיין מאָל קלאָגט ער זיך ניט, אז איהם איז שלעכט. צו יעדער צייט לאכט ער מיט'ן גאנצען האַרצען און עס האָט זיך נאָך ניט געטראָפען, ער זאָל ניט געבען מיט'ן פולען האַנד, וועו מען דארף. עס איז וואהר, זיין גוטעס אָפענעס געזיכט ווערט קיין מאָל ניט פערוואָלקענט מיט א טרויעריגען געדאנק. וועו ער איז צווישען מענשען, וועו ער איז בעגיסטערט, וועו ער פערגעסט זיך. אָבער וועו ער קעהרט זיך אום שפעט אין דער נאכט אהיים, נאָך אלע הייסע דעבאטען, נאָך אלע קהל'שע ערפאָלגען און גרויסע זיעגען, וועו ער שטעלט זיך אָפּ אין א ווינקעלע און זוכט איבער אלע קעשענעס, צו איז איהם געבליבען כאָטש עטליכע סענט פאר זיינע גליעבטע קינדערלעך, וועו ער גיט זיך פלוצלונג א כאָפּ ביים האַרצען און ביים קאָפּ און גיט אנעשריי „וועה איז מיר! וואָס טוט מען? וועל איך שוין מאָרגען קריגען ארבייט צו ניין?“ וועו ער פערבייסט די ליפען און געהט שטיל אין פינסטערן האָל צו זיינע אָרעמע צימערלעך, וועו ער זיצט עטליכע מינוט אויפ'ן ברעג בעטל א פערטראכטער און זיפצט שווער, דאן איז ער גאָר אן אנדער מענש. אָבער וועו זעהט עס און וועו ווייס עס? ער אליין האָט פיינט פון זיך צו דערצעהלען.

קענט איהר איהם?

איהר קענט איהם?

(א סיליוועט).

ער זידט, ער קאָכט, ער וואַרפט זיך אויף אַלע זייטען, ער איז שטענדיג פערנומען, שטענדיג צוהיצט, צופלאַקערט... וואו עס איז נור דאָ א „גוטע" סאַסייטע, דאָרט איז ער א מעמבער. וואו עס נור א נוצליכע אונטערנעהמונג, דאָרט איז ער א פליסיגער מיטהעלפער. יעדען אַבענד האָט ער דריי — פיער מיטינגען, וועלכע ער מוז „אַטענדען", פינף—זעקס דעבאַטען אין וועלכע ער דארף נעהמען אן אַנטייל. אויף יעדע פערזאַמלונג איז ער מיט דער אָפּאָזיציאָן, מיט דער שוואַכער מינאָריטעט, וועלכע שטעהט פאר גערעכטיגקייט. ער איז דער ערשטער צו ווערען ענטציקט פון אן אמת'ן וואָרט, דער ערשטער צו אפּלאָדירען יעדען גוט געמאַכטען פּאָינט; דער ערשטער צו שרייען „פע", וועו מען רעדט ניט צו דער „אמת'ער זאַך"...

ער זוכט ניט קיין כבוד, וויים ניט פון קיין חכמות, איהם האַרט ניט, אַז מען לאַכט פון איהם אונטער. ער בעלעדיגט זיך ניט, וועו מען פערטשעפעט איהם אין א דעבאַטע. ער איז א מענש אָהן א נאַל, פון זיינע ליפען געהט ניט אראָפּ דער גוטער שמייכעלע אין זיינע פריינדליך־קוקענדע, גרויסע און א ביסעל נאַררישע אויגען לייכט זיך שטענדיג א פייערל פון גוטמוטהיגקייט. ער איז קיין מאַל ניט מיעד צו דיסקוטירען און צו ארגומענטירען. פאר „זיין" צייטונג, פאר זיין געליעבטען שרייבער, פאר זיינע פרינציפען איז ער בערייט צו שטרייטען אין „זיין" קאפע סאלון ביז טאָג, ביז ער וועט הייזעריג, ביז זיין אָפּאַנענט וועט אנטלויפען פון איהם, ווי א פער'סם'טער... דאָרף מען אימיצען שיקען, דארף מען ארומגעהן פערקויפען מיט „טיקעטס", שטעהן ביי דער טהיר, לויפען נאָך א „פערשפעטיגטען" רעדנער, קריגען אייז־וואַסער פאר'ן אראָטאָר, צוואַמען קלייבען עטליכע

שמעו שמים והאזיני ארץ... ניט אַלע מענטשן זיינען איין לענג, ניט אַלע בערג זיינען איין הויך, ניט אַלע מענטשן האָבען איין געשטאַלט, ניט אַלע קנאַקערס האָבען איין טאַלאַנט. אונזער געלויבטער מיסטער באָק איז אויך א מענש פאר זיך, ווי אזוי זאָגען די חכמי אומות העולם „אַן אוֹן פיר זיך"... פיר זיך הייסט ניט אז ער פיהרט זיך אַליין ביי דער נאָז. דוקא פערקאהרט, יעדער זשעני, יעדער גרויסער קנאַקער פיהרט שטענדיג ביי דער נאָז די יעניגע, וועלכער דער רבונו של עולם האָט נור צוליעב דעם א נאָז געגעבען. יא, אז מיר רעדען שוין יא פון נאָז, וועלען מיר אָנפאַנגען פון נאָז. אונזער מיסטער באָק האָט א פיינעם און א סאָלידנעם נאָז; זיין נאָז איז נעווים אָפּגעקאָפירט געוואָרען פון איינע פון די טראַמפעטען, אין וועלכע די אידען האָבען געבלאָזען לעבען די וועלט פון שטאָדט יריחו. ניט איין פעסטונג האָט אונזער מיסטער באָק איינגענומען, ניט איין אָפּאָזיציאָן אומגעשטירצט, ניט איין פיינד געצוואונגען צו לויפען פון שלאַכטפעלד, נור דערפאר ווייל זיין ליעבער נאָז פייפט גוט. איין תקיעה גדולה פון זיין נאָזלעכל מאכט, אז די הערצער פון זיינע צוהערער ציטערען, די אויגען גיסען טרערען, די מיילער וועלען צוריסען, שריי־ענדיג און די הענד וועלען געשוואָלען קלאַפענדיג בראַוואָ, מיסטער באָק! בראַוואָ! עס לעבע די געראַטיגקייט!...

איין שריט איז נור פון גוטס ביז שלעכטס, פון טרויעריגם ביז פרייליכס, און נאָך נעהענטער איז פון מיסטער באָק'ס נאָז ביז זיין מויל, אך! וואָס פאר א וואונדערבאַרען מויל ער האָט! ניט אומזיסט לויפען איהם נאָך טויזענדער אַרבייטער, ניט אומזיסט רעכענט ער זיך פאר איינעם פון די גרעסטע ספּיקערס צווישען אַלע אונטערהויזען־מייקערס, ניט אומזיסט ריהמט זיך מיסטער באָק, אז ער קען מיט איין שלעפ איינשלינגען דעם פערפלוכטען קאַפּיטאַליזמוס... א! ער האָט א מויל!... מיסטער באָק האָט שוין געוואָלט א מאל איינ־שלינגען דעם קופּעל מיט דעם טורעם פון וואַרלד'ס בילדינג... א מצוה אויף זיי, לאָזען זיי ניט זיין קיין קאַפּיטאַליסטען!... און ער האָט דאָס ניט געטאָן נור דערפאר, ווייל אין „וואַרלד" אַרבייט א רעפּאַרטער, וועלכער קען אויך גוט שפּילען אין פינעקיל און איז א גוטער ברודער... איבער איין צדיק זיינען גערעטעט געוואָרען סדום און עמורה. דאָס איז ניט קיין גוזמא! היינט, שטעלט אויך פאָר,

ניו יאָרקער חברה ערב־רב.

חיים באָק.

— איהר קענט איהם?
— וועמען?
— איהם זעלבסט, אונזער גרויסען...
— אונזער גרויסען... וואָס?
— אונזער גרויסען אָרגאַניזאַטאָר, אונזער געפערלעכען אַגיטאַטאָר, אונזער גלענצענדען אָראַטאָר, מיט איין וואָרט, קענט איהר אונזער בעריהמטען מיסטער חיים באָק, פאָלקס־טריבון און אַרבייטער פאָרשטעהער, מענשען פריינד און רעוואָלוציאָן מאַכער, פילאָזאָף און וויטצען־זאָגער, ערנסטער שרייבער און קאַטאָוועס טרייבער? קענט איהר איהם? פערשטעהט איהר איהם? שעטצט איהר איהם? א זשעני, א גרויסער טאַלאַנט, א גרויסער העלד, א עדעלעם הערץ, א דענקענדער קאָפּ — דאָס אַלעס איז ניט גרינג צו פערשטעהן. די קלייניע אייגפאַכע מענשעלעך וויל־לען ניט און קענען ניט שעטצען זייערע גרויסע פאָרשטעהער און פיהרער. זיי וויסען ניט קיין אונטערשיעד צווישען תרח און בלק, צווישען נאַפּאָלעאָן און שבתי צבי, צווישען עריסאָן און דעם בעל שם. געווים וויל־לען דיעזע קלייניע מענשעלעך ניט זעהן קיין חלוק צווישען אונזער גרויסען, פראַכטפאָלען, טאַלאַנטפאָלען, גלענצענדען, איבערראַשענדען, ריעזען־העלדישען (די אַלע „קלאַסישע ווערטער האָב איך ארויסגעלאַטכענט פון א אידישער טהעאַטער אפישע), מיסטער חיים באָק און דעם פראָסטען גוט בעריהמטען און גוט בעוואוסטען משה לאָקש. דאָרום נעהמען מיר אויף זיך איהר צו ערקלעהרען, וואָר איז ער, אונזער מיסטער באָק, וואָס טוט ער, וואָס דאַרף און וואָס ווינשט ער?

הוררי! שפּילט די מאַרסעלּיעזע! הויבט אויף אייערע פּאָהנען! באָק געהט! באָק קומט! באָק זיענט! הוררי!

— מיט וואָס איז אָבער מיסטער חיים באָק גרויס? האָט ער פּיעל געלערנט, געלעזען?

— בעהיטע גאָט! וואו דארף א גרויסער מענש לערנען און לעזען? א גרויסער מענש איז גרויס ניט דערפאר, וויל ער קען און וויים עטוואָס, א גרויסער מענש איז גרויס דערפאר נור, וויל ער איז גרויס און אָט איז טאַקע א סמן: מיסטער באָק איז געלערנט ווי א בעל עגלה, געפילדערט ווי א מארק־אידענע. ער וויים ניט אפילו אז קמץ א איז מע, און פון דעסטוועגען דאָס שאָט איהם ניט צו זיין גרויס.

— נון, איז מיסטער באָק, געווים קלוג, ווי א ממזר, האָט א גוטע קאָפּ און פערשטעהט א געשעפט?

— דוקא בלא מיט א גרויסען אלף, ער פערשטעהט ניט אפילו א קאַץ א וויידעל צו פערבינדען, איז נאַרריש שטאַלץ, וויסט ניט וואו איין און וואו אויס.

— געוואלד, רבונו של עולם, ווי־זשע אזוי איז ער געוואָרען גרויס? מיט וואָס איז ער געוואָרען גרויס? וועד האָט איהם געמאכט גרויס? מיט וועלכע גרויסע געשעפטען בעשעפטיגט ער זיך?

— איך וויל איך ערקלעהרען: מיסטער חיים באָק איז געוואָרען גרויס, בעריהמט, בעליעבט און בעוואוסט, וויל... וויל ער...

ער קנאקט,
ער וואגט,
ער קיצעלט,
ער שפּילט,
ער שרייט,
ער רוקט זיין נאז,
ער בלאזט פון זיך,
אמ דאָס זיינען די שבעה מעלות בגולם, וועלכע מאכען גרויס...

— איך פערשטעה ניט וואָס הייסט דאָס: ער קנאקט, ער קיצעלט, ער בלאזט?

— דאָס הייסט, מיסטער באָק טוט גאָר ניט און וויל גאָר ניט טאָן; ער קען גאָר נישט און וויים ניט פון זיין לייב און לעבען, און דאָך שפּילט ער אזא ראָלע און איז א גאנצער מאכער צווישען די

וואָס פאר אַ זיסע, לעבע, וואונדערבארע, פראכטפאָלע, איבערראַשענדע, ריזענהעלדישע שטימע עס געהט ארויס פון זיין זיסען מויל! די צוהערער זיצען ניט טויט, ניט לעבעדיג. די הערצער זיינען פערקלעמט, די נשמות זיינען אריין אין די פיאטעס, דער אָטעם האָט זיך איבערגענאַקט, דאָס בלוט איז פערקיהלט... אָט, אָט, וועט פון מיסטער באָק'ס מויל ארויספליהען א בת קול, און עס פליהט ארויס...

אָט הערט איהר ווי א גאַנצע מחנה היישערינקען צווירקען, אָט ווייזט זיך אייך אויס, אז עס סקריפען די רעדער פון א וואָגען, וועלכער מוז שוין זיעבצעהן יאָהר ניט זיין געשמירט, אָט מיינט איהר, אז עס קווייטשעט א קאַץ, וועלכער מען האָט אָנגעטרעטען אויפ'ן עק, אָט הערט איהר א געפילדער, גלייך ווי א בעל תפלה שרייט עוזר דלים! דאָס פובליקום קוועלט, די הערען קוויקען זיך, די פרויען זיינען זיך מחיה.

„אלע צונגען אין בעוועגונג
אלע לונגען אין עררעגונג"

און מען פליאסקעט און מען שרייט: בראַוואָ! עס לעבע דער יוניאָניזמום! עס לעבע די פרייהייט און גלייכהייט! א כפרה וואָנדערביל'ד מיט דזשיי גולד! לאַנג לעבען זאָל מיסטער באָק!

וויל איהר דערקענען אונזער מיסטער באָק אויפ'ן גאַסס? אז איהר וועט דערזעהן א קאָפּ אונטער א סטאָוו־פייפ, וועלכער וועט אויסווייזען ווי א פייג אונטר א פּאָקרישקע, און וועלכע וועט פּאַסען צום פּנים אַקוראַט ווי א בהמה פאסט א זאַטעל, אז איהר וועט דערזעהן א מענש, וועלכער ציהט אויס זיין קאָפּ ביז די וואָלקענס און ווארפט מיט זיינע אויגען פון העסטער סטריט ביז טאמאני האָל, אז איהר וועט בעגעגענען א הערר, וועלכער מאכט א רעש, אז ער גההט אין נאַס, אויף וועלכען מען קוקט, מען טייטעלט מיט די פינגער, פאר וועלכען ארבייטער פאָלען צו דער ערד און גאזעטען־מייקערס הויבען אויף זייערע היט, אז איהר וועט הערען אז מען זאָגט: אָט דאָס איז ער! אָט דאָס גההט ער! דאָס קומט ער! אונזערער... אונזער רעטער, אונזער פּאַרשטעהער, אונזער חכם עתיק, אונזער תקיף, אונזער בריה, אונזער מאכער... זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז ער... ער אליין, אונזער גרויסער, אלמעכטיגער מיסטער חיים באָק! הוררי! שרייט

דען ניט אַ גרויסער מאַן? יא! שרייען אַלע זיינע חסידים, גרויס, בעלזיעבט און בעריהמט איז אונזער גרויסער קנאַקער, אונזער תקיף און בעל טובה, מיסטער חיים באָק! לאָז איהם דער רבונו של עולם געבען לאַנגע יאָהרען און קורצען שכל, ער זאָל אונז נאָך לאַנג קענען פיהרען ביי די נעזער, און זיין אונזער בעל טובה און פאָרשטעהער! הוררייי! עס לעבען די קנאַקערייי! הוררייי! עס לעבע די גערעכטיגקייט!

און אונזער ר' חיים באָק טוט זיך דערווייל זיינם, דאָס הייסט, ער טוט גאָר נישט, ער קנאַקט. ער קיצעלט, ער שפילט, ער שרייט, ער רוקט זיין נאָז, ער בלאָזט פון זיך...

קנאַק, ברודער, קנאַק כל זמן עס קנאַקט זיך! אַרבייטער הויבט אויף אייער יוניאָן פאָהנען און שרייט: הוררייי! הוררייי! עס לעבע די גערעכטיגקייט!

אַרעמע און לייכטזינניגע ארבייטער, וויל 1) ער קנאקט, ער האָט אין קרויט אריין, ער רעדט וואָס איז ניט געשטויגען און ניט געפלויגען, זאָגט צו הרים וגבעות, פֿאררעדט די צייהן, פערבלענ־דעט די אויגען מיט קנאקענדע ווערטער און פראזען. 2) ער וואגט... ער שלאָגט דורך די וואנט מיט'ן קאָפּ, ער שטעלט זיך ניט אָב, ער ערלויבט זיך אלעס, ער שעמט זיך ניט, האָט ניט קיין אָבשיי, אכטעט קיינעם ניט... איך בין חיים באָק און איהר אלע זייט קיי און שפּיי!... דאָס געפעלט, דאָס מאכט גרויס... 3) ער ציטערט די נערוועז פון זיינע צוהערער, ער חנפּ'ט זיי, ער ריהמט זיי, ער בעווייזט מיט ביטערע טרערען זייער לאָגע, ער ווערט זייער בעל טובה, זייער בעזאָרגער, און ווערט גרויס... 4) ער שפּילט... ער שפּיעלט א ראָלע פון אן ארבייטער פריינד, שפּילט אין פינעקעל מיט גוטע ברידער פון אלע לאָגערס, שפּילט א ליעבע מיט די, ווען קענען צו נוטץ קומען, שפּילט אין דאָמינא מיט די וויכטיגע סאָלון־קיפערס און ווערט א העלדען־ראָליסט און אן ערנסטער ליעבהאָבער... 5) ער שרייט... זאָגען עטוואָס וויכטיגעס קען ער ניט... שרייט ער...: אָה! מיט שרייען נעהמט מען פיעל! קענסט דו שרייען צוזעצטערהייד, קענסט דו שיטען פון מויל שוועבעל און פּאָך, קענסט דו בריקען מיט די פּיס ווי אן אייזל און הירזשען ווי א פערד; קענסט דו מיט אַיין געשריי מאכען א תל פון וואנדערבילדען און מאכען א זרח דעם אפרייטאָר פּאָר א לייט — דאָן ביסט דו דער טויער און מיט דיר פרייען זיך גרויס און קליין, קינד און קייט... הוררי! עס לעבע אונזער פריינד, אונזער פיהרער און בעזאָרגער! 6) ער רוקט אריין זיין נאָז וואָהין מען דארף ניט. שמעקט, מישט זיך אין אלעס אריין. זאָגט א דעה, אז מען פרעגט איהם ניט, ווערט א קהל'שער קאָכלעפעל און קנאקט אזוי לאַנג, ביז ער ווערט אנערקענט אלס דער גרעסטער און פעהיגסטער קנאקער... 7) א חוץ אלע זאכען, בלאָזט ער נאָך פון זיך... דאָס מאכט איהם גרעסער פון אלס. א מענש האלט זיך אזוי שטאָלץ! ער פון זיין צד בעגיסט יעדערען מיט א פאמונעצע און פון זיך בלאָזט ער, אז אפילו א פערער זאָל אויף איהם ניט פאלען; ער מאכט יע־דערען מיט דער בלאָטע און אליין איז ער א פריץ, ער שרייט, ער קאָ־מאנדעוועט ער שאפט זיך מיט יעדען ווי מיט זיין קנעכט... איז ער

קארט: אָדער נעווינען א סך, אָדער פערשפּילען אין גאנצען. הערא־איזמוס דאַרף זיין נעגרינדעט אויף נאָבעלע מאָטיוון... עס איז ניט קיין אַקט פון נעמבלינג, קיין פּאַראַקסיזמוס פון א קראַנק פיעבער־האַפּטע פאַנטאַזיע, — עס מוז זיין א שאַהנע, עדעלע טהאַט, וועלכע קומט פון דעם מענשעם גוטע נאָבעלע זעלע, און וועלכע איז ניט פער־בונדען מיט אירגענד וועלכען מאָטעריאַליסטישען שכר, מיט אירגענד וועלכע ענאַאיסטישע ציעלען... פון אזעלכע הערַאַיזמוס און פון אזעלכע העלדענטהאַטען הערט מען ניט אין אונזער צייט.

— עס איז ניט וואהר, האָט א נעשריי נעטאָן א דריטער טהעע טרינקער, אן עכטער רוססאק, וועלכער האָט שוין נעזופט די פינפטע גלאָז טהעע און נעוויכערט די דריטע סיגאר. גרויסע העלדענטהאַטען ווערען נעטאָן אין אונזער צייט, נור מיר אליין זיינען אזוי פערזונקען אין דעם זומפּ פון אונזער אלטעגליכען לעבען, אזוי שטאַרק פערנומען מיט זיך אליין, דאָס מיר בעמערקען ניט דיעזע אמת'ע, נאָבעלע טהאַטען. אויב איהר ווילט הערען וועל איך אייך ברענגען א פּאָאָר פאַקטען...

— ארויס מיט די פאַקטען! מיר ווילען הערען! האָבען אָנגעהויבען אלע שרייען אין איין קול.

— דער רוססאק האָט לאַנגזאם פערוויכערט נאָך א סיגאר און האָט רוהיג אָנגעפאַנגען צו דערצעהלען; „מיט עטליכע מאָנאַטען צוריק האָבען זיך צוויי בויערי טרעמפּס צוקריענט אין א סאַלון אויף פּאַרק ראָו. פון שימפּפערי זיינען זיי גיך אַריבער צו פייערדיגע קלעפּ און פון קלעפּ צו מעסערס... איידער די, וואָס זיינען געווען אין סא־לון זיינען געקומען צו זיך, איז שוין אייניר פון די טרעמפּס נעלעגען אויף דער ערד מיט א דורכגעשניטענעם בויך, עס איז געווָארען א ליאַרעם, פּאָליציי איז געקומען, א דאָקטאָר, א'ן אמבולאַנס!... דער פערוואונדעטער האָט זיך געבאָדען אין א טייך מיט בלוט און האָט זיך געמאָטערט אין א שרעקליכע אַנאָנויע... דער שולדיגער איז געשטאַנען ביי דער באַר בלאַס ווי דער טויט. — ווער האָט עס געטאָן? האָט גע־פרעגט די פּאָליציי — איך! האָט שטיל געענטפערט, דער שולדי־גער; דער פערוואונדעטער אָבער האָט מיט גרויס מיה אויפגעהויי־בען זיין קאָפּ און האָט געזאָגט: „ניט וואהר... ער איז ניט שולדיג... איך האָב מיך אליין"... ער האָט צוגערופען דעם שולדיגען און האָט

העלדען.

(א שמועס.)

מיר זיינען געזעסען אין א רעסטאראנטשיק, געזופט טהעע, גערויכערט און געשמועסט. ווי געווענהנליך, מען האָט דערצעהלט א פּאָר צווייריייטיגע אנעקדאָטען. איבערגעחזרט א פּאָר אלטע וויצען. און דאן איז מען אונבעמערקט אריין אין ערנסטען טאָן. איך קען מיך ניט עראינערען ווי אזוי עס איז געקומען צו רייד פון העלדען און גרויסע העלדענטהאטען.

— אונזער צייט, האָט געזאָגט איינער פון די טהעע טרינקער, צייכענט זיך אויס דערמיט, וואָס מיר האָבען קיין העלדען און הערען ניט פון קיין העלדענטהאטען. דער מענש איז געוואָרען קליין און אלע זיינע טהאטען זיינען קליינליך, מאטעריאליסטישע שטרעבונגען האָבען געטויטעט אין אונז דעם גייסט פון הערָאיזמום... מיר זיינען נור בעשעפטיגט מיט עגאָאיסטישע אינטערעסען און נאָבעלע טהאטען האָבען קיין פּלאַץ ניט אין אונזער לעבען.

— עס איז ניט ריכטיג, האָט געענטפערט א צווייטער טהעע טרינקער. עס איז נאָך ניט אויסגעשטאָרבען דער הערָאיזמום, ביי דער ערשטער געלעגענהייט צייגט ער זיך... נעהמט צו ביים שפּיעל די העלדען פון דעם לעצטען קריעג, איז אדמיראל דיואי ניט קיין העלד? אָדער איז דער יונגער האבסאָן, וועלכער האָט זיך אריינגעוואָגט אין אשיף, וועלכע האָט געמוזט עקספּלאָדירען, — ניט קיין העלד?

— ניין! זיי זיינען ביידע ניט קיין העלדען. דיואי איז א פערהאָרוועטער סאָלדאָט, וועלכער האָט געהייסען קנאקען, ברענען, שיסען און איהם איז געלונגען צו קריגען א טשין מיט א טריאומפאלנע ארקע. האבסאָנס טהאט איז א פּאראקסיזם פון משוגעת... ער האָט געטאָן, ווי א גרויסער געמבלער טוט. אלעס געשטעלט אויף איין

יינען געווען אָלע מיהע און אונטערזוכונגען — מען האָט דעם שולדיגען ניט געקענט געפינען...

צוויי יאָהר זיינען פאָראיבער. דער יונגער אינדיאַנער האָט זיך אונגליקלעכער ווייזע בעקאַנט מיט א קריסטליכען מיסיאָנער... אָלם געזונטער, אויפריכטיגער, נאָבעלער זוהן פון דער נאָטור, איז ער בעי־ גייסטערט געוואָרען פון דער אמונה, וועלכע פערדיגט נור ברידער ליעבע, נור גערעכטיגקייט. ער האָט געגלויבט, אז וואָס דער קריסט זאָגט, איז ניט נור פראָזען, עס איז א ווירקליכקייט... דער יונגער אינדיאַנער האָט זיך בעשלאָסען צו לעבען נאָך די הויכע מאָראַלישע גע־ זעצע, פון וועלכע מען האָט אים אזוי זיס און אזוי פערפיהרעריש געזונגען... און צוזאַמען מיט קריסטליכע פרינציפען האָט ער אויך איבערגענומען די אויסערע פאָרמען פון ציוויליזאַציאָן... ער האָט איבערגעביטען זיינע קליידער און האָט מעהר ניט געקענט האָבען קיין היים צווישען זיינע ברידער...

אָלם וואָהרער אויפריכטיגער קריסט איז ער אליין געקומען אין פּאָרט און האָט ערקלערט: אויף מיין געוויסען ליגט א פערברעכען, איך בין בעגאַנגען א מאָרד און וויל דורך א שווערע שטראָפע געווינען דעם גוטען גאָטם פערגעבונג. איך האָב ערמאָרדעט דעם קאַמישאָנער — שמיערעט מיך אין קייטען.

געווים, האָט מען איהם פערשמיערעט, אריינגעזעצט אין פריזאָן און אָנגעפאַנגען צו קוועלען און צו פּלאָגען ער זאָל אויך ענטרעקען, ווער עם זיינען געווען מיטהעלפער. דער דיסטריקט אטאָרני האָט איהם ערקלעהרט, אויב ער וועט זיין א סטייט וויטנעס (עדות) געגען אַנדערע, וועט ער ניט בעשטראָפט ווערען מיט'ן טויט... דער אינדישער קריסט האָט גע'טענה'ט: איך אליין וויל פאר מיין זינד בעצאָהלען... אַנדערע האָב איך קיין רעכט און קיין פערלאַנג ניט אריינצומישען. די קריסטליכע ריכטער און די קריסטליכע דזשורי האָ־ בען איהם פעראורטהיילט צום טויט... און דעם פופצעהנטען נאָ־ וועמבער האָט ער געדארפט געהאַנגען ווערען... דער קריסטליכער פרעזידענט האָט אָבער דעם פערברעכער בעגנאדיגט: ער וועט ניט געהאַנגען ווערען, — ער וועט זיך פּלאָגען זיין לעבען לאַנג אין פינס־ טערען פריזאָן... פיהלט איהר ניט, ווי קליין זיי זיינען, די אָלע ריכ־ טער, די פּאָרשטעהער פון גערעכטיגקייט, די פרעדיגער פון ליעבע

איהם עטוואָם געזאָגט שטיל אויפ'ן אויער... דער מערדער האָט זיך אָבגעקעהרט און האָט אָנגעפאָנגען צו ווייטען און דער פערוואונדעטער האָט צוגעמאכט זיינע אויגען און איז געשטאָרבען"...

— ע! זעהר דראַמאַטיש, אָבער דער פאָקט בעווייזט נאָך זעהר וועניג, געווים פרייַנדשאפט, געפיהלען פון קאָמערַאדשאפט זיינען זעהר נאָבעל, אָבער א טהאט וואָם גרינדעט זיך אויף אזעלבע געפיהלען איז נאָך קיין הערַאיזמום ניט...

— הערט איך האָב א בעסערן פאָקט. איהר האָט געלעזען אין צייטונגען, מיט עטליכע טעג צוריק האָט פרעזידענט מעקינלי בעגנאדיגט אן אינדיאַנער, וועלכער איז געווען פעראורטהיילט צום טויט פאר א מאָרד? אנשטאט טויט־שטראָף האָט איהם אונזער פרעזידענט בעגנאדיגט צו זיצען ביז'ן טויט אין פריזאָן.

— איז ווער דאָ דער העלד? דער פרעזידענט?

— ניין! דער מערדער!

— דער מערדער? חא! חא! חא! עס איז געווארען א שטארקער געלעבטער אלע האָבען געמיינט עס איז ניט מעהר ווי א וויץ.

— לאָבט ניט, מיינע פרייַנדע, איך מיין עס גאַנץ ערנסט. מיט עטליכע יאָהר צוריק האָבען אינדיאַנער ביי זיך אויף א געהיימע פערזאַמלונג בעשלאָסען צו טויטען א יונייטער סטייטס קאָמישיאָנער... דער קאָמישיאָנער איז געווען א גראָבער יונג און א שלעכטער מענש, וועלכער האָט געקראָגען דיעזע פאָסט אלס א פאָליטישען דזשאב. די אינדיאַנער האָבען פון איהם זעהר פיעל געליטטען, ענדליך האָט זיך אין זיי ערווואכט דער אלטער פרייהייטס גייסט. וואָם? וועניג וואָם די בלוטדורשטיגע וווייסע האָבען גערוויבט אונזערע רעכטע, אונזער פרייהייט, אונזער לאַנד, זיי ווילען אונז אליין אויך פערניכטען, פערשקלאַפען? א יונגער אינדיאַנער האָט זיך ארויסגערופען נעהמען ראַכע פון דעם נידערטרעכטיגען וווייסען קאָמישיאָנער... אין א פינסטערע נאכט איז ער נאָך מיט דריי מיטהעלפער שטיל אריבער געשוואומען דעם טייך. ער אליין איז צוגעקראָבען צום פאָרט, וואו עס זיינען געווען סאָלדאטען, קאַנאַנען ביקסען, פולווער... און ער אליין האָט דעם וווייסען געגנער פון זייער פרייהייט און רעכטע ערמאָרדעט... אומזיסט

אַלעס אין אָרדנונג.

(א פּאקט.)

דער טריין פון האָדסאָן ריוועד רייל־ראָוד קאָמפּאַני האָט זיך פער־שפּעטיגט אויף צוואַנציג מינוט. דעפּעשען זיינען געפּלויגען פון איין סטאַנציע צו דער אַנדערער. פּאַסאַזשירען זיינען געשטאַנען אויף די פּלאַטפֿאָרמעס און האָבען מיט אונגעדולד ארויסגעקוקט, ווען וועט זיך בעווייזען דער בריזענדער לאָקאָמאָטיוו, נייגעריגע האָבען גע־פֿרעגט אייגע די אַנדערע: וואָס איז געשעהען?

— א קלייניגקייט. די רעלסען זיינען געווען אין אירט אויפ־געריסען. מע וועט עס שנעל צוריכט מאַכען און אלעס וועט זיין אין אָרדנונג.

עס איז נאָך געווען גאַנץ פריה. דער טריין איז געפּלויגען דורך וועלדלעך, פערבי גרינע פעלדער, פערבי שענע דערפער, פערבי רייכע וויליעס... אייניגע פּאַסאַזשירען האָבען געדרעמעלט מיט א זיסען פריה־מאָרגען דרעמעל, אַנדערע האָבען ארויסגעקוקט פון די אָפּע־נע פענסטער און א פרישער ווינטעלע האָט זיי געווייהט אין געזיכט. די זונ איז נאָך געווען א גאַסט, זי האָט זיך נאָך געשעהמט צו בריהען און באַקען. און האָט אראָבגעקוקט אויף דער אויגעוואַכטער ערד שע־מעריג און חנ'עוודיג... פּלוצלינג האָט דער לאָקאָמאָטיוו געגעבען א בייזען פייף, האָט א ציטער געטאָן און דער טריין האָט זיך אָבגע־שטעלט אין מיטען פעלד. די דערשראָקענע פּאַסאַזשירען האָבען זיך אויפגעכאַפט פון זייערע ערטער, אייניגע האָבען ארויסגעשטעקט די קעפ פון די פענסטער, אַנדערע האָבען זיך געלאָזט לויפען צו די טהי־רען... פּיעלע זיינען אראָבגעשפרונגען פון די טרעפ אין די גרינע גראָז, וועלכע איז געווען בערעקט מיט שטויב און טוי. עטליכע מינוט האָט געהערשט א פּאַניק, קיינער האָט ניט געוואוסט, וואָס עס איז געשעהען, די קאָנדוקטאָרען זיינען אומגעלאָפען צוטראָגענע, די מא־

געגען דיעזען שטילען, אמת'ן נאבעלען העלד און מענש? ... יא, עס זיינען נאך דא העלדען, אבער ליידער געפינען זיי זיך צוויישען טרעמפּס און ווילדע אינדיאנער...

אלע זיינען געבליבען זיצען שטיל און דער רוססאק האט ארויס־געלאזט פון מויל א גאנצען וואלקען מיט רויך און האט געזאגט: וואר וויים? אפשר האט די זיסע קריסטליכע ליעבע נאך ניט אין גאנצען פערקריפעלט די זעעלע פון דיעזען בראווען אינדיאנער... און וועז עס איז אין א פינסטערע נאכט, וועז די נאטור וועט שטורמען און דער ווינד וועט רוישען ארום זיין פריזאן, וועט זיך אין איהם ערוואכען זיין פרייהייט גייסט און זיי פריהערדיגער מוטה... דער גאנצער פריזאן וועט פערהילכט ווערען זיין טרויעריגעם ווילדעם ליעד און דאן וועט ער אויפברעכען די אייזערנע טהירען, וועט ערמאדען זיינע קערקער מייסטער און וועט לויפען צוריק צו זיין פרייע מוטער נאטור?...

שטירצען אין זומפֿ אריין... הונדערטע מענשען וועלען גע׳הרג׳עט ווערען. א קאַלטער שוויים בערגעקט זיין געזיכט, ער קוקט זיך אַרום אַ דערשראָקענער און ווייסט ניט, וואָס זאָל ער טאָן. וואָהין זאָל ער לויפען און וועמען רופען צו הילף?... ער בעשלייסט זיך צו רעטען זיינע אונבעקאַנטע ברידער... לויפט א שטיקעל מהלך אָב פון דעם געפערליכען פּלאַץ... נעהמט אַראָב פון זיך זיין אַלטען רעקל, זיין ווייסע העמד זאָל זיך זיך גיכער ווארפען דעם מאשיניסט אין די אויגען... עס קען זיין אז דער מאשיניסט וועט איהם ניט בעמערקען און וועט ארויף אויף איהם און צורייבען איהם אויף אש... אָבער דער טריין וועט זיך דאָך אָבשטעלען די פּאַסאַזשירען וועלען זיין גערעטעט און אַלעס וועט זיין אין אָרדנונג...

ער שטעהט און וואַרט, די צייט געהט. ער ווייסט, דאָס ער האָט זיך שוין פערשפּעטיגט צו דער ארבייט, ער ווייס, וואָס פאר א מערדער דער קאָנטראָקטאָר איז, אָבער ער פערלאָזט ניט זיין פּאָסט... ער הערט זיך צו... די ערד ציטערט אונטער זיינע פיס, ווייט הערט זיך אזוי ווי א גערויש פון איהם... דער טריין געהט. ער הויבט אויף זיינע הענד, ער שרייט... שרייט אין מיט׳ן וועג... דער מאשיניסט בעמערקט איהם, גיט א בייזען פייף, שטעלט אָב דעם ברויזענדען לאָקאָמאָטיוו און אַלעס איז אין אָרדנונג.

קראַסאָווסקי פערלירט ניט מעהר קיין אויגענבליק. ער ערוואַרטעט ניט קיין דאַנקבארקייט, האָט קיין צייט ניט פיעל צו שמועסען, ער לויפט צו דער ארבייט... ער איז אָבער געקומען צו שפּעט.דער קאָנטראָקטאָר הערט ניט קיין טענות ער דארף ניט קיין פוילע ארבייטער... ער הייסט קראַסאָווסקי׳ן נעהמען וויפיעל איהם קומט און נעהן... קראַסאָווסקי בעט, ער פערענטפערט זיך... ער ווייס, אז ער קען איצט בלייבען אָהן ארבייט א וואָך, צוויי וואָכען און אפשר וועט שוין דער גאַנצער זומער פערלאָרען געהן... דער קאָנטראָקטאָר הערט ניט קיין טענות — ער בעצאָהלט און הייסט נעהמען דעם וועג... א פערטראָכטער געהט קראַסאָווסקי צוריק איבער די זעלבע רעלסען... דער טריין איז שוין לאַנג אַוועק און די פאַסאַזשירען האָבען שוין פערגעסען זייער שרעק... אין הויד־פּארק בויעט מען דעם פּאַלאַסט אָהן קראַסאָווסקי׳ן און אַלעס איז אין אָרדנונג...

———(—0—)———

שינישטען האבען געשריען און געקלאפט מיט האמערס. — וואס איז געשעהען?

א קלייניגקייט, די רעלסען זיינען פונקט אויף א בריקעל אויפגעריסען... מען וועט עס באלד „פיקסען" און אלעס וועט זיין אין אָרדנונג.

די אדמיניסטראציע פון האדסאן ריוועי רייל־ראָוד שעצט זעהר טייער די צייט, דאס הייסט: דאס גלעט, וואס זי נעהמט פארן טראנספארט פון מענשען פלייש פון איין אָרט צום אנדערען... די רעלסען האט מען ווירקליך זעהר שנעל צוריעכט געמאכט, די פאסאזשירען איינגעלאדען צוריק אין די וואגאנען, דער לאקאמאטיוו האט געגעבען א פרייליכען לעבעריגען פייף און האט זיך אנגעהויבען שטיל און לאנגזאם צו קאטשען... אלעס איז געווען אין אָרדנונג.

דאס אלעס איז געשעהען עטליכע מיל ווייט פון הויפארק, סטייט ניו יארק, וואו דער בעלייעבטער פ. ו. וואנדערבילט בויט איצט א פראכטפאלען פאלאסט. עטליכע הונדערט ארבייטער בעגיסען זיך דא מיט שוויים יעדען טאג, טראגען בשאות און ארבייטען שווער פון פריה מארגען ביז נאכט... דער פאלאסט וועט זיין גיך אויסגעבויעט, דער פארק ארום אויסגעריינגט, די וועגעלעך אויסגעפלאסטערט און אלעס וועט זיין אין אָרדנונג.

הערר וואנדערבילט וועט גיך האבען זעהר א שעהנע וואהנונג, אבער די ארבייטער דערווייל האבען דא ניט וואו צו שלאפען און וואס צו עסען. זיי צושיטען זיך יעדער פאר נאכט ארום און ארום איבער אלע פארמעס, גאנץ פריה קומען זיי צו פוס, וועי צווישי מיל, וועי דריי מיל, וועי פינף מיל, פון זייערע קוואַרטירען, שטעלען זיך פונקט אין דער מינוט צו דער ארבייט און אלעס איז אין אָרדנונג.

צווישען זיי געפינט זיך א פאליאק קראסאווסקי, אויך ניט מעהר ווי אן ארבייטער. ער געהט יעדען טאג פינף מיל קיין הויד־פארק און פון הייד־פארק. ער געהט מיט די רעלסען, זעהט ארום זיך וועלדער, גערטנער... דערמאנט זיך אויף די פעלדער און די וועלדעלעך פון זיין הוימאטה, זינגט א טרויעריגע ליעדעלע און הערט ווי די פליגעלעך אקאמפאנירען איהם אויף די בוימער. פלוצלינג זעהט ער אויף א בריקעל אויפגעריסענע רעלסען... באלד וועט דא געווים דורכלויפען א טריין נעפאקט מיט פאסאזשירען... אלעס וועט ארא־

דער פּעדאָגאָג יאָסעף פּריעדמאן האָט אויך געענדיגט זיינע בײַ־נעם און איז געפאָהרען אהיים. ער איז איז געווען מיעד, ווארום ער איז א גאנצען טאָג אומגעגאנגען. ער איז געווען אונצופּריעדען, ווייל פּערדיענט האָט ער היינט א מכה... געוואָהנט האָט ער אויף דער איסט סייד און איז געפאָהרען מיט א סעקאָנט עוועניו טריין. ער האָט ניט ערוואַרטעט אין דער היים צו געפינען א גוטען סאָפּער און טרע־פען גוטע בשורות און האָט זיך ניט זעהר געפּרייט דערמיט, וואָם ער פאָהרט אהיים.

זיין ערשטער געדאנק איז געווען, וועז ער איז געגאנגען צום סטיישאָן, זעהן וואָם שרייבען די איוועניג פּייפּערס, פון זיין זוהן בעני פּריעדמאן, וועלכער איז געווען נעבטען אָרעסטירט דערפאר, וואָם ער האָט בערויבט אין צענטראל פּאַרק א רייכען מעקלערס א זוהן. ער איז אריין אין וואַגאָן א דערשראָקענער, ער האָט זיך אנידער געזעצט אין א ווינקעלע הינטער דער טהיר, האָט אנידערגעשטעלט לעבען זיך זיין פּעקעל, וועלכער איז געווען פּערווויקעלט אין א שווער־צען „אויל קלאָטה" — (שוואַרץ ווי זיין פּעקיל צרות) און האָט זיך ענומען פלייסיג לייענען... ער האָט ניט אלעם פערשטאַנען וואָם ער האָט געלייענט, ער האָט נור געזעהן פון אין זייט א בילד פון א שעהן און רייך געקלייידעטען קינד און פון דער אַנדערער זייט — א בילד פון א אבגעריסענעם ווילדען לויפער...

דער עלף־יעהריגער סטעפען באַרנעט איז געקומען היינט אין דער פריה אין קאָורט אָנגעטאָן אין די שעהנסטע יום־טוב'דיגע קלייידער. מיט איהם איז געקומען זיין מאמע, זיין טאנטע און זיין באבע... אלע האבען איהם געגלעט, געקנייפּט אין בעקעל און צוגעגעבען מוטה, ער זאל נור „האלטען" זיין רעדע, וועלכע מען האָט איהם געלערנט נעבטען א גאנצען פריה־מאָרגען... ער איז געווען היינט דער העלד און די מוטער און אלע פריינדע האבען מיט איהם שטאלצירט. און ווען דער פּאָליסמאן האָט אריינגעפיהרט דעם רויבער, אויך אן עלף יעהריגען אינגעל אין דורכגעריבענע זאקען, וועלכע האבען געדארפט זיין א מאל שוואַרץ, אין צוריסענע קלייידער, אויסגעקרימטע און אויסגעטראָטענע שיך, האָט זיך פון דער לעצטער באנק אויפגעהויבען

קאָנטראַסטען.

1.

דער בעוואוסטער בראָקער מיסטער בארנעט האָט ערשט געענדיגט זיינע ביזנעס אין זיין אָפּיס אויף וואָל סט., און איז געפאָהרען אהיים עסען סאַפער. ער האָט געוואָהנט אין א פּריוואַט הויז אויף דער וועסט סייד און איז געפאָהרען מיט דער זעקסטער עוועניו... א שוואַרצער שקלאַף האָט איהם געעפענט די טהיר, די קלערקס האָבען זיך צו איהם העפליך געגייגט, און ער, א צופריעדענער, א גליקליכער איז געגאַנגען צום סטיישאָן לאַנגזאַם מיט א שטאָלצע רוהיגקייט... אין דער היים, אין א גראַמען דיינינג רום איז שוין געווען געגרייט דער טיש. מיט זיבערנע געשיר איז געווען בעדעקט דער וויסער טישטוך. בלומען זיינען געשטאַנען אין רייכע וואַזען. פּלעשער וויין, קאָניאַק און ליקער זיינען געווען אויסגעשטעלט צווישען די טעלער, ווי סאָלדאַטען. צוויי דינסטען, איינע א „שוואַרצע" די אַנדערע א ווייסע, ביידע אין ווייסע פּראָטוכער זיינען צוגעגרייט צו בעדינען. און דער פּאָוואַר אין קיך האָט געהאַקט און געפּרעגלט...

דער ערשטער געדאַנק פון דעם רייכען מעקלער איז געווען צו קויפען אַן אָוועניו־בלאָק, און צו זעהן, וואָס שרייבט מען פון זיין זוהן, פון זיין עלף־יאָהריגען סטעפען... ער האָט באַלד געפונען אן ארטיקעל מיט'ן טיטעל: „א באַי וויקטים פּערטהיידיגט א באַי א רויבער..." דער מעקלער האָט א שמייכעל געטאָן פון פערגעניגען, איז אריין מיט א בריטען הוסט אין וואַגאָן, האָט פערנומען דעם בעסטען פּלאַטץ, האָט פערוואָרפען א פוס אויף א פוס (דערביי האָט ער אריפגעשלעפט א ביסעל זיינע פּריש אויסגעפּרעסטע הויזען און האָט אריסגעוויזען טהייערע זיידענע זאָקען) און האָט זיך גענומען פלייסיג לייענען.

די יונגע מוטער ליגט אין אַ גרויסען, גראָמען, ליכטיגען צימער, פון וועלכען די וועגט זיינען בעדעקט מיט זיידענע שטאָף, מיט שהנע בילדער. די פענסטער זיינען אָפען אין אַ צויבער־גארטען מיט וואונדערבאָרע ראָזען, מט דופטענדע ליליען, מיט זעלטענע קאַסקאַדען, מיט קינסטלערישע פאָנטאַנען, מיט טייערע סטאַטוען. אַ פרישער וויינטלעלע ברענגט דער יונגער מוטער פונ׳ם מעער אַ הערצליכען גרוס, די פויגעלעך אויף די בוימער גראָטולירען זי מיט געזאַנג, די בלומען שיקען איהר אַ קרבן — אַ רח נחוח.

וויפיעל פרייד דאָ איז, וויפיעל גליק, וויפיעל מזל טובן! דער זיידע פון איין צד, שיינקט דעם ניי־געבאָרענעם אַן אוצר, דער זיידע פון דער אַנדער זייט שיינקט אַ גאַנצען פערמענען. די יונגע מוטער קריגט נייע בריליאַנטען, איהר צימער איז פערוואָרפען מיט בלומען, בוקעטען, קרענצע, גירלאַנדען. טעלעגראַמען מיט גליק־וויינשונגען קומען אָן פון אַלע ווינקעלעך פון דער וועלט. אין אַלע צייטונגען איז די נייעס אָבגעדרוקט. די יונגע מוטער און דער יונגער פאָטער זיינען שטאָלץ, גליקליך, צופריעדען.

וועו די יונגע פרוי איז געגאַנגען צו קינד, איז פון ניו יאָרק געפלויגען אַן עקסטרא טריין מיט איינעם פון די בעסטע אקושאָרען. די פראָמינענטע דאָקטוירים פון ניו פאָרט זיינען געשטאַנען ביי דער בעט אויפמערקזאַמע, ערנסטע, גליך זיי וואָלטען געפיהלט, אז דער מענשהייט וועט באַלד געשאַנקען ווערען עטוואָס בעזאַנדערעם.

דאָס קינד איז געבוירען געוואָרען. עס ליגט אין אַ שהנע וויגעלע, אויף זיידענע ציכעלעך, צוגעדעקט מיט סאַמענטענע קאַלדרעלעך, בעפוצט מיט די טייערסטע בריוסעלס שפיצען, בעוואכט פון מאַמקעס, ניאַנקעס... מומעס, באָבעס, קוזינעס קומען אַלע ווייַלע און קושען די גליקליכע מוטער און קושען דאָס גליקליכע קינד.

די יונגע מוטער איז די פרוי פון הערדי פעין וואהיטעני און די מאַכטע פון קאַרנעליוס וואַנדערבילט.

אַ קינד איז געבוירען געוואָרען.

עס איז געשעהען אין דעם גרויסען גהינם, וועלכער רופט זיך ניו־יאָרק, אין אַ פינסטרען אַלטען טענעמענט הויז, וועלכער איז פול מיט

א פרוי, האָט אויף איהם א קוק געטאָן און האָט געגעבען א שווער זיפץ... נעכטען ביינאכט האָט זי געזאָגט, אז זי וועט ניט געהן אין קאָורט... ער איז א לויפער און זאָל ער זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואנט... היינט אָבער איז זי דאָך געקומען.

— בעני פריעדמאן, זאָגט דער ריכטער, דו האָסט זיך ערלויבט אָבנעהמען ביי סטעפען בארנעט א פאקעט בוק אין וועלכען עס איז געווען א דאָלאָר מיט פיערציג סענט.

— פאר וואָס ניט? ענטפערט בעני. זעהסט, ווי ער איז אָנגעטאָן — מען מעג איהם שטעלען אויף א פענסטער אין א סטאָר. ער האָט וואָס צו עסען. נאָך וואָס דארף ער דאָס געלד?

— הערר ריכטער, זאָגט דער „בערויבטער", וועלכען די מוטער האָט א שטוים געטאָן אין זייט, — הערר ריכטער, פערצייה איהם דאָס מאָל, ער וועט זיין א גוד באָי, וועט געהן אזוי ווי איך אין סאָנדעי סקוהל און וועט זיין עהרליך, ער איז ניט שולדיג, וואָס מען האָט איהם ניט געלערנט פון מאָראָל, איך וויים, איהם פערדריסט נאָך וואָס ער האָט עס געטאָן.

— מיך פערדריסט? ... עס הויבט זיך ניט אָן! ... וואָס האָב איך אָנצוואווערען? ... אין דער היים האָב איך זעקס ברידער און שוועסטער, וועלכע וועלען ניט זיין זעהר אונגלויקליך, אז איך וועל ניט זיין מיט זיי. אי דאָנט קער! ...

דער ריכטער, מאדאם באַרנעט, איהרע פריינדע, אלע קוקען מיט ליעבע אויף דעם נאָבעלען, גרויסמוטהיגען „בערויבטען", און בעטראכטען מיט פעראכטונג דעם פרעכען אויסגעלאסענעם „רויבער" און אויף דער לעצטער באנק הערט זיך א שטילער, פערשטיקטער זיפץ...

.2

א קינד איז געבוירען געוואָרען.

עס איז געשעהען אין דעם שעהנעם פרעכטיגען ניו־פּאָרט, וועלכער איז איינגעשלאָסען אין בלומען־גערטנער און פּארקען און אַרומגעריינגעלט מיט די וואָסערן פון גרויסען מעער.

פערבאָרגען אונטער איהר האַרצען האָט זי געטראָגען איהר אונגליק, פערבאָרגען אין האַרצען זיינען געווען איהרע וואונדען... זי האָט קיין ערלויבנים ניט געהאט הויך צו וויינען און הויך צו זיפצען...

דאָס קינד איז געבוירען געוואָרען און די פערווירטע יונגע מוטער שפרינגט אויף ווי א ווילדע, איהרע אויגען בלאָנזען אום ווי ביי א צומישטער... זי פערשטיקט דאָס קינד אין אַלטע שמוציגע שמאטעס, עפענט מיט איהרע ציטערענד שוואכע הענד דאָס פענסטער, און דאָס אונערוואַרטעטע, איבריגע, אונגליקליכע קינד פליהט פון פינפטען פלאָר אראָפ אין שמוציגען מיט שטיינער אויסברוקירטען יאַרד...

די יונגע מוטער איז אן עלענדע אַרעמע שאָפ מיידעל.

איינוואָהנער, מיט באָרדערס, מיט קינדער, מיט אַלערליי חיות און מזיקים.

די יונגע מוטער לײגט אַליין אין איהר שמוציגען בעדרום, אויף א בעטל, וועלכער רייסט איין די וועגט מיט איהרע קולות, וועז מען גיט זיך נור א קער. און אזוי ווי די יונגע מוטער וויל, עס זאָל זיין שטיל, לײגט זי ווי א פערשטיינערטע. עס איז אונערטרעגליך היים. די לופט איז ווי אָנגעגליהטע שטיקענדיגע פּאַרע. עס איז ניטאָ מיט וואָס צו אטהעמען. די יונגע מוטער איז פער׳חלש׳ט, אָבגעשוואכט, איהר ברוסט ברענט פון דורשט, איהרע שמערצען זיינען שרעקליך, זי בעט ניט קיין טרונק, זי קרעכטשעט ניט — זי שווייגט, ווי א שטיין, זי וויל ניט אז פון יענער זייט וועגטל זאָל מען עטוואָס דערהערען און עטוואָס בעמערקען.

זי איז איבערגעקומען, אָבער עס איז ניטאָ קיין פרייד, קיין מזל טוב׳ס, — עס זיינען דאָ טרערען, ביטערע טרערען און א שרעק, פון וועלכע דאָס בלוט וועט פערקיהלט. דאָס קינד שרייט ניט מיט א גליקליכען אויסגעשריי פון בעפרייאונג, דער פאָטער שטעהט ניט בייס וויעלע א גליקליכער און פערליעבטער... ניין! עס איז ניטאָ קיין פאָטער, ניטאָ קיין וויגעלע, ניטאָ קיין פרייד... די עלענדע מוטער אליין איז דאָ. זי וויינט מיט׳ן פנים פערשטיקט אין קישען און קיינער הערט ניט איהר געוויין און זעהט ניט איהרע טרערען.

וועז די יונגע פרוי איז געגאנגען צו קינד איז דאָ ניט געווען קיין דאָקטאָר, קיין אפּושערקע, קיין לעבעדיגער מענש. דער וואָס האָט געדאַרפט געבוירען ווערען איז ניט געווען קיין געווינשטער גאסט פּאר דער מענשהייט. ער איז געווען אַן איבריגער און קיינער האָט זיך ניט געפרייט מיט זיין ערשיינונג.

דאָס קינד איז געבוירען געוואָרען אָהן די ערלויבנים פון א קאָורט, אָהן די קדושין, אָהן דעם וויסען פון איהרע ווייטע פרויגד, די גראָטולאַציע פון איהרע שאפּ חבר׳טעס... זי איז יונג, נאַיוו, זי האָט געגלויבט, אז זיסע ווערטער איז וואָרהייט, אז אויגענבליקליכע לייִדענשאפט איז לעבע... דאָס קינד איז געבוירען געוואָרען און די מיסים פון יענער זייט וואָנט וויים גאָר ניט, אז איהר שטילע פיינע באַרדערקע האָט געדארפט ווערען און איז געוואָרען א מוטער.

כע שטימע און איהרע בלאָסע ליפּען וועלען פערקרימט פון א ביטע־רען שמערצליכען שמייכעלע. „אויפֿ'ן עקסקווירשאָן? מעהר געהט מיר טאָקע ניט אָב"... וועמען קען עס טאָקע איינפאַלען אזא פראָגע? זי זיצט גאַנצע טעג איינגעבויגען אין דרייען, פּינישט פרעמדע אר־בייט, אָדער געהט האַלזטיכער, יעדער סענט קומט איהר אָן מיט צרות און האַרצוועהטאָג... און חוץ אלע זאכען, ווי קען זי פאָהרען? איהר קינד איז געפּאָהרליך קראַנק... אלע טאָג לויפט זי מיט איהם אין די דיספּענסערים, גיט אוים די לעצטע סענט אויף רפואות און דאָס קנד געהט אוים, ווי א ליכט. יעדען טאָג ווערט ער בלייכער און מא־גערער... א בינטעלע בייגער איז געבליבען פון קינד... נור די גרויי־סע פערטראַכטע אויגען גלאַנצען נאָך, ווייטער איז דאָס שוין ווי א טוי־טער... די קנייטשען אויף רעם קינד'ס שטערען ווייזען, אז עס האָט שוין פיעל, פיעל געליטען און זיין טיעפער שטערען איז פול מיט פער־שטאַנד... און צעהן חדשים איז דאָס קינד געוואָרען אלט.

אָבער די שכנות אלע לאָזען איהר ניט צורוה, — זיי פאָהרען אלע און דאָס האַרץ וועט זיי וועה טאָן, אז די אָרימע אונגליקליכע ראָזי וועט בלייבען אליין.

— פאָלגט אונז, פאָהרט זיך דורך. פאַר אייער קינד וועט דאָס זיין די בעסטע רפואה... פרישע לופט אויפֿ'ן וואַסער, אין פּאַרק נרינע גראָז...

— פאַר'ן קינד? ראָזי דערמאָנט זיך, אז דער דאָקטאָר זאָגט איהר שטענדיג, אז דאָס קינד נעהרט זיך זעהר שלעכט און אטהעמט שלעכטע לופט... ער הייסט איהר ארויספאָהרען אין א קאַנטרי. די מעדיצין איז א וויסענשאַפט און דאָך בעלעדיגט זי אפט אזוי אונ־וויסענשאַפטליך די אָרעמע לייט! אָבער אז אין א קאַנטרי קען זי ניט פאָהרען, וועט אפשר כאָטש א ביסעל העלפען דורך עקסקווירשאָן? אויף א טאָג איבערבייטען די לופט איז אויך זעהר פיעל פאַר א קליין קינד.

און זי איז געפאָהרען אויפֿ'ן עקסקווירשאָן.

א טרויעריגע, אזוי ווי א צוגעשלאָגענע, זיצט ראָזי מיט איהר קינד אויפֿ'ן האַנד. ארום איהר איז פרעהליך, לעבעריג און אין איהר איז טרויער און שמערץ... שטיל זיצט זי אין א ווינקעלע מיט איהר קינד... דאָס קינד קרעכצעט שטיל און קוקט אויף דער מאַמען מיט א

צוויי עקסקוירשאָנס.

1.

— ראָזי, דו פאָהרסט אויפ'ן עקסקוירשאָן?

—חא! חא! חא! א שעהנע שאלה, — האָט געענטפערט ראָזי שטיפענדיג און לאָכענדיג. און ווי קען מען טאקע שטעלען אזא פראָגע? זי האָט ספעציעל צוליעב דעם געמאכט זיך א נייע ווייסע קלייד. זי האָט צוויי וואכען לאנג געגעהט אלע נאכט, געפרעסט. (ביי טאג האָט זי געארבייט אין שאפ). וואָס הייסט, צו זי וועט פאָהרען? מאקס אקערמאן האָט שוין לאנג בעצאָהלט פאר צוויי טיקעטס.

און זי איז געווען אויפ'ן עקסקוירשאָן.

אזוי ווי אן אונשולדיגער ענגעל האָט זי אויסגעוויזען אויפ'ן שיף אין איהר ווייסען קלייד, אזוי ווי א ווילדע שטיפערין איז זי אומגעשפרונגען און אומגעלאָפען אין גרינעם פארק, אזוי ווי א מזיק, א שד האָט זי געטאנצט, פאָהרענדיג צוריק אהיים. א גאנצען טאג האָט געקלונגען איהר קול'כעל ווי א גלעקעלע, א גאנצען טאג האָט געהילכט איהר פרייליכער, לעבעדיגער געלעכטער, א גאנצען טאג האָבען איהרע באקען געפלאמט און איהרע אויגען האָבען געברענט מיט פייער. זי האָט געליעבט און איז געליעבט געווען.

ניט אליין האָט זי זיך אומגעקהרט אהיים. איהר האנד איז געלעגען אין דער שטארקער האנד פון מאקס'ען, איהר הארץ האָט געקלאפט לעבען הארץ פון איהר געליעבטען.

2.

— מיסים אקערמאן, איהר פאָהרט אויפ'ן עקסקוירשאָן?

— אויפ'ן עקסקוירשאָן? — ענטפערט ראָזי מיט איהר שווא־

די בליהענדע יוגענד
און די פריהלינגס־צייט.

ערשטער טאָג.

איך בין היינט אויפגעשטאַנען גאַנץ פריה. איך שטעה פעסט אין מיין מיינונג: איך מוז, איך דאַרף, איך וויל שטאַרבען היינט נאָך. וואָס פאַר א זינען האָט מיין לעבען, וואָס פאַר א ציעל האָב איך? וועלכע פרייד קען איך ערווארטען? איך בין א דענקענדער מענש און וויל ניט לעבען נור דערפאַר וויל די נאַטור וויל דאָס און פאָדערט עס! ענדע! די נאַרישע קאָמעדיע פון לעבען ענדיגט זיך היינט. איך שרייב מיין לעצטען בריף מיין אלטער מוטער און זאָג איהר: לעבע וואוהל! פיר אימער, וויין ניט, גוטע מוטער! דאָס לעבען איז ניט ווערטה קיין צובראָכענעם גראָשען!

וועז מיין בריף איז געווען אויפגעשריעבען, בין איך באַלד געגאַנגען אין א מאַגאַזין פון געווער און האָב זיך געקויפט א גוטען רעוואָלווער! איין קנאַק פון דיעזען קאַלטען מעכאַניזמוס, וועלכער ליגט יעצט אין מיין טאַש, און איך לאָך פון דער מעכטיגער נאַטור מיט איהרע גרויסע לעבענס געזעצע. די נאַטור זאָגט, לעב, ביז איך וועל דיר בעפעהלען צו שטאַרבען! און דאָס קלייגע ביקסעלע זאָגט: שטאַרב באַלד, אויב דו ווילסט ניט לעבען!

אין צענטראַל פּאַרק, דאַרט אויף א בעקאַנטער באַנק אונטער צווייי אלטע בוימער וועט געשען דאָס, וואָס עס שרעקט אזוי אלע מענשען! ... אָבער וואַר זיצט עס דאָ? א יונגע פרוי? קען מען דען ניט געפינען אויף דער וועלט איין וויינקעלע, וואו מענשען זאָלען ניט שטערען? איז דען אונמעגליך שטאַרבען אליין?

אָבער דער טאָג איז אזוי שעהן. דער ערשטער וואַרעמער פריה־

טרויעריגען בליק. יעדער מינוט גיט איהם די מוטער מילך, רפואות, רעדט צו איהם, דריקט איהם צו איהר אויסגעטרוקענטע ברוסט, און דאָס קראַנקע קינד פיהלט ניט בעסער... פאַר נאכט איז דאָס קינד געשטאָרבען אויף איהרע הענד.

נור עטליכע האָבען געוואוסט אז די שוף פיהרט צוריק קיין ניו יאָרק א טויט קינד. די „קאָמיטע" האָט געזוכט, די שמחה זאָל ניט וועדען פערשטערט און מען האָט די אונגליקליכע יונגע מוטער אַנידערגעזעצט אָן א זייט און געהיט... מען האָט זי איינגעבעטן, זי זאָל וויינען שטיל און זאָל ניט איבערפיהרען דעם עקסקוירשען...

די שוף גליטשט זיך לאַנגזאם איבער'ן גלאַטען וואַסער, די שטערנדלעך אין הימעל און די יונגע מוטער מיט'ן טויטען קערפערל אויף די הענד זיצט שטיל און פערטראכט. ארום איהר טאַנצען פריילעכע פאַרלעך, זי זעהט גלענצענדע אויגען, זי זעהט גליקליכע פנים'ער און זי דערמאָנט זיך ווי נאָך גאָר ניט לאַנג האָט זי אויך געטאַנצט, געלאַכט און איז גליקליך געווען... איצט איז זי אליין מיט א צובראָכען האַרץ, און א צובראָכען געמיטה. ער, וועמען זי האָט געליעבט — איז ניטא דאָ מיט איהר. ער האָט זי אונגליקליך געמאַכט און פערלאָזט... אין אזא קורצע צייט איז די יוגענד פערוועלקט געוואָרען, איהר שהנקייט פערשוואונדען און פון אלע איהרע זיסע האָפנונגען איז געבליבען א טויט קינד... און זי בויגט זיך צו צו איהר קינד און וויינט שטיל און ביטער.

דערזעהן איז זי אויפגעשטאַנען מיט כעס, איך האָב איהר נאָך נע־
פּאָלגט.

וואָר זייט איהר? א שפּיאָן? האָט זי ביזן געזאָגט און איהרע
שעהנע אויגען האָבען געשטאָכען ווי צוויי שאַרפּע שווערדען.

— ניין! מיין הארץ איז א שפּיאָן! און מיין הארץ וויים, וואָס
איהר האָט בעשלאָסען צו טאָן. זעהט איהר דיעזען רעוואָלווער? איך
אליין האָב אויך נור איין וואונש — איך ווילּ שטאַרבען.

דאָס זיינען געווען אונזערע ערשטע וואָרטער, און נאָכדעם?...
נאָכדעם האָבען מיר פיעל שפּאַציירט צוזאַמען, פיעל געשפּראָכען און
ענדליך האָבען מיר בעשלאָסען, מאָרגען צוזאַמען שטאַרבען אין צענט־
ראַל פּאַרק אונטער די צוויי אלטע בוימער. אָה! עס פריייט מיך אזוי,
וואָס פאר מיין טוידט האָב איך נאָך איין גוטען פריינד ערוואַרבען,
וועלען צוזאַמען אריבער די גרענעץ וואָס טיילט אָב דאָס לעבען פון
טויט.

אלזא לעבט וואהל אלע וועלכע אינטערעסירען זיך מיט מיר!
מאָרגען וועל איך שוין דאָ ניט זיין מעהר, מאָרגען וועט זיין מיט
צוויי מענשען וועניגער.

אך די וועלט! מיר איז אלעס איינס... איך ווילּ שטאַרבען און
וועל שטאַרבען, אָבער זי! ניין! איך ווילּ נאָר ניט דענקען דערפון,
אז זי, זי וועט אויך ניט לעבען מעהר. דאָך זאָל געשעהען דאָס, וואָס
עס דארף געשעהן. אדיע! אדיע! לעבט וואהל!

דריטער טאָג.

מיר האָבען אונז בעגעגנט ווי צוויי אלטע גוטע פריינד. גליק
און פרייד קענען ניט אזוי פּעראייניגען מענשען ווי טרערען און אונ־
גליק. מיר האָבען בעשלאָסען צו ענדיגען די שווערע דראַמא אם שנעלסט־
טען. איך האָב ארויסגענומען מיין רעוואָלווער, זי איהר פלעשעלע
ג׳פּט. אויף א קליין שטיקעל פּאַפּיער האָט זי מיט א ציטערענדע
האַנד אויפגעשריעבען: „קיינער איז ניט שולדיג אין אונזער טוידט,
א גליקליכער צופאל האָט אונז צוזאַמען געבראַכט אום מיר זאָלען
ביידע צוזאַמען שטאַרבען און ענדיגען דאָס ביטערע לעבען!"

לינגם־טאג. די גרעזעלעך זיינען אזוי גרין און דופטענד... פויגעלעך שפרינגען אום צווישען די צווייגען און צוויטשערען... „משה רבנו'ס בהמה'לאך" וואראמען זיך געגען דער זונ. איך ווייל אביסעלע זיצען אן נעניסען צום לעצטען מאל פון דער שהנקייט פון דער נאטור. די יונגע פרוי, וואם זיצט אויף מיין באנק איז אזוי טרויעריג, בלאם!... איהרע אויגען זיינען פערווויינט... וועך וויים, וואם פיהלט נעביך איהר צובראכען הארץ, אפשר איז זי געקומען אהער מיט דעמזעלבען ציעל און זי ווייניט, ווייל... ווייל... נון, ווייל דער פריהלינג איז דאך אזוי שהן, אזוי פראכטפול, און זי איז נאך אזוי יונג.

זי, די בליהענדע יוגענד אליין זאל שטארבען דאן, וועך אלעם אין דער נאטור ערוואכט פון טויטען שלאף? ניין! א רחמנות...

דעם גאנצען טאג האב איך פון איהר די אויגען ניט אראבגעלאזט, איז זי אויפגעגאנגען בין איך נאכגעגאנגען פון דער וויטען, האט זי זיך אומגעקעהרט אויפ'ן באנק אונטער די צווויי בוימער — בין איך שוין דא געזעסען. הורא! אויף איין טאג האב איך איהר לעבען פערלענגערט און מארגען... מארגען וועלען אפשר פרעהליכע גע־דאנקען געפינען פלאטץ אין איהר יונג קעפעלע און איך, איך וועל דאך ניט פערשפעטיגען מארגען אריינשיסען אין מיין קראנק הארץ א קאלטען קויל. יא! מארגען טהו איך עס געווים, אהן צווייפעל...

צווייטער טאג.

דער צווייטער טאג איז פראיבער און איך בין נאך ניט געשטאר־בען. דער טאג איז געווען נאך שהנער, נאך זיסער. די בלויע הימלען זיינען געווען קלאר ווי די אויגען פון אן ענגעל, די זונ האט יעדער ווינקעלע אנגעפילט מיט ליכטיגע שטראהלען. די לופט איז געווען ריין און רייצענד, א קליין וואראם ווינטעלע האט געשטיפט און גע־פלויגען פון איין בוים צום צווייטען... אך! דער פריהלינג! דער פריהלינג!

גאנץ פריה בין איך שוין געווען נעבען מיין באנק אונטער די צווויי אלטע בוימער, אבער זי איז שוין דא געזעסען. וועך זי האט מיך

ווי אַזוי בין איך אוים מיליאָנער געוואָרען.

(ערצעהלונג פון א געוועזענעם מיליאָנער אליין.)

דער געדאַנק צו ווערען אונבעדינגט א מיליאָנער איז מיר צום ערשטען מאָל אייגנעפאַלען אין מאַנהעטען ביטש... אייגענטליך, בין איך און מיינע צוויי גוטע בעקאַנטע אוועקגעפאָהרען פריהער קיין בעטה ביטש... מיר האָבען אַלע צוזאַמען גענאַט נור זעכציג סענט און מיר האָבען געהאַט אזא חשבון: פון ברוקלין ברידזש ביז בעטה ביטש און צוריק ווען קאָסטען 30 סענט קאר פעיר און 30 סענט ווע־לען מיר אַלע דריי פערהוליען. צעהן סענט אויף א פערזאָן, האָבען מיר גערעכענט, איז גאַנץ גענוג... און מיר זיינען געגאַנגען קיין בעטה ביטש... די זונן איז ערשט פערגאַנגען און טויזענדער מענשען האָבען זיך געבאָדען... אזא גרויסער און גוטער ים, דאַכט זיך, — מיר האָ־בען נור געקענט קוקען פון דער ווייט — עס קאָסט א קוואָדער פאר א טבילה... מיר האָבען געהערט אויפ'ן פּיער שפּיעלט מוזיק און א געוויסער בחור סטיואַרט זינגט ווי א בתולה — עס קאָסט איבער צעהן סענט א טיקעט. האָט איינער פון מיינע קאָמפּאַניאָנען געמאַכט א פּאַרשלאָג, מיר זאָלען געהן צו פום קיין קוניע אייל־ענד, אָדער וואָהין די פּים וועלען אונז טראָגען... מיר וועלען זיך קוויקען מיט לופט, מיי־וועלען האָבען „פאָן" און קיין געלד וועט עס אויך ניט קאָסטען.

מיר זיינען געגאַנגען פערביי שעהנע ווילאָס, מיר האָבען געזעהען קינסטלערישע בלומענגאַרטנער, מיר האָבען געקוקט פון דערווייטענס אויפ'ן ים, מיר האָבען דורכגעריידט אונבעקאַנטע ערטער און מיר זיי־נען ענדליך שפּעט אין דער נאַכט געקומען אויף א פּלאַץ, וואו מיר זיינען איבערראַשט געוואָרען פון די גרויסע פּאַלאַצען־האַלען, פון די רייכע פּאַוויליאָנען... אפּעטיט צום עסען האָבען מיר געהאַט ווי וועלף און מיר האָבען געהערט דעם געשמאַקען ריח פון סטייקס, מיר האָבען

און דאן... און דאן האָב איך אויפגעהויבען מיינע אויגען צו זעהן זי צום לעצטען מאָל, עס איז געווען איינער פון די שעהנסטע פריה־לינגס מעג — די בוימער האָבען זיך אין די לעצטע צוויי טעג בעדעקט מיט שעהנע גרינע קנעפלעך, די פויגעלעך האָבען שטאַרק און הילכיג געזונגען פון ליעבע און לעבען, קליינע קינדער מיט צופלאָמטע באַקען און ברענענדיגע אויגעלעך זיינען ארומגעלאָפען מיט אַ פרייליכען געשרייַ און אַ קלינגענדען געלעכטער. איך האָב אראָבגעלאָזט מיין קאָפ און האָב שטיל געזאָגט: „גוטער פריינד, איהר שרייבט, אַ גליקליכער צופאל האָט אונז צוזאַמען געבראַכט צו שטאַרבען... ווער ווייס? אפשר האָט דער צופאל אונז צוזאַמען געבראַכט ניט דערויף... דער פריהלינג איז אזוי שעהן און זים, איהר זייט אזוי יונג און אונגליק־ליך... נו, לאָמיר אָפלעגען דעם טויט אויף שפעטער... שטאַרבען איז קיין מאָל ניט שפעט... איך וויל ניט וויסען אייער פערגאַנגענהייט... גיט מיר אייער האַנד און לאָמיר לעבען פאַר דער צוקונפט"...

זי האָט לאַנג געשוויגען, איהר געזיכט איז געוואָרען בלאַס, איהרע שעהנע אויגען האָבען זיך אָנגעפילט מיט טרעהרען. ענדליך איז זי צוגעפאלען צו מיין שולטער מיט א שרעקליך געווייַן. עס זיינען ניט געווען קיין טרערען פון גליק, קיין טרערען פון פרייד, עס זיינען געווען בלויז טרערען פון האָפנונג!...

אך! דער פריהלינג! דער פריהלינג! ווי שעהן און זים דער פריהלינג איז!

איז שוין געלעגט געוואָרען... און מיט גאָטעס הילפע, וועט מיר מסתמא געלינגען מיין ציעל צו עררייכען.

אין קלאָנדייק האָב איך זיך בייקאָנט נאָך מיט דריי פייערדיגע חברה־לייט, וועלכע זיינען אויך געקומען מיט'ן בעשלוס צו וועלען מילי־אָנערען. מיר האָבען געבילדעט א געזעלשאפט... פיעל האָבען מיר געליטען, פיעל צרות איבערגעטראָגען, ביז אונז איז ענדליך גע־לונגען צו געפינען אין אַיינזאָמען אָרט, הויך אויף א בארג, א גאָל־דענעם „אָדער"... מיר האָבען דאָ אלליין פאר זיך אויסגעבויט א שטיבעל און מיר האָבען אָנגעהויבען גראָבען גאָלד. מיר האָבען שוין געהאט צוויי פעסער מיט גאָלד־שטויב, וועו מיר איז איינגעפאלען דער געדאנק, פון מיינע שותפים פּטור צו וועלען.

דער מיליאָן האָט שוין צו מיר געשמייכעלט... איך האָב נור געדאַרפט נעהמען מיט די הענד, וואָס מיינע אויגען האָבען געזעהן!... נעהם וואָס גאָט האָט די געשיקט! נעהם דעם מיליאָן! — האָט מיר שטענדיג געהילכט אין די אויערען. אָבער זיי זיינען געווען דריי און איך איינער. זיי האָבען אלע געטראָגען שוערע מעקסיקאנישע מע־סערס אונטער'ן גאָרטעל און אין די טאשען... ויהי היום...

איך האָב מיך בעשלאָסען פּטור צו וועלען פון מיינע דריי שותפים און וועלן אלליין בעל הבית פון די צוויי פעסער מיט גאָלד־שטויב. איך האָב יעדען טאָג זעהר היים געבעטען גאָט, ער זאָל מיר שיקען פון הימעל א גוטען געדאנק, ווי אזוי מיין פלאָן אויסצו־פיהרען. די שערי שמים האָבען זיך געעפענט, מיינע תפלות זיינען ענדליך אָנגענומען צום כסא הכבוד און א גוטער געדאנק איז צו מיר געקומען. דאָס גאָלד האָט זיך שוין געענדיגט אין דער מינע, וואו מיר פלעגען אלע ארבייטען. עס איז שוין קיין עבירה ניט געווען די מינע אויפצורייסען מיט פולווער. געווים האָט זי עקספלאָדירט פונקט אין דער צייט, וועו איך בין ארויסגענאנגען נעהמען א גראָב־אייזען און וועו מיינע נאריש שותפים האָבען נאָך פלייסיג געזוכט גאָלד אין דער אויסגעשעפטער מינע. דאָס גאָלד איז געבליבען ביי מיר.

אין א קורצע צייט ארום בין איך אָנגעקומען מיט מיין גאָלד קיין סאן פראנציסקא. די רוהם פון דעם ארענטליכען, ענערגישען מענ־שען, וועלכער איז אין א קורצע צייט געוואָרען א גאָלד קעניג, איז אויף מיר. גיסטליכע מענשען האָבען מיט בעגייסטערונג פון מיר

געהערט פון דער ווייטענס דעם זיסען קלאנג פון נאפּעל און מעסער, פערנומען די הארמאָני פון מוזיק... די לבנה האָט געשיינט, גליקליכע מענשען זיינען ארומגעפאָרען אויף זייערע אייגענע קליינע יאכטעס... קאָרקעס פון שאמפאניער פלעשלעך האָבען געקנאקט, טייערע פערד האָבען געהערשעט, פעטע מענשען האָבען געלאכט... פע! איך האָב מיך בעשלאָסען אונבעדינגט צו ווערען א מיליאָנער.

יעדער מענש מיט ענערגיע קען ווערען וואָס ער ווי׳ל. איך בין געווארען א מיליאָנער. נאָך דעם זעלבען אבענד האָב איך געמאכט די ערשטע התחלה. איך בין געזעסען פון איין זייט באנק אין קאָר און פון דער אנדער זייט איז געזעסען א פרוי פון די געפאלענע ענגלען... אן אויסגעמוטשעטע האָט זי זיך אומגעקערט פון „חזיר מארק", וואו זי האָט געהאנדעלט מיט שווייניריי... זי איז אנדרעמאלט געווארען און פון איהר האנד האָט זיך ארויסגעגליטשט אויפ׳ן באנק איהר פאקעט בוך! מיך האָט עס באלד א צופּ געטאָן... איך מוז ווערען א מיליאָנער, דאָס איז בעשלאָסען. איך האָב פון זיך אראָפּגענומען די הוט, גלייך מיר איז זעהר היים געווארען און האָב גלייכגילטיג אזוי ווי אונגערן צוגעדעקט דעם פאקעט בוך... אין דעם פאקעט בוך איז געווען 250 דאלאר... עס איז טאקע געווען אן אתנן זונה, אבער ווען מען ווי׳ל א מיליאָנער ווערען, ווער קוקט דארויף? פאר דעם געלט האָב איך אויפ׳ן אנדערן טאָג געקויפט א טיקעט און בין אוועק קיין קלאָנדייק גראָבען נאלה.

מיר זיינען שוין געווען ניט ווייט פון קלאָנדייק ווען אונזער שיף איז ארויף אויף א שטיין, עס איז געווארען א גרויסע מהומה און א״ע האָבען זיך א וואָרף געטאָן צו די קליינע שיפעלעך, עס איז געווען זעהר א פינסטערע נאכט.

אויפ׳ן שיף איז געווען א אידעל, וועלכער איז געפאָהרען קיין קלאָנדייק מאכען גילדערנע געשעפטען... איך האָב געוואוסט אז אין זיין סעטשעל, וועלכען ער האלט שטענדיג אין האנד, ליגט א גאנצע פויטעקע. וועז די מהומה האָט זיך אויפגעהויבען האָב איך ארויסגעריסען פון זיינע הענד דעם סעטשעל און האָב איהם אריינגעשטופּט אין וואסער... דער שרעק איז געווען אזוי גרויס, אז קיינער האָט עס ניט בעמערקט און איך האָב געפונען אין סעטשעל 2700 דאלאר... צו א מיליאָן איז נאָך ווייט, האָב איך געטראכט, אבער א פונדאמענט

מיט 10 יאָהר צוריק געקומען פון רומעניען). דאָ האָב איך זיך איבער־צייגט, אַז ווערען אַמיליאָנער איז גאָר ניט אַזוי שווער — מע דאַרף נור האָבען ענערגיע און בעשליאָסענהייט, מע דאַרף מיט דער גאַנצער זעעלע מיט אַלע געדאַנקען וועלען אַ מיליאָנער ווערן און מע דאַרף דער־צו גאָט בעטען, ער זאָל געבען מזל, דאָס הייסט, גליקליכע צופאַלען. איך האָב געשיינקט געלד צו בויען אַ האָספיטאָל און האָב באַלד גע־קראָגען דעם נאָמען „אונזער גרויסער פינאַנסיסט און פילאַנטראָ־פיסט"...

ויהי היום בין איך געפאָרען מיט פיעלע פראָמינענטע מענער אויף מיין יאַכטע צו מאַנהעטען ביטש. ביי מיר איז געווען דאָ זעהר פיעל געסט און ניט איין גוטער פרוינד, עס איז געווען זעהר פיעל וואָס צו עסען און קיינער האָט ניט געהאַט קיין אַפעטיט, מע האָט געטרונ־קען פיעל שאַמפאַניער און קיינער האָט ניט געהאַט קיין דורשט, מיר זיינען אַלע געווען שכור'לעך און קיינער איז ניט געווען פרויליך. דאָ האָב איך זיך דערמאָנט ווי אַזוי נאָך גאָר מיט אַ קורצע צייט צוריק בין איך געגאַנגען צו פום מיט מיינע צוויי אמת'ע טרייע פרויגד קיין מאַנהעטען ביטש, וויפיעל פאָן מיר האָבען געהאַט, ווי לעבעדיג און פרויליך עס איז געווען, ווי שטאַרק מיר האָבען געלאַכט, ווי פיה־לענד עס איז געווען אונזער אַפעטיט, ווי נאַאיוו און קינדעריש מיר האָבען מקנא געווען די רייכע לייט, וועלכע האָבען געפרעסען און געזויפען, וועז ביי אונז אין די קעשענעם האָט געפייפט דער דלות־ווינד. איך האָב זיך דערמאָנט אויף דער צייט אין געגען מיין ווילען, האָט מיין האַרץ מיך אָנגעהויבען ציהען צוריק, איך האָב אָנגעהויבען בייגקען נאָכ'ן פערגאַנגענעם, מיר איז געווארען טרויעריג און איך האָב זיך פערטראַכט...

פלוצלונג הער איך אימצער שטורכעט מיך אין זייט און אַ פרעכע שטימע פרעגט מיך. „וואָהין פאָהרסט דו?"... וואָס הייסט! ווער וואָגט עס פרעגען, וואָהין איך פאָהר אויף מיין אייגענע יאַכטע? אָבער איך האָב נאָך קיין צייט ניט געהאַט צו קומען צו זיך, ווען אַ שטאַרקע האַנד האָט מיך אַ כאַפּ געטאָן ביים קאָלנער און האָט מיך אָנגעהויבען אַזוי טרייסלען, אַז איך האָב זיך מיט די ציין אָפּגעביסען אַ שטיקל צונג (איצט וועט שוין פון מיר קיין רעדנער געווים ניט זיין) איך האָב געעפענט מיינע אויגען און האָב דערזעהן אַז איך זיץ

געפֿרעדיגט אין די „גאַטס הייזער", אַרבייטער האָבען מיינע בילדער געקויפט, געשעפטס־לייטע האָבען אָפט פון ענטהוזיאַזמוס מיינע „גאָלדענע הענט" געקושט... איך האָב מיך בעשלאָסען צו געהן ווייטער מיט'ן וועג, מיט וועלכען גאָט אליין מיט זיין השגחה פרטית האָט מיך געפֿיהרט.

מיר איז געווען לייכט צו גרינדען אין סאַן־פֿראַנציסקאָ א געזעלשאפֿט מיט'ן נאָמען „די שמאָלץ גאָלד גרוב קאָמפּאַניע" די קאָמפּאַני האָט געהאַט (געווים, נור אויפ'ן פּאַפּיר) גרויסע גאָלד פעלדער, וועלכע האָבען געאַדרפט עקספּלואַטירט ווערען. יעדער דאָלאָר האָט געקענט געבען צעהן דאָלאָר פֿראָפיט. איך אליין האָב געקויפט אויף א האַלב מיליאָן דאָלאָר אקציען פון דער שמאָלץ גאָלד גרוב קאָמפּאַניע... אויף די בערזען איז געווארען אזא מהומה, אז מען האָט זיך גע'הרג'עט פאר די אקציען, מע האָט נעריסען פון די הענד, מענשען האָבען געוואָלט גיך רייך ווערען און זיינען פון הויט געקראָכען צו קריגען אקציען פון דער קאָמפּאַני, וואו דער גליקליכער נייער מיליאָנער שטעהט אלס גרינדער און דירעקטאָר. די פּרייז פון די אקציען האָט אזוי געשטיגען, דאָס מען האָט פאר א הונדערט דאָלאָר פאַפיר געצאָהלט צוויי הונדערט און זיבעצעהן דאָלאָר... דאָ האָב איך אויף דער בערזע שטילערהייד פערקויפט אלע מיינע אקציען און איך בין שנעל אַרויסגעפֿאָרען פון סאן פראַנציסקאָ נאָך ניו יאָרק.

וועו איך בין נאָך געווען אויפ'ן וועג האָט זיך ענטדעקט דער גרויסער שווינדעל. הונדערטער מענשען זיינען בדיל־דל געוואָרען, גרויסע פירמען האָבען באַנקראָטירט, 27 מענשען זיינען פון זיינען אראָפּ פון יסורים און שאנדע, זיבעצעהן האָבען זיך געשאָסען, זיבען און דרייסיג פערגיפטעט, זיבען געהאַנגען, נייַנצעהן ווייבער האָבען זיך אין וואַסער אריינגעוואָרפען. און מיין רוהם איז געוואָרען גרויס און קלינגענד. ווי א קייזער האָט מען מיך באַגענעמט אין ניו יאָרק. באַנקירען און בראָקערס האָבען מארשירט מיט פאַהנען, דריי אָרקעסטערס מוזיק האָבען געשפּיעלט, מע האָט סאַלוטירט פון קאַנאָנען און אין אלע צייטונגען איז געווען מיין בילד מיט א קראַנץ פון לאָרבער בלעטער... גרויסע עדיטאָריעלס זיינען געווען געווידמעט דעם „גרויסען פינאַנסער", דעם אמעריקאַנער אונטערנעמונגס ענערגיע, דעם זשעני פון וואַהרען יענקיזמום (זיי האָבען פאַרגעסען אז איך בין ערשט

ניט געראָטען.

(א ווייסענשאפטלעכער ארטיקעל.)

מיין היינטיגער ארטיקעל וועט זיין שרעקלעך ניט געראָטען — איך זאג דאָס אייך פריהער. פערשטעהט איהר מיך, פונקט היינט איז מיר אויסגעפאלען צו שרייבען א „וויסענשאפטלעכען" ארטיקעל. איך האָב אויסגעפונען, ווי אזוי עס שרייבען די דאָזיגע, וועלכע האָבען ערפונדען דעם פאטענט אויף „וויסענשאפטלעכע שרייבערייַ", איך האָב, פונקט ווי זיי, נעגען זיך אנידערגעשטעלט די פאטאָגראפיעס פון קארל מארקס און ענגעלס, צוגעקלעפט מיט צוקייטע בולקע פון א זשורנאלייסטישען „רזשאב" די פיקטשור פון דארווין צום וואנט, אנידערגעלעגט זיעבען ביכער אויף דעם ביינקעל, אויף וועלכען איך שרייב און האָב אָנגעפאנגען: „די פראבלעמען פון די סאציאלע פערטורבאציאָנען"... הא? וואָס איז דאָס? מען קלינגט? איך שרייב מעהר ניט און הער זיך צו.

איהר דארפט וויסען, אז איך האָב געדארפט צאהלען רענט נאָך דעם 15טען יולי און איצט שוין דער 4טער אויגוסט. עס איז געווען דער לעצטלאָרד, איך הער שווערע טריט אויף די טרעפ. אוי! דער לעצטלאָרד! מיין הארץ פאָכט, דאָס בלוט ווערט פערקיהלט און איך פערטיף זיך אין די ערשט אויפגעשריבענע וויסענשאפטלעכע פראזע „די פראבלעמען פון די סאציאלע פערטורבאציאָנען".

מיין לעצטלאָרד, ניט פאר אייך געדאכט, האָט מיך דערקענט, אז איך בין במחילה א איד. דאכט זיך, איך רעד מיט איהם דייטש (ער אז אויך א דייטש), ווי א גזלן. איהר מענט מיך רופען בעריהמער נור איך קען זאגען, אז אויף דייטש בין איך „איבערהויפט" א גרויסער רוצח... מיט איין וואָרט, ער האָט מיך דערקענט. עס דארף ביי אייך זיין ריין, זאגט ער. דער ערשטער שטאָך אין מיין אידישקייט

אין א וואגאן און געגען מיר שטעהט א בייזער קאנדוקטאר... דער גע־ווען זעגער מיליאנער איז אין שלאף פערפאהרען מיט דרייסיג בלאק ווייטער און ניט האבענדיג קיין ניקעל איז ער צו פום געגאנגען צו־ריק אהיים...

ווי לייכט עס איז אין אמעריקא אוים מיליאנער צו ווערען!...

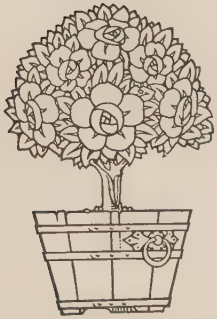

וועלען גוט שרייבען, וועל איך דען קענען, וועז יעדע מינוט גיט עס א צופ, א ריס, וועז פון יעדען קלונג גיט א טיאָכקע אין האַרצען, וועז יעדע וווילע זינגט מיר א בת קול מיט א אומעטיגען נגון: ר' יענקעל, ר' יענקעל! אוז וואָס וועט זיין מאָרגען?

אוז אפשר פערקערט? דאָס הייסט אפשר איז דיעזער וויסענשאפטליכער ארטיקעל גאָר ניט אזוי ניט אזוי נערָאטען, ווי איך מיין? נו'ם איך אָקאָרשט זעהן... וואָס שטעהט דאָ געשריבען? „די פראָבלעמען פוז די סאָציאלע פערטורבארציאָנען" הם! עס איז ניט שלעכט, ווי איך בין א איד. ווייטער „אין די קאָנפליקטען פוז די אלטערנאטיוועז דער עוואָלוציאָן..." אויסגעצייכענט, אויף מיין וואָרט... ווייטער „זינד אין דער פאָליטיק אוז עקאָנאָמי די דינאָמישע אוז סטאטישע קרעפטע פוז דער רעוואָלוציאָן".... עס איז דאָ פאָליטיק, עס איז דאָ עקאָנאָמי, איהר האָט עוואָלוציאָן, איהר האָט רעוואָלוציאָן, איך האָב אייך געגעבען דינאָמישע קרעפטע, איך האָב אייך געגעבען סטאטישע קרעפטע... לאָז שוין זיין געגוג!

איהר האָט צופיעל קינדער, זאָגט ער. ווידער געלאכט פונ׳ם אידען... אלזאָ האָבען זי געלד?

פּטור געווארען! איך שרייב ווערער. עס איז נאָר ניט אזוי שרעקליך ניט צו צאָהלען רענט, ווי איך האָב געמיינט. ער האָט מיר געזאגט: איך מוז געלד געבען... א ברירה האָב איך, איך מוז מוזען, אָבער ביז דאָנערסטאג קען איך רוהיג זיין. איך האָב זיך ביי איהם אָבגעבעטען ביז דאָנערסטאג און אז איך האָב דערזאהן, אז ער איז מרוצה האָט מיך פערדראָסען, פאר וואָס האָב איך ניט אָבגעלייגט בעסער אויף שבת. נו, ווי עס איז דערווייל קען איך מיט א קלאָרען מוח שרייבען ווייטער מיין וויסענשאפטליכען ארטיקעל. „די קאָנפליקטען פון דיעזע אלטערנאטיוון דער עוואָלוציאָן זינד"... אוי! וועה איז מיר, מע קלינגט.

א נייע צרה; דער אגענט פון סטענדארט געז קאָמפּאני, א גראָבער איירישׂ־מאן, פרעך ווי א לאָיאלער חסיד, אן עזות פּנים ווי איינער וואָס דיענט ביי טשאריטים. דאָס הארץ ווערט צוקאָכט אין מיר, ווען איך זעה דעם חברה מאן... ער נעהמט ניט אראָפּ ביי מיר אין שטוב די היטעל, בעטראכט מיך ניט מעהר ווי א אידען און רעדט צו מיר, האָבענדיג א פולע מויל טשו־טאָבעקא... פער׳שרפ׳עט זאָלען זיי ווערען! וועניג פינפערלעך און דרייערלעך האָב איך פערברענט דורך זייער געז... ער איז נאָך ברוגז. קוים אָבגעבעטען זיך אויף מאָרגען... טו־מאָררא? — זאָגט ער מיט א פעראכטונג אין טאָן. — הע? אל רייט... נו, נו!... עס איז שוין א גוטער „אל רייט". אָבער איך מוז דאָך... איך בין שוין ווידער אקעגען די פאטאגראפיעס פון די גרויסע געלעהרטע, און איך שרייב ווייטער: „זינד אין דער פאָליטיק און עקאָנאָמיע די דינאמישע און סטאטישע קרעפטע פון דער רעוואָלוציאָן..."

דין!... מען קלינגט ווידער... עס איז געווים דער בוטשער, איהם קומט שוין העכער צעהן דאָלאר. נאָכדעם וועט קלינגען דער בעקער, נאָכדעם דער אייזמאן, נאָכדעם דער... ניין! עס איז אונמעגליך צו שרייבען א גראָטענע זאך. און וען איך בערעכען זיך נאָך, פאר וועמען שרייב איך? דאָרף מיר דאָרען דער קאָפּ און איך דאָרף זיך סטאָרען צו שרייבען פאר דער געז קאָמפּאניע, פאר׳ן לענדלאָרד, פאר׳ן בוטשער, פאר׳ן בעקער? נון, און אז איך זאל אפילו שוין יא

ניערריגט די לִיטעראַטור און פערבלאָטיגט די ריינע וואָרהייט. ניעדער מיט די שקצים, וועלכע מאַכען פון לִיטעראַטור א פּאַמאָניצע און וועלכע מיינען, אז מע קען אַוועק מאַכען מיט'ן האַנד די עפּענטליכע מיינונג פון דער פּרעסע! .. מע דארף זיין א פערד, מע דארף זיין אן עזעל, מע דארף זיין א כלב שבכלבים מע זאָל ניט פערשטעהן, אז אן ארוועריטייזמענט, וועלכער קאָסט פופצעהן דאָלאָר, קען אריינברענגען צעהן מאָל אַזוי פיעל. פע! גראָבער יונג!..

אָבער נו—מיר וועלען פּאָרט מאַכען דעם אַנאַליז פון דעם אינהאַלט פיינעם בוך פון גמליאל בולבע. די גאַנצע וועלט וויים, דאָס דער טאַלאַנטפּאָלער פערפאַסער האָט אפילו קיין שכל ניט, ווי צו פאָהרען אויף א בייסיקעל און דאָס זיינע א שוועגערין האָט זיך פאַר א יאָהרען געוואָלט שמד'ען. וועו מען זאָל אפילו ניט גלויבען, אז דער אמת'ער פאָקט, וואָס זיין וויב האָט א מאָל אַזוי לאַנג געדונגען פיש אין מארק ביז זי האָט גע'גנב'עט א העכט, — מיר זאָגען, וועו מען זאָל אפילו ניט גלויבען, אז דער אמת'ער פאָקט איז אמת, איז אויך גענוג טרויעריג, וועו אזא מענש ווי גמליאל בולבע שטופט זיך מיט זיין חזיר'שע חרוקערייי אין די הייליגע טעמפּלען פון לִיטעראַטור. וויסענשאפט און סאָציאָלאָגיע.

מיר זיינען שטענדיג געגען אַלגעמיינהייטען און שימפּפערייען. מיר זאָגען: קריטיק דארף נור קריטיזירען. וואָס דארף די קריטיק קריטיזירען? קריטיזירען דעם אויטאָר? ניין! די פּערזאָן פונ'ם אויטאָר אליין איז הייליג און אויסער דעם, ווער וועט זיין א בעלן צו קריטיזירען למשל אזא אויטאָר ווי גמליאל'קע בולבאַטש, אויף וועלכען מיר וועלען נעווים ניט זאָגען, אז ער איז א שורקע, א לומפּאן א טויגעניכטס, אָבער אויף וועלכען מיר וואָלט נעקענט פיעלעם זאָגען, וועו אונזער מאָטאָ זאָל ניט זיין: אנשטענדיגקייט, נערעכטיגקייט, פּראָגרעס און ציוויליזאציאן!

דאָרום האַלטען מיר זיך צוריק פון יעדע פערזענליכקייט און מיר קריטיזירען נור דעם אינהאַלט פון דעם אויבענגענאַנטען ווערק. אונזערע לעזער האָבען נעזעהן, דאָס מיר האָבען ניט געשפּאָרט קיין מיהע דורכצואַנאַליזירען דעם גאַנצען אינהאַלט פון דיעזען ווערק, וועלכעם גאַנץ נענוי נערופען וועלען שמיר־פּאטשקעריי. און מיר האָ־

יאָ גערעטען.

(א מאדעל פון אונפאַרטייאישע קריטיק).

איך האָב זיך אונטערגענומען אויפצושרייבען אַן ערנסטען, דורכאויס וויסענשאפטלעכען, אנאטאָמיש־פיזיאָלאָגישען און אנא־ליטש־קריטישען ארטיקעל, וועלכער זאָל זאגאר פאר אמעריקאנער קרי־טיקער קענען דינענען אלס מוסטער און מאדעל פון אונפאַרטייליכקייט און איך מעג זאגען — עס איז מיר גערעטען. אָט דאָ האָט איהר עס וואָרט אין וואָרט:

די נייע פערפאסונג פון אונזער טאלענטפאָלען פרוינד הערר גמליאל בולבע איז, ליידער, ניט געלונגען. פון פסיכאָלאָגישען שטאנד־פונקט איז דאָס א שמאטע שלא שמאטאנו אבותינו. און אין פילאָזא־פישען זינען דעם וואָרטעם איז דאָס ניט מעהר, ווי א קוואטש. איך וויים, פיעלע וועלען זאָגען, מיר זיינען ברוגז וויל הערר גמליאל בולבע האָט אונז ניט געגעבען קיין אדוואַרטייזמענט.

מע דארף טאקע זיין א אידיאָט, א'ן עזות מחוצף פנים — ניט צו פערשטעהן, אז ביי אונז אַן אדוואַרטייזמענט בעצאָהלט זיך מיט פראָפיט.

מיר אָבער וועלען אייך ווייזען וויסענשאפטליך שוואַרץ אויף וויים, דאָס דער באזיס פון אונזער קאָמוניקאציאָן איז דאָס געגרינ־דעט אויף דעם אינהאַלט פונ'ם וואַרק. וואָס קען זיין דער אינהאַלט פונ'ם וואַרק? עס איז קיין סוד ניט, אז דער פערפאסער גמליאל בולבע איז נאָך אין דער היים געזעסען אין אסטראָג, וויל ער האָט געהאנדעלט מיט פאלסיפיצירטע אתרוגים און דאָס אין זיין משפחה איז קיין עין הרע א גרויסע געראטענים אויף פערד־גנבים און קעשע־נע־שנייידערס. דאָס וואַרק בעשמוצט דעם גאנצען יודענטהום, ער־

אָדם אַ מענש.

(אַן אָריגינעלע פּסיכאָלאָגישע און סענסאַציאָנעלע גרונד־לאָגע).

קודם כל איז כדאי איהר זאָלט וויסען, אַז דאָס איז אַ וויסענ־שאַפטלעכער אַרטיקעל.

מיר מוזען אַרויסטרעטען מיט דיעזע ערקלערונג, ווייל אין אונ־זערע צייטען האָט מען אָנגעהויבען מאַכען, במחילה, פּוילע שטיק מיט דער רייגער וויסענשאַפט. איינער נעהמט אַ קאָרעקטורנעם גרייז פון דער וועלט־סיסטעם, מיט אַן עקוויוואַלענט פון אַ בורזשואַזנע נשמה מיט אַן ארנגרידיענט פון אַ סוועטינג שאַפּ און שטוקעוועט דאָס צו־נויף מיט דעם פּאָדעם פון זיין אונזיניקייט און זאָגט: דאָס איז אַן עקאָנאָמישע טעאָרי. דער צווייטער נעהמט אַ געדאַנק פון אַ זוילע וסובא, אַ רכילות פון אַ רעבעצין אַ זיפּץ פון אַ דייטש, וועלן ער האָט קאַצעניאַמער און אַ שלוקערץ פון אַ ציגיינער און זאָגט: דאָס איז די פּילאָזאָפּי פון מאַטעריאַליזמוס. אונזער אָריגינעלע פּסיכאָלאָגישע און סאָציאָלאָגישע גרונד־לאָגע, וועלכע איז בעטיטעלט מיט דעם נאָמען „אדם אַ מענש", איז טאַקע באמת אַ וויסענשאַפטלעכע זאַך. און וויל מיר וויליען איהר זאָלט עס וויסען, זאָגען מיר עס אייך.

די דאָזיגע זאַך, וועלכע רופט זיך אין איין לאָנד „סיטיזען", אין אַן אַנדער לאָנד „בירגער" אין אַ דריטער לאָנד „פאָדאָנע", — איז אַ צוויי־פּיסיגע חיה, וועלכע קריגט אין איין לאָנד שמיץ אויפ'ן שטים קאַסטען, אין דער אַנדער לאָנד קריגט זי שמיץ פאר'ן שטים־קאַסטען און אין דער דריטער שמיטן נאָכ'ן שטים־קאַסטען. הצר השוה שבהם, וואָס אַלע קריגען זיי געשמיסען, און כאָטש זיי זיינען אם מיינסטען גוים, שמייסט מען זיי דאָך, וואו די אידען האָבען גע־רוהט.

פען דאָס יעדער האָט זיך איבערצייגט, דאָס ווי אונפארטייאיש מיר זאָלען ניט זיין, איז גמליאל בולבע דאָך ניט מעהר ווי א גנב און א פושע ישראל. א יאָ גערעטען?

דיעזע קריטיקע איז שוין געווען אויפגעזעצט,, ווען הערר גמליאל בולבע איז געקומען אין אונזער רעדאקציאָן און האָט ערקלערט, דאָס די מיספערשטענדנים מיט דעם אדוועריטיזמענט איז געווען א מיספערשטענדנים. אום צו צייגען אונזער אונפארטייליכקייט, רופען מיר צוריק אלעם וואָס מיר האָבען געשריבען און ערקלערען אפען דאָס הערר גמליאל בולבע'ס ווערק איז ווירקליך א מיסטעריווערקע, אזעלכע קלאסישע ווערק זיינען א גרויסע זעלטענהייט אין דער אידישער ליטעראטור און רעקאמענדירען דאָס ווערק אונזערע לעזער... בראווא, גמליאל בולבע! בראווא!...

דאָס אַלעס וויסען, קענען און פערשטעהן, היימט, זיין א פסיכאָ־לאָגישער סאָציאַלאָג אדער א סאָציאַלאָגישער פסיכאַלאָג.

די פסיכאַלאָגיע טיילט זיך אויף צוויי חלקים. איין חלק רופט זיך אינדיווידועלע פסיכאַלאָגיע, דער אַנדער חלק רופט זיך קאָלעקטיווע פסיכאַלאָגיע.

וועז אדם א מענש רייסט זיך איינער אליין אָפּ פון שטריק און שפרינגט ארויס פון זיין שטאהל — איז דאָס אינדיווידועלע... אוז וועז א גאַנצע טשערעדע מענשען רייסען די שטריק מיט איין מאָל, איז דאָס קאָלעקטיווע...

וועז, כדומה למשל, איין אדם א מענש זעהט גנב'ענען אליין פאר זיך, איז דאָס אינדיווידועלע, וועז ער זידעלט דעם צווייטען מיט זיין אייגענעם מויל, איז דאָס אינדיווידועלע. אָבער וועז עס קלייבט זיך צוגויף א באַנדע מען זאָל צוזאַמען מאַכען א טראָסט אַדער א בענע־וואָלענט סאָסייטע, אָדער צוזאַמען ארויסגעבען א קהלשע צייטונג צום זידלען זיך, איז דאָס קאָלעקטיווע.

אדם דער מענש האָט נעגוג מיטלען צו פלאָגען אוז מאַטערען די צוויי פיסיגע חיה אין וועלכער ער איז א „טענענט". כנגד המנ'ס צעהן בנים האָט איהם די נאַטור געגעבען עשרה מכות ואילו הן: דענקען, ניט פערגונען, געלוסטען, פּאַרשען, שטאָלצירען, פאַנטאַזי־רען, פּאָעטיזירען, אנאַליזירען. אוז זיין ערגסטע מכה, אין וועלכע עס געפינט זיך אַלעס, פון דם צפרדע ביז מכות בכורות, איז דאָס, וואָס ער קען רעדען...

אָבער... נעגוג רעדען!...

די דאָזיגע צווייפיסיגע חיה וואָלט געווען גאָר א נשקשה־דיגע חיה, ווען זי זאָל צום אונגלויק ניט האָבען אינוועניג אין זיך א מין פסיכאָלאָגישע קאָניושניע, וואו עס איז צוגעבונדען אויף א שטריק א מין בעשעפענים, וועלכע רופט זיך במחילה, אדם א מענש.

אָט די דאָזיגע בריאה, וועלכע איז שטענדיג אויפ'ן שטריק, מאכט אָן אַלע צרות. די צווייפיסיגע חיה אליין, אן זיך און פיר זיך (ווי־סענשאפטליך איקּ?) איז זעהר א געווענליכע חיה. אין איהר נאָטירליכען לעבען איז זי ניט פיעל ערגער פון א פערד, פון אן אייזעל, פון א באָק. זי עסט, זי טרינקט, זי שלאָפט, ווי אַלע סקאטינעס אין דער וועלט. מען וואָלט געקענט מיט דער חיה אויסקומען, ווען ניט די צרה, וועלכע רופט זיך מענש און וועלכע רייסט זיך אָפט אָפּ פון שטריק און שפרינגט ארויס פון איהר פסיכאָלאָגישען שטאהל.

ווען די זאָך, וואָס רופט זיך מענש, רייסט זיך אָפּ פון שטריק, ווערט אַלעס איבערגעקעהרט קאפויר מיט די פיס. אַלעס וואָס עס איז אין דער חיה געזונד, ווערט קראנק, אַלעס קראנקעס ווערט געזונד. אוננאטירליכעס וויל ער, אדם דער מענש, מאכען נאטירליך און נאָטירליכעס — אוננאטירליך... די חיה וויל עסען און דאָס מענשליכע פילאָזאָפירט. די חיה וויים ניט פון גערעכטיגקייט און דארף ניט קיין פריזאנס, קיין קייטען, קיין סאָלדאטען, קיין פאָליציי, קיין עשאפאטען קיין עלעקטרישע טשערס, קיינע גאלגענס. און אדם דער מענש דענקט זעהר פיעל און זעהר שטארק פון אמת'ע גערעכטע גערעכטיגקייט און דערפון קומט ארויס זעהר פיעל גנבות, רציחה, גזלה און שפיכת דמים.

כדי די בעשעפענים, וועלכע רופט זיך „אדם א מענש" זאָל זיך ניט קענען אפרייסען פון שטריק און ארויסלויפען, פערצאמט, מען זיין פסיכילאָגישע קאָניושנע מיט פערשיעדענע צאמען. מע פערצאמט עס מיט א זאבאר פון רעליגיאָן, מיט א „הרעבליע" פון מאָראל, מיט אן אייזערנע רעשאטקע פון געזעצע, מיט שטעכענדיגע ראָאטקעס פון פרינציפען... אבער „אדם דער מענש" האלט זיך דאָך ניט איין אויפ'ן שטריק. ער שפרינגט אריבער איבער דעם זאבאר פון רעליגיאָן, קוליעט זיך אריבער איבער דער מאָראל, צוברעכט מיט זיין אייגענע קאָפּ די אייזערנע רעשאטקע פון פרינציפען און ער קעהרט וועלטען.

לאדושען און כלי קדש.

אַרונטער מיט די פּיאַטעס.

(כּמעט א הומאָריסטישע ערצעהלונג).

1.

דער מיטינג איז געווען זעהר א וויכטיגער און דאָרום זיינען אלע ברידער פון „אגדות בני פזור קראַנקען אונטערשטיצונג פעראיין" געזעסען אויף זייערע ערטער, וועז דער ברודער פרעזידענט האָט דריי מאל א קלאפ געטאָן מיט זיין האמער, דריי מאל א הוסט געטאָן, דריי מאל א שנאָרך געטאָן מיט זיין נאָז און האָט אָנגעפאנגען, לאמר, אזוי צו זאָגען:

— געליעבטע ברידער פון האָרצען! אונזער טאָגעס אָרדנונג פון דער נעמליכער פערזאמלונג פאנגט זיך אָן מיט דער וויכטיגער פראָגע: אָרונטער מיט די פּיאַטעס, אלזא געווהנליך מוזען מיר אלעס ערשטען דעבאַטירען די פראָגע פון אָרונטער מיט די פּיאַטעס.

עס איז גאנץ ענאל פיר יעדערען דאָס ברודער־ליעבע און הוימאניטעט זיינען די פרינציפיעלע שטאַנדפונקטען פון אונזער „בני פזור קראַנקען אונטערשטיצונג פעראיין", אלזא האָבען מיר אין אלגעמיין פאָרהער פון אלערדינגס געקויפט פיר אונזער געלד עטליכע לאָטס ערד צו בעגראָבען אונזערע זעליגע און גאָטעס זעליגע ברידער. אונגליקליכער ווייז עקזיסטירט דאָ אָבער איין „בני דלפון קראַנקען אונטערשטיצונג פעראיין" וועלכער, געווהנליך, בעגראָבט אויך זייער ברידער און נאָטירליך לעבען אונז, א לאָט נעבען א לאָט ווי א קישען נעבען א קישען אין א דאָבעל בעט. אין דעם פערליף פון א קורצע צייט צוריק איז ביי זיי געשטאָרבען א גאָטזעליגער ברודער און זיי האָבען איהם זא בעגראָבען, דאָס ער איז הראיין מיט זיינע

דאָן האָט זיך געשטעלט איינער פון די עלף דעלעגאַטען און האָט אָנגעפאַנגען, לאָמר, אזוי צו זאָגען:

דאָס עקזעקוטיווע קאָמיטע פון „אגודת בני פזור קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין" האָט זיך געווענדעט צום באָארד אף טראַסטיס פון בני דלפון קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין מיט דער אויפּפּאַסונג, דאָס דער בני דלפון קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין זאָל געבען א סאַטיספּעקשיאָן דעם בני פזור קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין זאָ ווייל די מעמבערס פון בני דלפון קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין האָבען ניט דאָס רעכט צו קריכען מיט זייערע פּיס צו די בני פזור קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין. יעצט זיינען מיר די דעלעגאַטען פון בני דלפון קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין אויף דעם פּערזאַמלונג פון בני פזור קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין. וואָס קענען זאָגען די פאָרשטעהער פון אונזער קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין צו די מעמבערס פון אייער קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין? געווענליך, טויזענד דאָלאָר פּערלאַנגט דער בני פזור קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין און נאָטירליך זאָגאָר איין סענט וועט ניט געבען דער בני דלפון קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין! (שט! שטיל! אָרדער! אָרדער! פּאָר וואָס קומט דאָס זיי? א מכה! אָרדער! חריאָקע ניט! דער האַמער קלאַפּט, דער דעלעגאַט זאָגט ווייטער) די אורזאַכע דערפון איז: די בני דלפון האָבען בעגראָבען זייער ברודער אין אָרדנונג און וואָרום דער גאָטזעליגער איז אליין אֶהן דער בעשטימונג פון די ברידער, אריינגעקראָכען מיט די פּיס צו די בני פזור דאַרף ער אליין פּראַנטוואָרטליך זיין. צווייטענס, אום צו פּערמיידען קריעג ערלויבען מיר אייך אייערען א גאָטזעליגען ברודער צו בעגראָבען אזוי, אז אנשטאָט אונזער גאָטזעליגען'ס פּיס זאָל ליגען ביי אונז אייער גאָטזעליגער קאָפּ. דריטענס, וועז איהר קענט דורך פּאָליציי אָדער מיט א מארשאַל צווינגען דעם גאָטזעליגען ער זאָל זיך מיט זיינע פּיס ארויסקלייבען פון הייליג אָרט האָבען מיר גאָר ניט דאָגעגען. דאָס איז דער אנטוואָרט פון בני דלפון קראַנקען אונטערשטיצונג פּאַראיין צו די אגודת בני פזור קראַנקען אונטערשטיצונגס פּערזאַמלונג.

דאָ איז געווארען פון מיטינג א מיש־מאַש! הא? שא! אָרדנונג! האָבען געדונערט אלע מעמבערס, די דעלעגאַטען האָבען געמאַכט

בני דלפון אונטערשטיצונגם פים גראדע צו די בני פזור אריין, זא צו זאגען, אין האלז אריין, דארום —

אין אנבעטראכט דאם מיר זיינען אנודת בני פזור קראנקען אונטערשטיצונג פעראיין און זיי זיינען ניט מעהר ווי, עקסקיוז מי, בני דלפון קראנקען אונטערשטיצונג פעראיין;

אין אנבעטראכט דאם קריכען מיט פרעמדע פיאטעם אין א פרעמדען „הייליג ארט" איז געגען די געזעטצע, געגען די לאו און געגען מארדליטעט.

אין אנבעטראכט דאם די גאטזעליגע מעמבער פון די בני דלפון'ם האבען אונז צוגעפיגט טראבעל און דעמערזשעם אויף טויזענד דאלאר איז בעשלאסען אויפצופארערן די ברידער פון בני דלפון, צו בעצאהלען די בני פזור טויזענד דאלאר און וועז ניט דאז נעהמען מיר א פראמיסנעטען לאיער און ארונטער מיט גאטזעליגע פים! ארונטער מיט די בני דלפון פיאטעם!...

די גלענצענדע רעדע פון פרעזידענט האט בעגיסטערט אלע בני פזור און זיי האבען געשלאסען דעם מיטינג מיט ווילדע געשרייען: ארונטער מיט די פיאטעם! ארונטער!...

.2

דער צווייטער מיטינג איז געווען נאך וויכטיגער. דער בני דלפון קראנקען אונטערשטיצונג פעראיין האט געשיקט דעלעגאטען צו די בני פזור קראנקען אונטערשטיצונג פעראיין. דער האל, וואו עס איז געווען א בית המדרש, א טאנץ־קלאס און א פינף־סענטיגער לאדזשינג הויז איז געווען געפאקט. דער פרעזידענט האט געהוסט מיט צוויי טאנען העכער, דער וויצע פרעזידענט האט זיך פערקאמט, אבוואהל דער מיטינג איז געווען אין מיטען דער וואך, דער סעקרעטער האט זיך אויסגעפוצט די שטיוועל. אלעם איז געווען יום־טוב'דיג.

— גלייעבטע ברידער פון מיין הארצען — האט אנגעפאנגען דער פרעזידענט — די גלייעבטע ברידער פון בני דלפון האבען אונז געשיקט על־פ דעלעגאטען און געווהנליך איזט זייער קרעדענשיעל אלל רייט, אלזא געהערט דאם ווארט צו די דעלעגאטען. איז אונטערשטיצט? אונטערשטיצט!

צוויי נפשות!

(א ריכטיגע מעשה פון א ווייסען פערד און פון א דיקען גרענד־מארשאל.)

1.

„אלזאָ, ברידער, געווענליך, מוזען מיר בעשלוסען ווי דעם הער־ליכען פּאראד פון אונזער יאָהר־פעסט צו בעזאָרגען, דאָס יעדער שטוקע זאָל געשטיפט ווערען זיין אָלע רייט . . . אלזאָ, סויטענלי, מוזען מיר דעם אָרדנונג אויסמאכען זאָ אכטונגספּאָל, עם זאָל, געווענליך, ניט איבערדרייליך און ניט איבערפליסליך זיין!" . . .

די רעדע האָט געהאלטען מיסטער מאיק קרעפּעלשלינגער אויף א מאסענפערזאמלונג פון אלע מעמבערס פון דעם וואהל בעקאנטען „רו־סישע־צארעוואָ־קאקשייער־סאלדאטען־ברידער־בענעוואלענס־אונטער־שטיצונגס פּאראיין". די ווערטער זיינען ביי איהם געגאנגען פון האלז גליך ווי צוויי צארעוואָ־קאקשייער־סאלדאטען־ברידער וואלטען איהם געשטיקט. ער איז געווען רויט ווי אן אבגעקאכטער קראב און אויפּגע־רעגט, ווי א קאץ, וועלכע זעהט פון דער ווייטען א קריגעל מיט סמע־טענע. מיר מוזען ערקלעהרען, וואס איז דאס פאר א סאלדאטען־ברי־דער פּאראיין און פאר וואס איז געווען מיסטער מאיק קרעפּעלשלינגער אזוי אויפּגעטראגען.

דער „רוסישע־צארעוואָ־קאקשייער־סאלדאטען־ברידער פּאראיין". איז געגרינדעט געוואָרען מיט אין יאָהר צוריק. דער ציעל פון דעם פער־אין איז צו טראגען א מונדיר מיט בליסצענדע קנעפּ, א שפּאגע מיט א זילבערנעם קוטאס, און שמאלע הויזען מיט ברייטע גענעראלס־קי לאמפּאסען. ערשטע גרינדער פון דעם פּאראיין זיינען רוסישע יונגע

מיט די הענד, דער פרעזידענט האָט געקנאקט מיט'ן האמער און דער גאנצער האָל האָט ווידער גערוישט פון די קולות און ווילדע געשרייען. ארונטער מיט די פים! ארונטער מיט די חיאטעם!

3.

די ארעמע אלמנה פראדע האָט זיך גוט אויסגעוויינט פאר'ן שלאָף. זי האָט זיך צוגעדעקט מיט אלטע שמאטעס און איז אנשלאָפען געוואָרען מיט א שווערען, אונגעזונטען, אונרוהיגען שלאָף... פלוצ־לונג הערט זי די טהיר עפענט זיך און איהר געשטאָרבענער מאן געהט ארײן אן אויסגעדארטער, א בלאסער, מיט א טרויעריג געזיכט...

גאה צו דיין רוה, ווי׳ל זי זאָגען, אבער איהרע ליפען בעוועגען זיך ניט און דער טויטער טרעט צו נאָך נעהענטער און זאָגט שטיל: פראדע! איך הער יעדען טאָג ווי מען טרעט מיין קבר מיט די פים, מען בעלעדיגט מיך, מען קריגט זיך איבער דעם וואָס מיינע פים ליגען אויף א פרעמדע שטיקל ערד... איך בעט דיך, פראדע, גאה זאָג זיי: איך בין געווען א שוירט מעקער און איך האָב מיין גאנצען לעבען ניט געהאט קיין מעגליבקייט אויסצוציהען מיינע אויסגעדארטע פים. ביי טאָג בין איך געזעסען צוזאמענגעבויגען און צונויפגעקארטשעט ביי דער מאשין און ביי נאכט בין איך געווען צוזאמענגעשרויפט פון קעלט און קראנקהייט... נאָר נאָך מיין טויט איז מיר ענדליך געלונגען מיך און מיינע צונויפגעקארטשעטע פים אויסצוציהען...

די ארעמע אלמנה ווייניט פון שלאָף מיט א שטילען טרויעריגען געווויין... אוי! אוי! קרעבטשעט זי לאנגזאם און דער זייגער קלאפט צוועלף...

עס איז ניט שופר של משיח—דאָס איז א טריאומף פֿאַראַד פון די ברי־
דער סאָלדאַטן בענעוואָלענט אונטערשטיצונג... נאָך בעצייטענס
ציטערן די פּיס, קלאַפּן די ציין און פּריען זיך די הערצער...

יאָ! אָבער וואַר וועט זיצן אויפֿן פערד? וואַר וועט זיין דער
קאָמאַנדיר פון פֿאַראַד, אויף וועמען וועט פאַלן די גרויסע עהרע
צו זיין א גרענד מאַרשאַל? מיסטער מאיק קרעפּעלשלינגער רעכענט,
אז איהם קומט דער כבוד... ערשטענס, וואַר האָט נאָך אזא בייכעל ווי
ער? און צווייטענס, ער האָט זיך שוין אויפֿגענעהט א פֿראַכטפֿאָלן
כונדיר מיט א פֿאָר זעלטענע מילִיטעריש תחתונים... דריטענס, ער
האָט קיין צייט ניט געהאַט און האָט שוין בעריהמט זיך פֿאַר זיין
דייטשקע, אז ער איז שוין לאַנג אויסערוועהלט...

„אלזא, ברידער־סאָלדאַטן, זאָגט מיסטער מאיק, געווענליך
איז דער אָרדנונג פון דער פֿאַראַדע צוגעפֿאַסט, אָבער געווענליך...
מע מוז בעזאָרגן איין אנשטענדיגען גרענד מאַרשאַל מיט א וויַיסן
פערד"... וווייטער האָט ער ניט געקענט רעדן, דער אָטהעם האָט
פערכאַפּט, דאָס הארץ האָט געציטערט, דער בויך האָט זיך געהויבען
אין דער בריַיט און דער לענג...

.2

יעדע זאַך הענגט אָב פון מזל. אז דער מזל גליקט — גילט ניט
קיין חכמה, קיין תורה, קיין יחוס... אלזא, מזל טוב! פאַר א גרענד
מאַרשאַל איז טאַקע אויסערוועהלט געוואָרען מיסטער מאיק קרעפּעל־
שלינגער... דאָס האָט געמאַכט אויף איהם אזא שטאַרקען אייַנ־
דרוק, אז ער האָט געווויינט פֿאַר שמחה מיט ביטערע טרערן. ער האָט
אלע ברידער רוסישע צארעוויטש קאָנקשייער זעלנער איינגעלאַדען אין א
סאַלון, האָט זיי געטראַקטירט מיט ביער און גוטע סיגארן... נאָך
דעם האָט ער זיך אָננעהויבען גרייטען צום גרויסען יום הדין —
צום פֿאַראַד, ווייל ער האָט שטענדיג געטראַכט פון דעם פֿאַראַד,
פון דעם ווי ער, דער גרענד מאַרשאַל, וועט פֿאַראַדירען צוזאַמען מיט'ן
וויַיסען פערד, ווי אזוי ער וועט זיצען אין זאַטל מיט די האַנד אונ־
טער די ריפּענס, האָט ער פערקירצט עטליכע רעק און פערשמאַלט עט־
ליכע פֿאָאָר פֿלודערען... ווי ער פלעגט זיך נור דערמאָנען אָן דעם

ליט, וועלכע קענען די רוסישע שפראך גאנץ געוט גראדע ווי דעם ראסטאווער רב'ס רעבעצין...

נור ווייל אמעריקא איז א פרייע לאנד און יעדער מעג דאָ טראָגען בריטע גענעראלסקע לאמפאסען מיט א שפאגע, האבען זיי גרינדעט א רוסישען סאלדאטען פעראיין פון לויטער גענעראלען... מעמבערס האבען זיי גענוג, ווארום עס איז דאָ נאך גענוג יונגע אר־בייטער, וואס ליעבען שמאלע הויזען מיט לאמפאסען. א קאנסטיטוציאָן האבען זיי געווויס, און דאצו אלע אפיסערס ווי עס געהער צו זיין. מהיכא תיתי! פאר וואס ניט? א דייטש מעג האבען סאלדאטען פעראיינען, פאר וואס זאל אידעלע קנאקער אויך ניט שפיעלען זיך אין סאלדאטלעך?

מאיק קרעפעלשלינגער איז דער אייניציגער סאלידער מעמבער צווישען אלע מעמבערס. ערשטענס איז ער ניט גלאט א שניידער, נור א קאסטיום שניידער; צווייטענס, איז ער א באס און האט אליין א שפּ; דריטענס, איז ער שוין א בעיאהרענטער מענש און וועגט צוויי פוד מיט זיעבצעהן פונט... פיערטענס, האט ער זעהר פיעל עקספּיריענס, ווארום ער איז א מעמבער אין פערשיעדענע לאדזשען, פעראיינען, סאסייעטעס... און האט א ווייב א דייטשקע...

פאר וואס זשע איז אונזער מאיק קרעפעלשלינגער אזוי שטארק אויפגערעגט? פערשטעהט איהר מיך — אין גיכען וועט דער „רישיע־צארעוואָ־קאקשייער סאלדאטען בריידער אונטערשטיצונגס פער־איין" פייערן זיין יאהרעס־פעסט. עס איז בעשלאסען אז אלע מעמבערס וועלען פאראדירען איבער די גאסען פון ניו יארק מיט זייערע שמאלע הויזען, מיט זייערע שווערדען, גלאנצענדיגע קנעפּ, לאמפּאקען און שמויסענע קיטלען, אחוץ דעם וועט אויך זיין אן ארקעסטער מוזיק און דער אויסערוועהלטער גרענד מארשאל וועט פאהרען פאר־אויס אויף א ווייסען פערד מיט א דרייעקיגע קאפּ אויף זיין הוט און מיט א בריטע רויטע זיידענע לענטע אויפ'ן ברוסט... שטעלט איך פאר: סמירנא! שרייט דער גרענד מארשאל צו די צארעוואָ־קאקשייער בריידער סאלדאטען... און טראגט צו דעם שווערד צום נאז!.. מוזיק שפילט, דער פערד הירושעט, די „בריידער" מארשירען, די קנעפּ בליש־טשען, די אינגלעך לויפען נאך, די מיידלעך און ווייבלעך קוועלען פון נחת... טו! טע־רו־טרו־רע־טרו־טו!... דער האָרן בלאזט!...

זיינען אומגעלאָפּען פערסאָפּעט אהין אין אהער... דער „גרענד מאר־
שע׳׳ האָט אויסגעטרונקען עטלעכע פּיינט ביער און איז דאָך געשטא־
נען ניט טויט און ניט לעבעדיג... באלד... באלד וועט מען ברענגען
דעם ווייסען פערד... די טרובעם וועלען אָנהויבען טרובען, די שווער־
דען וועלען קלינגען... דער פּאראד וועט זיך אָנפאנגען...

— אָה, וואס איז דהע מעטער וויט יאו! האָט געזאָגט בייז א
געלער אירישמאן, וועז ער האָט צוגעפּיהרט צום גרענד מארשאל א
ווייסען פערד און האָט דערזעהן אז דער „גענעראל׳׳ זעצט זיך אזוי,
אז זיין פּנים וועט אויסקומען צום פערד׳ס רוקען...

— אָלל רייט! אָלל רייט! האָט געענטפערט שטיל מיסטער קרע־
פּעלשלינגער מיט א שוואבע שטימע. זיינע ציין האָבען געקלאפּט, די
פּיס האָבען זיך אונטערגעבויגען און דער פּופיק האָט געציטערט...
דער יונגער און עדעלער פערד האָט א קעהר געטאָן זיין קאָפּ און
האָט בייז א קוק געטאָן אויפ׳ן רייטער... ער האָט באלד פערשטאנען
אז אויף זיין שטארקען רוקען ווייל זיך זעצען א קאוואלעריסט, וועלכער
איז נאָך קיין מאל אין זיין לעבען אפילו אויף קיין קליאטשע ניט
געזעסען... ער האָט זיך בעלעדיגט און האָט אָנגעהויבען צו פירקען,
נלייך ווי א יונגער גענאָסע אויף א דעבאטע. אָך! קוים האָט זיך
נור דער דערשראָקענער „גרענד מארשאל׳׳ אריין געלוקט אין זאָ־
טל אריין, קוים האָט ער נור געטומען די צוים אין זיינע שלאָפּע
הענד, קוים האָט ער נור א טראכט געטאָן, ווי געטלייך ער וועט אויסווייי־
זען אין זיין פראכטפּאלען מונדיר מיט דעם באנד אויף אזא שעה־
נעם ווייסען פערד, — איז געשען עטוואס שרעקליכעס... עטוואס,
וואס איז אונמענליך צו בעשרייבען... דער ווייסער פערד האָט אָנ־
געלאָזען זיינע נאָזלעכער, האָט א פּאר מאל מיט אונגעדולד א קלאפּ
געטאָן מיט׳ן פוס איבער די שטיינער פון גאס... האָט געגעבען א
שטארקען חראפּ... און נאָך דעם!.. אָך און וועה! ער האָט א
פּיצקע געטאָן מיט׳ן עק, און אין איין אויגענבליק זיינען זיי בייד
געפלויגען מיט די קעפ אין דער ערד אריין... דער גרענד מארשאל
האָט איבערגעקאָפּהרט אויף זיך א פּוילען בארעל מיט מיסט, האָט זיך
אליין נעביק אזוי ווי בענראבען לעבעדיגערהייד אונטער א בארג מיט
„אונריניגקייטען׳׳ און איז געבליבען אין אהנמאכט... דער ווייסער
פערד האָט זיך גענוארפען און געצאפּעלט ניט ווייט פון איהם...

שעהנעם גליקליכען טאג, פלעגט איהם א קיצעל טאן אונטער'ן „לאפאטקע" און דאם הארץ פלעגט אנהויבען טיאקקען, טיאקקען... אייניגע מאל פלעגען איהם אויך טרויעריגע געדאנקען קומען אויפ'ן זינען: וועט זיין א שעהנער וועטער? וועט ער קענען זיצען אויפ'ן פערד?... געווים, ער האט זעהר אפט געזעהן ווי אנדערע רייטען אויף פערד, אליין אבער איז ער נאך קיין מאל אויף קיין פערד ניט געזעסען.... דאך אבער די טרויעריגע געדאנקען פלעגט ער באלד פעריאגען. עטליכע מאל אין טאג האט ער געמאסטען די הויזען מיט די בריטע לאמפאסען, דעם מונדיר מיט די געגילטע קנעפ... וואם וועניגער עס איז געבליבען צו ווארטען, דאם גרעסער איז געווארען זיין אויפרעגונג... ארבייטען האט ער ניט געקענט, ער איז געזעסען גאנצע טעג אין די ביער סאלונען און ביי זיינע בעקאנטע און האט יעדען גאנץ „פאליטיש" געגעבען אנצוהערען אז דעם דריטען מערץ וועט ער פארארירען... ער, דער גרענד מארשאל, מיסטער מאיק קרעפעלשלינגער. אך! ווי לאנגזאם ציהט זיך די צייט... אבער גע־דולד! נעדולד! דער גליקליכער טאג וועט קומען אין די גאנצע וועלט פון קאנעל סטריט ביז האוסטאן וועט זעהן דעם שעהנעם, דעם גע־ליבען, דעם פראכטפאלען פאראד פון די רוסישע צארעווא־קאקשייער סאלדאטען ברידער בענעוואלענט אונטערשטיצונגם פעראיין!... און ער, אזוי ווי א קיסר אויף א ווייסען פערד... אך! גיבער! גיבער!...

.3

עם איז געשעהען! דער טאג איז געקומען!... גאנץ פריה האט זיך אויפגעהויבען א שטורעם ווינד מיט א שלאגס־רעגען... די גאסען פון דאון טאון האבען זיך בעדעקט מיט בלאטיגע טייכען... אבער וואם קען אבהאלטען א טאפפערען זעלנער פון זיין הייליגע פליכט? וואם קען ערשרעקען א צארעווא־קאקשייער ברודער וועז ער דארף פייערען דעם גרויסען טאג פון זיין יאהרעם פעסט? פונקט צו דער מינוט האבען זיך פערזאמעלט אלע סאלדאטען אין זייערע פראכטפאלע לאסטיומען. זיי זיינען אלע געווען צו־ווייקט, אבער פרייליך און מוג־נזער... די מוזיק איז געקומען, עטליכע אינגלעך זיינען שוין געשטאנען אויף די קארנערס... אלע זיינען געווען אויפגערעגט, די „אפיסערס"

ניין! ניט פיק און ניט ניק!

(ערצעהלונג פון א מעמבער פון די „בני לעקיש בער".)

אזוי ווי עס קען ניט זיין קאָלט אָהן קעלט און שבת צו נאכט יו"ט אָהן יקנה"ז אזוי ווי עס קען ניט זיין ליכטיג אָהן ליכט און שבועות אָהן אקדמות מילין; און אזוי ווי עס קען ניט זיין נאָם אָהן פייכטקייט און יום כפור אָהן כפרות, אזוי געוועהנליך, בין איך א מעמבער פון דער בעריהמטער סאָסייטי „אגדות אחים בני לעקיש בער"...

אלזא קומט צו געהן א ברודער פון אונזער סאָסייעטי „אגודת אחים בני לעקיש בער" און שלאָגט מיר פאָר א רעזאָלוציאָן איך זאָל ערווערבען, געווענליך, א טיקעט אויף דעם פיק־ניק פון דעם פעסט טאָג פון דער סאָסייעטי פון „אגודת אחי בני לעקיש בער", ביקאָז איך בין אמענש, ביקאָז איך בין א איד און ביקאָז איך בין א מעמבער האָב איך באָלד ארויסגענומען פון טאש, געווענליך, דעם לוח און האָב געפרעגט: ויהי היום? וואָם פאָר א טאָג? — מאָנטאָג דעם ניינטען סעפטעמבער. — מה יקר? — פינף און צוואָנציג סענט. — קען מען ניט ביליגער? איך בין דאָך א מעמבער און צאָהל געלד פאָר־אויס? געווענליך, אלזא וואו איז דער פלאָטץ? „וואודלאנד אמערי־קאן־סופיריאָר־קאָר־עקסעלזיאָר פארק־נארדען". די „קאָר" פאָהרט אריין מיט'ן דישעל גראָדע אין מיטען פּאָרק אריין. די לופט איז פריש ווי די זונן, די בוימער זיינען גרין ווי דער קלאָרער מאָנד מיט די שטערען די בלומען שמעקען ווי א גוטער ראָסעל פלייש.

געווענליך, מען זיצט גאָנצע יאָהרען אין אייגנע רומס, שמוציגע גאָסען, שטוביגע סטאָרס, פינסטערע שאָפּס און מיין ווייב איז דאָך א אידענע, האָבען מיר אלזא נענומען צווויי גרויסע באָקסעס מיט העריגנ, ציבעלעס, ברויט, זאלץ פעפער, אייער, פעלעשקעס, דאָיפּערס, נאָז־טיכלעך און אנדערע פראָוויזיאָנען און מאָנטאָג פריה האָב איך

א שרעק, א טומעל, א ליארעם, א געוויין... וועה! וועה! האָבען אלע אָנגעהויבען צו שרייען. צוויי נפשות מיט איין קלאפ!... אזא טייערער פערד און אזא ליעבער גרענד מארשאל!... אונגליק אונגליק!

נארישע מענשען, זייער שרעק איז געווען אומזיסט: דער וויי־סער פערד האָט זיך נור צו קראצט אביסעל דעם חלק פון וואנען דער עק וואקסט, און דער גרענד מארשאל האָט זיך נור שטארק דערשראָקען, און זיינע טייערע הויזען מיט די ברייטע לאָמפאסען האָבען זיך אויף צו להכעים צוריסען אויף אזא אָרט, פון וועלכען עס פאסט ניט צו רעדען... פערפאלען די לענטע, די הויזען, דער מונדיר, די סיגארען, דעריבער, שעהנע עטליכע דאלארס... דער גרענד מארשאל מיט'ן פערד האָבען ניט פאראדירט... אָט דאָס איז יאָ, ווי מען זאגט: א גוטער פאל קומט ממילא...

געהען, אזוי ווי די אידען זיינען געגאנגען פון מצרים. פון זאמד איז באלד געווארען וואלקענס מיט שטויב, די שטיינער זיינען געווארען סטאנציאנען פיר קראנקע און פערוואונדעטע. א שוך האט זיך ביי מיר איבערגעריסען אויף צווייען און הייסע זאמד און שארפע שטיינד־לעך האבען געשיידערט און געבשר׳ט מיין ארעמע אידישע פוס... אי! און די קינדער? די קינדער האבען שוין נעבעך געשווידגען, ווארום איך בין געווען־לויך, ניט אויפגעלעגט געווען און האב זיי אזא פלעזשור געמאכט, אז נאך אין א וואך ארום איז ביי זיי געווען דער פיק־ניק אפגעדרוקט אויף דעם געווען־לויכען ארט פון וואנען די פים וואקסען ארויס...

פלוצלונג האבען מיר דערהערט א טראמבאן בלאזט, א באס ברומט, א פויק רוישט, א פידעלע זיפצט און מיר האבען דערזעהען פון דער ווייטען א הילצערנע, געווען־לויכע, א חאלאבודקע, לעבען איהר צווייי פערדארטע בוימער און א אונטערגעפוילטע קלאטע, אויף וועל־כען עס איז געהאנגען א סיין: „דהי וואודלאנד־אמעריקאן־סופיריאר־קאר עקסלזיאר פארק־גארדען...“ און מיר האבען זיך גלאזט לויפען אויפ׳ן פיק־ניק מיט אלע לעצטע קרעפטען.

אלזא זאל איך אייך דערצעהלען אז אויפ׳ן פיק־ניק איז ניט געווען ניט קיין פיק און ניט קיין ניק, אין פארק איז ניט געווען קיין בוימער און אין גארדען קיין גרינס! זאל איך אייך דערצעהלען אז עס איז ניט געווען וואו צו זיצען, וואו צו שטעהן, וואם צו עסען, וואם צו טרינקען? זאל איך אייך דערצעהלען, אז די רעדנער פון „אגודת אחים בני לעקיש בער“ זיינען הייזעריג געווארען, וויל זייערע העלזער זיינען געווען פערשטאפט במחילה מיט זאמד? אז די זינגער האבען ווי געווען־לויך ניט געזונגען און די טענצער ניט געטאנצט... א טערריבעל דיי! קוים האבען מיר געהאט די פלעזשור צורוקען זיך צום בעריהמטען פארק, איז דער הימל ברוגז געווארען אויף די בני לעקיש בער. וואלקענס האבען אונז בערעקט ווי מיט א יארמלקע, א ווינד האט איבערגעקאהרט דעם גרענד־מארשאל אליין מיט די פים ארויף און דעם ברודער פרעזידענט אריין געבלאזען א זשמעניע זאמד אין נאז אריין, דער דונער האט אנגעהויבען דונערן, דער בליץ בליצען און דער רעגען רעגענען.

געווען־לויך, זיינען מיר געקומען אהיים שפעט אין דער נאכט.

מיט מיין ווייב און מיט מיין יענקעלע, בערעלע, איצעלע, מאקסי, מאיקי, זשעני, געסי, עסטי, פעני, זיוזי, ליני, און זאגאר אויך די קליינע בייבי אייבי, זיך צור רייזע פערטיג געמאכט, פלעשזור צו האָבען און זיך אמוזירען און צוואר מיר זיינען צו דער „קאר" געקומען און דער פיק־ניק האָט זיך אָנגעפאנגען.

אלזאָ מען שטעהט און מען וואַרט, די וואַגאָנעס זיינען געווען־ליך אָנגעשטאָפט ווי פעסלעך מיט הערינג. די קאָמיטע מענס פון דער סאָסייעטי פון „אגודת אחים בני לעקיש בער" לויפען מיט זייערע קיינס, די מעמבערס שטופען זיך, די קינדער שרייען, דער קאָנדוקטאָר פייפט, דער פאָליסמאן שטויסט, היים, שטויב א פולער מויל... און קיין פלאַץ איז זאָגאר ניטאָ. ענדליך מיר זיינען דאָך אריינגע־קוועטשט געוואָרען אין „קאר". די קינדער פישצען, די ווייבער קווי־טשען, מען שטעהט אויף די קעפּ, א שבור'ער איירישמען דריקט מיך פון הינטען; אן אלטע ניגערקע פרעסט מיך פון פאָרנעט. די קינדער צוזייט און צושפרייט, מיין פרוי קרעכטשעט און פון די באקסעס שיטען זיך אוים די אייער, די זאלץ, דער פעפער פליהט אין די נע־זער און די גאנצע קאָמפּאני ניעסט, הוסט, פערכעט, בייזערט זיך און שוויצט. אָבער געוועהנליך פלעזשור און פיק־ניק איז פיק־ניק.

אלזאָ מען פאָהרט און מען פאָהרט, ענדליך א געשריי: טשענדזש קאַרס! ווידער שטויב, ווידער געשטאַנען זאָגאר צווויי שטונדען און ווידער דורך געבויערט זיך א פלאַטץ אויף דער קאר און ווידער גע־פאָהרען. נאָך אמאָל, געוועהנליך, בייטען קאַרס און ווידער געשוויצט. איין באַקס צוריבען אויף אש. מיין זיוזי האָט פערלאָרען א שיבעל. מיין מאדאָם'ס ווייסע קלייד בעשפּייט מיט טשו־טאָבעקאָ, מיינע הענד געשוואָלען און געדראָלען און מיינע זייטען צושטאָכען און צובראָכען און מען פאָהרט אויפ'ן פיק־ניק.

ענדליך הערט מען דעם לאַנג ערוואַרטעטען שופר של משיח — דער קאָנדוקטאָר שרייט: „אל א באָארד!" און מיר בלייבען אין א וייסען אָרט... בערג מיט זאמד, צו וואַרפענע שטיינער, פערטרי־קענטע גלעזער גרעזעלעך... ווייט ערגעץ רוישט אן אייזענבאהן־צוג און די זונן באקט אז מיר ווערען אלע געבראָטענע סטייטקס. און וואו איז דער בעריהמטער וואודלאנד־אמעריקאן־סופּיריאָר־קאר עקספלאָזיאָר־פּארק־גארדען? ניטאָ קיין זכר... פלעזשור איז פלעזשור און מיר

דאָס גרויסע געווינם.

פון דער חברה אנשי בני יקנהוז.

(א הומאָריסטישע ערצעהלונג.)

1.

די גרויסע עקסטרא פערזאַמלונג פון אלע ברידער פון דער צאָהלרייכער לאָדזש „חברה אנשי בני יקנהוז" נומער זיעבען, אף דהי גרייט אַרדען „סאָנס אף אייזיק" אף יונייטער סטייטס אף אַמעריקא, האָט שטאַטגעפונען די ערשטע נאַכט חל המועד אין איינעם פון די צימער פון „דהי גרייט פלעזשור אלימפיק אסטראָנאָמיע האָלל".

דאָס פּראַכטפאָלע צימער איז געווען רייך אילומינירט פון זעקס גאז רעהרען, פון וועלכע צווייי האָבען ניט געהאט קיין ברענערס און דער גאז האָט פון זיי געשאָסען מיט א גרויסען פייף־קוויטש און האָט געהודשעט ווי א פאָנטאַן. דערפאר אָבער איז אויף די איבריגע רעהרען געהאנגען אזוי פיעל שווארצע גראָבע פּאסען פון שפינוועבס, דאָס זיי האָבען אויסגעזעהן ווי מאסטען פון א שיף, בעפעסטיגטע מיט שטריק, בעשמירט מיט סמאלע. פון איין זייט, געווהנלעך, א הויכער שטוהל און צווייי קלענערע שטוהלען פיר'ן ברודער פרעזידענט און צווייי טראָסטים; פון דער אנדערער זייט דאָס זעלבע פיר'ן ברודער וויים־פרעזידענט און מעמבערס פון דער עקזעקוטיוו, אין מיטען בייס וואנד א טישעל פאר דעם גרויסען און געלעהרטען מענטאר פון דער לאָדזש „חברה אנשי בני יקנהוז" נומער זיעבען אף דהי אַרדען „סאָנס אף אייזיק" אף יונייטער סטייטס, אף אמעריקא.

נעגען דעם טענאָר'ס טישעל איז געשטאנען דער ארון קודש פון דעם „בית המדרש אנשי קליוקווע". דער פּרוכת פון ארון קודש איז געווען פערשמאלצען ווי דער פּארטוך ביי אן אשת חיל, וואָס האנדלט

נאַס, הונגעריג, בייז, מיעד, צובראָכענע פּיס, צוריסענע שטיוועל, צו־קנייטשטע קלייד‌ער, געשוואָלענע זייטען, פּאַרקיהלטע נעזער, פּער־דאָרבענע מאָגענס, פּערשטויבטע געזיכטער, קראַנקע אויגען, און . . . נאָו מאָר: קומט יעצט געוועהנליך א ברודער פון א לאָדזש אָדער א וענאָסע פון א סאָסייעטי און עפענט נאָר דעם מויל און זאָק: פּיק . . . שריי איך שוין אַלזאָ: ניין! ניין! ניט פּיק און ניט ניק!

„אמען" אויף דייטש ווייל די דייטשע יהודים זיינען די בעסטע אידען פון דעם יודענטהום און „איימען" אין ענגליש, ווייל דאָס שמעקט מיט גוטע פּאַטריאָטיזמוס.

אַזוֹי, אָמן, אמען, איימען — און די פערזאַמלונג איז געפּענדט. אין צווייטען צימער אַנקענען הערט מען א געשרייַ פון א רוסישע „זאַסעדאַניע" . . . א הייזעריגער באָס שרייט : „קאַקאָיע ווי אימעיעטע פּאָלנאָיע פּראַווּ? או ווסיעך סאָסאיעטאָוו טאָק!" אויבען לערענט זיך זינגען א זינגער פעראיין, אַלע מנגנים חזרן צוהן מאָל מיט איין ניגון : „מיר זיינען! מיר זיינען . . ." און אונטען הערט זיך, ווי צוויי פידלען ריפּען, א צוברעכענע פּאַרטעפּיאַנאָ צימבעלט, לוידים קוויטשען, דזשענטעלמענער הירזשען, א פּראָפעסאָר שרייט : לעפּט, רייט! . . . און די טריט טאָפּען : האָפּ! האָפּ! . .

א פענסטער צום גאָס וויל זיך בשום אופן ניט צו מאכען : ווי־פיעל מען קוועטשט איהם ניט אַרויף, גליטשט ער זיך אַלץ אַראָפּ און פון דרויסען טראָגען זיך פערשיעדענע שטימען, מחנות מיט קינדער הוקען און טיוקען, קאַרס קלינגען, עקספּרעסען רוישען איבער די שטיי־נער און דאָס גיסט זיך צונויף מיט'ן ניגון : „מיר זיינען מיר זיינען!" מט דער טאָפּעראי פון די טענצער מיט דער גלענצענדער רעדע פון פּרעזידענט : ברידער אונד פרייענדע, זאָגט דער ברודער פּרעזידענט. „מיר זיינען! מיר זיינ־נען!" זאָגט דער פעראיין. לעפּט! רייט! שרייט דער פּראָפעסאָר. האָפּ! האָפּ! טאָפּען די פּיס.

.2

אַזוֹי, די זאַך דערפון איז אזוי, זאָגט דער פּרעזידענט ,אויב מיר וועלען נעהמען יעצט א לאָטטערעי צעטעל, טוט אונזער לאָדזש צוויי גוטע זאכען : ערשטענס וויל דער קאָלעקטאָר איז אונזער לאָדזש צוויי גוטע זאכען : ערשטענס וויל דער קאָלעקטאָר איז אונזער ברודער אין לאָדזש, טוען מיר א מצוה, וואָס מיר שטיצען א ברודער. צווייטענס איז דאָס א פּראָפּיטאבל ביזנעס. אונזער לאָדזש קען געווי־נען דעם גרויסען געווינס. פופציג טויזענד דאָלאָר אין קאסע, מענען שוין אונזערע ברידער צו יעדער צייט נויט האָבען. אַרימע אלמנות קענען מיר

מיט פיש אין שערוף סטריט. דערפאר האבען די מייז צוגריזעט דעם מגן דוד און צוקראצט דעם חלב, וואס האט זיך אנגענאסען פון א צושמאלצענע ליכט; צום ארון קודש זיינען געווען צוגערוקט צוויי ביינק, אויף וועלכע עס זיינען געלעגען אן אלטער צוריבענער מאטראץ און א קאלדרע, וועלכע האט אמאל אין די גליקליכע צייטען געהאט א רויטע פארב. דא איז, געווהנליך, נאך די פערזאמלונגען געשלאפען אליין דער הערר הויז־קיפער פון דער גאנצער געביידע פון „דהי גרייט פלעזשור אלימפיק אסטראנאמיע האלל". אויף אלע ביינק איז געווען אזוי פיעל שטויב, דאס אלע ברידער האבען אהן שמעק־טאבאק די גאנצע צייט געניסט און געפערכטע... און אויסער דעם איז דער רוי־טער קארפעט אויפ'ן מיט'ן פלאר געווען אויסגעריבען און אויף דעם אויסגעריבענעם מקום איז געלעגען א לאטע פון א שטיק ווייסען איל־קלאטה, וועלכער איז געווען אזוי גראב, דאס פאר אים פלעגען זיך די ברידער פארטשעפען מיט די פיס, וועז זיי פלעגען זיך געהן נייגען צום ברודער פרעזידענט און צום ברודער וויים־פרעזידענט.

געווהנליך יעדער ברודער, איידער מע לאזט איהם אריין, גיט אכט מאל א שנעל מיט'ן גראבען פינגער אין טהיר... די אכט שנע־לען זיינען גערעכענט אין קבלה'שע ספירה געגען די י"ב שבטים אדער נגד די עשרת בני המן. נאכדעם געהט דער ברודער ביז אין מיטען האלל, נייגט זיך צום ברודער פרעזידענט און גיט זיך א ציה ביין נאז. דאס בעדייטעט: אזוי ווי דער נאז לויפט פריהער און פיהרט דעם מענ־שען, אזוי איז דער ברודער פרעזידענט די סימבאלישע „נאזע" פון דער גאנצער לאדזש „אנשי בני יקנהוז" נומער זיעבען אף דהי גרייט ארדען „סאנס אף אייזיק", אף יונייטעד סטייטס אף אמעריקא... נאכדעם קעהרט מען זיך אום, מען נייגט זיך צום ברודער וויים פרעזי־דענט און מען גיט זיך א דריי ביים אויער. דאס בעדייטעט: אזוי ווי א הונט, וועז ער כאפט דעם חזיר ביים אויער, זאגט ער איהם: זיי קיין חזיר ניט, אזוי דארף יעדער ברודער פון דער לאדזש זיין לאיאל, גוט און פרום און לויזועליג. וועז אלע ברידער זיינען פערזאמעלט גיט דער ברודער פרעזידענט דריי מאל א קנאק מיט'ן האמער, אלע שטעלען זיך ווי צו שמונה עשרה און דער ברודער מענטאר האלט א תפילה צו גאט און אלע ברידער ענטפערן: אמן, אמן, איימען. „אמן" אין העברייאיש, וויל די העברייער זיינען דאס ערשטע פאלק דער וועלט,

גאראנטירט, אז ער וועט אונז אבגעבען דעם גרויסען געווינם? ...
— עס איז טאקע א שאלה !
— יא ! עס איז העכער צעהן טויזענד דאָלאָר !
— עס איז א קאפיטאל !...
— עס וועט זיך ניט וועלען אבגעבען !
— גענה שריי נאכדעם חי וקים !
— שא ! זאל דער ברודער פרעזידענט טאקע האלטען דעם צעטיל, נור ער זאל געבען דעם ברודער וויים פרעזידענט א סעקיוריטע אויף צעהן טויזענד.
— וואם הייסט? אין דער סעקיוריטע וועט מען דאך ניט קענען שרייבען, אז דאם איז פאר א צעטיל פון א לאדוש. וואם טוט מען, אז דער וויים פרעזידענט נעהמט צו די סעקיוריטע?
— א פלאן ! זאל דער וויים פרעזידענט פון זיין זייט געבען דעם טראסטי ברודער צוועקלקאפ'ס באנדם אויף צעהן טויזענד.
— יא, א חכם !...
— און אז ער וועט פערכאפען די באנדם, וואם וועט זיין?
— נו, וועט אוים, דאם קען מען בעווארענען. זאל ברודער צוועקלקאפ באנדם געבען ברודער קנאבעלם נאוטס אויף צעהן טויזענד, פערשטעהט איהר? אז דער וועט ניט געבען דעם גרויסען געווינם, וועט דער ניט אבגעבען די סעקיוריטע, וועט דער ניט ארויסלאזען די באנדם, וועט דער ניט אומקעהרען די נאוטס...
— אזוי? שרייט ברודער צוועקלקאפ, נאוטס וועל איך דיר געבען? א מכה ווילסט דו ניט? א בטוח !..
— דו ביזט א בטוח? באנקראט !...
— גנב !
— איך האב דיר אין דער ערד !
— איך פייף אויף דיין טאטען !.. ביי די וועלטער איז געווארען אזא געשריי, געפילדער, קלאפערי, צאנקערי, דאם פון דען גאנצען יקנהוז איז געווארען קאשע, אויפ'ן פרעזידענט'ס אָרט האט געקנאקט ברודער קנאבעלם מיט'ן האמער, דער ברודער פרעזידענט האט געשריען ביים עמוד פון די „אנשי קליוקווע", ברודער צוועקלקאפ האט געצופט דעם ברודער וויים־פרעזידענט ביי זיין באקענבארד, דער וויים פרעזידענט האט געשטורכעט דעם מענטאר, אלע האבען געליארמט,

בעהאנדלען מיט א ברייטע האנד, און יעדען ברודער בעערדיגען מיט גרוים פערגענינגען. וואהאי נאט?

— עס איז א פלאן! עס איז א פלאן! האבען אויסגעשריען עטליכע ברידער.

— אונטערשטיצט! סעקאנדעד!

— קיינער האט ניט דאגעגען?

— ניין! ניין! נאטהינג עט אלל!..

— אלזא איז בעשלאסען צו נעהמען א לאטערי צעטעל פאר דער לאדזש אנשי בני יקנהזו נומער זיעבען אף דהי גרייט ארדען סאנם אף אייזיק אף יוניייטער סטייטס אף אמעריקא... ברודער סעקרעטער, מעלדעט, וואס איז נאך דא אויף דער טאגעס ארדנונג...

אבער אזוי גיך ווי דער ברודער סעקרעטער האט נור געעפענט זיין ברידערליכען מויל איז אויפגעשטאנען ברודער קנאבעלם און האט אזוי געזאגט: וואס הייסט שוין בעשלאסען? וואס פאר א צעטעל? איהר ווילט א לייפציגער? אפשר וויל איך א דרעזדענער און דער ברודער וויל א בראנשוויייגער?

— א לייפציגער! ניין! א דרעזדענער! א לואיזיאנער! — האבען אנגעהויבען שרייען פיעלע מיט אמאל. עס האט זיך אנגעהויבען א הייסע און שווערע דעבאטע און ביים ברודער פרעזידענט האט געשלאגען פיענע פון מויל און שוויים האט געקאפעט פון שטערן, ווען ענדליך איז דאך בעשלאסען געווארען צו נעהמען א לייפציגער צעטעל.

— יעצט, — זאגט דער פרעזידענט, מעלדעט אונז וואס האבען מיר וויכטיגערעם אויפ'ן טאגעס ארדנונג, וואהרום עס איז שוין שפעט.

אבער אייידער דער ברודער סעקרעטער האט א קוק געטאן אין טאגעס ארדנונג איז שוין ברודער קנאבעלם ווידער געווען אויפ'ן פלאר.

— כאפט זשע ניט! וואס הייסט שוין? נו, און ביי וועמען וועט זיך געפינען דאס צעטעל?

— ביים פרעזידענט! נאטירליך ביים ברודער פרעזידענט!

— וואס הייסט? מיר קענען דאך אפיציעל ניט שרייבען, אז ביי איהם איז א לאטערי צעטעל, עס איז אגיינסט די לאו... א לאדזש דארף אפיציעל ניט מאכען קיין פויק־ביזנעס. און מיט וואס זיינען מיר

בני תרח׳ם לאדוש.

1.

ווי אזוי קען דאָס א איד לעבען אין ניו יאָרק אָהן א לאָדוש? אפשר חס וחלילה, האָט איהר חתונה, חס וחלילה... פאמיליע... עס מאכט זיך עפעס... וואָס איז דאָס, א שפּילכעל? לעבעדיגערהייד וואָלט אייך יעדער גערען בעגראָבען, אָבער פּרופּט נור אומיסנע שטאָרבען, אזוי ווערען זיי אייך אלע גוטע פרייגד און מען וועט אייך ניט בעגראָבען, אז איהר זאָלט אפילו צופּלאָצט ווערען... פערשרייבט זיך אין אונזער לאָדוש, א שפּאָגעל נייע לאָדוש, „בני תרח״!... אונזער פּרעזידענט איז... א! א! אונזער וויים פּרעזידענט איז — פּס! פּס! און אונזער סעקרעטער... מעג איהם טאָקע דער רוח אין זיינע טריפּהנע ביינער אריין! א ממזר! א רעדנער, א פּייערדיגער שרייבער!... פּאָלגט מיך, איהר זייט דאָך ניט מעהר ווי א לעבעדיגער מענש, אפר ועפר: קיי און שפּיי!...

וואָס זאָל איך לייקענען? איך, לעבעדיגער מענש, אפר ועפר, קיי און שפּיי, בין טאָקע געגאַנגען און האָב זיך טאָקע פערשריבען אין דער שפּאָגעל נייער לאָדוש „בני תרח״... אָבער איך האָב זיך פערשריבען ניט אין קיין גוטע שעה. הערט א מעשה.

2.

איך בעט אייך, מיינט ניט, אז ווערען א מעמבער פון א לאָדוש איז אזוי גרינג! זאָל מיינע שונאים אזוי גרינג זיין צו עסען ווירטען מיט סמעטענע, ווי עס איז גרינג אויסלערנען אויף אויסענוויניג דעם צערימאניאל, די געהיימניסע און די סימבאָלען. איך האָב געשוויצט געוג איידער איך בין דורכגעגאַנגען דעם גאַנצען קורס, און

געמאכט אמעדמענטס, געפאדערט, גע׳טענה׳עט... דער געזאנג־פעראיין פון אויבען האט פלוצלונג אויפגעהערט זינגען, „מיר זיינען, מיר זיינען" מיט א געשריי „פייט"! האבען זיי זיך א וואפ געטאן פון די טרעפ אראפ... ביי די טענצער אונטען האט מען דאס געשריי „פייט" פערטייטש מיט׳ן פירוש „פייער!" די קאוואליערען האבען זיך אנגעהויבען ווארפען פון די פענסטער, די מאמזעלען האבען אנגעהויבען חלש׳ן... אייניגע האבען געשריען: געוואלד ראטעוועט!... און... און מיט איין וואפ. דער ברודער פרעזידענט איז די נאכט געקומען א היים מיט א גרויסען בלויען פאנאר אונטער׳ן אויג, און וועז די מיסים פרעזידענטשע האט א געשריי געטהאן: א קלאג איז צו דיינע ביינער! וואס איז דאס? האט דער ברודער פרעזידענט טרויע־ריג געענטפערט: דאס איז דער גרויסער געווינם פון דער גרויסען לאדזש „חברה בני יקנהוז נומער זיעבען אף דהי גרייט ארדען „סאנס אף אייזעק" אף יונייטעד סטייט אף אמעריקא!..."

ברידער דאַרפען זיין נעטריי אייגער דעם צווייטען ... 10) צוויי ברידער קושען זיך — א סימן, אז די לאָרזש בעגראָבט אומזיסט. 11) א מלאך דומה — א סימן, אז דער פרעזידענט דארף חתונה האָבען. 12) א יונגאָטש כאָפט בייגעל פון מארק — א סימן, אז דער פרעזידענט דארף זיין א פיינער מאן. 13) דער וויצע־פרעזידענט ציהט דעם פרעזידענט פאר'ן באָרד א סימן, אז פון א חזיר א האָר איז אויך גוט ...

די דריי געהיימניסע זיינען כנגד „ארבעה בנים דברה תורה" און די 13 סימבאָלען זיינען כנגד עשרת בני המן ...

3.

מען האָט מיך שוין געוועבענט פאר איינעם פון די בני תרח און מען האָט מיר צוגעשיקט אן „איינלאָדונג קאָרד" אויף דייטש (די בני תרח שפרעכען נור דייטש, אז ניט וואָלטען זיי קיין בני תרח ניט געווען).

„האָבגעלעבעדיגער מיטגלידער! זי זינדען פאָרט געלאדען צו בעזוכען וועדדען אונזערעם פערזאָמלונג צוואר אום צו בעשפרעכען די פראָגע פאָן איינען לאָדזשען".

איך זאָג אייך דעם אמת, איך בין געווען ניט טויט ניט לעבעדיג, וועז איך בין צוגעגאנגען צו דער טהיר. א קליניקייט, דעם ערשטען מאָל דורכצומאכען דאָס צערעמאָניאל און די געהיימניסע, מיט די סימבאָלען! ... פון דעסטוועגען האָב איך זיך ביי דער טהיר מישב געווען: לאָזען זיי קלאָפען מיט'ן קאָפ אין וואנד און איך וועל בעסער קלאָפען מיט'ן קולאָק אין טהיר, טראָך! טראָך! טראָך!

— קאָם אין! איך בין אריבער איבער'ן שוועל און אויף מיר איז אָנגעפאָלען א שרעק, א אימה ופחד. די גאנצע תורה איז ארויסגעשפרונגען פון קאָפ. איך האָב זיך א נייג געטאָן צום פרעזידענט, און אנשטאָט דעם איך זאָל צולעגען די האָנד צום קאָפ, האָב איך זיך אָנגעהויבען צו ציהען ביי דער נאָז ... איך האָב זיך א נעג געטאָן צו אלע בני תרח, נור אנשטאָט דעם איך זאָל צולעגען די הענד צום האַרצען, האָב איך זיך אָנגעהויבען פאטשען איבער'ן לונג און לעבער ...

אונגליק! אונגליק! איך האָב געזעהן, אז איך האָב שוין אָנגע־

ביים עקזאמען האָב איך זיך געצאפּעלט ווי א פּאמפּישקע ביי א הונ־
געריגען פּויער אין געמבע.

אט דאָס זיינען די נעהיימניסע, דער צערעמאָניאל און די דרייי־
צעהן סימבאָלען פון דער „אנשי בני תרח׳ם" לאָדוש. דער צערעמאָניאל:
אז איהר געהט צו צו דער טהיר וואו די בני תרח זיינען פערזאמעלט,
דאַרפט איהר דריי מאָל מיט׳ן קאָפּ שלאָגען אין טהיר — דאָס איז
כנגד די דריי געהיימניסע. ביי יעדען קלאָפּ דאַרפט איהר דרייצעהן
מאָל סמאָקטשען מיט די ליפּען, כנגד די דרייצעהן סימבאָלען. אז איהר
געהט אריין דאַרפט איהר אויף איין פוס צושפּרינגען צום טיש, צו־
לעגען די האַנד צום קאָפּ און א נייג טאָן זיך צום פּרעזידענט — ווייל
ער איז דער קאָפּ פון די בני תרח; צולעגען די הענד צו די אויגען
און נייגען זיך צו די אָפּיסערס — ווייל זיי זיינען די אויגען פון בני
תרח, צולייגען די האַנד צום הארצען און נייגען זיך צו אלע בני תרח
— ווייל זיי זיינען דאָס הארץ פון בני תרח.

די דריי געהיימניסע זיינען: פּצש, צפש, שפץ: פּועל צדק, שלום.
צפש: צדקה פּרנסה, שלוה. שפץ: ... דאָס זיינען די גרעסטע געהיימ־
ניסע פון בני תרח; דאָס האָט מען רעכט נור צו זאָגען די „ברידער
אויף׳ן אויער — פערד, שלימעזאלניקעם, צאפּעם! אז איהר נייגט
זיך צום פּרעזידענט דאַרפט איהר זאָגען: „איינס, צוויי, דריי!
פּצש, שפץ, צפש!"

די דרייצעהן סימבאָלען זיינען: 1) א קאַץ אָהן אן עק — א
סימן אז די עוויגקייט האָט ניט קיין אָנפאַנג און קיין ענדע. 2) א
פייג אונטער א נאָז — א סימן, אז מען מוז גלויבען אין עולם הבא.
3) א מענש מיט א גרויסען חלק אויף׳ן שפּיץ נאָז — א סימן, אז
היינט לעבט א מענש און מאָרגען האָט ער קיין שכל ניט. 4) א צובראָ־
כענער בוים — א סימן אז געלד איז שמאטע... כל זמן עס ליגט
ביים צווייטען אין קעשענע. 5) א קבר — א סימן, אז יעדער אונטער־
שטיצונג העלפט ווי א טויטען באנקעם. 6) איינער שטעקט אריין
זיין האַנד ביים צווייטען אין טאש — א סימן, אז די לאָדוש שטיצט
איהרע ברידער מיט געלד. 7) מלאך המות — א סימן, אז די לאָדוש
גיט א דאָקטאָר מיט מעריצין. 8) א שוועדר — א סימן, אז די „ברי־
דער" דאַרפען לעבען צווישען זיך אין שלום... ווי אויף מעסערס...
9) צוויי צאפּעם שטירצען זיך מיט די הערנער — א סימן, אז די

— וואָס איז? וואָס איז? האָבען מיך געפרעגט פיעל מענ־ שען.

— חא! חא! חא! חא! איינם! צוויי! דריי!

איך בין געלאָפען איבער'ן גאַס און געלאכט ווי פיעל איך האָב נור קראפט געהאט.

— וואָס איז דער מעהר מיט אייך? . . . האָבען געשריען אנדערע.

— שירעל, מירעל, לאי! חא! חא! חא!

— וואהט איז דע מעטטער? האָט געפרעגט א פאָליסמאן, אויף וועלכען איך בין ארויפגעפאלען און שיר ניט איבערגעקעהרט... סעי! ... אקען, באָקען, ביידע גלאָקען... חא, חא, חא!...

אז אָך און וועה צו אזא געלעכטער: די אנשי בני תרח לאָדוש האָבען מיך אויסגעשלאָסען פון זייער געזעלשאפט... אָט אז מען דארף ניט געדענק איך זעהר גוט, אז איך האָב בעדארפט זאָגען: איינם, צוויי, דריי, פצש, צפש, שפץ... ווי אזוי פאלט עס אריין אין קאָפ: שירעל, מירעל, לאי?

מאכט א גאנצע חתונה, נור איך האָב ניט געקענט העלפען. דער קאָפּ האָט ניט געוואָלט ארבייטען, דער זכרון האָט מיך פערלאָזען.

— נו! האָט געזאָגט בייז דער פרעזידענט.

— נו שוין! האָט געזאָגט דער וויצע־פרעזידענט.

איך האָב געדארפט זאָגען די דריי געהיימניסע, אָבער איך האָב זיך בשום אופן ניט געקענט דערמאָנען...

ווי איך שטעה אזוי א דערשראָקענער, א פערשעמטער, א דער־הרג'עטער הער איך — ווי איינער זאָגט מיר אונטער: איינס, צוויי, דריי!...

— נו, שרייט דער פרעזידענט. א שווארצער וואלקען האָט בעדעקט די גאנצע פערזאמלונג, דער וויצע פרעזידענט האָט מיך געשטאָכען מיט זיינע אויגען, דער סעקרעטער האָט געגעסען זיינע אייגענע פינגער ווי א גוי עסט חזיר...

— איינס! צוויי! דריי!... איך האָב זיך דערמאָנט אז אין חדר האָב איך געשפּיעלט אין „זשמורקעס" האָב איך געציילט: איינס, צוויי, דריי, שירעל, מירעל, לאי, אקען, באָקען, ביידע גלאָקען...

— וואָס שרייט איהר? האָט א געשריי געטאָן דער פרעזידענט.

— איינס! צוויי! דריי!

— וויטער!

— שירעל, מירעל, לאי! האָב איך געזאָגט שטיל.

— וואָס?! מיין שרעק איז פערביי, איך האָב געפיהלט אז דער געלעכטער קיצעלט מיך, שטיקט מיך... אז איך וועל באלד אויסשיסען...

— אָקען! באָקען! ביידע גלאָקען!

אלע בני תרח האָבען זיך אויפגעכאפט פון זייערע ערטער, אזוי ווי הינט אבגעבריטע מיט קאָכעדיגע וואסער, עס איז געוואָרען א טומל, א געשריי, א ליארעם...

— בעשמוצט אונזער היילינגטום!

— בעאונרייניגט אונזער „רייניקייט".

וואָס וויטער איז געווען האָב איך ניט געהערט, איך בין ארויסגעשפרונגען, האָב זיך אראָבגעקייקעלט פון די טרעפ און געקייקעלט פון געלעכטער!...

אונרוהיג, זיינע קליינע אויגעלעך לויפען אום, זיינע פעטע הענד צי־טערען א ביסעלע און זיינע גראָבע ליפען שאָקלען זיך — ער חזערט שטיל די גלענצענדע רעדע, מיט וועלכע ער וועט היינט איבעראשען דעם גאַנצען פעראיין „חברה אנשי בני ידותן".

אָבער למה רגשו גוים? וואָס שטורעמען אזוי די גוים? דאָס הייסט: וואַרום זיינען אזוי אויפגעשטרודעלט און אויפגעדרודערט די בעליעבטע ברידער פון בני ידותן? וואַרום איז אזא יום טוב אין האַל אזא אונגעוועהנליכער גלאַנץ אויף דעם פרעזידענט צורה?... אך! געזונד און שטארק זאָלט איהר זיין, איהר האָט זיך נאָך ניט אָנ־געשטויסען? דער פעראיין „חברה אנשי בני ידותן" וועט היינט מגולגל פון אן איינפאַכען במחילה, זאָ צו זאָגען, פּשוט'ען פעראיין אין א גרינדליך געגרינדעטען, אָפיציעל אנערקענטע, עפענטליך עק־זיסטירענדע לאָדזש פון דעם גרויסען וועלט בעריהמטען אָרדען „ישמח משה..." היינט וועט מען די נייע לאָדזש אינסטאַלירען, היינט וועט קומען פון גרענד לאָדזש דער גרענד גענעראל גראַסמייסטער, דער גרענד גענעראל אָבערמאַרשאל און דער גרענד־גענעראל הויך־סעקרע־טאר. די גרויס־גרענד־אָבער־גענערעלע, ניט קיין געמאַכטע, נור אמת'ע פיקס־פאַרטיגע דייטשישע יהודים, וועלען האַלטען גרענד איינסטאַלי־רענדע רעדעס און דער ברודער פרעזידענט וועט ענטפערן מיט א ספּיטש אן אנטיקעל. אי! מיין גאָט! וואָס היינט וועט זיך דאָ אָפּ־טאָן!

.2

די גאַז רעהרען ברענען מיט א געוויש, די מעמבערס קוקען זיך אום ביי יעדען קלאַפּ מיט אונגעדולד — אפשר געהען זיי שוין, און דער פרעזידענט חזערט שטיל זיין גלענצענדע רעדע. ער האָט א טייע־רען פלאָן. אזוי ווי דער גרויס־אָרדען רופט זיך „ישמח משה", וועט ער זיין גאַנצען ספּיטש גרינדען אויף דעם בעריהמטען פסוק „ישמח משה במתנת חלקו", זאָל משה זיך פרייען מיט דער מתנה פון זיין חלק, שעפּטשעט שטיל דער פרעזידענט און פערגלאָצט מיט די אויי־גען און טאָפּעט מיט די פים צו מיט'ן גרויסען שוך, די צייט געהט, די מינוטען פליהען און די „גראָס לייטע" פון דעם לאָדזש קומען ניט.

נו?

(א קאמישער צופאל).

דער פעראיין „חברי אנשי בני ידותן", איז פערזאמעלט מיט האק און פאק, אזוי ווי ער שטעהט און געהט — אלע מעמבערס אויפ'ן פלאץ. עס פיהלט זיך אין האלל יום טוב'דיג: א נייע הילצערנער האמער אויפ'ן טיישל, אלע גאז רעהרען ברענען, דער שטויב פון פרוכת אראבגעבלאזען (אין האל איז דא שטויב, ווייל מען דאוונט דא) די בענק צושטעלט רייהען ווייז, די מעמבערס אלע מיט נאז־טיכלעך אין די קעשענעס. עס פיהלט זיך יום טוב'דיג! גיט א קוק, ווי אזוי אלע „אנשי בני־ידותן" זיינען אויפגערעגט, ווי אזוי זיי שושקען זיך מיט א גליקליכער צופריעדענהייט. ווי אזוי זיי הוסטען שטיל אין די קולאקעס אריין, ווי אזוי זיי שנייצען די נעזער אהן א פייפערייי, ווי זיי רעדען אלע מיט א פילאזאפישע טיעפזיניגקייט, ווי אזוי זיי געהען איבער אלע ווייל פון איין אָרט אויפ'ן אנדערן אויף די שפיי פינגער, מיט וועלכע זיסע אויגעלעך זיי קוקען אויף דעם בעליעבטען ברודער פרעזידענט, אויף דעם פרעזידענט פון דער בעריהמטער „חברה אנשי בני ידותן"... אי! עס איז א מחיה, עס איז יום טוב'דיג!...

און ער, דער ברודער פרעזידענט? ער האט ארויפגעשלעפט אויף זיך זיין ענגען, אביסל פערשמאלצענעם פרינץ אלבערט, האט געגעבען א שפאגל נייעם שיין. זיינע גרויסע שיך, פון וועלכע יעדערע האט געקענט מיט פערגעניגען דיענען נח'ן פאר א תבה; ער האט ביי זיין בארבער אויך א ברודער פון די „אנשי בני ידותן", צורעכטגעמאכט א ביסל זיין בריטע קאלטענעווטע באקענבארדען, ער האט אין זיין שמוציגע שוואַרצע בלאטיגע מאשינקע ארייגגעשטעלט זיינע דימענטענע קנעפלעך און ער, דער רבונו של עולם זאל איהם מאריך ימים ושנים זיין, — ער איז געווארען אליין אין גאנצען יום טוב'דיג. ער זיצט

נערא־לע־הויך־סעקרעטער איז אריין אין א ביער סאָלון. דאָ האָט זיך אריינגעמישט דער שטן. א שבורער אייריש־ער האָט דערקענט דעם נע־נערא־לע־הויך סעקרעטער נאָכ'ן לאַנגען, האַרבאַטען נאָז און האָט איהם, ניט פאַר קיין אידען געדאכט, געזאָגט „שיני". דער הויך־סעקרעטער איז אליין אויך א יענקי און האָט אָנגעהויבען זיך מיט איהם צו ווערט־לען... א וואָרט פאַר וואָרט... „קאָם אן!" „קאָם אן!"... די סורטוק־לעך ארונטער, די אַרבע־ל פערקאַטשעט, האַך־טראַך! פיטש־פאַטש! האַק־קנאַק!.. וואָס זאָל איך אייך זאָגען, מיינע פריינדע? אין דערזע־לבער צייט, ווען דער ברודער פרעזידענט האָט געהערט די ווערטער: „ישמח משה במתנת חלקו", האָט דער גענערא־ל־הויך־סעק־רעטער געקראָגען צוויי גרויסע שווארצע בלויע־ליכע לאַמטערנעם אונ־טער די אויגען און האָט געפונען, אז ווייטער געהן מיט'ן „אינסטאַלי־רען" איז שוין גאָנץ איבריג...

4.

עס איז שוין נאָך עלף. די חברה אנשי בני ידותן האָבען שוין פערלאָרען אלע האָפנונגען צו זעהן היינט די גראָם אָבער־גענערא־לען פון גרענד־לאָדזש און קוויקען זיך מיט זייערע גראָס־אָבער רעדעם; דער פרעזידענט זיצט מיט אן אראָפנע־לאָזענע נאָז און שעהמט זיך צו קוקען זיינע ברידער אין די אויגען; די יום טוב'דיגע געפיהל־ען זיינען שוין לאַנג אוועק, און אלע מעמבערס רעדען, שרייען, הוסטען און פיי־פען מיט די נעזער גאָנץ פראָנק און פריי, און דער שטאַרקסטער רעד־נער פון די בני ידותן, וועל־כער וויל אליין זיין א פרעזידענט, פערקרימט זיינע ליפען אָן א זייט און זאָגט מיט א גיפטיגען טאָן: נו?

דער פרעזידענט ענטפערט מיט א זיפץ און ווישט דעם שוויים פון שטערען מיט'ן ארבע־ל פון פרינץ־אלבערט און דער סעקרעטער לעשט אויס די גאָז־רעהרען...

נו?

———(—o—)———

דער זייגער ווייזט ניין, זיי קומען ניט. דער זייגער ווייזט האלב נאך ניין — זיי זיינען ניטא. ביי די אנשי ידותן ברעכט שוין דער האלז און אקען פון דעם וואס זיי קעהרען זיך אום אלע ווייל, דער סעקרעטאר פון פעראיין איז שוין עטליכע מאל געלאפען צום קאר־נער און ארויסגעקוקט — ניטא קיין זכר.

נו? זאגט איינער פון די בני ידותן, וועלכער איז בעקאנט אלס דער שטארקסטער רעדנער אין דער חברה. נו, ברודער פרעזידענט? איהר האט דאך געזאגט אז זיי וועלען קומען.

— אז איך האב געזאגט איז הייליג, ענטפערט דער פרעזידענט און קעהרט זיך אב... ער האט איצט פערגעסען דעם גראם אבער מייסטער מיט אלע גענעראלען פון דער גרענד לאדזש, ער האט פער־געסען די פופציג דאלאר, וועלכע ער דארף קריגען פון דער גרענד לאדזש אלס „ארגאניזער" ער האט פערגעסען די פינף דאלאר בילס, וועלכע ער דארף בעקומען פון די אלטע בני ידותן, וועלכע מען נעהמט ניט אריין אין קיין לאדזש און וועלכע וועלען איצט מיט דער גאנצער חברה בני ידותן אין אן „אגולגעם" אופן איינגעשלאסען ווערען אין דעם גרויסען אָרדען „ישמח משה" — ער האט אלעס פערגעסען, עס שווינדעלט איהם אין קאפ פון דעם בייפאל, וועלכען, ער וועט האבען פון זיין גרויסע רעדע און זיינע ליפען חזערן שטיל; ישמח משה במתנת חלקו...

3.

און אין דער זעלבער צייט...

הערט, וואס עס קען פאסירען. דער געגנער־גראם מייסטער און דער גרענד־גענעראל־אבער־מארשאל זיינען דעם זעלבען טאג געווען אויף א פאליטישען באנקעט און צוזאמען מיט א גאנצע קאמפאניע פון טעמעני־קאמעראדען זיינען זיי אוועק אין די גאלדענע פלעצער פון קוני איילענד שפעטען פרישע לופט. צו די בני ידותן איז געגאנגען, במחילה, נור דער גענעראל־הויך־סעקרעטער אליין. ניט פאר איך גערעכט, פערגלוסט זיך איהם פלוצלונג א גלאז ביער... עס איז דא גענוג פעראיינען מיט לאדזשען אין ניו יארק, אבער, ניט צו פערזונ־דיגען, ביער סאלונען איז דאך אויך דא ניט וועניג — בקיצור, דער גע־

טאשען, פסח — די פינטעלע פון קניידלעך, שבועות — די פינטעלע פון בלינצעס, תשעה באב — די פינטעלע פון בודיאקעס, ראש השנה — די פינטעלע פון תקיעות בלאָזען, יום כפור — די פעטע פינטעלע פון על חטא.

וואָס זאָל איך אייך פיעל דערצעהלען, מיינע פרייַנד, ווי עס איז געקומען דער שרעקליכער חודש אלול, און פון די שוהלען האָבען זיך אַנגעהויבען הערען די קולות פון די בהמה'שע טראָמפעטען, האָבען זיך באלד אין מיין אידישע נשמה און אין מיין פלוניתטעם ווייבערשע נשמה אַנגעהויבען צו קראצען די באָראַוווקעס פון תקיעת שופר און די געשווירען פון ונתנה תוקף... נו, ווי אזוי געהט מען טאקע ניט אין שוהל ראש השנה — אין דעם גרויסען טאָג ווען די קאָנטע־בוך פון רבונו של עולם איז אָפען, די האַנד שרייבט, דער קאַנטשוק שמייסט, דער חזן ציגעלט זיך און די זינגערלעך ברומען מיט א בי־טערען געוויין? ... די צייט איז געווען זעהר א פינסטערע, דער קריזים האָט געפיפט אָהן יהי רצון'ס גרויסע תקיעה גדולות, די אויגען זיינען ארויסגעקראָבען איידער מען האָט געקראָגען ערגעץ א סענט, אָבער דאָך א שטאָט מוז מען דאָך האָבען. מען קען זיך בעגעהן אָהן מזרח וואַנד, אָהן פּתיחת הארון און אָהן שלישי, אָבער אין דרויסען קען מען דאָך ניט שטעהן... האָב איך אַנגעהויבען זוכען א קאָנגרעגיישאָן, אז עס זאָל זיין נאָהענט, עס זאָל ניט קאָסטען יקרות און עס זאָל זיין אנשטענדיג... איך האָב געוואָלט נעהמען א „שטאָט" אויף דער באל־קאָני אין א אידישען טהעאַטער, אָבער איך האָב זיך בעדעקט וואָס טוט מען, אז פונקט אין דער צייט, ווען דער שטן וועט זיך איינשפּא־רען מיט די הענד און מיט די פים אין שופר און דער בעל תוקע וועט איהם בשום אופן ניט קענען ארויסבלאָזען און אלע אידען וועלען ווייַנען און העלפען דעם בעל תוקע קוועטשען זיך — וואָס טוט מען, אז פונקט אין דער צייט לויפט ארויס דער קאָמיקער און זאָגט: אָט מאַבי האַנזיא קניש?

קיין מאַנגעל אין קיין שוהלען און בתי תפילות איז ניט געווען. אויף יעדער טריט, אויף יעדער שריט, וואָהין מען געהט און וואו מען שטעהט האָט מען געהערט קולות וברקים. איך בין אריבערגעגאַנגען צום פרעזידענט פון „אגודת אחי דריפאָווקע", זייער שול איז געווען ביי מיר פון דער רעכטער זייט — ניט געווען קיין פלאץ כאָטש גיב

אַ תקיעה גדולה.

ברידער! דאָס וואָס איך וועל אייך דערצעהלען, איז ניט קיין באָבע מעשה, ניט קיין געשיכטע פון דער הגדה, ניט קיין סצענע פון אַ אידישע היסטאָרישע אָפּערע. דאָס וואָס איך וועל אייך דערצעהלען, איז אמעשה שהיה, אַ ריכטיגער פאקט — דאָס וועט זיין אַ מוסר פאר אייך, און איהר וועט בעשיינפּערליך זעהן, אז מען דארף טאָן וואָס גאָט הייסט, וואָס טאָטע, מאָמע, גוטע פרומע לייט הייסען. אַ ברכה אַ הצלחה זאָל קומען אויף אייערע קעפּעלעך אמן סלה...

איך וויל אייך דערצעהלען, ווי דער שר פון תקיעות־בלאָזען, דער מלאך איבער מלאָכים אליין, מיסטער מטטרון, האָט מיר אָבגעשפּילט היינטיגען ראש השנה אַ תקיעה גדולה, אַ שרעקליכען בלאָז, אַ ביטע־רען בלאָז. איך דארף ניט דערצעהלען, איהר פערשטעהט שוין אליין, אז איך בין, במחלה אַ איר, אָבער דאָס ווייסט איהר ניט, אז איך בין ניט גלאָט אזוי אַ איד, איך בין פרייד־ענקער און נאָך גאָר ניט לאַנג האָב איך זיך בעוועגט צוזאמען מיט דער ארבייטער בעוועגונג, האָב פראָגרעסירט אין דער שפּיצע פון דעם פראָגרעס און האָב זיך שטאַרק ענטוויקעלט מיט דער ענטוויקלונג פון דער ציוויליזאציאָן. אָבער אזוי ווי אַ בהמה קען זיך ניט ענטוויקלען ביז אַ מדרגה, אז זי זאָל ווערען אַ פרעזידענטשע אין אַ פילאָנטראָפישען דאמען פעראיין, אזוי ווי אַ באָק קען זיך ניט אויפהויבען ביז אזא שטופע, ער זאָל וועל־רען סעקרעטער אין אַ לאָדזש, — אזוי קען ניט דער העכסט אידישער איד ענטוויקלען זיך אזוי ווייט און אזוי בריט, אז זיין בעפּינטעלטע אידישע נשמה זאָל ווערען אויגעלייטערט פון אלע פּינטעלעך. טאקע יא אַ פרייד־ענקער, טאקע יא אַ פייערדיגער אפּיקורס, פון דעסטוועגען, אז עס קומט הושענא רבא קיצעלט זיך אין דער נשמה די פּינטעלע פון קרעפּלעך, אז עס קומט פורים — קיצעלט די פּינטעלע פון המן

קולות, וועלכע שרייען געוואלד! ראטעוועט! פייער! פייער! פייער!...

אט ווי אזוי עס איז פאָרגעקומען: די פרוי פון דעם פּרעזידענט פון אונזער קאָנגרעגיישאָן איז פעט, קיין עין הרע, ווי א חזיר, הלואי אויף אלע אידישע טעכטער געזאָגט געוואָרען! דאָרום האָט זי געמוזט נעביך פערנעהמען צו פיעל פּלאץ אויף דער באנק, און די אַנדערע ווייבער האָבען זיך געמוזט שטיקען. פּלוטיאל דעם בוטשערס ווייב איז אָבער אויך א אידענע מיט לשון און האָט אויך געוואָלט זיצען. פּאר וואָס קומט דעם פרעזידענט'ס ווייב פיער פּלעצער? האָט זי געפרעגט מיט צאָרן... וואָס איז דאָס פאר א יחוס?

— פאר יחוס, האָט א געשריי געטאָן די גבאי'טע, צאהלט מען טייער...

— וואָס זאָגט זי? פייער? האָט א געשריי געטאָן א אידענע אויף דער דריטער באנק.

— געוואלט! פייער! האָבען אַנגעהויבען פישצען, קוויטשען, שרייען, יאָמערען אלע ווייבער. באלד נאָך דעם האָט מען א געשריי געטאָן אויך אין מאָנזביליאָן שטאל „פייער!" און עס איז געוואָרען א מישינינע, א קאשע, א געפּילדער, א גערויש, א קוועטשעריי, א שטורעריי, א לויפערייי. וואָס ביי דער טהיר האָט זיך געטאָן, קענט איהר אליין פערשטעהן: מען האָט געשטורכעט, געטראָטען מיט די פים, געקנאָטען די זייטען. אלע זיינען געלאָפען רעטען זיך פון פייער. דער שטן איז פאר שרעק אריינגעשפרונגען צוריק אין שופר אריין, וועלכער האָט זיך געוואלגערט אויפ'ן אלמעמער, מטטרון האָט זיך בעהאלטען אינטער'ן ארון קודש... אוי! און פון אונז אלע איז געוואָרען א תל. מיר האָט מען צובראָכען דעם האלז און נאקען און איך בין געבענשט אויף דער עלטער מיט א הויקער, מיין נייען פרינץ־אלבערט האָט מען צוריסען פון הינטען ביז'ן קאלנער, מיין וויב האָט מען אויסגעלונקען א פום און צוגעפּרעסט דעם לונג און לעבער, מיין על־

א רענדיל. בין איך געגאנגען צו די „אנשי לאקש", זיי זיינען געווען ביי מיר פון דער רעכטער זייט—ניט געווען קיין פלאץ כאטש גיב דריי זאק באַרשטש פאר א לאָט: בין איך געגאנגען צו דער „חברה שוכבי עפר", זייער שוהל האָט זיך פאַמעשציעט אין א וואורשט־סטאָר — ניטאָ קיין ארט... אין קורצען, אויף מיין גליק האָט זיך לעבען אונז געפונען א שטאל, וואו אין איין נאכט זיינען אלע פערד אויסגע׳פגר׳ט, און מיר האָבען באלד געגרינדעט אנייע קאָנגרעגיישאָן אונטערן נאָמען: „אנשי חלמיש למעינו מים", און מיר האָבען זיך געשטעלט דאוונען.

עס האָט זיך געטראָפען פונקט דעם ערשטען טאָג ראש השנה, עס איז געשעהען אקוראט אין דער מינוט פון תקיעת שופר; אלץ איז געגאנגען גוט. נאָך יעדען יהי רצון האָט דער בעל תוקע געבלאָזען ריין און לייכט... מיר אלע זיינען געשטאנען דערשראָקענע, פערשאָמערטע די טרערען האָבען אונז געשטיקט, עס איז געווען אין שטאל ווי אין א באָד און עס האָט געשמעקט ווי אין א שטאל דאַרף שמעקען. דער שוויים האָט פון אונז געגאָסען טייכען־ווייז און מיר אלע האָבען זיך געפיהלט גליך ווי אין גן־עדן, וואַרום וואָס נאָך האָט געפעלט אונזערע אידישע נשמות, אז זיי זאלען זיין העכסט צופריעדען? טאקע אויף צון׳אמת וואָס נאָך דאַרף האָבען א הייליגע אידישע נשמה?... פלוצלונג האָבען מיר דערהערט א שרעקליכען, פורכטבאַרען, שוידערהאָפטען געשריי...

שטעלט אייך פאָר אין אזא ענגשאפט, אז די געדאנקען זיינען אזוי ווייט, אז עס איז אזוי שווער אויפ׳ן הארצען, אז מען איז אזוי אויפ־גערעגט פון דעם שטן׳ס עקשנות, אז מען האָט זיך ערשט געבראָכען די צייט מיט דער שרעקליכער עברי פון די יהי רצון׳ס, מיט די מלאכים תשפק קרשק שרקש, און דעם מאָמענט ווען מען ערוואַרטעט, אז דער „ניט דא געדאכט" וועט ארויס פליהען צוזאמען מיט דער תקיעה גדולה און אליין מטטרון וועט אייך בעגליקען מיט זיין וויזיט, — שטעלט אייך פאָר, אז גראָד אין דער מינוט דערהערט איהר שרעקליכע, וויללד

אַ געשיכטע.

ווי אַזוי דער אידישער קוואַרטאַל איז מיט גאַט׳ס הילף
בעניט געוואָרען און בעגליקט געוואָרען מיט
אַ נייע, שפּאַגל נייע שוהל.

1.

איהר ווייסט געווים מיסטער פלאָקען׳ס רעסטאָראַן. דאָס איז דער אייניציגער אָרט וואו איהר קענט קריגען כשר׳ע רומענישע פלאָ־ציגדעס, אמת׳ע מאָלדאַווישע מאמאַליגע, אַ ריינע גלעזעל קאָלאָרא־דער ווייַן פון... ראָזינקעס, און אַ אינטעלעגענטע געזעלשאפט פון פּערלערס, גבאים און פּרעזידענטען. מיסטער פלאָקען האָט אַ גרויסען „הינטער־צימער", וואו פערשיעדענע סאָסייטעס, פעראיינען און לאָ־דזשען קענען האלטען זייערע פערזאמלונגען... עס איז אפילו אַ ניער־ריגער און אַ פינסטערער צימער, און אַ הויז דעם שמעקט דאָרט מיט פויל׳ע קנאָבעל׳ן און מיט ניט פרישע זויערע קרויט, — דאָך „מיטען" דאָ שטענדיג אנשטענדיגע לאָדזשען, געזעלשאפטען און גלאָט אַזוי שולערס מיט פיינע יונגען... עס אז נאָך ניט געווען און עס וועט ניט זיין אין ניו יאָרק אַזא רעסטאָראַן, וואו איהר זאָלט קענען זעהן אַזוי פיעל סטאָוו־פּייפּס*)—דאָ קען מען זאָגען אָהן אַ גוזמא: וואָס אַ קאָפּ

---

*) צילינדער־היט.

דאָס איז אַ סטאָוו־פּייפּ, וואָס אַ סטאָוו־פּייפּ דאָס איז אַ קאָפּ... דאָס פערשטעהט איהר שוין אליין, אז קיין בלאָסע געזיכטער און איינגעצויגענע בייכער זעהט מען דאָ ניט — יעדער בעזוכער פון הערר פלאָקענס „מקום מנוחה" מוז זיין רויט ווי אַ בוריק און פעט ווי אַ

טערען זוהן איז אין דער צייט פון געפילדער אריין א שמה פון א מחזור אין נאז אריין אקוראט מיט'ן „וכל מאמינים שהוא", און ער איז געבליבען א פאנפעוואטער אויף אייביג.

אוי! גאטעניו, טאטע פאטער! פאר וואם האט זיך דיר פערגלוסט אז דוקא דער איד זאל שטעהן אין שטאל און בלאזען דעם שטן פון שופר? אלס פרייד־ענקער ערלויב איך מיר דיך צו פרעגען, וואלט דען ניט בעסער געווען, אז דער אירישער אדער דייטש־פאמפע זאל בלאזען שופר? מיט איין בלאז וואלט ער דעם שטן ארויסגעבלאזען און מטטרון אריין געבלאזען, און די גאנצע וועלט וואלט געווען גליק־ליך און רוהיג. מיין פרינץ־אלבערט וואלט געווען גאנץ און מיין יוקעלע וואלט ניט געווען קיין פאנפעוואטער...

נו, געה פרעג קשיות ביי דעם רבונו של עולם!

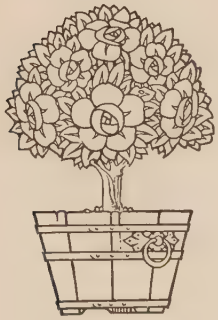

קיינער האָט ניט געוואָלט זיין מציצה... די גרעסטע קאַנדידאַטען זיינען געווען פון אייז זייט מיסטער קלמן זלמן קוגעלקייער — א מאן וואָס האָט אַן אָפּים מיט דריי גילדערנע „גולייעס" און האָט פיער טענעמענט הייזער... און א חוץ דעם איז ער נאָך א למדן און לייענט א העברעאישע צייטונג. פון דער אנדער זייט איז געווען דער געוויסער עושר ברוך טוביה לאָקשען־שמירער, א צדיק פון די ניקאָלאיעווסקי סאָלדאַטען, א לענדלאָרד און סאָלון קיפער... אָלס טשערמאַן איז געווען אויסערוועהלט דער רייכסטער פּערזון פון דאון טאון, שמערל פּאָלעק צימבעלקראצער, א איד א בעל הבית מיט א בויך פון 400 פונט... אז מיסטער צימבעלקראצער האָט געגעבען מיט'ן האמער דריי מאל אזא קלאפּ איבער'ן אָלטען טיש, אז אָלע קאָקראוטשעס און פּריים־לעך וואָס זיינען געזעסען אין די שפּאָלטען, זיינען אזש טויב געוואָרען, — האָט זיך אויפגעהויבען מיסטער קלמן זלמן קוגעלקייער און האָט געזאָגט:

— רבותי!...

— רבותי, מיר וועלען בענשען! האָט איהם נאָכגעקרימט מיסטער ברוך טביה לאָקשענשמירער...

— אָט דאָס איז דאָך אין גאַנצען דיין תורה מיט דיין לומדות, האָט א דונער געטאָן מיסטער קוגעלקייער...

אָרדער! אָרדער! האָבען אָנגעהויבען צו שרייען אָלע מעמבערס. דער טשערמאַן האָט אָנגעהויבען צו בארואבענען מיט'ן האמער — ער איז געווען א גוטער בארואבענשציק נאָך אין ניקאָלאי'ס צייטען...

— רבותי, האָט געזאָגט מיסטער קוגעלקייער, ווער האָט איך אויסגעשריבען דעם קאָזירויוקער חזן, וועלכער בעהילכט אונזער שוהל מיט זיין אייזערנע שטימע? איך האָב איהם געבראכט. ווער האָט ארויסגענארט פון דער „אנשי בני יוקעל" שוהל דעם האָניג־זיסען קאָפּולייוקער מגיד? איך! ווער האָט געשיקט דעם חזן א נייע פּאָלדינג בעט? איך. ווער האָט געשיקט א בריטען שלח־מנות דעם קאָפּוליער מגיד? איך. ווער האָט געשיינקט דעם שמש נאָך כמעט גאָר א נייע סטאָוו־פייפ? ווידער איך...

— אזא יאָהר אויף דיין באָבע! האָט זיך ווידער אריינגעמישט מיסטער לאָקשענשמירער... אָרדער! אָרדער! האָבען אָלע אָנגעהויבען שרייען...

געשטאפטע אינדיטשקע. דאָ וויים מען שוין אײַן מאָל פאר אלע מאָל, אז ווער עס האָט ניט קיין ברייטען קארק און וועגט ניט קיין 230 פונט, איז א דראָנג און א טרעמפ...

היינט קומט פאָר עטוואָס אונגעוועהנליכעס ביי ר' מיסטער פלאָקען אין הינטער צימער... עס איז געווים א געהיימע פערזאמלונג... אויכציגוויי גנב'ענען זיך אריין אין צימער פיינע אידען מיט גראָבע בייכער אין גלענצענדע ציליגדער־היט, זיי קוקען זיך ארום פאָרזיכ־טיג... און ווי זיי כאפען זיך אריין אין הינטער צימער פערשליסט זיך די טהיר און עס ווערט שטיל... הערר פלאָקען האָט שוין עטליכע מאָל צוגעלעגט זיין אויער צום שלאָס און האָט אבער געהערט א מכה... עס איז אן אונגעוועהנליכע, געהיימע און וויכטיגע פערזאמלונג...

פונקט אין דער מינוט האָט זיך געשטעלט אויף זיינע פים מיסטער קוגעלקייער, א וואהל בעקאנטער פראָצענטניק און לענד־לאָרד, און האָט שטיל, גאנץ שטיל געזאָגט: שמעו נא רבותי! הערט מיך אויס מיינע העררען!...

2.

איהר דארפט וויסען, אז מיט עטליכע טעג צוריק איז אויך גע־זוען א וויכטיגער מיטינג... יענער מיטינג איז פאָרגעקומען ניט אין הינטער צימער פון א רעסטאָראן, נור אין א ספעציאלען מיטינג רום, וועלכער געפינט זיך אין בייסמענט פון דער נייער שוהל... איהר וויסט דאָך א שפאָגל נייע שוהלכעלע, א צאצקעלע, וועלכע האָט זיך ערשטע אויסגעבויט, וואו עס דאוונט דער בעריהמטער קאזירויו־קער חזן, וואו עס דרש'ענט אלע שבת דער זעלטענער קאפוליווקער מגיד... די שוהל איז בעקאנט אונטער'ן נאָמען: טעמפעל פון הנותן לשבוי בינה.

אט אין דער שוהל „הנותן לשבוי בינה", פון אונטען, איז גע־זוען א מיטינג פון די „פראָמינענטע מעמבערס" פון הנותן לשבוי בינה „קאָנגרעגיישען"... אלע מעמבערס זיינען געווען אויפגערעגט און צו־היצט — עס האָט זיך געהאנדעלט וועגען זעהר א וויכטיגע זאך. עס איז געווען, פערשטעהט איהר מיך „עלעקשענס" פון די שוהל אפי־סערס... מע האָט געראַרפט א פרעזידענט, א וויים פרעזידענט, טרעזשו־רערס, טראָסטים... יעדער האָט געוואָלט זיין, ווי מע זאגט סנדק, און

מיר קענען ניט דערלאָזען אז די תורה הקדושה זאָל אזוי בע־
שמוצט ווערען און דאָס אידישקייט זאָל זיין צו א חרפה ובזיון...
מיר דארפען נאָך ווייזען אז גאָט לעבט נאָך אויף דער וועלט און אז
מיר קענען נאָך אבוויישען דעם נאָז יעדען סמאראָווא!... מיר מוזען
אויסבויען א נייע שוהל!

— א נייע שוהל! א נייע שוהל! האָבען אויסגערופען אלע...

טש! שרייט ניט!... עס מוז אָבגעמאכט ווערען בסוד... דער־
נאָך, אז אלעם וועט שוין זיין פערטיג, וועלען מיר זיי אונטערטראָגען
א נייע שוהל, ווי א פיג אונטער דער נאָז... איהר פערשטעהט!...

— יא! יא! מיר פערשטעהן... וואָס דען?!... דאָן איז
אויפגעשטאנען מיסטער למך טייפעלפינגער און האָט געזאָגט: „א
שוהל וועט זיין... א שוהל דאָס איז שמאטע... מיר מוזען האָבען
א קנאקענדיגען נאָמען... ווי וועט מען רופען אונזער שוהל?...

— איך מיין, האָט געענטפערט מיסטער קוגעלקייער, מען זאָל
זי רופען: „בית מקדש מעט"... דאָס הייסט, א ביסעל בית המקדש...

— א ביסעל! איך וועל געבען געלד און וועל זיך רייסען פון דער
הויט און ביי אונז וועט נור זיין א ביסעל... אז מאכען דארף מען
מאכען א סך!...

— הערר טשערמאן! האָט געזאָגט מיסטער טרייטעל פידעלקרא־
צער, איך מיין אז עמנואל איז א נשקשה'דיגער נאָמען...

— פי! עמנואל שמעקט מיט רעפאָרמאטישע שוויים... בעסער
פון אלע נעמען איז הללויה!...

דאָן האָט מיסטער שמריה קנעפעלפליער געזאָגט: מיסטער
טשערמאן, איך וויל שטעהן אויפ'ן פלאָר!...

— שטעהט אויפ'ן פלאָר!..

— איך מיין, אז הללויה האָט אויך א פנים פון חוזק... דער בעס־
טער נאָמען איז: „אנקת מסלדיך קאָנגרעגיישאָן".

ווי מיסטער שמריה קנעפעלפליער האָט נור אויסגערעדט דיעזע
ווערטער האָבען זיך אלע מחיה געווען און זיינען שטארק איבערראשט
געווארען פון פרייד; די הענט האָבען אליין אפלאָדירט, די פים האָבען
געטאָפעט, די נאָרגעלעס האָבען געשריען „בראוואָ!"... מיסטער
פידעלקראצער איז ארויפגעפאלען אויפ'ן האלז מיסטער למך טייטעל־
פינגער... מיסטער קנעפעלפליער האָט אָנגעהויבען פון שמחה צו

— וואר האָט געגעבען דריי דאָלאָר צושטייער אויף א היינג־לייכטער? טאקי וואייטער איך... איך בין אן עהרליכער איד און טו דאָס אלעס טאקי לשם שמים'ס וועגען פון דעסטוועגען פאָדער איך, אז איהר זאָלט מיך „אויסעלעקשענען" פאר פרעזידענט... איך האָב דאָס פערדיענט כשר, פערדיענט מעהר פון די גראָבע יונגען, וועלכע וואייסען ניט מאי דכאמרי רעבעצין און וואָלען אויך זיין פרעזידענטען.

דאן האָט זיך אָנגעכאָפט מיסטער טביה ברוך לאָקשענשמירער זוי אן אָבגעבריהטער און האָט געזאָגט: א נו! טשערמאן גיב מיר א וואָרט!... איך וועל ניט שמירען וויי קוגעלקייער שמירט. איך האָב ליעב האקען וויי אין קרויט אריין... ער וויל זיין פרעזידענט? און א מכה אין בויך וויללסט דו ניט?... איך וויל זיין גבאי! אָט גיב איך איך שוין פופציג דאָלאָר אויף א פרוכט, איך וועל אייך שענקען א נייע רייניגקייט, וועלכע וועט זיין ריינער פון אלע רייניגקייטען, במחילה, און א חוץ דעם וועל איך אייך אלעמען מאכען א וועטשערע מיט וואַרעניקעס און פרישען באָק־ביער, אז איהר וועט אלע צוזעצט ווערען פרעסענדיג און זויפענדיג...

אלע מעמבערס פון „הנותן לשכוי בינה" האָבען געפאָטשט „בראוא" און פאר פרעזידענט איז אויסערוועהלט געוואָרען מיסטער טביה ברוך לאָקשענשמירער... בעליידיגט איז געבליבען ניט נור מיסטער קלמן זלמן קוגעלקייער; עס האָבען זיך בעליידיגט די אלע, וועלכע האָבען געוואָלט זיין וויים פרעזידענטען, טראָסטים, טרעזשו־רערס. דאן איז ביי זיי געבליבען אז מען טאָר ניט שלאָפען אין דער זאך און מען מוז וווייזען די אלע גראָבע יונגען, אז עס איז נאָך דא — יש דין ודיין בישראל!... אָט מיט דעם ציעל האָבען זיי זיך פערזאָ־מעלט אין א געהיימע פערזאמלונג ביי מיסטער פלאָקען אין הינטער־צימער, און דערפאר רעדען זיי אזוי שטיל — כדי זייערע שונאים זאָלען זיך חס וחלילה ניט דערווייסען פון זייערע פלענער און זאָלען ניט קאָליע מאכען... טס!...

3.

.... שמעו נא רבותי! הערט מיך אויס מיינע העררען! האָט גע־זאָגט מיט א שטיל און זים קול'בעל מיסטער קלמן זלמן קוגעלקייער...

קיצלען מיסטער טעפעלשטופער... און אליין מיסטער קלמן זלמן קוגעלקייער איז צוגעלאפען צו דער טהיר און האט אנגעהויבען צו שרייען: מיינט ניט אז דער נייער פרעזידענט קען ניט אזוי טראק־טירען ווי טבקע לאקשענשמירער! סעי! מיסטער פלאקען! ביער! ווויין! פלאצינדעם! מאמאליגע!... עס לעבע די נייע קאנגרעגיי־שען! עס לעבע די מסלדיך קאנגרעגיישאן!...

אט דערפון האט זיך אנגעהויבען און דערפון האט זיך אויסגע־בויעט די נייע שוהל פון אנקת מסלדיך קאנגרעגיישען!...

LIBRARY
Jewish Home for the Aged

LIBRARY
Jewish Home for the Aged

LIBRARY
Jewish Home for the Aged

LIBRARY
Jewish Home for the Aged.